

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Türk Halkbilimi Anabilim Dalı

**CUMHURİYET DÖNEMİ YAZILI EDEBİYATINDA
MİTOLOJİK YARATICILIK**

Başak ACINAN

Doktora Tezi

Ankara, 2025

CUMHURİYET DÖNEMİ YAZILI EDEBİYATINDA MİTOLOJİK YARATICILIK

Başak ACINAN

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Türk Halkbilimi Anabilim Dalı

Doktora Tezi

Ankara, 2025

KABUL VE ONAY

Başak ACINAN tarafından hazırlanan "Cumhuriyet Dönemi Yazılı Edebiyatında Mitolojik Yaratıcılık" başlıklı bu çalışma, 05.12.2024 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Doktora Tezi olarak kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Ali YAKICI (Başkan)

Prof. Dr. Nebi ÖZDEMİR (Danışman)

Prof. Dr. R. Gülin ÖĞÜT EKER

Doç. Dr. Dilek TÜRKYILMAZ

Doç. Dr. Pınar KARATAŞ

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylıyorum.

Prof. Dr. Uğur ÖMÜRGÖNÜLŞEN

Enstitü Müdürü

YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI

Enstitü tarafından onaylanan lisansüstü tezimin/raporumun tamamını veya herhangi bir kısmını, basılı (kağıt) ve elektronik formatta arşivleme ve aşağıda verilen koşullarla kullanıma açma iznini Hacettepe Üniversitesine verdiğimi bildiririm. Bu izinle Üniversiteye verilen kullanım hakları dışındaki tüm fikri mülkiyet haklarım bende kalacak, tezimin tamamının ya da bir bölümünün gelecekteki çalışmalarda (makale, kitap, lisans ve patent vb.) kullanım hakları bana ait olacaktır.

Tezin kendi orijinal çalışmam olduğunu, başkalarının haklarını ihlal etmediğimi ve tezimin tek yetkili sahibi olduğumu beyan ve taahhüt ederim. Tezimde yer alan telif hakkı bulunan ve sahiplerinden yazılı izin alınarak kullanılması zorunlu metinlerin yazılı izin alınarak kullandığımı ve istenildiğinde suretlerini Üniversiteye teslim etmeyi taahhüt ederim.

Yükseköğretim Kurulu tarafından yayınlanan “*Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge*” kapsamında tezim aşağıda belirtilen koşullar haricince YÖK Ulusal Tez Merkezi / H.Ü. Kütüphaneleri Açık Erişim Sisteminde erişime açılır.

- Enstitü / Fakülte yönetim kurulu kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihimden itibaren 2 yıl ertelenmiştir. ⁽¹⁾
- Enstitü / Fakülte yönetim kurulunun gerekçeli kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihimden itibaren ... ay ertelenmiştir. ⁽²⁾
- Tezimle ilgili gizlilik kararı verilmiştir. ⁽³⁾

03/02/2025

Başak ACINAN

¹“*Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge*”

(1) *Madde 6. 1. Lisansüstü teze ilgili patent başvurusu yapılması veya patent alma sürecinin devam etmesi durumunda, tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulu iki yıl süre ile tezin erişime açılmasının ertelenmesine karar verebilir.*

(2) *Madde 6. 2. Yeni teknik, materyal ve metotların kullanıldığı, henüz makaleye dönüşmemiş veya patent gibi yöntemlerle korunmamış ve internetten paylaşılması durumunda 3. şahıslara veya kurumlara haksız kazanç imkanı oluşturabilecek bilgi ve bulguları içeren tezler hakkında tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulunun gerekçeli kararı ile altı ayı aşmamak üzere tezin erişime açılması engellenebilir.*

(3) *Madde 7. 1. Ulusal çıkarları veya güvenliği ilgilendiren, emniyet, istihbarat, savunma ve güvenlik, sağlık vb. konulara ilişkin lisansüstü tezlerle ilgili gizlilik kararı, tezin yapıldığı kurum tarafından verilir *. Kurum ve kuruluşlarla yapılan işbirliği protokolü çerçevesinde hazırlanan lisansüstü tezlere ilişkin gizlilik kararı ise, ilgili kurum ve kuruluşun önerisi ile enstitü veya fakültenin uygun görüşü üzerine üniversite yönetim kurulu tarafından verilir. Gizlilik kararı verilen tezler Yükseköğretim Kuruluna bildirilir.*

Madde 7.2. Gizlilik kararı verilen tezler gizlilik süresince enstitü veya fakülte tarafından gizlilik kuralları çerçevesinde muhafaza edilir, gizlilik kararının kaldırılması halinde Tez Otomasyon Sistemine yüklenir

** Tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulu tarafından karar verilir.*

ETİK BEYAN

Bu çalışmadaki bütün bilgi ve belgeleri akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, görsel, işitsel ve yazılı tüm bilgi ve sonuçları bilimsel ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, kullandığım verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı, yararlandığım kaynaklara bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunduğumu, tezimin kaynak gösterilen durumlar dışında özgün olduğunu, **Prof. Dr. Nebi ÖZDEMİR** danışmanlığında tarafımdan üretildiğini ve Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Yönergesine göre yazıldığımı beyan ederim.

Başak ACINAN

TEŞEKKÜR

Yola çıkarken bu kadar uzun süreceğini hiç düşünmemiştim. Bu tez yazılırken bir sürü olay oldu. Sadece tez yazmak bile zor iken bir taraftan bu sorunlarla mücadele etmek zorunda kaldım. Bu sırada hayata, insanlara ve kendime dair birçok şey öğrendim. Süreci geç de olsa tamamlayabilmiş olmanın mutluluğu ve huzuru içindeyim. Bu uzun yolculukta bana destek olan insanlara teşekkür etmek istiyorum.

Öncelikle derin bilgi birikimi, yaratıcı fikirleri ile bu çalışmanın her aşamasında olumlu ve yapıcı tutumuyla katkı sağlayan, bana inanan ve güvenen, en zor zamanlarda bile önemli olanın bu tezi bitirmek olduğunu hatırlatan ve motive eden saygıdeğer hocam ve danışmanım Prof. Dr. Nebi ÖZDEMİR'e sonsuz teşekkürlerimi sunuyorum.

Lisans öğrenciliğimde ilk akademik danışmanım olan ve o günlerden bu yana her zaman desteğini hissettiğim, birikimi, fikirleri ve önerileriyle çalışmalarına katkı sağlayan saygıdeğer hocam Prof. Dr. Gülin ÖĞÜT EKER'e teşekkürlerimi sunarım.

Teze ilk başladığım andan itibaren derin bilgi birikimi, öneri ve görüşleriyle katkı sağlayan Prof. Dr. Ali YAKICI'ya teşekkürlerimi sunarım. Lisanstan bu yana öğrencisi olduğum, her zaman desteğini hissettiğim, bu teze önerileriyle katkı sağlayan Doç. Dr. Dilek TÜRKYILMAZ'a teşekkürlerimi sunarım. Doç. Dr. Pınar KARATAŞ'a bana güveni ve desteği, tezin içeriği ile ilgili öneri ve katkıları için sonsuz teşekkürlerimi sunuyorum.

Öğrenim süreçlerimde akademik birikimleri, fikirleri ve önerileriyle destek olan, öğrencileri olduğum için kendimi şanslı hissettiğim Prof. Dr. Metin ÖZARSLAN, Prof. Dr. Gülay MİRZAOĞLU SIVACI, Doç. Dr. Şirin YILMAZ ve rahmetli hocam Dr. Öğr. Üyesi Bahar AKARPINAR'a teşekkürlerimi sunuyorum.

Doç. Dr. Zehra KADERLİ'ye desteği ve dostluğu için çok teşekkür ederim.

Tez sürecinde ikinci bir lisans programını tamamladım. Hacettepe Üniversitesi İletişim Fakültesindeki tüm hocalarıma teşekkürlerimi sunuyorum.

Tez yazma sürecinde desteğini gördüğüm arkadaşlarım oldu. Öncelikle güveni, yardımı ve her daim desteği için Gülay YAVUZ'a çok teşekkür ederim. Doç. Dr. Serdar ERKAN'a ve Dr. Öğr. Üyesi Selçuk GÜNDÜZ'e süreçteki destekleri için teşekkür ederim. Bölümde her konuda yardımcı olan Arş. Gör. Yiğit ATEŞGÜL'e çok teşekkür ederim. Zor zamanlarımda yanımda olan arkadaşlarım Doç. Dr. Pınar TAŞDELEN ve Dr. Öğr. Üyesi Aslı DEĞİRMENCİ ALTIN'a teşekkürlerimi sunuyorum.

Beni kitapların dünyasına sokan rahmetli babam Süleyman Sırrı ACINAN'a, her şey olup biterken her zaman yanımda olan canım annem Neriman ACINAN'a, her sıkıntılı anımda destek olan ağabeyim Barış ACINAN ve Oxana ACINAN'a şükranlarımı sunuyorum. Yeğenlerim Alisa ve Kiana'ya yaşamımı güzelleştirdikleri için teşekkür ederim.

ÖZET

ACINAN, Başak. *Cumhuriyet Dönemi Yazılı Edebiyatında Mitolojik Yaratıcılık*, Doktora Tezi, Ankara, 2025.

Bu çalışmada Cumhuriyet Dönemi yazılı edebiyatında mitoloji konusu işlevsel bir bakış açısıyla incelenmiştir. Çalışmanın giriş bölümünde halkbilimi çalışmalarında yazılı kültür incelemelerin önemi üzerinde durulmuştur. Birinci bölümde tezin temelini oluşturan kavramlar açıklanmıştır. İkinci bölümde sözlü-kültür yazılı kültür etkileşimi tarihsel, kültürel ve teknolojik değişimler bağlamında ele alınmıştır. Sözlü kültür ve yazılı kültür ortamlarının özellikleri, sözlü kültür ortamı ve yazılı kültür ortamı etkileşimi, anlatı ve anlatıcı ilişkileri, yazının bulunuşu ve matbaanın icadı hakkında genel bilgiler verilmiştir. Üçüncü bölüm, “Başlangıç Dönemi (1923-1938)”, “Orta Dönem (1939-1980)” ve “Son Dönem (1980-...)” olmak üzere üç alt başlığa ayrılmıştır. Her dönem belirli birkaç yazardan seçilen yazılı edebiyat eserleri üzerinden değerlendirme yapılmıştır. Tezin örnekleminde Kemalettin Şükrü Orbay, Peyami Safa, İskender Fahrettin Sertelli, Yaşar Kemal, Fakir Baykurt, Hüseyin Nihal Atsız, Latife Tekin, Buket Uzuner ve İhsan Oktay Anar’ın seçilen eserleri yer almaktadır. Çözümlemeler yapılırken yazıldıkları dönemin siyasal, toplumsal ve kültürel değişimleri dikkate alınmıştır. Kronolojik bir yaklaşım benimsenerek mitolojik yönelimlerin nedenleri hakkında görüşler ileri sürülmüştür. Bütün bunlara ilave olarak dönemin kültür politikaları ve belirli kültür kurumları da çalışmanın parçası haline getirilmiştir. Sonuç bölümünde ise; Cumhuriyet dönemi yazılı edebiyatında mitoloji kullanımının yazıldıkları dönemin özelliklerine göre değiştiği ve her dönemde farklı işlevlere sahip olduğu sonucuna varılmıştır.

Anahtar Sözcükler

Sözlü kültür, yazılı kültür, Türk halkbilimi, edebiyat, mitoloji, yaratıcılık

ABSTRACT

ACINAN, Başak. *Mythological Creativity in the Written Literature of the Republic Period*, Ph. D. Dissertation, Ankara, 2025.

This study examines the subject of mythology in the written literature of the Republican period from a functional perspective. In the introduction, the significance of studying written culture within folklore research is emphasized. The first chapter defines the key concepts that form the foundation of the thesis. The second chapter explores the interaction between oral and written culture within the framework of historical, cultural, and technological changes. It provides general information on the characteristics of oral and written cultural environments, their interactions, the relationship between narrative and narrator, the invention of writing, and the printing press. The third chapter is divided into three sub-sections: "Early Period (1923-1938)", "Middle Period (1939-1980)" and "Late Period (1980-...)". Each period is analyzed through selected literary works of certain authors. The study includes works by Kemalettin şükrü Orbay, Peyami Safa, İskender Fahrettin Sertelli, Yaşar Kemal, Fakir Baykurt, Hüseyin Nihal Atsız, Latife Tekin, Buket Uzuner, and İhsan Oktay Anar. The analyses take into account the political, social, and cultural transformations of the periods in which these works were written. Adopting a chronological approach, the study presents perspectives on the reasons for mythological tendencies in each period. Additionally, the cultural policies of the period and specific cultural institutions are incorporated into the study. The conclusion reveals that the use of mythology in the written literature of the Republican period varies according to the characteristics of each era and serves different functions in each period.

Keywords

Oral culture, written culture, Turkish folklore, literature, mythology, creativity

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY	İ
YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI.....	İİ
ETİK BEYAN.....	İİİ
TEŞEKKÜR	İV
ÖZET.....	V
ABSTRACT	VI
İÇİNDEKİLER	VII
GİRİŞ	1
1. BÖLÜM: TEMEL KAVRAMLAR VE YAKLAŞIMLAR.....	6
1.1. ARAŞTIRMANIN KONUSU VE ÖNEMİ.....	6
1.2. ARAŞTIRMANIN AMAÇ, HİPOTEZ, YÖNTEM VE SINIRLILIKLARI.....	8
1.3. KONU İLE İLGİLİ YAPILMIŞ ÇALIŞMALAR.....	14
1.3.1. Kitaplar.....	14
1.3.2. Makaleler.....	16
1.3.3. Tezler.....	17
1.3.4. Diğer.....	19
1.4. KURAMSAL VE KAVRAMSAL ÇERÇEVE.....	20
2. BÖLÜM: SÖZLÜ KÜLTÜR VE YAZILI KÜLTÜR ETKİLEŞİMİ	33
2.1. SÖZLÜ KÜLTÜR-YAZILI KÜLTÜR ORTAMI VE ÖZELLİKLERİ.....	35
2.2. YAZININ BULUNUŞU VE MEDENİYETLER ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ	41
2.3. MATBAANIN İCADI VE ETKİLERİ	45
2.4. CUMHURİYET ÖNCESİ DÖNEMDE MİTOLOJİK YÖNELİMLER.....	46
2.4.1. Tanzimat Dönemi Kültürel Değişim ve Mitolojik Yönelimler	46
2.4.2. Servet-i Fünûn Edebiyatı ve Mitolojik Yönelimler.....	53
2.4.3. Nev-Yunanîlik Hareketi ve Mitoloji	55
2.4.4. Milli Edebiyat Dönemi ve Türk Mitolojisi.....	56
3. BÖLÜM: CUMHURİYET DÖNEMİNDE YAZILI EDEBİYAT VE MİTOLOJİK YARATICILIK.....	62
3.1. MODERNLEŞME VE MİLLİYETÇİLİK İLİŞKİLERİ	62
3.1.1. Türk Ulusu İnşası	68

3.2. BAŞLANGIÇ DÖNEMİ (1923-1938).....	75
3.2.1. Ulus İnşa Süreci, Propaganda ve Roman	75
3.2.2. Dönemin Siyasi, Sosyal ve Kültürel Dinamikleri	82
3.2.2.1. Türk Tarih Tezi ve Güneş Dil Teorisi.....	82
3.2.2.2. Türk Tarih Tezi Çalışmalarının Oluşumu	86
3.2.2.3. Türk Tarih Tezinin Kaynakları	88
3.2.2.4. Türk Tarih Tezi Anlatısı	90
3.2.2.5. Türk Tarih Tezi ve Türklerin Kökeni	91
3.2.2.6. Türklüğün Kutsallaştırılması.....	93
3.2.3. Türk Ulusu İnşası, Milli Romantik Duyuş Tarzı, Roman ve Mitoloji	97
3.2.4. Mekansal Mitleştirme-Orta Asya'nın Mitleştirilmesi: Köken Miti Oluşturma.....	101
3.2.5. Kurtarıcı Kahraman Miti	106
3.2.6. Kemalettin Şükrü Orbay-Destanın Tarihselleştirilmesi-Oğuz Kağan(1932) ve Bozkurt (1932)	113
3.2.7. Peyami Safa-Tarihle Mitoloji Arasında Attila (1931).....	114
3.2.8. İskender Fahrettin Sertelli-Tarihi Roman Mitoloji İlişkisi-Sümer Kızı(1933)	117
3.2.9. Seçilen Romanlarda Mitolojinin İşlevleri	121
3.2.9.1. Ulusal Kimliğin Güçlendirilmesi	121
3.2.9.2. Kolektif Bilinç Oluşturma.....	121
3.2.9.3. Tarih Yazıcılığını Destekleme	122
3.2.9.4. Propaganda.....	122
3.3. ORTA DÖNEM (1939-1980)	122
3.3.1. 1939-1950 Yılları Arasında Siyasi ve Kültürel Ortam.....	123
3.3.1.1. Hasan Ali Yücel, Hümanizma ve Çeviri Çalışmaları	123
3.3.1.2. Köy Enstitüleri.....	124
3.3.1.3. Köy Edebiyatı, Geleneksel Bilgi ve Mitoloji.....	127
3.3.1.4. Anadoluculuk ve Mavi Anadoluculuk	128
3.3.1.5. H.Nihal Atsız ve Mitoloji: Bozkurtların Ölümü(1946), Bozkurtlar Diriliyor (1949) ve Deli Kurt (1958)	132
3.3.1.5.1. H. Nihal Atsız'ın Romanlarında Mitolojinin İşlevleri.....	132
3.3.1.5.1.1. Türk Kültürünü ve Kimliğini Güçlendirme.....	132
3.3.1.5.1.2. Kolektif Hafızayı Güçlendirme	133
3.3.1.5.1.3. İdeolojik ve Kültürel İnşa.....	133

3.3.1.5.1.4. Nesiller Arası Aktarım	133
3.3.2. 1960-1980 Arası Siyasi ve Kültürel Ortam.....	134
3.3.2.1. Yaşar Kemal, Mitleştirme ve Taşbaş Miti	136
3.3.2.1.1. Dağın Öteki Yüzü Serisinde Mitolojinin İşlevleri.....	140
3.3.2.1.1.1. Kolektif Belleğin Yansıtılması.....	140
3.3.2.1.1.2. Kültürel Kimliğin Yeniden İnşası	140
3.3.2.1.1.3. Modernite Eleştirisi	141
3.3.2.1.1.4. İnsan ve Doğa Etkileşimi	141
3.3.2.1.1.5. Yerel ile Evrensel Arasında Köprü	141
3.3.2.1.1.6. Toplumsal Eleştiri	141
3.3.2.2. Köyde Bir Prometheus: Mit-İdeoloji İlişkileri Bağlamında Fakir Baykurt'un Onuncu Köy Romanı	142
3.3.2.2.1. Fakir Baykurt'un Eserinde Mitolojinin İşlevleri	143
3.3.2.2.1.1. Toplumsal Eleştiri	143
3.3.2.2.1.1. Kahramanlık vb. Değerlerin Aktarımı.....	143
3.4. SON DÖNEM (1980-....).....	143
3.4.1. Anlatının Dönüşümü, Postmodern Anlatı ve Gelenek İlişkileri.....	145
3.4.1.1. Postmodernizm Kavramı ve Tartışmalar	145
3.4.1.2. Postmodernizmin Oluşma Koşulları	147
3.4.2. Postmodern Edebiyat, Folklor ve Mitoloji	153
3.4.3. Postmodern Edebiyat ve Folklor Etkileşimi.....	156
3.4.3.1. Postmodernist Edebiyatta Folklorun Parodileşmesi.....	158
3.4.3.2. Folklorun Çok Katmanlı Yapısı ve Anlatı Parçalanması.....	161
3.4.3.3. Kimlik İnşasında Folklorun Kullanımı	161
3.4.3.4. Postmodern Edebiyatın Folklor Ürünleri İle Diyalog Kurması	162
3.4.3.5. Eleştiri Mekanizması Olarak Folklorun Kullanımı	163
3.4.3.6. Postmodernizmin Geleneği Yapısöküme Uğratması	164
3.4.3.7. Mitolojik Yeniden Anlatımlarda Metakurgunun Rolü.....	165
3.4.3.8. Postmodern Kimliğin ve Kültürün İnşasında Folklor	166
3.4.3.9. Küresel Postmodern Edebiyatta Yaşayan Folklor:	167
3.4.4. Latife Tekin Romanlarında Folklor ve Mitoloji.....	170
3.4.4.1. Latife Tekin'in Romanlarında Mitolojinin İşlevleri	176
3.4.4.1.1. Kültürel Belleğin Temsil Edilmesi	176

3.4.4.1.2.Eleştiri Mekanizması Olarak Mitolojinin Kullanımı	177
3.4.4.1.3.Aidiyet Bilinci	177
3.4.4.1.4.Psikolojik İşlevi	178
3.4.5. Ekomitolojik Roman, Geleneksel Bilgi ve Folklor	178
3.4.6. Ekoloji ve Mitolojiyi Birleştiren Bir Tür: Ekomitolojik Roman.....	179
3.4.7. Ekomitolojik Romanlarda Folklorun İşlevleri	183
3.4.7.1. Geleneksel Ekolojik Bilginin Aktarılması	183
3.4.7.2. Ekolojik Krizlerin Mitolojikleşmesi	183
3.4.7.3. Sembolik Anlatımla Farkındalık Oluşturma	184
3.4.7.4. Atalarla Bağ Kurma	184
3.4.7.5. Antroposentrizmi Sorgulama ve Eleştirme	184
3.4.7.6. Çevresel Aktivizme Destek Olma.....	185
3.4.8. Ekoeleştiri.....	185
3.4.8.1. Ekoeleştirin Tarihsel Dönemleri	187
3.4.8.1.1. Birinci Dalga: Çevreci Yazının Temelleri	187
3.4.8.1.2. İkinci Dalga: Kültürel Çevre Anlayışı	188
3.4.8.1.3. Üçüncü Dalga: Küresel Sorunlar ve Yeni Yaklaşımlar	188
3.4.9. Ekofeminizm	189
3.4.10. Buket Uzuner'in Tabiat Dörtlemesi ve Mitoloji	192
3.4.10.1. Buket Uzuner'in Tabiat Dörtlemesinde Mitolojinin İşlevleri	199
3.4.10.1.1. İnsan-Doğa Etkileşimini Yeniden Kurma	199
3.4.10.1.2. Kültürel Mirasın Temsili	200
3.4.10.1.3. Çok Katmanlı Anlatı Kurması	200
3.4.10.1.4. Mitolojik Unsurlarla Anlatı Stratejisi Oluşturma	200
3.4.10.1.5.Kadın/Doğa İlişkisi ve Kadın Özgürleşmesi	200
3.4.10.1.5. Ekolojik Farkındalık Yaratma	201
3.4.11. İhsan Oktay Anar'ın Romanlarında Mitolojinin İşlevleri	202
3.4.11.1. Amat Romanında Mitoloji ve İşlevleri	203
3.4.11.1.1. Anlatının Yapıtışı Olarak Mitler	207
3.4.11.1.2. Kültürel Belleğin Temsili	208
3.4.11.1.3. Gerçekliği Sorgularken Mitlerden Yararlanmak	209
3.4.11.1.4. Mit Olarak Tarih-Tarih Olarak Mit: Mitoloji ile Tarihi Yeniden Yazmak	210

SONUÇ.....	212
KAYNAKÇA	220
EK1 ORJİNALLİK FORMU	237
EK 2 ETİK KURUL MUAFİYET FORMU (YA DA İZİNİ).....	238

GİRİŞ

Yaratıcılık, günümüz dünyasında en önemli kavramlardan biri durumundadır. Yaratıcı sektörlerin gelişiminde ve kültürel sürekliliği sağlama konusunda halkbilimi alanının rolü her geçen gün daha fazla artmaktadır. İnsanlığın tarih sahnesine çıktığı ilk andan itibaren ürettikleri, yapıp ettikleri, yani; her türlü eylemi özünde yaratıcı bir eylemi ifade etmektedir. Nebi Özdemir'in "The Transitions of Traditional Ecological Knowledge From Turkish Oral Culture to Written Literature: Yaşar Kemal and His Works" çalışmasında belirttiği gibi; "Yaşam ve kültür, yaratıcı etkileşimlerin ürünleri, bütünü ve kaynaklarıdır. Bu bağlamda ürünler, aktörler, gelenekler, alanlar, bağlamlar ve kültürler arasında yaratıcı etkileşimlerin varlığından bahsedebiliriz" (2024, s. 2).

Kültür yaratıcı ve dinamik bir özelliğe sahiptir. Zaman ilerledikçe insanların ihtiyaçları değişip dönüşmektedir. Toplumlar farklı süreçlerden (siyasi, tarihi ve kültürel vs.) geçse bile çoğu zaman kendine ait geleneksel deneyim ve bilgiyi korumaktadır. Değişen koşullar ve bağlamlarda yeniden bu halk bilgisi kullanmaktadır. Yazılı edebiyat ve medya bu halk bilgisinin dolaşıma sokulduğu ve yeniden yorumlandığı alanlardan başlıcalarıdır.

İnsana ait en önemli becerilerden bir tanesi anlatı kurabilmesidir. Anlatı kurma süreci de yaratıcı bir faaliyettir. Yazının olmadığı ilk dönem insanların düşündüğümüzde anlatılar, ait olduğu topluluğun kimliğini temsil eden kodlarla örülüdür. Bütün bu anlatılar aracılığıyla kültürel kimliklerini korurlar ve daha sonraki kuşaklara aktarırlar. Anlatıların şekillendiği yer, sözlü kültür ortamıdır. İnsanlık farklı iletişim süreçlerinden geçtiğinde de sözlü kültür ortamından yeni kültür ortamlarına geçiş söz konusu olmaktadır. Sözlü kültür ortamından da yazılı kültür ortamı ve elektronik kültür ortamına geçişler olmaktadır. Bu durum etkileşimsel bir süreci yansıtmaktadır.

Bu çalışmanın ilk hareket noktası da sözlü kültür yazılı kültür etkileşimidir. Sözlü kültür ortamının en önemli yapıtaşlarından olan mitlerin Türk yazılı kültür anlatıcılığında Cumhuriyet döneminde ne şekilde işlendiğini belirli örnekler üzerinden açıklamaktadır. Genellikle Türk halkbilimi çalışmalarında ağırlıklı olarak sözlü kültür ürünleri çalışılmış ve yazılı kültür ortamı ürünlerinin araştırma konusu olarak çalışılması geri plana bırakılmıştır. Ancak yazılı kültür ortamı yaratıcılığı ve bu ortamda üretilen metinler

tarihsel ve kültürel süreklilik içinde anlatının dönüşümünü detaylı açıklayabilmek için önem taşımaktadır.

Dünyada halkbilimi çalışmaları da farklı şekillerde bu konunun önemini dile getirmektedir. Yazılı edebiyattaki sözlü kültür ürünlerinin görünümü veya etkilerinin nasıl inceleneceği literatürde tartışma konusu olmuştur. Alan Dundes, “The Study of Folklore in Literature and Culture: Identification and Interpretion (1965)” isimli çalışmasında bu konuyu ele almıştır. Genellikle halkbilimi disiplininin dışında kalanların çoğu veya içinde olanların bir kısmının halkbilimcileri edebi veya antropolojik kategorilere ayırma yönelimi olduğunu belirtmiştir. Bu ayrımın da her halkbilimcinin kendi özel ilgi alanlarına uygun metodolojisi olduğu fikrinden geldiğini ifade etmektedir. Bu ayrımın gereksiz yere araştırmacıları ikiye böldüğünü söylemektedir. Bunun yanlışlığını belirttikten sonra şunu eklemiştir: “Kültürde folkloru inceleyen edebiyatta folkloru incelemenin temel metodolojisi neredeyse tamamen aynıdır; başka bir deyişle, folklor disiplininin edebiyat ve problemlere eşit derecede iyi uygulanan kendi metodolojisi vardır.” (Dundes, 1965, s.136). Ayrıca edebi metinlerle ilişkili olarak yapılan halkbilimi çalışmaları ile ilgili olarak önemli bir eleştiri getirmiştir:

“Edebiyatta folklor üzerine yapılan pek çok çalışma, motifler veya atasözleri için roman okumaktan biraz daha fazlasını içerir ve bir yazarın folklorik unsurları nasıl kullandığını ve daha spesifik olarak bu folklor unsurlarının belirli bir edebi eserde nasıl işlev gördüğünü değerlendirmek için hiçbir girişimde bulunulmaz” (Dundes, 1965, s. 136)

Edebiyat ile ilişkili olarak yapılan halkbilimi çalışmalarının çoğunlukla halkbilimi motiflerini çıkarmaktan biraz daha fazlası olduğunu belirtmektedir. Burada incelenen metindeki folklor unsurlarının edebi eserdeki işlevinin göz ardı edildiğini ifade etmektedir. Burada işleve dikkat çekmiştir. Bizim yaptığımız çalışmada da, işlev konusu önem taşımaktadır. Sözlü kültür ortamının en önemli önemli anlatısını oluşturan mitler ve mitolojinin Cumhuriyet dönemi yazılı kültür ortamında tarihsel süreklilik içinde yazarların metin üretim sürecinde dönemin koşulları doğrultusunda belirli işlevleri yerine getirmektedir. Erken Cumhuriyet döneminde yeni devletin kuruluşunu meşrulaştırmak için oluşturulan anlatılarda eski kadim anlatılar ve özellikle mitoloji önemli bir malzeme

durumundadır. Diğer dönemlerde de mitoloji ve kullanımı aynı şekilde belirli bir amaca hizmet etmektedir. Devletin meşrulaştırma aracı, kimlik ifade etme, aidiyet geliştirme vb. birçok işlevi yerine getirme konusunda bu mitolojik anlatılar ve unsurlar kullanılmaktadır. Zaman zaman politik bir anlam kazanmakla birlikte, bazen de kültürel ve sembolik anlamını korumaktadır.

Burada sözünü edebileceğimiz diğer çalışma Rogers Abrahams'a ait olan "Folklore and Literature as Performance ("1972)" isimli çalışmadır. Çalışmasında hem halkbilimi hem de edebiyat çalışmalarında öncelikle belirli eserlerin analiz edilmesi durumunu değerlendirmiştir. Sözlü ve yazılı edebiyatın performans kavramı ile ilişkisinin sorunlu olduğunu ifade etmiştir. Çalışmasında betimsel analiz ve madde merkezli yaklaşımların aşırılıklarını eleştirmiştir. Hem halkbilimi hem de edebiyat çalışmalarında performans merkezli yaklaşımla ilgili argümanlarını sunmuştur. Performansı "kültürün gösterimi" (1972, s.75) olarak değerlendirmiştir. Ayrıca bu makalede de Alan Dundes'in tartıştığı ve bizim çalışmamızın da ana eksenini oluşturan sözlü-yazılı kültür ilişkisine değinilmiştir. Bu durumu "halkbilimcinin uzmanlığı nedeniyle derinlemesine dahil olması gereken çağdaş tartışma alanlarından biri de sözlü edebiyattan yazılı edebiyat ortamına geçiş sorunudur" (Abrahams, 1972, s. 84) şeklinde ifade eder. Yaratıcı sanatçının folklorik malzemeye yönelmesinin folklorcu ile aynı güdüyü yansıttığını belirtmektedir.

Burada konu ile ilgili bir diğer bir çalışma Utley'in (1976) tarihli "Oral Genres as a Bridge to Written Literature" adlı çalışmasıdır. Sözlü türlerin yazılı edebiyat ile köprü görevi gördüğü belirten çalışmada, Utley Sir Walter Scott üzerinden bu konuyu örneklendirmiştir. Dan-Ben Amos'un bu çalışmayla ilgili değerlendirmesi önem taşımaktadır. Utley'in çalışmasının sınıf meselesi konusunda verdiği mesajları açıklamaktadır. Kısmen veya tamamen okuma yazma bilmeyen insanlar arasında dolaşan masalların, şarkıların ve destanların, yazılı destan, drama ile edebi tarzları temsil etme konusunda aynı yeteneğe sahip olduğunu ima ettiğini ve sözlü ve yazılı gelenekler arasında önemli temas noktaları oluşturduğunu belirtmiştir. Utley'in çalışmasının bu temasla ilgili boyutunu önemsemiştir. Utley'in tezini toplumsal alana genişleterek folklor ve edebi türler arasındaki ilişkiyi yalnızca metinsel eleştiri için değil, aynı zamanda okuryazar kültürlerdeki iletişim kanallarına ilişkin etnografik araştırmaları için önemli olduğunu belirtmiştir. Bu konuyu temas noktaları ağı içinde düşünülmesi gerektiğinin

altını çizer. Toplumsal sınıf meselesi üzerinden de bir açıklama getirdiğini belirtmiştir. “Sözlü türler yazılı edebiyata köprü oluşturuyorsa, toplumda da iki iletişim sistemi arasındaki kültürel bağlantıları temsil eder ve her biri kendi alanında karşılık gelen sembollerini oluşturur” (Dan-Ben Amos, 1976, s. xxxiii).

William G. Doty’un “Mythography The Study of Myths and Rituals” (2000) isimli çalışması da tezin araştırma konusuyla ilgili olması nedeniyle burada önemlidir. Çünkü çalışmamız bir yönüyle de mitografik bir çalışmadır. Mitografi ile ilgili olarak, mitolojik anlatıların derlenmesi için kullanılan antik bir terim olduğu ve geç klasik dönemde düşünürlerinin faaliyeti olduğunu belirtmiştir. (Doty, 2000) Ayrıca “başlangıçta şiir, edebiyat ve kamusal yaşamdaki anlatılardan yazılı mit biçimleri üreten yazarların eserlerine bu adı verilmiştir” (Doty, 2000, s. xii) şeklinde bir açıklama yapmıştır. Mitografi çalışmalarını çok yönlü olarak ele alan Doty, mitografi araştırmaları tarihine bakıldığında çoğunlukla tek bir yaklaşımın etkin ve hâkim olduğunu, mitlerin ya da ritüellerin sadece tek bir işlevi olduğu gibi varsayımların yer aldığını söylemiş ve bu durumu eleştirmiştir. Disiplinlerarası beşerî bilimleri benimseyen bir araştırmacı olarak çok katmanlı, çok işlevli bir mitografi anlayışının tercih edilmesini savunmuştur (Doty 2000: xv). Böyle bir yaklaşım incelenen malzemeye çok yönlü bakabilmeyi sağlayacaktır. Son olarak da sosyal bilimlerde Britanya’da gelişen Kültürel Çalışmalar Ekolünün düşünürlerinin görüşleri de bu çalışma için ufuk açıcı olabilecektir. Doty’nin belirttiği gibi,

“...belirleyici isimler olarak Adorno, Althusser, Bakhtin, Barthes, Baudrillard, Benjamin, Chomsky, Deleuze ve Guattari, Derrida, Eco, Foucault, Gramsci, Habermas, Hall, Jameson, Lacan, Lyotard, Nietzsche, Said, Sartre ve diğerleri. Bu figürlerin tümü, mitolojik (veya herhangi başka) “metinlerin” toplumsal anlamların ekonomik, ideolojik, semiyotik ve yorumbilimsel bileşenlerinin karmaşık bir etkileşimi içinde konumlandığı konusunda hemfikirdir. Hiçbir özel anlatı kendine gönderme yaparak tamamlanmaz, her zaman belirli örneklemelere/gerçekleşmelere dayanır” (Doty, 2000, s. 260).

Mitolojik unsurların kullanıldığı eserlerin yazıldığı dönemin ekonomik, ideolojik, kültürel ve siyasi durumunu açıklarken kimi yerlerde yukarıda sözü edilen kişilerin görüşleri karşımıza çıkacaktır. Çalışma işlevselci yaklaşım esas olmakla birlikte, farklı araştırma alanlarının da terminolojilerine bazen yer verecektir. Tarihsel

süreklihte mitin roman türündeki yolculuğunu ele alması nedeniyle, eserlerin yazıldıkları dönemle ilgili bilgiler verilirken, ideoloji, söylem, politika, hegemonya vb. kavramlar kullanılacaktır.

1. BÖLÜM

TEMEL KAVRAMLAR VE YAKLAŞIMLAR

1.1. ARAŞTIRMANIN KONUSU VE ÖNEMİ

Kültür yaratabilme becerisine sahip olan insan, etrafını saran dış dünyayı ve nesnelere belirli bir dünya görüşü ile anlamlandırır. Bu dünya görüşü çerçevesinde her türlü bilgiyi düzenler ve yorumlar. Nesnelere, olgular ve olayları değerlendirme noktasında sahip olduğu her türlü kültüre özgü bilgi yaratıcı süreçlerin de bir parçası konumundadır. Toplumdaki bireylerin gerçekliği düzenleme durumları farklılıklar taşımaktadır. Bireyin varoluşunu ve dış dünya gerçekliğini algılama süreçleri bu geleneksel bilgi aracılığıyla gerçekleşir. Geleneksel bilgiyi oluşturan unsurlar çeşitlilik gösterebilir. Nesnelere algılanışı, düzenlenişi ve yorumlanma ve değerlendirme süreçlerinin zihnin kültürel boyutuyla ilgisi bulunmaktadır. Bireyin toplumla kurduğu ilişkiler bütünü de buradan hareketle yorumlanabilir. Böyle bir yapı içerisinde bireyin ön önemli özelliği anlatı kurabilme becerisidir. Geleneksel bilgi ile hayatını düzenleyen sözlü kültür ortamı insanları, evreni anlatılar kurarak anlamaya ve anlatmaya çalışır. Bu durum, nesilerarası sürekliliğin sağlanması için gereklidir. Kültürel sürekliliği sağlama konusunda en önemli anlatım yolu mitsel anlatıdır.

Tarihten bile önce var olan mitler, sözlü kültür ortamının tarihi oluşturur. Dilin ortaya çıkışı ile eşzamanlı bir yapı taşıyan mitler, insanın başlangıçtan itibaren yeryüzündeki yolculuğunu ve dış dünyayla her türlü etkileşimini ortaya koyan anlatılardır. Bireylerin varoluşunu açıklayan mitler, modern zaman insanların yaşamı içerisinde de anlam taşır. Çünkü mitler, insanın psikolojik ve kültürel yönlerine dair birçok kod barındırmaktadır. Ayrıca tarihsel ve kültürel süreklilik içerisinde insanların yaşamına yön vermeye devam ederler. Mitlerin, "yaşayan mit" kavramını göz önünde bulundurduğumuzda değişen şartlar doğrultusunda sürekli olarak yeniden üretilebilme özelliğine sahip olduğunu söyleyebiliriz. Çünkü mitlerde insan yaşamının tüm boyutlarına ilişkin bilgiler mevcuttur. Bu yüzden günümüz modern insanı için de aktardığı anlamın işlevsel olduğunu söyleyebiliriz.

Sözlü kültür ve yazılı kültür arasında ortamı arasında güçlü bir etkileşim bulunmaktadır. Bu etkileşimin örnekleri yazılı kültür ortamı edebi ürünlerinde sıklıkla görülmektedir. Bu noktadan hareketle, tez konusunun ana çerçevesini yazılı kültür ortamında mitolojik unsurların kullanımı, bu kullanımlardaki süreklilik ve dönüşüm oluşturmaktadır. Sözlü kültür ortamı ürünü olan mitler, yazılı/basılı kültür ortamı ürünlerinin kuramsal çerçevesini güçlendirmekle birlikte, yazarın anlatım olanaklarını da güçlendirmektedir.

Çeşitli topluluklara bakıldığında, bu toplulukta yaşayan insanların her türlü duygu ve düşüncelerini mitik unsurlar ve anlatılar üzerinden aktardıkları görülmektedir. Mitik anlatının öyküsel bağı değişmesine rağmen, tematik ve sembolik olarak bağı sürdürdüğünü söylemek mümkündür. Buradan hareketle, yazılı/basılı kültür ortamında şiir, hikâye ve roman gibi türlerde edebi yaratıcılık kapsamında mitoloji önemli bir referans kaynağı durumundadır. Aynı durum elektronik kültür ortamında da görülmektedir. Bu, sözlü-yazılı/basılı-elektronik kültür ortamı arasındaki sıkı ilişkiyi göstermesi bakımından önemlidir. Kendine özgü icra ve yaratım koşulları bulunan sözlü ve yazılı kültür ortamı ürünlerinde mitolojik unsurlar tema, motif ve kahraman düzleminde sabit kalarak ya da dönüşüme uğrayarak kullanılmaktadır.

Bu çalışmada da Cumhuriyet Dönemi yazılı kültür ortamı yaratıcılığında mitolojinin kullanımı örnekler üzerinden irdelenmiştir. Türkiye Cumhuriyeti'nin ilanı ve devam eden süreçte edebi eserlerde mitolojik unsurlar önemli bir referans kaynağıdır. Mitolojinin farklı türlerde dönemin siyasi, sosyal ve kültürel oluşumlarını yansıtan ve kitleleri şekillendiren bir şekilde kullanıldığı görülür. Edebi eserlerdeki mitolojik alt yapı ile dönemin hâkim görüşlerinin yaygınlaştırıldığı göze çarpmaktadır. Politika ile yazılı edebiyat arasındaki ilişkinin önemi bu metinler aracılığıyla ile daha iyi anlaşılmaktadır. Bu metinlerde kahramanlık miti oluşturmanın yoğunluğu ise dönemin tercihlerini göstermesi bakımından önemlidir. Bu eserlerin hedef kitlesi ve etkileri de halkbilimi çalışmaları için değerlidir. Hangi mitsel imgelerin hâkim olduğu, bunların nasıl işlendiği ve özellikle örnekleme oluşturacak olan kahramanlık mitinin ne şekilde kullanıldığı ve inşa edildiği soruları önemlidir. Bu durum Mitin ideolojik veya kültürel politik işlevini göstermesi ve tarihsel sembolizm açısından dikkat çekicidir.

1.2. ARAŞTIRMANIN AMAÇ, HİPOTEZ, YÖNTEM VE SINIRLILIKLARI

Yazılı/basılı kültürün sözlü kültür ile etkileşimi konusu mitler örnekleminde ayrıntılı olarak incelenebilir. Bu konu çeşitli çalışmalarda farklı açılardan ele alınmıştır. Örneğin Nebi Özdemir (2012), Medya Kültür ve Edebiyat isimli çalışmasında sözlü-yazılı ve elektronik kültür ortamları arasındaki etkileşimi örneklerle açıklamıştır. Nitekim bu çalışmanın yazılı/basılı kültür ile ilgili bölümünde sözlü kültür ürünlerinin, dolayısıyla Türk mitolojisinin çizgi öykü/ roman, yazılı medyadaki değerlendirmeleri ve dönüşümleri irdelemiştir. Özkul Çobanoğlu (1999, ss.65-66) ise halkbilimi çalışmaları içerisinde yakın zamanlara kadar sözlü kültür ortamında kolektif olarak yaratılmış ve icra ediliyor olma paradigmasının etkisi nedeniyle yazılı kültür ortamı ürünlerinin genellikle sahanın dışında kabul edilerek bu tür eserlerin çalışılmasının edebiyatçılara ve tarihçilere bırakıldığını belirtmiştir. Çobanoğlu ayrıca Türk halkbilimi sahasının sosyo-kültürel uygulamalara yönelik kaynakları arasında yazılı kaynakların önemli bir yere sahip olduğunu vurgulamıştır.

W. Ong'da (1999, s.49), sözlü kültür ile yazılı kültür arasındaki ilişkiyi açıklarken kelimelerin sözlü kültürde sesle sınırlanmasının anlatım biçiminin yanı sıra düşünme sürecini de etkilediğini belirtmiştir. Bu noktadan bakıldığında Türk edebiyatının yazılı ürünlerinin yaratılması sürecinde sözlü kültür ortamı ürünleri önemli bir role sahiptir.

Kubilay Aktulum; “Folklorik İmgelem” (2014) ise makalesinde folklor bağlamında imgelem kavramına bakmıştır. “Folklorik imgelem, bir ulusa, ulusun tüm kültürel ürünleri aracılığıyla aktardığı bildirileri bir dizi imge, simge, basmakalıp düşünce vb. üzerinden kurgulaması olgusuna gönderme yapar” şeklinde açıklamıştır. Bir topluluğun folklorik tanımlamasına giren çoğu unsur bu tanımlamanın içine yerleştirilebilmektedir. Bu folklorik imgeler, kendi halk kültürümüze özgü düşünce biçimimizi ifade etmektedir. Bir topluma özgü olan tüm kültürel davranışlar, gelenekler, anlatılar, inanışlar, mitler, beslenme alışkanlıkları gibi unsurlar ortak kültür ve dili oluşturmaktadır. Bunlar ortak bilinci oluşturmaktadır ve dolayısıyla da Aktulum'un belirttiği gibi, ulusal kimlik yaratmaya imkan tanıyan “değişik imgeler, simgeler, düşünce kalıpları aracılığıyla yarattığı ortak bilinç doğrudan folklorik bir imgelemden söz etmeye götürür” (2014, s. 279).

Folklorik imgelem söz konusu olduğunda mitler önemli bir kaynak durumundadır. Aktulum (2014, s. 286) bunu aşağıdaki şekilde açıklamıştır:

“Mit, donuklaşmış kültürel bir miras değildir. Sürekli bir dönüşüm, taşınma, aktarılma ve paylaşılma özelliğine sahiptir. Yeni bir anlatıcının, yazarın, icracının ağzında sürekli olarak yenilenir. Yenilenme bir kerelik değil, süreklilik özelliğindedir. Mitler anlatılırken ya da değişik sanatsal biçimlerde yeniden yazılırlarken her defasında bir farklılık düşüncesi devreye girer. Miti öykülemek onu bir anlamda yenilemek, yeniden yaratmaktır. Böylelikle imgelemin (dolayısıyla da folklorik imgelemin) bir yeniden yazma işleyişi bulunduğu düşüncesi kendini belli eder.”

İmgelemin çok katmanlı olduğunu belirtmiştir. Metinleştirme, kayda alarak korumanın folklorlarda en çok kullanılan yöntem olduğunu ifade etmiştir. Tiyatro eseri, resim, şiir ve konumuzu oluşturan roman konusunda mit yazınsal olana dönüşmektedir.

Aktulum Folklor ve Metinlerarasılık kitabının girişinde (2013, s. 9) “folklorik ürünlerde sözlü kültür belli bir bağlama gönderme yapan bir ben/sen ilişkisine göre kullanıma sokulduğundan, önce söylemin alanında yer alır” şeklinde bir açıklama yapmıştır. Bir ulusun kültürel sürekliliğini sağlamanın en önemli yolu sürekli olarak folklorik imgeleminden yararlanması ile mümkündür. Bu konuda da genelde folklorun özelde konumuzu oluşturan mitolojinin tarihsel ve kültürel sürekliliği sağlamada önemli rolleri bulunmaktadır. Cumhuriyet tarihi süresince birçok folklorik imge özellikle Erken Cumhuriyet Dönemi başta olmak üzere yeni yazınsal metinlerde kullanılmıştır. Mitolojik anlatılar da farklı metinleştirme yoluyla kültürel dolaşıma sokulmuştur ve bir söylemin parçası haline gelmişlerdir. Kültürel unsurlar farklı bağlam ve dönemlerde değişik estetik ifade biçimlerine dönüşebilmektedir.

Kubilay Aktulum, aynı çalışmasında gelenek ve şimdi arasındaki ilişkiyi de açıklamıştır. Bu durumu “...geçmiş ve şimdi arasında bir kopukluk anlayışı yerine, gelenek ile geçmişin sürekli olarak şimdiye yeniden eklenildiği bir anlayış konudur, şimdi ise artık bir yineleme olarak algılanır” (2013, s.15) şeklinde açıklamıştır. Geçmiş geride kalmış ve köhne olanı ifade etmez.

Bugünü belirleyen ve geleceği de kurmaya yarayan yaratıcı ve dinamik bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Buradan hareketle de, mitler ve mitolojiler kurucu ve yaratıcı bir role de sahiptir. Farklı dönemlerde ihtiyaçlar doğrultusunda yeniden üretilmesi ve

dolaşıma sokulması bu durumla ilgilidir. Her dönemin özelliklerine göre uyarlanabilmektedir.

Mitler çok farklı bağlamlarda ve değişik şekillerde aktarılmaktadır. Her biri farklı işlevleri yerine getirmektedir. Yeni bağlam alanlarında yeni anlamlar üretmektedirler. Kubilay Aktulum, “söylemin metinleştirilmesi, somut metindir, halk masalları, efsaneler, mitler bu bağlamda bu kez metinleştirilmiş olarak, "yeni bir bağlamda ve kimi zaman yeni bir kılıkta metinlerarasılık sürecine uygun olarak yeniden karşımıza çıkarlar" (Aktulum, 2013, s. 23) şeklinde açıklamıştır. Sözlü ürünlerin yazınsal metinlere dönüşmesi sürecinde yeni bir söylem oluşmaktadır. Tekrar edilen mitler ve mitbirimler çok görünümde karşımıza çıkacaktır.

Sözlü kültür ortamı ürünü olan mitler, sözlü olarak kuşaktan kuşağa aktarılmaktadır. Farklı bağlamlarda yeniden üretilirken yeni anlamlar ve kimlikler edinebilmektedir. Modern metinlerde mitik unsurlar, sözlü anlatılardan beslenmektedir. Aktulum (2013, s. 55-56) folklorik olsun ya da olmasın, kurgusuyla oynanan her yapıtın bir bağlam değiştirme sürecinden geçtiğini belirtmiştir. Bu durumda bağlam değiştiren folklorik malzeme biçimsel olduğu kadar anlamsal olarak da dönüşüme uğramaktadır. Yazılı kültür ortamı yaratıcılığı bağlamında düşündüğümüzde de yazar, başka anlatılardan aldığı mitik unsurları yeniden yorumlayarak dönüştürmektedir. Yeni yeni bir anlam üretimi sürecidir. Roman mitolojik unsurların en fazla dönüştürüldüğü veya yararlandırdığı bir türdür. Eski anlatılardaki mitolojik unsurlarla romanlarda sıkça karşılaşabilmekteyiz. Tarihi roman, fantastik roman, mitolojik roman, korku romanı, postmodern roman vb. birçok roman türünde mitolojik unsurlar kullanılmaktadır. Yazar, kendi yazım şekli ve yaratıcılığı ile yeniden yazma sürecini gerçekleştirir.

Sözlü kültür ortamı ürünlerinde yaratım süreci sözlü belleğe dayanmaktadır. Mitsel anlatım, sembollere dayalı bir anlatımdır. Mitolojik anlatılardaki mitik unsurlara atıfta bulunarak yeni bir dil oluşturulmakta ve yeni bir anlatı kurulmaktadır. Dil, söylemi oluşturmada önemli bir role sahiptir. Folklorik imgeler ile kurulmuş metinler de yeni bir anlatı inşa ederek, döneminin edebiyat çevresine dâhil olmaktadır.

Söz ve anlamın ritüelden sıyrılmasıyla mitler tek başlarına farklı biçimlerde yaşamaya devam ederler. Başlangıçta bir ritüelin içinde var olan mitler, daha sonraki dönemlerde farklı anlatı türlerinin içerisinde farklı şekillerde yaşamaktadır. Bugün mitleri farklı sanat ürünlerindeki söylem oluşturma süreçlerinde görmek mümkündür. Böylelikle geçmişten hareketle bugün inşa edilmektedir.

Bütün bu değerlendirmelerden hareketle Cumhuriyet Dönemi yazılı kültür yaratıcılığında mitolojik söylemin incelenmesi önem kazanmaktadır. Cumhuriyet öncesinde olduğu gibi sonraki dönemde de mitoloji yazılı/basılı edebiyat açısından önemli bir kaynak olarak değerlendirilmiştir. Kendine özgü icra ve yaratım ortamına sahip yazılı kültür yaratımlarında mitolojiden “tema, motif ve kahraman” düzleminde yararlanılmıştır. Bu durum biraz da resmi tarih yazıcılığını da destekler. Bu yararlanma süreci Türk, İran ve Yunan mitolojisi başta olmak üzere, Anadolu’da daha önce yaşamış diğer milletlerin bakiyelerinden yola çıkarak gerçekleştirilmiştir.

Yazılı kültür ürünlerinde mitolojinin değerlendirilmesi ideolojik bir yönelimi de göstermektedir. Tarih alanından Osmanlı aydını için mitolojiyi fark ediş çöküş döneminde ortaya çıkar. Batılılaşma kapsamında Batı kültürünün temelini oluşturan Yunan ve Latin mitolojileri çeviriler aracılığıyla tanıtılmıştır. Osmanlı’nın dağılma sürecinde "Osmanlılık" ve "İslamcılık" görüşlerinin tebayı bir arada tutamaması ve hızlı toprak kayıpları neticesinde "Milliyetçilik" görüşü yükselişe geçmiştir.

Cumhuriyet sonrasındaki yazılı/ basılı edebiyat çevreleri açısından mitolojik unsurlardan yararlanma ideolojik veya kültürel politik bir ayrışma ve tartışma konusu olarak incelenebilir. Nitekim 1920’li ve 1930’lu yıllarda ulus devletin kurumlarını yerleştirme çabalarının olduğu yıllarda sözlü kültür ortamı yaratımlarını derleme çalışmaları, yazılı kültür ortamı ürünlerinde mitolojiye bağlı arayışlar ve Yunan ve Latin mitolojilerinin öne çıkarılması bir kültür politikası gereği olarak gerçekleştirilmiştir. 1940’lı yıllarda bir tarafta Yunan mitolojisinden esinlenen şair ve yazarlar varken, diğer taraftan Türk mitolojisini kullananlar yer almaktadır. 1950 ve 1960’larda ise destanların yeni çevirileri ile karşılaşmaktadır. 1980 sonrasındaki postmodern dönemde ise şair ve yazarlar için kendi özgün anlatım dillerinin oluşturulmasında bir araç haline gelmiştir.

Tezdeki ana problemler şunlardır:

1. Kendine özgü icra ve yaratım sistemlerine sahip sözlü kültür ve yazılı/basılı kültür ilişkisi bağlamında Cumhuriyet Dönemi yazılı kültür yaratıcılığında mitolojik unsurlar nasıl değerlendirilmiştir?
2. Yazılı/basılı edebiyat ürünlerinde kullanılan mitolojik unsurların tema, motif ve kahraman düzleminde geçirdiği dönüşümler nelerdir?
3. Yazılı/basılı edebiyat ürünlerinde kullanılan mitolojik unsurların tarihsel süreçteki etkileri ve rolleri nelerdir?
4. Yazılı/basılı edebiyat eserlerinde kullanılan mitolojik unsurların süreklilik ve dönüşümünü etkileyen faktörler nelerdir?
5. Cumhuriyet Dönemi yazılı/basılı edebiyat ürünlerinde mitolojik unsurların tercih edilmesinin tarihsel, sosyal ve kültürel nedenleri nelerdir?
6. Cumhuriyet Dönemi yazılı/basılı edebiyat eserlerinde kahramanlık miti nasıl oluşmuştur?
7. Cumhuriyet Dönemi yazılı/basılı edebiyat eserlerindeki kahraman tipolojisi nasıldır?
8. Cumhuriyet Dönemi yazılı/basılı edebiyat eserlerindeki kahramanların özellikleri nelerdir?
9. Cumhuriyet Dönemi yazılı/basılı edebiyat eserlerinde kahramanın kurgulanmasında ideolojinin etkisi nasıl olmuştur?
10. Cumhuriyet Dönemi yazılı/basılı edebiyat eserlerinde mitolojik unsurları dönüştürme yöntemleri nasıldır?
11. Cumhuriyet Devri yazılı/basılı edebiyat eserlerinde politika ve edebiyat arasındaki ilişki mitoloji aracılığıyla nasıl kurulmuştur?
12. Edebiyatın propaganda ile ilişkisi nasıldır? Edebiyatın propaganda işlevini oluştururken mitoloji kullanılmış mıdır?

Bu çalışma giriş ve sonuç dışında üç bölüm olarak planlanmıştır. Mitolojik unsurlar kullanıldıkları dönemselsel ve metinsel bağlam içinde farklı işlevleri yerine getirmişlerdir.

1920'li yıllarda propaganda işlevini yerine getirirken diğer dönemlerde daha farklı işlevleri üstlenmişlerdir. Çalışmada İşlevsel Halkbilimi Kuramı kullanılmıştır. İhtiyaç duyulduğu durumlarda farklı alanların kavramları ve yöntemleri dahil edilmeye çalışılmıştır. Çalışmada disiplinlerarası bir yaklaşım benimsenmiştir. Eklektik bir anlayışla yorumcul ve eleştirel bir yaklaşımla konu ele alınmıştır.

Cumhuriyet Dönemi yazılı/basılı edebiyat eserlerinde mitolojinin değerlendirilmesi üç bölüm halinde incelenecektir. İlgili bölümlerde belirgin özelliklere sahip "başlangıç dönemi, orta dönem" ve son dönem"den seçilen yazılı/basılı edebiyat eserleri esas alınmıştır. Çözümlemelerde ilgili dönemlerin siyasal, toplumsal, ekonomik ve kültürel yapılarına da dikkat edilmiştir.

Bu kadar geniş bir aralıkta çalışma yaparken belirli örnekler üzerinden çalışmayı yürütmek önem taşımaktadır. Her dönemden dönemin ruhunu yansıtan 2 veya 3 örnek seçilerek çalışma yürütülmüştür. Yazarın romanı bir serinin parçası ise seri olarak değerlendirilmiştir. Burada tezde yer verdiğimiz romanlar şu şekildedir: Kemalettin Şükrü Orbay- Oğuz Kağan (1932) ve Bozkurt (1932) eserleri, Peyami Safa (1931) Attila, İskender Fahrettin Sertelli-Sümer Kızı (1933), Hüseyin Nihal Atsız'ın Bozkurtların Ölümü (1946), Bozkurtlar Diriliyor (1949), Deli Kurt (1958) romanları, Yaşar Kemal'in Ortadirek (1960), Yer Demir Gök Bakır (1963), Ölmez Otu (1968) romanlarından oluşan Dağın Öte Yüzü serisi, Fakir Baykurt'un Onuncu Köy(1961), Latife Tekin- Sevgili Arsız Ölüm (1983) ve Berci Kristin Çöp Masalları (1984), Buket Uzuner'in Su (2012), Toprak (2015), Hava (2018), Ateş (2023) romanlarından oluşan Tabiat Dörtlemesi, İhsan Oktay Anar'ın Amat (2005) eserleridir.

Kronolojik bir sırayla giderek dönemin ruhu ile ilişkileri ortaya konulduğu için yapılan açıklamalarda ilk yayımlandıkları tarih dikkate alınmıştır. Özellikle 1930'lu yıllardaki romanların ilk baskılarına ulaşılmıştır. İlk seçilen romanlarımız yukarıda sıraladıklarımız olmakla birlikte bazı durumlarda yazarların diğer romanlarından da söz edilmiştir.

1.3. KONU İLE İLGİLİ YAPILMIŞ ÇALIŞMALAR

Mitoloji konusu hakkında en fazla çalışılan konulardan biri durumundadır. Bu başlık altında ele alacağımız çalışmalar yazılı edebiyat ve mitoloji ilişkisine odaklanmaktadır.

1.3.1. Kitaplar

Dursun Ali Tökel'in *Divan Şiirinde Mitolojik Unsurlar: Şahıslar Mitolojisi* (2000) isimli çalışması klasik şiir örneğinde mitolojiyi ele almıştır. Bu çalışmanın teorik kısmında edebiyat ve mit ilişkisi, mitin sanata kaynaklık etmesi konuları hakkında detaylı bilgi verilmiştir. Bu konuda yapılmış ilk çalışmalardan olması nedeniyle önemli bir başvuru kaynağı durumundadır.

Northrop Frye'nin *Eleştirinin Anatomisi* (2015) isimli çalışmasında mitin edebiyat eleştirisindeki yerine değinir. Mit teorisine geniş bir yer ayırmıştır.

Frye, *Eleştirinin Anatomisi*'nde eleştirinin temellerini inceleyerek, edebiyatın yapısal ve evrensel yönlerine odaklanır. Kitap, özellikle dört ana bölümden oluşur. Tarihsel Eleştiri: Kipler Teorisi, Etik Eleştiri: Sembol Teorisi, Arketipik Eleştiri: Mit Teorisi ve Retorik Eleştiri: Tür Teorisi. Frye, burada eleştirinin amacını ve işlevini tartışmaktadır. Edebiyatın, yalnızca toplumsal veya bireysel yorumlardan çok daha geniş bir anlam taşıdığını savunmaktadır. Edebiyatı anlamamanın ve yorumlamamanın evrensel bir dil olduğunu öne sürmektedir. Bu bağlamda mitolojik yapıları ve sembollerini incelemiştir. Özellikle, edebiyatın tarihsel ve kültürel bağlamda nasıl mitler ve semboller aracılığıyla anlam kazandığını tartışmıştır. Frye, edebi türlerin ve karakterlerin zamanla tekrar eden bir biçimde şekillendiğini ve bu tekrarların evrensel bir anlam taşıdığını savunmuştur. Bu bölümde, arketip kavramı önemli bir yer tutmaktadır. Belirli karakterler, olaylar veya temaların evrensel olduğu söylemektedir. Frye'nin eleştirisi, özellikle edebiyatın bir dil ve sistem olarak incelenmesi gerektiğini savunur. Edebiyatın sadece bireysel anlamlar veya tarihsel bağlamla değil, aynı zamanda daha büyük bir kültürel ve evrensel yapılarla bağlantılı olarak değerlendirilmesi gerektiğini belirtmektedir.

Batı literatüründe mit ve edebiyat ilişkisini irdeleyen birçok çalışma yapılmıştır. John B. Vickery'nin editörlüğünü yürüttüğü *Myth and Literature Contemporary Theory and Practice* (1969) adlı çalışma üç bölümden oluşmaktadır. Farklı edebi örnekler üzerinden mit- edebiyat ilişkisi irdelenmiştir. Yine, John Vickery'nin *Myths and Texts Strategies of Incorporation and Displacement* (1983) adlı çalışması mitin metinlerdeki rolü anlatı mit ve yapı, mit ve tema, mit ve karakter, mit ve anlatı başlıkları altında incelemiştir.

John J. White'ın *Mythology in the Modern Novel: A Study of Prefigurative Techniques* (1971) isimli çalışma modern dönemde mitolojinin yükselişe geçişini incelemiştir. Modern romanda mitolojinin nasıl kullanıldığını ve mitolojik yapıları nasıl dönüştürdüğünü inceleyen önemli bir akademik çalışmadır. Mitle ilgili görüşlerini tarihselliği dikkate alarak vermiştir. Tekrar eden motifler ile ilgili değerlendirmelerde bulunmuştur. Bu mitolojik temaların, sembollerin ve yapılarının modern romanda nasıl bilinçli bir şekilde yeniden şekillendirildiğini ile ilgilidir. Eserde, mitolojinin yalnızca eski çağlara ait bir öge olarak değil, aynı zamanda modern edebiyatın ve özellikle modern romanın yapılarını şekillendiren dinamik bir araç olarak nasıl işlediği üzerinde durmaktadır. White, mitolojinin çeşitli edebi tekniklerle iç içe geçtiğini ve nasıl dönüşerek daha güncel anlamlar kazandığını açıklar. Bu bağlamda, prefigürasyon, yani mitolojik temaların ve imgelerin modern romanın içinde yeniden biçimlenmesi ve önceden var olan mitlerin yeni anlatı biçimlerine adapte edilmesi, kitabın ana inceleme konusu durumundadır. Kitapta, bazı önemli yazarların eserleri üzerinden mitolojik temaların nasıl işlendiği örneklerle açıklanmıştır. White, yazarların, belirli mitolojik figürleri ve hikayeleri eserlerine nasıl yerleştirdiğini ve bu mitleri nasıl çağdaş dünya ile ilişkilendirdiğini analiz etmiştir. Modern romanın, eski mitleri bir tür kültürel yeniden yapılandırma olarak ele alması, romanın anlatı yapısının ve karakterlerinin daha derin ve sembolik bir düzeyde anlam taşımasını sağlamaktadır. White'ın çalışması, mitolojik eleştirinin modern edebiyatla olan ilişkisini araştıranlar için önemli bir kaynak durumundadır. White, mitolojiyi yalnızca geçmişle değil, aynı zamanda bugünkü edebi yapılarla da ilişkilendirerek, mitolojinin zamansız doğasını ve edebi ifade biçimlerine olan etkisini göstermektedir.

Alan Dundes'in editörlüğünde hazırlanan *Sacred Narrative Readings in Theory of Myth* (1984) adlı çalışmasıdır. Mitoloji ile ilgili farklı alanlardan birçok görüşün yer aldığı makaleler yer almaktadır.

Michael Bell'in *Literature Modernism and Myth* (1997) isimli çalışmasında modern edebiyatta mitolojinin kullanımı örnek makalelerle sunulmuştur. İdeoloji-mit ilişkisini açıklayan bir makale de yer almaktadır.

Harry Slochhower'in *Mythopoesis-Mythic Patterns in the Literary Classics* (1970) isimli çalışmasında klasik metinlerde mitik unsurların kullanımını incelemiştir. Çalışma detaylı teorik açıklamalarıyla mitoloji alanında çalışanlara önemli katkılar sunmaktadır.

William G. Doty'nin *Mythography The Study of Myths and Rituals* (2000) isimli çalışması mit konusunda kapsamlı bir eserdir. Mitle ilgili geçmişten günümüze yaklaşımlar ele alınmıştır. Eski ve yeni araştırma yöntemleri, güncel çalışma alanları ile ilişkisi ve önerileri ile güncel ve faydalı bir metindir.

İbrahim Gümüş editörlüğünde hazırlanan *Mitoloji Araştırmaları I-II-III-IV* serisi mitoloji ile ilgili güncel tartışmaları içermesi nedeniyle önemlidir.

1.3.2. Makaleler

Mitoloji hakkında çok sayıda makale yayınlanmaktadır. Tarama yapıldığında yüzlerce makale ile karşılaşılmaktadır. Mitoloji konusu farklı disiplinlerde farklı bakış açılarıyla ele alınmaktadır. Burada birkaç tane seçilmiş makale açıklanacaktır:

Dursun Ali Tökel (2001), "Sanat ve Edebiyatın Kaynağı Olarak Mitler" çalışmasında edebiyatın ve sanatın mite nasıl yaklaştığını, sanat dallarının en önemli imgelerinin mitler olduğunu açıklamıştır. Mitolojinin sanat ve edebiyat üzerindeki etkileri detaylı bir şekilde ele alınmaktadır. Tökel, mitolojinin bu alanların en köklü ve vazgeçilmez kaynaklarından biri olduğunu vurgulamıştır. Eski çağlardan itibaren doğa olayları, yaşam ve ölüm gibi temel olgular, evrenin yaratılışı ve sonu, tanrı-insan ilişkileri ile büyük kahramanlık destanlarının olağanüstü anlatılarla şekillendiğini belirtmiştir. Bu mitolojik öğelerin,

farklı dönemlerde sanat ve edebiyat eserlerine kimi zaman ana anlatı unsuru olarak, kimi zaman ise bir imge ya da simge biçiminde yansıdığını ifade etmiştir.

Dursun Ali Tökel (2009), “Kutsal Metinleri Anlamada Mitolojinin Rolü” makalesinde kutsal metinleri anlama konusunda topluluğa ait mit bilgisine sahip olmanın önemine değinmiştir.

Sibel Kuşça (2013), “Halikarnas Balıkçısı’nın Eserlerinde Mitlerin İzleri ve Karşılaştırmalı Mitolojiye Katkısı” isimli çalışmasında Halikarnas Balıkçısı’nın mitolojik incelemelerine yer verdiği Hey Koca Yurt, Anadolu Tanrıları, Anadolu Efsaneleri, Merhaba Anadolu ve Anadolu’nun Sesi adlı eserlerindeki mitik unsurlar çözümlenmiş ve karşılaştırmalı mitolojiye etkileri açıklanmıştır.

Medine Sivri (2022), “Karşılaştırmalı Edebiyat Açısından Mit, Mitokritik Ve Sembolik İmgelem” çalışmasında karşılaştırmalı edebiyat mit ilişkisini incelemiştir. Mitokritiğin ne olduğunu açıklamıştır. Tarihsel bağlamda alanda gelişmiş belli başlı mit eleştirilerini ve eleştirmenlerinden örnekler vermiştir.

Medine Sivri-Işıl Köylü (2013) “Karşılaştırmalı Edebiyat ve Mitoloji İlişkisi” çalışmasında karşılaştırmalı edebiyat ve mit ilişkisini açıklamışlardır.

1.3.3. Tezler

Mitoloji ile ilgili olarak ülkemizde çok fazla sayıda tez yazılmaktadır. Birçok disiplin bu konuyla çeşitli şekillerde ilgilenmektedir. Her biri kendi alanı doğrultusunda meseleye yaklaşmıştır. Farklı mitolojiler ile ilgili çalışmalar, destan ve diğer türlerdeki mitolojik unsurlar, Batı edebiyatı bölümlerindeki edebiyat ve mitoloji ilişkisini çeşitli teorilerle açıklayan çalışmalar yer almaktadır. Türk Halkbilimi alanında da çok sayıda konuyla ilgili çalışma yapılmıştır. Burada edebiyat ve mitoloji ilişkisini açıklayan tezlerden yakın tarihte yapılanlara öncelik verilerek sıralama yapılacaktır.

Mert Sezin, *Melih Cevdet Anday’ın Şiirlerinde Mitolojik Unsurlar* (2023) isimli çalışmasında Melih Cevdet Anday’ın şiirlerinin dökümünü yapmıştır. Tüm şiirleri

incelenerek, hangi mitolojik unsurları kullandığı belirlenmiştir. Mitolojik unsurlar gruplanmış ve açıklanmıştır.

Songül Açıkgöz, *Ayla Kutlu'nun Eserlerinde Mitolojik Unsurlar* (2023) isimli bir çalışma yapmıştır. Ayla Kutlu eserlerinde mitolojiyi etkin bir şekilde kullanan bir yazardır. Çalışmada öncelikle mitoloji ile ilgili genel bilgilere yer verilmiştir. Daha sonra da edebiyat-mitoloji ilişkisi bağlamında unsurlar incelenmiştir. Unsurlar sınıflandırılmıştır ve bu unsurların kullanım amaçları açıklanmıştır.

Tolga Karahan, *Modern Türk Şiirinde Prometheus* (2022) isimli tez çalışması yapmıştır. Çalışmada Prometheus'un modern Türk şiirinde hangi şekillerde karşımıza çıktığı incelenmiştir. İlk bölüm mitoloji ile ilgili tanımlamalara yer verilmiştir. Mitolojinin tören, ritüel vb. kavramlarla ilişkisi açıklanmıştır. İkinci bölümde tarihsel dönemdeki (Antik Yunan, Rönesans, Aydınlanma) durumu belirtilmiştir. Aynı zamanda çalışmada Türk edebiyatının çeşitli dönemlerinde mitolojinin durumu örneklendirilmiştir. Son bölümde de Prometheus şiirleri yorumlanmıştır.

Rabia Bayar, *Hasan İzzettin Dinamo'nun Eserlerinde Mitolojik Unsurlar* (2022) isimli çalışmada yazarın roman, şiir, hikâye türündeki çalışmalarındaki mitolojik unsurlar incelenmiştir.

Eda Nilay Çilsalar, *Leyla Erbil'in Eserlerinde Mitolojik Unsurlar* (2021) çalışmasında mitolojik unsurlar incelenmiştir. Çoğunlukla Yunan mitolojisi unsurlarından yararlandığı görülmektedir. Ancak diğer mitolojilerden unsurları da almıştır.

Barış Talay'ın hazırladığı *Hilmi Yavuz'un Şiirlerinde Mazmun ve Mitoloji* (2021) çalışması, şiir ve mitoloji ilişkisi hakkındadır. Hilmi Yavuz, şiirlerinde metinlerarasılık yoluyla mitolojiden yararlanmıştır. Doğu ve Batı etkileşimi bağlamında kendi anlatım dilini oluşturmuştur.

Hülya Tetik, *Ahmet Ümit'in Patasana Romanında Mitolojik Olgular* (2019) isimli tezi hazırlamıştır. Patasana eseri ile Gilgamiş Destanı arasında karşılaştırma yapılmıştır. Benzerlikler ve farklılıklar ortaya konulmuştur.

Cansu Sarı Burnazoğlu, *Buket Uzuner'in Uyumsuz Defne Kaman'ın Maceraları (Su-Toprak-Hava) serisinde Türk Mitolojisi Unsurları* (2019) isimli çalışmayı yapmıştır. Buket Uzuner'in üç romanındaki Türk mitolojisi unsurları açıklanmıştır.

Sena Küçük, *Türk Tiyatrosunda Mitoloji* (2016) isimli çalışmasında Cumhuriyet Dönemi Türk tiyatrosunda mitolojik yönelimler incelemiş ve örneklendirmiştir.

Gülay Yıldız, *Ziya Gökalp'in Eserlerinde Mitolojik Unsurlar* (2015) isimli çalışmasında üç bölümde konuyu ele almıştır. “Yaratılış”, “Yaşam: Kahramanın Yolculuğu” ve “Dünyanın Sonu” başlıklı bölümlerdir. Eserlerdeki mitolojik unsurlar belirlenmiştir.

Fırat Uğurlu, *İhsan Oktay Anar'ın Amat Romanında Mitlerin İşlevi* (2009) isimli çalışmasında mitin işlevine odaklanmıştır. Burada tarihsellik bağlamında ele almıştır.

Burcu Yılmaz Çebin de, *İkinci Yeni Şiirinde Mitik Unsurlar* (2012) isimli çalışmasında İkinci Yeni şiiri örneğinde Yunan ve Roma mitolojisini incelemiştir.

Nilay Kaya, *Abdülhak Hamid Tarhan'ın Eserlerinde Mitolojik Unsurlar* (2013) çalışmasında şairin şiirlerindeki mitolojik unsurları incelemiştir. Türk, Yunan, Fars, Hint ve Mezopotamya mitolojilerinden yararlandığı sonucuna varmıştır.

1.3.4. Diğer

Mitle ilgili uluslararası mitoloji sempozyumları düzenlenmiştir. Üç tane mitoloji sempozyumu düzenlenmiştir ve bu sempozyumlarda çok sayıda bildiri sunulmuştur.

1.4. KURAMSAL VE KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Kültüre ait unsurların tanımını yapmak çoğunlukla zordur. Kültürün dinamik yapısı gereği içinde yer alan unsur sürekli değişmektedir. Mit kavramının da tanımlamaları sürekli olarak değişmektedir. Mit ve mitoloji konusu birçok alanın içinde işlenmektedir. Bu durum, mit tanımlanmalarının çeşitlenmesine yol açmaktadır. Aynı zamanda her alan kendi disiplinin ilkelerine göre mit kavramına yaklaşmaktadır. Bu nedenle de birçok değişen mit tanımı yerine mit tanımları ile karşılaşmaktayız. Her bir tanım kavramın başka bir yönünü vurgulamaktadır. Mit kavramı; halkbilimi, edebiyat, felsefe, antropoloji, sosyoloji, siyasetbilimi, din araştırmaları vb. birçok alanda tanımlanmıştır. Her bir alan kendi ihtiyaçları doğrultusunda konuya yaklaşmıştır. Mit kavramını birçok alanın kesişiminde düşünmek yerinde olacaktır. Mit, anlamı sürekli değişen bir özelliğe sahiptir. Bu da onun “yaşayan” bir kavram oluşuyla ilişkilidir.

Mircea Eliade, *Mitlerin Özellikleri* (2001) çalışmasında başında yaşayan mit kavramının önemine değinmiştir. Mite bakış açısındaki değişimi açıklamıştır. Batılı bilginlerin miti çalışma yöntemi daha önceki araştırmacılara nazaran değişmiştir. Önceki düşünürler miti yaygın olarak “fabl”, “uydurma”, “uydurmaca” olarak tanımlamaktaydı. Yeni araştırmalar ise mit kavramını arkaik toplumlarda kabul edildiği şekliyle ele almışlardır. Arkaik toplumlarda mit, gerçek bir öyküyü yansıtmaktadır, kutsal ve örnek oluşturmaktadır. Bütün bunlara ilave olarak da anlamlıdır. (Eliade, 2001, s.11).

Aynı çalışmada Eliade, miti tanımlarken herkesin hemfikir olduğu bir tanım bulmanın mümkün olmadığını belirtmiştir. Bunu şu şekilde açıklamıştır: “Mit, çok sayıda ve birbirini bütünler nitelikteki bakış açılarına göre ele alınıp yorumlanabilen son derece karmaşık bir kültür gerçekliğidir” (Eliade, 2001, s. 15). Her toplulukta mitin türü ve işlevi değişmektedir. Bu konuda da ortak bir tanım bulmanın zorluğu bellidir. Ancak Mircea Eliade'nin aşağıdaki tanımı kapsamlı görünmektedir.

“Mit, kutsal bir öyküyü anlatır; en eski zamanda, "başlangıçtaki" masallara özgü zamanda olup bitmiş bir olayı anlatır. Bir başka deyişle mit, Doğaüstü Varlıklar'ın başarıları sayesinde, ister eksiksiz olarak bütün gerçeklik yani Kozmos olsun, isterse onun yalnızca bir parçası (sözelimi bir ada, bir bitki türü, bir insan davranışı, bir kurum) olsun, bir gerçekliğin nasıl yaşama geçtiğini dile getirir. Demek ki mit, her zaman bir "yaratılış"ın öyküsüdür: Bir şeyin nasıl yaratıldığını, nasıl var olmaya başladığını anlatır.” (Eliade, 2001, ss. 15-16).

Bu tanımlamada mitin “kutsal”lığı ve “yaratıcılık” özelliği ön plandadır. O, mitlerin her zaman bir yaratılış öyküsü olduğunu, bir şeyin nasıl yaratıldığını ve nasıl var olmaya başladığını anlattığını açıklar. Yaratılış konusu tüm mitolojilerde önemli bir tutmaktadır. Varlığın bilgisini verdiği, varlığın oluşumunu açıkladığı ve kökene dayalı bir bilgi verdiği için kültürlerde yaratılış anlatıları önemsenmektedir. Topluluğun üyelerinin bu anlatıları bilmesi, hatırlaması ve anlatması hem yaşamın devamlılığı açısından önem taşımaktadır hem de topluluğun sözel tarihini oluşturması bakımından yararlıdır. Bu anlatılarda aktarılanlar deneyime dayalı bir bilgilerdir. Bunların oluşumu kolektif olarak gerçekleşmektedir. Sürekliliği de kolektif olarak sağlanmaktadır. Ritüeller, törenler, çeşitli geçiş dönemleri vb. toplumsal uygulamalar bunların aktarıldığı alanlardır.

Yukarıda sözünü ettiğimiz ritüel kavramı özellikle önem taşımaktadır. Eski zamanlarda ritüeller ve mitler arasında sıkı bir etkileşim bulunmaktadır. Geleneksel törenlerde söz, müzik, dans birlikteliği ile ritüeller gerçekleşmektedir. Burada eylemlerin belli bir sıra ile yapılması ve sözlerin tekrar edilmesi eski zamanlarda gerçekleşmiş bir ana geri dönüşü ifade etmektedir. Mitlerin tekrar tekrar yaşanması, ataların yaptıkları eylemleri aynı şekilde tekrar etme ve sözleri aynı şekilde yineleme hem sürekliliği sağlamaktadır. Ayrıca ilk dönemlerdeki insanlarla zamandaş olmayı da sağlamaktadır.

William Bascom (1965), “The Forms of Folklore: Prose Narratives (Folklorun Biçimleri: Nesir Anlatılar)” makalesinde mit, efsane ve masala ilişkisini açıklamıştır. Miti aşağıdaki şekilde tanımlamıştır:

“Mitler, anlatıldıkları toplumda uzak geçmişte yaşananların doğru anlatımları olarak kabul edilen düzyazı anlatılardır. İnançla kabul edilirler; inanılması öğretilir ve cehalet, şüphe ya da inançsızlığa karşı otorite olarak gösterilebilirler. Mitler dogmanın somutlaşmış halidir; genellikle kutsaldırlar ve genellikle teoloji ve ritüel ile ilişkilendirilirler. Ana karakterleri genellikle insan değildir, ancak genellikle insani niteliklere sahiptirler; eylemleri daha önceki bir dünyada, dünyanın bugünkünden farklı olduğu zamanlarda ya da gökyüzü veya yeraltı dünyası gibi başka bir dünyada geçen hayvanlar, tanrılar veya kültür kahramanlarıdır. Mitler dünyanın, insanlığın, ölümün kökenini ya da kuşların, hayvanların, coğrafi özelliklerin ve doğa olaylarının özelliklerini açıklar. Tanrıların faaliyetlerini, aşk ilişkilerini, aile ilişkilerini, dostluklarını ve düşmanlıklarını, zaferlerini ve yenilgilerini anlatabilirler. Tören gereçlerinin veya ritüelin ayrıntılarını ya da tabulara neden uyulması gerektiğini "açıklama" iddiasında olabilirler, ancak bu tür etiyojistik unsurlar mitlerle sınırlı değildir.” (Bascom, 1965, s. 4).

Burada William Bascom, mitlerin anlatıldıkları toplum için bir önem taşımasına vurgu yapmıştır. Mitler, anlatıldıkları toplumun kimliğini oluşturmaktadır. Gündelik yaşamlarındaki doğa olaylarının açıklaması, aile ilişkileri, kahramanların mücadeleleri vb. birçok topluluğa ait geleneksel bilgi mitler aracılığıyla taşınmaktadır. Mitler, geleneksel bilginin depolandığı anlatılardır. Bunlar geleneksel toplumlarda ritüeller aracılığıyla aktarılırlar.

Lauri Honko (1984), “Miti Tanımlama Problemi” isimli çalışmasında, mitle ilgili XIX. Yüzyıl ile XX. Yüzyıldaki çalışmaların birbirinden farklı olduğunu söylemiştir. Mitin tanımının insanlara yeni bakış açıları kazandırdığını belirtmiştir. Mitin çok geniş bir alanı kapsadığını ifade etmiştir. İlk olarak demitolojizasyon tipolojisine değinmiştir. Demitolojizasyonun üç şekli bulunmaktadır. İlkinde mit kavramı kullanılmaz ve asıl hikâyeye kullanılmaktadır. İkincisinde mitsel geleneğin kabul edilmemesi ve reddedilmesi durumu vardır. Üçüncü ise, kısmi ve açıklayıcıdır. Bunu savunanlar miti sembol ve simge olarak yorumlamaktadır. Bunların arkasındaki anlamı bulmak gerektiğini düşünmektedirler. Daha sonra yazısında mit ile ilgili eski çağ açıklamaları ve modern teorilerine yer vermiştir. Modern teorilerde miti 12 başlık altında değerlendirmiştir. Bunlar; 1) Düşünebilen kategorilerin dayanağı olarak mit 2) Sembolik ifade şekli olarak mit. 3) Bilinçaltının tasarımı olarak mit 4) İnsanın hayata uyum sağlamasında tamamlayıcı faktör olarak mit 5) Davranış patenti olarak mit 6) Sosyal kurumların yasallaştırması olarak mit 7) Sosyal ilişkiler kurucusu olarak mit 8) Sosyal yapının, kültürün aynası olarak mit 9) Tarihi durumun sonucu olarak mit 10) Dini iletişim olarak mit 11) Dini tür olarak mit 12) Toplumsal yapı içi ortam olarak mit. Bütün bunlara ilave olarak mitin oluşumunu dört unsurun birleşimi ile açıklamaktadır: Biçim, içerik, işlev ve bağlam.

Modern teorilerdeki başlıklara baktığımızda bireysel ve toplumsal düzeyde mit birçok işlevi yerine getirmektedir. Kurucu, düzenleyici ve devamlılığı sağlayan özellikleri ile karşımıza çıkmaktadır. Hangi işlevi üstleneceği bağlam faktörüne göre değişebilmektedir. Mitik sembollerin anlamları da bağlama göre şekillenebilmektedir. Mitolojik semboller farklı anlatı türlerinde karşımıza çıkabilmektedir. Sözlü, yazılı ve görsel şekillerde mitik semboller etrafımızda yer almaktadır.

Mitler, çok eski zamanlarda yaşamış insanların tarihini oluşturmaktadır. Bu sözlü anlatılar aracılığıyla evren algılanmaktadır. Gündelik yaşam dair her türlü sorunun yanıtı bu anlatılarda gizlidir. Bir nesneye hakim olma ve onu yönetme ile etrafımızdaki bir unsurun ilk örneğine dair bilgi mitsel anlatılar yoluyla aktarılır. Bu anlatılar da sembolik bir ifade biçimiyle gerçekleşmektedir. Bu anlatılar, sözlü olarak gelecek kuşaklara aktarılmaktadır. Tarih öncesinin bilgisini sunan bu anlatılar, gündelik yaşam pratiklerinin bir parçasını oluşturmaktadır. Bu sayede gündelik yaşam kolaylaşmaktadır. Çünkü mitler geleneksel bilgiyi barındırmaktadır.

Çok eski dönemlerden bu yana mit ve mitoloji ilgi odağında olmuştur. Mitoloji ile ilgili çalışmalar esasında halk kültürü ile ilgili çalışmalar ile ilişkilidir. 19. Yüzyılda bilim adamları halk tanımlamasını yaparken, içindeki buldukları çağ dışında yaşayan insan topluluklarını ilkel olarak adlandırmışlardır. Bu ilkel olarak adlandırdıkları topluluklar hakkında biraz da merak duygusuyla araştırma yapmaya yönelmişlerdir. Coğrafi keşifler ve bu keşiflerin bir uzantısı olarak sömürgeci faaliyetler bu merak duygusunu daha fazla beslemiştir. Bu sözü edilen topluluklarda mitler yoğun bir şekilde yaşamaktadır. Yerlilerin yaşamında sözlü kültür ortamının gereği olarak anlatılar önemli bir yer tutmaktadır. Bu dönem yapılan kültür araştırmalarında mit ve ritüeller en fazla araştırılan konular olmuştur.

Levi-Strauss mit konusuna yapısalcı bir anlayışla yaklaşmıştır. Mit ve Anlam kitabının çevirisine geniş bir önsöz yazan Gökhan Yavuz Demir, Levi-Strauss'un yaklaşımını şöyle açıklamıştır. Yapısal metodun temelinde sosyal ilişkileri oluşturan sosyal düzenin kurallarının tanımlanmasının önemini belirtmiştir. “Sosyal fenomeni, ilişkileri ve yapıları düzenleyen anahtar kurallara indirgeyerek Levi-Strauss -akrabalık ilişkileri, geçiş ayinleri ve mekân organizasyonları gibi- kültürün maddi boyutlarıyla, -dil, mitler ve sanat gibi- sembolik alanları açıkça ilişkilendirir” (2013: 17). Levi- Strauss insan zihninin her yer aynı şekilde olduğunu düşünmektedir. Kültürlerin insanların ortak paylaşımında olduğunu ve özel yaşam koşullarına uyarlanabilen düşünme özelliklerinin farklı yollarıdır. Strauss'a göre yaban düşüncede çeşitli semboller ve imgeler kullanarak mitler inşa edilmektedir. Bilim ve miti farklı olmakla birlikte işleyişleri benzerdir. Çünkü ikisi de göstergeleri kullanmaktadırlar. O, mitem kavramını ileri sürmüştür. Mitemler, mitlerin farklı yollarla birbirine bağlanan en küçük parçalarıdır. “Her toplum komşularından ödünç aldığı mitemleri, kendi doğal çevresinin önüne çıkardığı

problemleri çözmeye elverişli yeni bir mit oluşturacak şekilde dönüştürür.” (Strauss, 2013, s.25). Mitler, zıtlıklar üzerinden mesajları vermektedir. Mitler aracılığıyla yeni mitler oluşturulabilmektedir.

Edward B.Tylor (2010), İkel Kültür çalışmasında çeşitli toplumların gündelik yaşamlarını incelemiştir. O, bütün toplumların gelenekleri, edebiyatları ve yaşamlarını oluşturan kültürel unsurların birbiriyle benzerlik olduğunu düşünmektedir. Bunu insan zihninin düşünce temeli ile insanlığın gelişim aşamaları arasındaki benzerlik ile açıklamıştır. Mitle ilgili düşüncelerini de bu bakış açısı şekillendirmektedir.

James Frazer (2017), Altın Dal eserinde ilkel ayinler ve mitler hakkında bilgi vermiştir. İnsanın davranışının kökenini incelemiştir. Büyü, tabu, inanışlar iler ilgili örnekler verilmiştir. O, eski ve kadim uygarlıkların kültürlerinde yer alan mitlerin yeniden dirilme ve ölümle ilişkini örneklendirmiştir. Bereket törenleri ve bu törenlerde mitlerin yeniden tekrar edilmesi durumundan söz etmiştir. Folklore in the Old Testament- Studies in Comparative Religion, Legend and Law (1918) isimli çalışmasında da Eski Ahit de yer alan örf, adet, gelenek, inanış ve uygulamalarla ilgili karşılaştırmalar yapmıştır.

Lucien Lévy-Bruhl, mit ve bilim arasında belirgin ayrımlar olduğunu söyleyerek, ilkel düşünüş biçimini mantıköncesi olarak tanımlamıştır. İlkelerin simgesel ve mistik dili üzerine görüşlerini sunmuştur. İlkelerin dünya ile mistik bağ kurmaya çalıştığını söyleyerek, bu mistik ilişkinin ilkelerin düşünme biçimini oluşturduğunu söyler. İlkelerin dünyayla duygusal yönden ilişki kurma arzuları mitik bütünleşme kavramı açıklanır. Mit, bu bütünleşme sürecinde kişinin içinde bulunduğu toplumla bağlantı kurmasını sağlamaktadır.

Bronislaw Malinowski, Büyü, Bilim ve Din çalışmasında büyü konusunu açıklarken çeşitli şekillerde mit kavramı ile ilişkisini de irdelemiştir. Malinowski, “İkel bir soyda yalnız ahlak değil, inanç, mitoloji ve tüm manevi gelenek de niçin tüm üyeler için bağlayıcı?” (1990: 50) sorusunu yöneltmiştir. Bu sorunun inceleyebilmek için tekrar dini olguları gözden geçirdiği alana geri dönmeyi önermiştir. “Belli soylarda mitin açık temsili, belli vesilelerle manevi öykülerin resmen anılması, manevi törenlerde tek tek inanç düşüncelerinin açıklanması, belli bir grup insana emanet edilmiş gelenek bölümlerinin korunması” (Malinowski, 1990, s.57) üzerinde durmuştur. Bu tip toplumlarda bu görevi yürüten liderler, yaşlılar vb. gelenek taşıyıcılarının olduğunu ifade

etmiştir. Bu durumu, “manevi mirasın giderek kırılmasını engelleyebilecek bir tek faktör vardır: geleneğin güvenliğini sağlamada bir dizi insanın işbirliği” (Malinowski, 1990, s. 57) olarak açıklamıştır. Mitlerin ve diğer anlatılar topluluğun yaşamında önemli bir yere sahiptir ve bunların korunması büyük oranda toplumun önde gelen kişileri ve yaşlılar tarafından sağlanmaktadır. Çalışmasında büyü ile mitoloji ilişkisi üzerinde de detaylı bir şekilde durmuştur. O, miti şu şekilde değerlendirmiştir.

“Şu hâlde mit, geçmiş zamanların yalnız değersiz masallar olarak devam eden ölü ürünü değildir” (Malinowski, 1990, s. 72). Mitlerin canlı ve dinamik olduğunu düşünmektedir. Sürekli yenilendiğini açıklamaktadır. Çalışmada mitle ilgili şu sözleri de dikkat çekicidir: “Mit, ilkelerin şeylerin kökenine ilişkin bir spekülasyonu değildir ne felsefi ilgiden doğmuştur, ne de doğayı gözlemelerinin sonucu, doğa yasalarının bir tür sembolik temsilidir. Mit, belli bir büyü biçiminin gerçekliğinin her zaman için teminatını veren olaylardan birinin tarihsel anlatısıdır.” (Malinowski, 1990, s. 73).

Malinowski İlkel Toplum (1998) çalışmasında da mitin kendi yaşayan gerçekliği içinde incelenmesinin önemine değinmiştir. Kendi gerçekliği içinde mit ele alındığı zaman sadece simgesel bir ürün olmadığını, “toplumsal gereksinimlere ve isteklere dayalı, dahası, pratik gereksinimlere yardım eden, dinsel gereksinimleri ve ahlaksal özlemleri derinden doyurmaya yönelik eski bir gerçekliğin yeniden anlatılması” (1998, s. 103) olduğunu ifade etmiştir. Toplumun yaşamında çok yönlü bir işleve sahip olduğunu belirtmiştir. Toplumsal davranışların düzenlenmesi ve güvenliğin sağlanması bakımından önemli olduğunu belirtmiştir.

Karen Armstrong (2006), Mitlerin Kısa Tarihi isimli çalışmasında mitin kadim felsefe olduğunu belirtmiştir. Çünkü modern öncesi toplumlarda mitolojinin töre ve toplumsal düzen hakkında bilgi verdiğini ve günümüzde de toplumları etkilemeye devam ettiğini belirtmiştir. Çalışmada şu sözleri de dikkat çekicidir: “Koşullar değiştikçe, sonsuz gerçeği ortaya çıkarmak adına öykülerimizi başka türlü dile getirmemiz gerekir” (Armstrong, 2006, s. 13). Mitin bağlama göre yeniden şekillendiğini, farklı anlatım yollarıyla tekrar anlatılabileceğini ifade etmiştir.

Segal (2004, s.13) miti bir hikâye olarak tanımlar. Mitler ile ilgili soru sorulduğunda ilk olarak akla Yunan ve Roma tanrılarının geldiğini söylemiştir. Ancak mitin inanç ve

düşünce yapısı olarak da karşımıza çıkabileceğini açıklamıştır. Çalışmasında, mit çalışmalarında üç temel unsura odaklanılması gerektiğini ifade etmiştir.

Karen Armstrong (2014), miti kadim bir felsefe olarak değerlendirir ve mitlerin sıradan öyküler olmadıklarını, mitlerin nasıl davranılması gerektiğini ifade ettiğini söyler (Armstrong, 2014, ss. 8-9). Toplumsal koşulların değişmesiyle mitlerin dönüştüğünü söyleyen, kadim mitleri doğuran insan doğasıyla günümüz insan doğasının fazla değişmediğini ve toplumlarda kurgulanan mitlerin çoğunun bizimkilerden farklı olmadığını, hale en temel korku ve isteklerimizi yansıttığını söylemektedir. (Armstrong, 2014, s.14).

Gustave Jung, insanı ele alırken kolektif bilinçdışı kavramını kullanır. Kolektif bilinçdışını anlama noktasında arketiplere başvurur. Jung, arketipleri tüm insanlığın ortak davranış özellikleri olarak kabul etmektedir. Arketipler, farklı tarihsel dönemlerde farklı sınıf, din, coğrafyalarda benzer duygu ve düşüncelere neden olmaktadır. Stevens'in belirttiği gibi, arketipler insanlığın en eski mirasını oluşturmaktadır (1999, ss. 48-49).

Mit hakkında felsefecilerin de görüşleri bulunmaktadır. İnsanlığın düşünce kökenlerini mitler ile ilişkilendiren düşünürler bulunmaktadır. Felsefi bilgiden önce mitsel bilginin var olduğunu öne süren düşünürler, mitsel düşünceden felsefi düşünceye geçildiğini söyleyerek, mitin felsefi boyutunu kabul ederler. Özellikle Max Müller, mitleri sembolik düzlemde okuyarak değerlendirir. O, mitolojinin kökenini soyut kavramlara ve nötr cinsiyet eksikliğine bağlamıştır. (Segal, 2006, s.35).

Ernst Cassirer de mit konusu üzerine yazanlardandır. O, mit konusunun felsefe ile ilişkisini irdeler. Dil ile sıkı bir ilişkisini ve bilinçle bağlantısını ortaya koymaktadır. İnsan kültürünün ilk evresinde dil ve söylencenin iş birliği içinde olduğunu, birbirinde ayrı değerlendirmenin mümkün olmadığını belirtmiştir. İnsanın bulunduğu her yerde konuşmanın ve söylence yapma işlevinin etkisi olduğunu ifade etmiştir (Cassirer, 2005, s. 105). Dil ve söylence arasındaki etkileşime odaklanmıştır ve mitolojiyi dilin problemi olarak ele almıştır. Dil ve mitin eşzamanlı olarak ortaya çıktığını açıklamıştır. İnsan bulunduğu her yerde yeni anlatı kurabilme becerisine sahiptir. Max Müller'in dil-mit teorisi üzerine kurduğu görüşlerini, insan zihni üzerinden açıklamıştır. Mitosun bilime dönüştüğü yerde insanın zihin ve düşünce evrimini de görmekteyiz. İnsanın zihinsel süreçlerinin bir uzantısı olan dil, mitleri üreten yapıya sahiptir. İnsan, mitsel düşünce ile

başladığı düşünme eyleminden soyut ve felsefi düşünceye geçmiştir. Bireylerin içgüdüleriyle evreni anlamlandırdıkları arkaik dönemde, mitik düşünce ile anlamlandırdıkları dünyayı dilsel bir estetik ile oluştururlar. Bu düşünüş şekli, mitsel öykülerin temelini oluşturur.

İnsan mitsel göstergeleri anlamlandırırken ve tanımlarken, doğal gerçekliğinden ziyade, birden fazla gönderge ile ilişki kurulabilen bir yapıyla karşı karşıya kalır. Bir gösterge birden fazla mitsel öykü ile ilişki kurabilir. Mitik gösterge gerçekliği göstermekle birlikte, altında yatan gizli bir yapıya da işaret etmektedir. Göstergeler çeşitlenme özelliğine sahip oldukları için farklı koşullarda değişebilir ve farklı öyküler oluşturabilirler. Mitlerin dinamik yapısıyla da ilişkilidir. Yeni bağlamlarda yeni söylemler oluşturabilmektedirler. Bu yeni bağlamlar içinde anlamı değişebilmektedir.

Cassirer, mitleri başlangıcında "olanaklı din" olarak tanımlar. (Cassirer, 2005, s. 85). Bu durum eski zaman insanların mitleri inanç olarak kabul etmeleri ile ilişkilidir. Bir bakıma mitler, insanların gündelik yaşamda deneyimlediklerini tekrar ederek oluşturdukları inançlarıdır. Mitler belirli duygu ve düşünceleri tanımlayan sembolik formlardır. Bu sembolik formlar ile insanlar dünyayı kavramakta ve düzenlemektedir.

Mitlerle ilgili olarak mitik düşünce şeklinden söz etmek gereklidir. Mitik bilinç aracılığıyla insan, dış dünyayı, varlıkları ve nesnelere mitik bir algı ile kavrar ve değerlendirir. Erken dönemlerden itibaren varolan mitik bilinç ve düşünce modern dünyada da varlığını sürdürmektedir. İnsanın zihinsel sürecinin bir parçası konumundaki mitik düşünce, dünyayı belirli bir algı üzerinden şekillendirir ve yorumlar. Mitsel düşüncenin yapısında var olan sembolik formlar üzerinden dünyayı inşa eder ve anlatılar kurar. İnsanların gerçekliği algılaması mitsel düşünce ile gerçekleşmektedir.

Mitik düşünce ortak hafıza tarafından oluşturulmakta ve zamanla birlikte çeşitli formlarda insanların yaşamında yer almaktadır. Dinamik bir yapıya sahip olan mitler, farklı dönemlerde farklı şekillerde sürerlilik gösterirler. Bu devamlılığın sağlanması belirli sembolik göstergeler ile sağlanmaktadır.

Mitik anlamın oluşma süreci mitik bilinçle alakalıdır. Mitik anlamın içeriğini oluşturan bu mitik bilinçtir. Mitik bilinç ile yaşamın her alanında karşılaşmak mümkündür. Mitik bilinç aracılığıyla zihnin değişim ve dönüşümü de sağlanır. Vico zihinle ilgili olarak;

mitos, sanat ve arasındaki etkileşime odaklanmaktadır. (akt. Cassirer, 2005, s.18). Vico'nun işaret ettiği bu üçlüde mitos, dil aracılığıyla varlığını ortaya koyar. Zihnin işleyişinin görünürlüğü de mitos ve sanat aracılığıyla gerçekleşir. Mitoslar, evrensel olup, kolektif bilincin görünürlük kazandığı bir alan olma özelliğine sahiptir. Mitik bilinç, sanatın çeşitli dallarında kullanılarak göstergelere dönüşürler.

Mitin işlevi insan bilinci ile ilişkilidir. Mit, mitik bilinç aşamasında var olduktan sonra göstergeye dönüşür, ortak bir bilincin göstergesi durumuna gelir. Ait olduğu toplumun düşünce sisteminin oluşturulmasına, toplum düzeninin kurulmasına yardımcı olmaktadır. Mitik bilinç sezgiye dayalı bir bilinç şeklidir. Sürekli olarak değişim ve dönüşüme açıktır. Mitik bilinç aracılığıyla göstergeler, zamanda süreklilik göstererek değişik formlarda karşımıza çıkarlar. Mitoloji, aynı zamanda bir tasarımlar dünyasının da kapılarını aralamaktadır.

Mitler, belirli bir düşünce biçimini sembolize etmektedirler. Mite ait bir öykü anlatılırken, aslında çoklu düşünce şekliyle birlikte birçok nesne ve olguyu ele alan kolektif öykü anlatır. Dış dünyayı farklı şekilde tanımlayan ve anlamlandıran insan için, açıklayamadığı durumlar için çeşitli anlatılarla bu durumu açıklamaya çalışır. İnsanın varoluşundan getirdiği bilinmezliklere anlatı oluşturma yoluyla çare bulunur. Mitik bilinç sürekliliğini tekrarlar üzerine kurmaktadır. Bu da dahil olduğu sözlü kültür ortamının bir gereğidir. Farklı bağlamlarda, değişik zaman ve mekanlarda öykü tekrar anlatılır ve aktarılır. İlk anlatıldıkları zamandan modern döneme kadar ana çatıları değişmeden devam ederler. Modern dönemde kolektif düşüncenin ürünü olan bu yapılar, yeniden kullanıma sokulur, mitsel anlam yeni bağlamlarda sürekliliğini korumaya devam eder.

Kolektif yaratıcılık ile oluşan öyküler, özlerinde köken anlamlarını taşıyarak devamlılık sağlamaktadır. Modern çağda, yeniden farklı tür ve bağlamlarda dolaşıma sokulurlar. Eski dönemlerden taşıdıkları anlamı sürdürebilir ve zamanın koşulları doğrultusunda değişebilmektedir. Sanat yapıtlarında farklı şekillerde karşımıza çıkabilmektedirler. Bu durum mitin yaratıcı oluşu ile açıklanabilmektedir.

Cassirer mitik sürecin teogonik bir süreç olduğunu da belirtmiştir (2005, s.23). Geriye doğru baktığımızda ilk insan bilincinin Tanrı hakkında düşünen bir bilinç olduğunu ve ayrıca zorunlu olarak bir ilahi bilincinde bulunduğu söyler. Cassirer; bireylerdeki ben bilincinin ve dünya ile doğa bilincinin sınırlandırıcısının Tanrı olduğunu belirtir. Mitik

düşünceye sahip eski zaman insanların evreni ve dış dünyayı algılama şekli Tanrı'yla ilişkili olarak sürer. Çünkü Tanrı, harekete geçirici ve oluşturucu bir role sahiptir. Cassirer, mitolojik sürecin sadece dini bir anlam taşımadığını genel bir anlamı bulunduğunu ifade etmektedir. Mitosta tekrar edilen genel bir sürece karşılık gelmektedir. Mitolojinin sahip olduğu gerçeklik de evrensel bir gerçekliktir. Mitoloji tarihsel gerçekliği reddetmemektedir. Mitolojinin şekillendiği süreç gerçek bir tarih oluşturur. Fiziksel gerçekliği de reddetmemektedir. Çünkü doğa da mitolojik sürecin zorunlu geçiş yeri durumundadır. (Cassirer, 2005, s.27)

Mitler ve mitsel düşünce dış dünya yani doğa ile ilişkilidir. Mitler, açıklanamayan doğa olaylarının yorumu niteliğinde olup, toplulukların kültürlerinin oluşum süreçlerini açıklamaktadır. Mitik bilinç algısı sadece içinde bulunduğu anı değil ölüm ve ölüm sonrası durumları da kapsar. Doğumdan ölüme kadar devam eden bir döngü ve devinim içerisinde devamlılık gösterir. Bu geleneksel ve modern anlatılarda kendini gösterir. Cassirer'in belirttiği gibi, "mitik düşünmede her şey her şeyle zamansal ya da mekansal olarak temas" (Cassirer, 2005, s.83) halindedir. Zaman ve mekân mitsel düşüncede birarada olup, zaman zaman belirsizleşmektedir. Mitik düşüncenin zamanı ve mekânı aşan bir yapısı bulunmaktadır. Farklı zaman ve mekânda farklı formlarda çeşitli kurmacaların içerisinde karşımıza çıkmaktadır. Mitik düşünce kendi içerisinde belli şifrelere sahiptir.

Mitik bilinç, kodlarla donatılmıştır. Mitik düşünme de bir bilgisayar yazılımı gibi bu kodlarla ilişkili olarak gerçekleşmektedir. Cassirer de mitik bilinci şifreli bir yazıya benzetmektedir (2005, s.69). Bu yazının sadece onu anlayabilenler tarafından anlaşılabilir. Bunlar, topluluğa ait olan geleneksel işaret ve sembollerdir. Buradan da bir sürü yeni mit yorumları çıkmaktadır.

Mitler insanın zihninde sürekli olarak bulunan sembolik formlardır. Bunları bilinç düzeyinde taşımaktadır. Gündelik yaşamda eylemlerini yerine getirirken, bunları kullanmaktadır. Cassirer çok önemli bir kavramı vurgulamaktadır. Bu kavram anımsamadır (Cassirer, 2005, s.56). Anımsama sadece tekrar etme değildir, geçmişin yeniden oluşmasıdır. Anımsama yaratıcı bir süreçle gerçekleşmektedir.

Sözlü kültür ortamında mitolojik bilgi çoğunlukla sözlü kültür ortamında toplumsal düzenin sağlanması ve kültürel devamlılığın sağlanması konularında işlevseldir. Bu

mitsel anlatılarda ait oldukları topluluğun geleneksel bilgi birikimi yer almaktadır. Bu bilgi birikimi deneyime dayalıdır. Sözlü kültür ortamındaki anlatılar, yazılı kültür ile birlikte daha sonraki dönemlerde de karşımıza çıkmaktadır. Yazılı kültür ortamında dolaşıma sokulan en önemli anlatılar mitsel anlatıdır. Yeniden yazılarak, sadece bazı unsurları aynen kullanarak veya dönüştürerek yeni anlatılar oluşturulmaktadır. Bu daha önceki bölümde değindiğimiz söylemin metinleştirilmesi tanımlaması ile ilişkilidir. Her farklı metinleştirme, yeni bir söylem alanının içinde gerçekleşmektedir. Her dönemin kendine özgü bir söylem düzeni bulunmaktadır. Bu söylem düzenini birçok unsur şekillendirmektedir.

Roland Barthes, göstergebilimsel olarak mit kavramına yaklaşmıştır. Barthes, gündelik yaşamda mitlerin izini sürmüştür ve çok farklı alanlarda yaşadıklarını belirtmiştir. Bu durum daha önce Eliade de de değindiğimiz yaşayan mit kavramı ile ilişkilidir.

Barthes için mit kavramı bir dil ürünüdür. (Barthes, 1998, s. 7) Farklı içeriklerde sürekli olarak yenilenmektedir. Tam olarak kaybolması mümkün değildir. Çeşitli bağlamlarda tekrar ortaya çıkmaktadır. Mitler kendilerinden önce var olan göstergesel gelenekten yola çıkarak oluşurlar. Bir süreklilikleri bulunmaktadır. Mitik göstergeler söylemi oluştururken kısa verirler. Bir mitsel gösterge birçok şeyi anlatabilir. Roland Barthes, *Mythologies* adlı eserinde mitleri çok geniş kültürel anlamlar taşıyan göstergeler olarak değerlendirmektedir. Bazı ideolojik boyutları da olduğunu belirtmiştir ve baskın grupların amaçlarına hizmet edebileceğini ifade etmiştir.

Vickery (1969, s. xi) çalışmasının giriş kısmında edebi metinlerde mitin kullanımını ele almaktadır. Bunu dört maddede değerlendirmiştir. Bunlardan birincisi, mitin üretim/yaratım sürecinin temel insani ihtiyaçlarla ilişkisi bulunmasıdır. İkincisi, mit edebi metnin oluştuğu tarihi ve psikolojik yapıyı yüzeye çıkarmaktadır. Üçüncü olarak edebiyat eleştirisi için kavramları oluşturmaktadır. Dördüncü ve son olarak, mit insanların edebiyattan etkilenmeleri üzerinde etkili olduğudur.

Nortrop Frye ise miti edebi eleştiri bağlamında ele almıştır. Mit teorisi geliştirmiştir. Miti “yalnızca hikâyelerde olabilecek türden şeyleri yapan insanüstü bazı karakterlerin olduğu, beğeni ve ‘gerçekçilik’e tam olarak uyum sağlayamamış, konvansiyonel ve stil kazandırılmış bir anlatı” (Frye, 2015, s. 406) olarak tanımlamaktadır. Kutsal metinler ve mitoloji ilişkisini de detaylı olarak incelemektedir. Metinlerin içinden çıktıkları toplumla

ilişkili olduklarını savunmaktadır. Batının en büyük eserlerinin kutsal metinlerdeki anlatılardan hareketle ortaya çıktığını ifade etmiştir.

Kurmaca metinlerde mitler çok farklı anlamlar ile karşımıza çıkabilmektedir. Frye Geleneksel anlatılardaki kahramanın eylemlerinin, modern anlatılarda da çeşitlenerek devam ettiğini ifade etmiştir. Kafka ve Joyce örneklerini vermiştir. Bunun için en iyi örnek Kafka ve Joyce'dur. Geleneksel mitlerin çeşitli dönüşümlere uğrayarak edebiyat onların eserlerinde yer bulduğunu belirtmiştir. Frye arketip kavramını, "tipik ya da tekrar eden görüntü "(2015, s. 128) olarak tanımlar. Arketipler ve mitler ile popüler edebiyat arasında güçlü bir ilişki kurmaktadır. Bu durum tezimizin de konusuyla ilişkisi olması nedeniyle önemlidir.

Frye, bazı karakterlerinin insanüstü yaratıklar olduğu, bunun sonucu olarak gelenekselleştirilmiş veya üslup kazandırılmış, makul olana veya 'gerçekliğe' tamamen uyarlanmamış bir anlatı olduğunu söyler. Tanımlamasında mitin kurgu yönünü öne çıkarır.

Frye (2006) Büyük Şifre Kitab-ı Mukaddes ve Batı Edebiyatı isimli çalışmasında, "Her halükarda, öncelikli anlamda mite dizeler halindeki kelimeler anlamını veririz. Mitsel ya da öyküsel yapı, içinde herhangi bir 'doğru' olsun ya da olmasın varlığını yine sürdürecektir. Bir tarih anlatımında ise kelimeler birbirine sebep olan olayların birbirini takip ettiği bir geçit törenine benzemektedir ve bir noktaya kadar aslında yapılan iş bundan ibarettir. Fakat sözlü anlatımda bilginin seçimi ve düzenlenmesi önceliklidir ve olayların birbirini ardıllayan düzeninin kelimelerin dışından gelmesi anlayışı bir düşünce yanılışından başka bir şey değildir." Şeklinde bir açıklamada bulunur (2006, s. 72).

Devamında da mitin iki paralel özelliği üzerinde durur. Mit, "[b]ir hikâye olarak şiirseldir ve edebiyatta yeniden yaratılır; spesifik sosyal fonksiyonlu bir hikaye olarak da spesifik bir toplum için bir faaliyet programıdır. İki yönüyle de mit gerçek olanı değil sadece ihtimal dâhilinde olanı anlatır." (Frye, 2006, s. 96). Bu açıklama kurmaca yönüne ve sosyal anlamdaki işlevini ortaya koyma noktasında önemlidir. .

Edebi metinlerde mitik imgeler, yeni bir söylem yaratırlar. Mitik imgeler aracılığıyla belirli bir mantık silsilesi içerisinde, çeşitli göstergeler kullanılarak mitik anlatılar oluşturulmaktadır. Bu mitik anlatıların ifade edilişi kendine özgü bir dil oluşturarak

gerçekleşir. Eski zamanlardaki mitik anlatılar kutsal olanı ele aldığı ve gerçek kabul edildiği için gündelik yaşamdaki dilden daha farklı bir dille aktarılır. Northrop Frye'ın (2006: 96) belirttiği gibi; göre mit, *“bir hikâye olarak şiirseldir ve edebiyatta yeniden yaratılır.”*

Jean-Pierre Vernant ise, mitlerin şiirle olan ilişkisini hafıza üzerinden ele alır.

“Mit, çağların en eskisinden gelmiş, herhangi bir yazar anlatmadan önce de varolan bir anlatı biçiminde ortaya çıkar. Bu anlamda mitik anlatı bireysel yaratımla ya da yaratıcı düşüncüyle değil aktarımla, hafızayla oluşur. Aktarım ile hafıza arasında, ezberlemeye dayalı bu sıkı ilişki sayesinde mit, şiire yaklaşır; belli ki şiir de kaynağında, ilk kez gün ışığına çıkarken mitik yaratım süreciyle sarmaş dolaş olmuştur.” (Vernant, 2001, s.13).

Sözlü kültür ortamı ürünü olan mitlerde yaratım süreci hafıza aracılığıyla ve ezbere olmaktadır. Mitler uzak bir geçmişten beri varolmuşlar ve ilk zamanlarda şiir formunda daha yakındırlar. Günümüzde farklı yaratım süreçlerinin içerisinde farklı edebi türlerde karşımıza çıkmaktadır. Mitsel anlatım çoğunlukla sembolik ve alegoriktir. Sembollere arkaik mitlere göndermelerde bulunularak, konuşulan dilden üst bir dille yeni bir anlatı inşa edilmektedir. Mitler üzerine konuşmak dil üzerine de konuşmak anlamına gelmektedir. Dilin söylemini meydana getiren unsurlar arasında mitlerde bulunmaktadır.

Söz ve anlamın ritülden sıyrılması ile birlikte, mitler tek başlarına başka biçimlerde yaşamaya devam ederler. Başlangıçta bir ritüelin içinde varolan mitler, daha sonraki dönemlerde farklı anlatı türlerinin içerisinde farklı şekillerde yaşamaktadır. Mitleri günümüzde sanatsal her alanın içerisinde söylem oluşturma noktasında görürüz. Geçmişten hareket edilerek bugün inşa edilir.

2. BÖLÜM

SÖZLÜ KÜLTÜR VE YAZILI KÜLTÜR ETKİLEŞİMİ

İletişim araçlarının düşünce biçimlerimiz üzerinde belirleyici etkileri bulunmaktadır. Marshall T. Poe İletişim Tarihi isimli çalışmasında “birbirini takip eden iletişim araçlarının (konuşma, yazı, matbaa, görsel-işitsel aygıtlar ve internet) neden belli bir zamanda ve mekanda ortaya çıktıklarını” ve “bu iletişim araçlarının bizim davranma ve düşünme biçimlerimize geçmişte ne yapmış olduğunu ve şimdi ne yaptığını” (Poe, 2015, s. 14) tartışmaktadır.

McLuhan iletişim araştırmalarının merkez noktası olarak iletişim araçlarının aktardığı bilgiyi değil, iletişim araçlarının kendisini koymuştur (Bulduklu&Karaçor, 2019, s. 170). Bu durumda da iletişim araçlarını aktardıkları mesajlardan bağımsız olarak iletişim araçlarının etkilerini açıklamaya çalışan teorilerin önünü açmıştır (Poe, 2015, s. 16). Böylece iletişim araçlarının insanların zihnini ne şekilde dönüştürdüğü ve gruplar üzerindeki etkisinin neler olduğu önemsenmeye başlanmıştır. Poe, iletişim araçlarının insan üzerindeki etkisi ile ilgili olarak üç okuldan söz etmiştir: Zihinciler, Marksistler ve Matrix’çiler (Poe, 2015, s. 16) olarak adlandırdığı bu okulların yaklaşımları konumuzu oluşturan sözlü kültür-yazılı kültür etkileşimini anlamamızda da yol göstericidir.

Zihinciler; Walter Ong, Eric Havelock ve Jack Goody gibi düşünürlerdir. Onlar iletişim araçlarının insanların farklı düşünmesine neden olduğu görüşünü paylaşmaktadırlar. Okuma ve yazmayı öğrenmenin beyni yeniden şekillendirdiğini düşünürler. İkili karşıtlıklar üzerinden soruları yanıtlarlar. Bilişsel olana odaklanmaktadırlar (Poe, 2015, ss. 16-17).

Marksistler ve Eleştirel Kuramcılar aynı konunun makro-politik yanına odaklanırlar. Marksisyen Eleştirel Kuramcılar dağınık bir odaya sahiptir. Kapitalist kitle iletişim araçlarının nasıl çeşitli yanılsama, yabancılaşma ve baskı biçimleri yarattıklarını araştırırlar. “Kültür Endüstrisi” düşüncesi Marksistler ve Eleştirel Kuramcılar için önemlidir. Üçüncü okul “Postmodernistler” ya da “Postyapısalcılar” olarak da karşımıza

çıkılmaktadır. Baudrillard, aracın olmadığını bütün gerçek mesajları bulunduranın teknoloji olduğunu savunurlar (Poe, 2015, ss. 18-20). Bütün iletişim araçlarının, ağların ve kültürlerin kendilerine has özellikleri bulunmaktadır ve özellikleri de nedensel olarak birbirlerine bağlanmaktadır. (Poe, 2015, s.28).

Innis, iletişim araçlarının medeniyetler üzerinde etkileri olduğunu söylemektedir. İnsanlar belirli bir iletişim aracı kullandıklarında o iletişim aracıyla birbirlerine bağlanmaktadır. Bu durumda da bir medya ağı yaratmaktadırlar (Poe, 2015, ss. 32-33). Konuşma ağları, yazı ağları, matbaa ağları vb. İletişim araçlarını kullandığımızda bir ağ yaratırız. Burada da sözlü kültür ve yazılı kültürden söz ederken konuşmanın ve yazının belirli medya ağları yarattığını düşünmemiz gerekmektedir.

Sözlü ve yazılı kültür ortamının kendine özgü bir yapısı bulunmaktadır. Kendi koşulları doğrultusunda bir medya ağı yaratmaktadırlar. Yazılı kültür ile ilgili üretim ve tüketimle ilgili gelişmeler toplumların gündelik yaşamında birçok değişime yol açmıştır. Bu durumu sadece sözlü kültürün bırakılması ve yazılı kültüre tamamen geçilmesi şeklinde düşünülmemesi gerekir. Bu süreç, sözlü kültür ile yazılı kültür arasında gerçekleşen etkileşimsel ve kesişimsel bir süreç olarak değerlendirilmelidir. Bir kültür ortamının diğerinden eksik veya zayıf noktaları ile çatışmaları üzerinden anlamaya çalışmak yerine iki kültür ortamının birbiri ile kurduğu iletişim ve etkileşim hakkında konuşmak bu dönüşümü anlamada farklı bir kapı aralayacaktır. Sözlü kültür ve yazılı kültür üzerine çalışanlar çoğunlukla bir tarafın diğer tarafa üstünlükleri veya zayıflıkları üzerinden açıklamalarını yapmaktadır. Ancak buradan yola çıkmak sözlü kültür ve yazılı kültür arasındaki etkileşimi, sözlü kültürden yazılı kültüre geçen ve sürekliliği sağlayan veya değişen unsurları anlama konusunda yardımcı olmayacaktır. Çünkü her kültür ortamının güçlü ve zayıf tarafları mutlaka bulunmaktadır. Aynı zamanda bu etkileşimi anlamak toplumdaki değişimi ve dönüşümü yorumlamak anlamını taşımaktadır. Yazılı kültür ortamının olanaklarından yararlanmak ve bu dönüşümü anlamak aynı zamanda gündelik yaşam alışkanlıklarında meydana gelen değişim hakkında düşünmemizi sağlamaktadır.

2.1. SÖZLÜ KÜLTÜR-YAZILI KÜLTÜR ORTAMI VE ÖZELLİKLERİ

Sözlü kültür ortamı, iletişimin ve etkileşimin söze bağlı olarak şekillendiği bir bağlamı ifade etmektedir. Sözlü kültür ortamında dış dünyanın ve gündelik yaşamın düzenlenmesi bu ortamın dinamikleri çerçevesinde ele alınmaktadır. Öncelikle sözlü kültür ortamının kendine has bir düşünme biçimi bulunmaktadır. Bu düşünme biçiminde doğa ile etkileşim ön plandadır. Sembolik düşünce sözlü kültür ortamında öncelikli bir konumdadır. İnsanlar dış dünyayı anlama ve anlamlandırma sürecinde sıkça sembolik düşünceye başvurur. Düşünme biçimlerinde sembolik formlar kullanırlar. Cassirer (2005), bu sembolik formların mitolojik düşüncenin temelini oluşturduğunu ifade eder. Sözlü kültür ortamında insanlar, gündelik yaşamlarını ve dış dünyayı sembollerle organize ederler. Levy-Bruhl gibi bazı araştırmacılar sözlü kültürü ilkel dönem kültürü olarak değerlendirir ve mantıksal düşüncenin bulunmadığını belirtir.

Sözlü kültürde söz büyüsel ve törensel bir özellik taşımaktadır. Söz ile müzik ve dans birliktedir. Aynı zamanda jest, mimik ve beden hareketleri de sözlü kültür ortamında önem taşımaktadır. Ritüellerde söz önemli bir rol oynamaktadır.

Sözlü kültür ortamında iletişim, yüz yüze ve eşzamanlı olarak gerçekleşir. Bilginin üretimi, kullanımı ve saklanması kolektif olarak sağlanır. Ortak bir düşünce dünyası vardır. Bu düşünce dünyası anlatılarda yaşar. Masal, destan, halk hikayeleri, mitolojik anlatılar ortak düşünce dünyasının şekillenmesinde önem taşımaktadır. Ortak düşünce dünyasında bilgiyi hatırlama önem taşımaktadır. Sanders'ın (2010, ss. 22-23) belirttiği gibi, sözlü kültürde hiçbir şeyi bellemeye gerek yoktur. İnsan hafızası hatırlamak için çeşitli yollara başvurmaktadır. Şiir, kalıplaşmış ifadeler ve sözlü kültürde önem taşımaktadır. Anlatılanlar bağlama göre şekillenir. Sözlü kültür ortamı anlatım türlerinin çeşitlenme özelliği bulunmaktadır. Yer veya mekan, toplulukla etkileşimin boyutuna göre bu durum değişmektedir. Sözlü kültür ortamı yaratıcılığında tekrar önemlidir. Anlatılar yoluyla kültürel süreklilik sağlanır. Anlatılar ait olduğu topluluğun kimliğini oluşturmaktadır. Ritüel ve performansın eşlik etmesi ile bu süreklilik ve aidiyet güçlenmektedir.

Sözlü kültür ile yazılı kültür arasındaki ilişki biçimleri ve birbirlerini etkileme süreçleri düşünceyi ifade etme noktasında yazının kullanılmaya başlanması ile belirgin olarak fark edilmiştir. Sözlü kültür ve yazılı kültür arasındaki ilişki biçimleri farklı zihinsel süreçlerin karşılıklı etkileşimini ortaya koymaktadır. Sözlü kültürün şekillendirdiği toplum ile yazılı kültürün şekillendirdiği toplum arasında bariz farklılıklar vardır. Bu iki kültürel ortamın birbirlerinden bağımsız kültürel ortamları manasına geldikleri anlamına gelmemekle birlikte, birbirini çeşitli şekillerde değiştirip dönüştürdükleri aşikardır.

Farklı düşüncelerin geniş kitlelere ulaşmasında matbaanın icadı önemli aşamalardandır. Matbaanın icadı ve etkin bir şekilde kullanımını sonucunda siyasi, sosyal ve ekonomik sonuçlar gerçekleşmiştir. Matbaanın yanında buharlı trenler ve ray sistemleri matbaa aracılığıyla üretilenlerin/yazılanların farklı kentlere ulaşmasını sağlamıştır. Bu bağlamda da yazılı kültürün etkilerini birçok değişkenle birlikte değerlendirmek gerekir. Bütün bu süreçler; Avrupa’da yaşanan değişim süreci ile birlikte incelenmelidir. Matbaa öncelikle Batı’da daha sonra ise bizde medeniyet dönüştürücü bir etki gücüne sahiptir. Toplumsal yaşamın dönüşmesi ve modernleşme hareketlerinin güçlenmesinde ve yaygınlaşmasında matbaada basılan ürünlerin rolü önem kazanmaktadır. Burke’nin (2000, s. 78) de belirttiği gibi, Rönesans’ın Kuzey Avrupa’ya yayılması matbaa aracılığıyla olmuştur. Yeni bir kültür çağına oluşması bağlamında değerlendirir. Burke çalışmasında Rönesans’ın geniş alanlara yayılması konusunda matbaanın rolünü önemsemektedir. Matbaa modernite tartışmalarının odağında da önem taşımaktadır. Kitlelerin harekete geçirilmesi, ticari faaliyetler, basın etkinliklerinin gelişmesi, kamuoyu oluşturma, propaganda etkinlikleri, kent yaşamının ve kent kültürünün oluşması, toplumsal cinsiyet rollerinin şekillenmesi v.b. birçok konuyla ilişkisi kurulabilir. Benedict Anderson bu sürecin olumlu unsurlarını şu şekilde açıklar: “Yeni ulusal toplulukların hayal edilebilirliğine asıl olumlu etkide bulunan, yeni bir üretim ve üretim ilişkileri sistemi(kapitalizm), bir iletişim teknolojisi (matbaa) ve insanlığın mahkum olduğu dilsel çeşitlilik arasındaki, belki de rastlantısal ama altüst edici etkileşimdi.” (Anderson, s. 58) Ulus devletlerin şekillenmesinde de matbaanın rolüne vurgu yapmaktadır. Bu durum da daha sonra milliyetçilikle ilgili başlığımızda tekrar edeceğimiz milliyetçiliğin güçlenmesine ve yayılmasına yaptığı katkıdır. Ulus devletlerin inşa veya oluşumunda yazı ve yazı ile ilgili teknolojilerdeki gelişim ve değişim etkili olmuştur.

Bilginin yayılmasında hız, modernleşme hareketlerini de güçlendirmiştir. Bilginin üretilmesinden kitlelere kadar devam eden süreçler yazılı kültürün dinamik yapısını göstermesi noktasında önemlidir. Bu aynı zamanda yeni bir kültürel birikimin oluşması anlamına da gelir. Kaydedilerek çoğaltılan bu bilginin yayılması yazılı kültürde bilgisel akışın hızını göstermesi noktasında önemlidir. Bu durum kitlelere de ulaşmayı kolaylaştırmaktadır. Bizim toplumumuz açısından bakıldığında da Nebi Özdemir'in (2008, s. 36) belirttiği gibi, yazılı kültür Batı medeniyetini yaygınlaştıran bir araç olarak belirmiştir.

Sözlü kültürün etkin olduğu toplum ile yazılı kültürün hâkim olduğu toplumların düşünceyi ifade ediş biçimleri farklılıklar taşımaktadır. Dış gerçekliği algılayış ve ifade ediş şekilleri, iki kültürde farklı şekillerde düzenlenmektedir. Sözlü kültürde, dil ve dili kullanma, düşünceyi üretme şekilleri farklılıklar taşımaktadır. Bu dünyaya bakıştaki farklılıktır. Sözlü kültür ortamında sembolik bir düşünce sistemi ile düşünme söz konusudur.

Sözlü kültür ortamında hatırlama figürleri önem taşımaktadır. Kültürel sürekliliğin sağlanması ve geleneğin devamlılığı noktasında hatırlama figürleri önem taşımaktadır. Sözlü kültürde hatırlama belirli kültürel kodlar aracılığıyla gerçekleşmektedir. Sözlü kültürde karşılıklı ve yüzyüze iletişimin yoğun olduğu bir iletişim şekli ile karşılaşmaktayız. Bu kültür ortamında tabiat ve tabiatüstünü tanımlama ve ifade etme belirli bir sembolik anlatım biçiminin uzantısı olarak karşımızda durur. Yazılı kültürde ise, üretilen düşünce yazı aracılığıyla bir mekâna bağlanmıştır. Kendine özgü özellikleri bulunmakla birlikte, ayrıldıkları noktalar da bulunmaktadır.

Sözlü kültür ortamında düşünce üretim-tüketim süreçleri sembolik formlar aracılığıyla gerçekleşmektedir. Sembolik formlar aracılığıyla insanın tabiatı anlama ve anlamlandırma süreçleri belirginleşir. Dış dünyada her şeyin bir ruhu olduğu fikrinden hareket eden sözlü kültür ortamı insanı için, gerçekliğin algılanması semboller üzerinden gerçekleşir. Sembollerle kategorileştirilen bir dünyada insanların gerçekliği algılayışı da farklılık taşımaktadır. Mitolojik düşüncenin de oluşumu, ilgili semboller ile gerçekleşmektedir.

Sözlü kültür ortamında kültürün inşası ve sürekliliği hatırlama ile mümkün olur. Bu konuda da sembolik anlatım önemlidir. Mitolojik anlatılar, sözlü kültür ortamında önemli bir yer tutmaktadır. Geleneksel bilginin depolandığı anlatılardır. Bu anlatılarda topluluğa dair bilgi yaşar ve nesillerarası aktarımla geleceğe taşınır. Sözlü kültür ortamı anlatı türlerinde topluluğa ait “*gündelik yaşam bilgisi*” yer almaktadır. Bu bilgi işlevseldir. Sözlü kültür ortamı insanı için bilginin işlevsel olması, topluluğun sürekliliğini sağlama konusunda önemlidir. Bütün bu yaşam bilgisi geleneksel bilgiyi oluşturmaktadır. Bu geleneksel bilgi, kültür ortamının değişmesiyle farklı bağlamlarda devamlılık göstermektedir. Yazılı kültür ortamı ve elektronik kültür ortamı ürünlerinde karşımıza çıkmaktadır. Bu imgelerin tekrar edilmesi ile sağlanmaktadır.

“Tekrar eden motifler/imgeler” geleneksel bilginin gelecek kuşaklara aktarılmasını sağlamaktadır. Bazı imgeler, zamanın koşulları, anlatı ve anlatıcının olanakları doğrultusunda yeniden yorumlanıp dönüştürülerek dolaşıma sokulmaktadır. İmge üretimi sayesinde yaratıcı süreçlerin önemli bir parçası olmaktadır.

Yazı, öncelikle sözü belirli bir mekana bağlayan bir eylemdir. Sözün bir mekana bağlanması ve kullanılması sürecini sadece sözün kayıt altına alınması olarak düşünmek dar bir çerçevede düşünmemize neden olacaktır. Yazının kullanımı ile birlikte düşüncenin ifade edilişi değişmiştir. Farklı düşünce ve bakış açılarının daha geniş bir alana yayılması ve kitleselleşmesi sağlanmıştır.

Yazılı kültür ve kent ilişkisi özellikle önem taşımaktadır. Kentin şekillenmesine yazılı kültür alanındaki gelişmeler şekillendirici olmuştur. Kent kültürünün oluşumunda oynadığı rol bağlamında düşünüldüğünde bilginin üretilmesi, organize edilmesi, saklanması ve yayılması aşamaları ile düşünüldüğünde çok aşamalı bir sürece işaret etmektedir.

İletişim teknolojilerindeki dönüşüm sözlü ve yazılı kültür arasında farkı anlamamızı kolaylaştırır. Yazı ve yazılı kültür teknolojilerindeki dönüşüm, dil ve dolayısıyla da kültürü de dönüştürmüştür. Sözlü kültürden yazılı kültüre geçiş, yeni bir kültür ve yaşam kalıplarının oluşumuna neden olmuştur.

“Dilin değişmeye başladığı bir toplumda, her şeyin değiştğini kabul etmek neredeyse evrensel bir dogmadır. Dil, insanın kendini ifade biçiminin dışında başlı başına bir geçmiş ve kültür taşıyıcısıdır. Dili olmayan bir başka ifadeyle dili ölen bir toplumun geçmişinden söz etmek olanaksızdır. Dolayısıyla dil, hatırlamanın kültürel içeriğinin temel formudur. Bu form, insanın tarih boyunca erişebildiği teknik seviyeye göre değişim göstermiştir. Bu değişimi de insanın dil ürünlerini aktarmak için kullandığı yöntem ve araçların yapısı belirlemiştir. Söz araçlarının kullanıldığı dönemlerde, sözün yapısından kaynaklanan yöntemler yöntemler kullanılmıştır; yazının icadı, dahası matbaanın icadıyla birlikte yazının yapısı ve yöntemleri hatırlama eylemini biçimlendirmiştir.” (İlhan, 2016, s.87).

Yukarıda da belirtildiği gibi; matbaanın icadıyla yazının yapısı, yazılı kültürde hatırlama biçimleri değişmiştir. Yazılı kültür teknolojilerinde yaşanan gelişmeler düşünme ve bununla ilişkili olarak hatırlama süreçlerini etkilemiştir. “Okuryazarlık” yazılı kültür ortamının en önemli kavramlarından biri durumundadır. Yazarın üretim süreci, okur ile kurduğu etkileşim, yazarlık mesleği ve yazma eyleminin kendisi ana hatlarını oluşturmuştur. Aynı şekilde, anlatı ve anlatıcı ilişkisi, anlatının değişen doğası, anlatıcının konumu yeniden düşünölmüştür. Burada önemli olan husus, “değişimin temelinde yazı temelli bir dil kullanımının, söz temelli dil kullanımının yerine geçmesidir.” (İlhan, 2016, s.87). Bu tartışmalar kitap kültürü üzerinden değil, dil kullanımı üzerinden yürütölmektedir.

İlhan (2016) çalışmasında, sözlü kültürden yazılı kültüre geçişte değişen ve dönüşen dil ve dilin bağlı olduğu kavramlara ilişkin bir değerlendirme yapmıştır. Bu değişim ve dönüşümü açıklarken formlar, türler ve araçların ilişkisini devamlılık ve farklılık üzerinden yapmıştır. Ayrımı yaparken iki temel kıstas üzerinden gerçekleştirmiştir. Bunlar; *dönem* ve *işlev*dir.

Sözlü kültürden yazılı kültürel geçişle birlikte belleğin kullanımı değişmiştir. Sözlü kültürdeki belleğin kullanımından yazılı kültürdeki belleğin kullanımına kaymıştır. Söz aktarma araçları ve yöntemleri iki kültür arasında farklılıklar barındırmaktadır. Sözlü kültürde metni kolay hatırlanabilecek şekilde oluşturulmaktadır. Çünkü nesillerarası aktarımın sağlanması için anlatı önem taşımaktadır.

Sözlü edebiyat ürünleri, topluluğa ait bir bilgi vermektedir. Dinleyenleri belirli bir konuda uyarma ve öğüt verme söz konusudur. Gündelik yaşam ve dış dünya ile ilgili duygu, düşünce ve inanışlar bu sözlü anlatı ürünleri ile aktarılmaktadır. Bellekte anlatıyı

tutabilmek için ezber önemlidir. Ancak diğer taraftan tekrar edilerek bilgi hatırlanmaktadır. Emir İlhan'ın (2016: 109) belirttiği gibi; sözlü kültürde bir anlatı, tekrar edilerek bellekleşir ve bellekteki haliyle (deyim yerindeyse *ataların söylediği biçimiyle*) sonraki kuşaklara –yeniden- sözle tekrar edilerek aktarılır.” Yazı teknolojilerinin kullanılmasıyla birlikte sözlü kültürdeki belleğin tekrara dayalı aktarım işlevi değerini yitirmiştir. Yazılı kültürde belleğin işlevi farklılaşmıştır.

Ong sözlü kültürden yazılı kültüre geçişteki değişimi şu şekilde açıklamıştır:

“Tüm insanların doğuştan girdiği sözlü kültürle, herkesin sonradan edindiği yazı teknolojisinin karşılıklı alışverişi ruhumuzu derinden etkilemektedir. İnsan varlığı ve soyu açısından, bilinci belirgin bir dille ilk olarak aydınlatan, özneyi yüklemden ayırıp sonra da ikisini birbirine iliştiiren ve toplumsal insanları birbiriyle bağlayan sözlü kelimelerdir. Yazı, bölünmeyi ve yabancılaşmayı getirmekle birlikte, daha üstün bir birlik de sağlar. Benlik duygusunu pekiştirir ve insanlar arasında daha bilinçli bir etkileşim kurar. Yazı, bilinç düzeyini yükseltir.” (Ong, 1999, ss. 19-20).

Söz kuşaktan kuşağa aktarılarak sözlü kültür geleneği oluşmaktadır. Frances A. Yates Hafıza Sanatı kitabında (2020) belleğin bir sanat aracı olduğunu söylemektedir. Sözlü kültürde gerçek bilgiye ulaşmak için belleğe ihtiyaç duyulduğunu ifade etmektedir. Sözlü kültür ortamında konuşmacının hatırlamasını kolaylaştıracak kurallar ve teknikler bulunmaktadır. Frances A. Yates'te belleğin içeriklerinin belirli bir mekân ve resme bağlandığını söylemektedir. Konuşmanın içeriği belirli bir yer ve imgeye göre şekillenmektedir.

Yazılı kültürünün gelişimi ile modernite arasında paralellik bulunmaktadır. Yazılı kültür ortamında yazının yazarı bellidir. Belirli bir metin bulunmaktadır. Okur değişmekle birlikte metin aynı kalmaktadır. Sözlü kültürdeki “anlatan” ve “dinleyen” yerine yazılı kültürde “yazar” ve “okur” bulunmaktadır. Yazılı kültürde matbaanın yaygın kullanımına bağlı olarak gelişen okur-yazarlık bulunmaktadır. Yazılı kültür, dönem olarak kent yaşamını temsil etmektedir.

Jack Goody kültürün birikimli olduğu savunmaktadır. Yazı aracılığıyla yapılanlara bakmanın mümkün olabileceğini söylemektedir. Bilginin depolama yönteminin değiştiğini ifade etmektedir. Bilginin arşivlenmesi, kanunların düzenlenmesi mümkün olmaktadır. Söylemin farklı bir şekilde ortaya çıktığını belirtmiştir.

Yazı, kendi doğasına uygun bir şekilde performans gerçekleştirir. Yazı bellek için yardımcı olmakla birlikte, düşünme biçimini ve hatırlama performansı farklıdır. Vernant yazının sözlü anlatımdan daha zengin olduğunu belirtmektedir. Yazılı söylemin daha detaylı bir incelemeyle gerçekleşmektedir (Vernant, 1996, s. 194).

Sözlü kültürde anlatıcılar önemlidir. Toplumun önde gelen, saygı duyulan kişileridir. Onlar gelenek taşıyıcısı rolleri ile ön plandadırlar. Sözlü kültürde geleneğin gelecek kuşaklara aktarılması da önem taşımaktadır. Sözlü kültürden yazılı kültüre geçiş zaman anlayışı ve mekân algısı değişip dönüşmüştür. Bundan dolayı da hatırlamanın işlevlerinde de dönüşüm olmuştur. Sözden yazıya geçişle düşünce biçimi değişmiştir. Bu da dil ile ilgili bir durumdur. Sözlü kültürdeki sembolik dil kullanımı kavramsal bir kullanıma kaymıştır.

2.2. YAZININ BULUNUŞU VE MEDENİYETLER ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

Yazının icadı ve gündelik yaşam içinde kullanımı insanlık tarihinin en önemli aşamalarından biri durumundadır. Hem iletişim tarihi hem de kültür tarihi boyutuyla çok yönlü insanlığa katkıları bulunmaktadır. Yazının kullanıma bağlanması düşüncenin belirli bağlanması ve saklanması, bilgiyi üretme ve tüketme pratikleri üzerinde belirgin değişikliklere yol açmıştır.

Yazının icadı ile ilgili birçok araştırma yapılmıştır. Farklı alanlardan kişiler araştırmaları ile bu konudaki araştırmalara katkı sağlamışlardır. Araştırmacılar yazının kökeni ve evrimi ile ilgili görüşler ifade etmişlerdir. Bazıları şu şekildedir: Ignace J. Gelb 1952 yılında yazdığı *A Study of Writing: The Foundations of Grammatology* çalışmasında farklı yazı sistemleri üzerinden yazının gelişimini ele almıştır. Dil ve düşünce ilişkisine odaklanarak yazının insanlık üzerindeki etkisine odaklanmıştır. Samuel Noah Kramer (1956), *History Begins at Sumer: Thirty-Nine Firsts in Recorded History* çalışmasında Sümer uygarlığında yazının gelişimi üzerinde durmuştur. Çivi yazısının gelişimini açıklamıştır. Birçok alanda etkileri olduğunu belirtmiştir. Hukuk, edebiyat ve ekonomik

anlamdaki önemini ortaya koymuş ve yazının medeniyetin gelişimi üzerinde önemli etkileri olduğunu belirtmiştir. Havelock (1986), *The Muse Learns to Write: Reflections on Orality and Literacy from Antiquity to the Present* çalışmasında sözlü kültür yazılı kültür ilişkileri bağlamında yazıyı ele almıştır. Entelektüel boyutlarını irdeledikten Antik Yunan'da felsefi düşüncenin gelişimi hakkında bilgi vermiştir. Jack Goody ise, *The Logic of Writing and Organization of Society* (1986) çalışmasında toplumsal hafıza oluşturmadaki rolü üzerinde durmaktadır. Kültürel yapıları ve toplumsal süreçleri ne şekilde etkilediğini de tartışmıştır. William V. Harris (1989) *Ancient Literary* çalışmasında Yunan ve Roma toplumlarında yazının rolünü incelemiştir. Sosyal ve politik etkileri üzerinde durmuştur. Schmandt-Besserat (1992) yılında yayınladığı *Before Writing: From Counting to Cuneiform* isimli çalışmasında yazının icadının kökenleri hakkında bilgi vermiştir. Mezopotamya'da çivi yazısının gelişimi üzerine çalışmalarını yürütmüştür. Kil tokenleri yazının ilk formu olarak değerlendirmektedir. Daha sonra piktografik simgelerin kullanıldığını belirtmiştir. David Olson (1994), *The World on Paper: The Conceptual and Cognitive Implications of Writing and Reading* isimli çalışmasında yazının zihinsel süreçlerle ilişkisini irdelemiştir. Soyut düşünme becerilerinin gelişimi ve eleştirel düşüncenin şekillenmesinde önemli bir rol oynadığını belirtmiştir. Ong, *Sözlü ve Yazılı Kültür* eserinde yazının düşünce sürecini ne şekilde değiştirdiğini ele almıştır. İki kültürün ayrıldığı noktaları belirtmiştir. Dil üzerindeki değişimleri ele almıştır. Bu çalışmaların gösterdiği gibi yazı kullanıldığı toplumlarda değişime yol açmıştır.

Yazının icadı ile farklı uygarlıklardaki ilk örnekler önem taşımaktadır. Öncelikle piktogramlar ve ideogramlar basit çizimler olarak yazının ilk örnekleri olarak düşünülmektedir. Piktogramlar en eski yazı sistemlerinden biri durumundadır. Nesnelere ve düşüncelere basit çizimler ifade edilmekteydi. Belirli kavramlar ve nesnelere resimlerle yansıtılmaktadır. İdeogramlar da piktogramların soyut hale gelişiyle oluşan yazı sistemidir. Bu yazı sistemi ile daha soyut ve karmaşık düşünceler temsil edilmeye başlanmıştır.

Yazı, insanlık tarihinin en büyük buluşlarından biri olarak, uygarlıkların gelişiminde kilit bir rol oynamıştır. Farklı coğrafyalarda ve tarihsel dönemlerde ortaya çıkan yazı sistemleri, kültürlerin bilgi aktarımı, iletişim ve yönetim anlayışını şekillendirmiştir.

Yazının bilinen en eski kullanımlarından biri Mezopotamya'da M.Ö. 3200 civarında ortaya çıkan çivi yazısıdır (Schmandt-Besserat, 1992). Bu yazı sistemi, öncelikle tarımsal kayıtlar ve ticari hesaplar tutmak için kullanılmıştır (Cooper, 2004). Zamanla, kral fermanları, hukuki belgeler ve edebi metinler de yazılmaya başlanmış, böylece yazı devlet yönetimi için vazgeçilmez bir aracı haline gelmiştir. Antik Mısır'da yazının en belirgin şekli hiyerogliflerdir. Bu sistem, dini metinlerden saray bildirilerine kadar geniş bir yelpazede kullanılmıştır (Allen, 2014). Firavunların gücünü ve tanrısal yetkisini pekleştirmek amacıyla tapınak duvarlarına ve anıtlara kazınan hiyeroglifler, halk üzerinde ideolojik bir kontrol mekanizması olarak işlev görmüştür (Baines, 2007). Çin yazı sistemi, M.Ö. 1200 yıllarında Shang Hanedanı döneminde ortaya çıkmış ve zamanla karmaşık bir karakter sistemi gelişmiştir (Boltz, 1994). Çin'de yazı, sadece devlet yönetimi ve ticaret için değil, aynı zamanda Konfüçyüsçülüğün yayılması ve entelektüelliğin gelişmesi için de büyük bir önem taşımaktaydı (Keightley, 2000) Hindistan'da yazının kullanımı Rigveda gibi kutsal metinlerle başlamış, zamanla Budist ve Jainist metinlerin korunmasıyla evrilmiştir (Olivelle, 1998). Brahmi ve Kharosthi alfabeleri, Hint altkıtasında uzun süre boyunca kullanılan yazı sistemleri arasında yer almıştır (Salomon, 1998). Antik Yunan'da yazı, felsefi düşüncenin ve tarih yazımının gelişmesinde önemli bir rol oynamıştır. Homeros'un epik destanlarının yazılması, sözlü kültürden yazılı kültüre geçişte kritik bir dönüm noktası olmuştur (Havelock, 1986). Roma'da ise yazı, hukuk ve idari yönetim alanında sistematik bir şekilde kullanılmış, Roma Hukuku'nun temelleri yazılı metinlere dayandırılmıştır (Stein, 1999). Yazı, uygarlıklar arasındaki iletişimi, bilgiyi ve yönetimi çok farklı şekillerde dönüştürmüştür. Mezopotamya'da ekonomik kayıt tutma aracı olarak başlayan yazı, Mısır'da dini ve politik bir aracıya, Çin'de devlet hafızasına, Hindistan'da kutsal bilgiyi koruma aracına, Yunan ve Roma'da ise hukuk ve bilimsel bilginin yayıcısına dönüşmüştür. Bu çeşitlilik, yazının insanlık tarihindeki kritik rolünü vurgulamaktadır.

Yazının uygarlıkların gelişimindeki önemi göz önüne alındığında, her toplumun bu buluşu kendi ihtiyaçlarına göre biçimlendirdiği açıktır. Mezopotamya'da ekonomik kayıt tutma ve idari işlerde kullanılan yazı, zamanla hukuki ve edebi metinlerin kaydedilmesine de hizmet etmiştir. Buradan anlaşılıyor ki, yazının işlevi yalnızca ekonomik ve yönetsel süreçlerle sınırlı kalmamış, giderek kültürel hafızanın da taşıyıcısı olmuştur (Schmandt-Besserat, 1992; Cooper, 2004).

Antik Mısır'da yazı, güç ve otoriteyle doğrudan ilişkilendirilmiş ve dini öğretilerin korunmasında kullanılmıştır. Firavunların tanrısal yetkilerini meşrulaştıran hiyeroglifler, yazının politik ve ideolojik bir araç olarak kullanılabilmesini göstermektedir (Allen, 2014; Baines, 2007). Bu durum, yazının yalnızca bilgi aktarımı için değil, toplumsal kontrol mekanizmalarına entegre edilen bir araç olarak da değerlendirilebileceğini ortaya koymaktadır.

Çin'de yazı, bir uygarlığın bütün entelektüel ve politik yapısını şekillendirmiştir. Konfüçyüsçü düşüncenin yayılmasında ve devletin yönetim anlayışında yazı büyük rol oynamıştır (Keightley, 2000). Bu bağlamda, yazının devlet hafızası oluşturmadaki işlevi öne çıkmaktadır. Çin yazı sisteminin karmaşıklığı ve sürekliliği, yazının kültürel devamlılık için ne denli kritik bir unsur olduğunu kanıtlamaktadır (Boltz, 1994).

Hindistan'da yazı, dini ve felsefi metinlerin korunmasıyla birlikte önemli bir işlev kazanmıştır. Rigveda'nın yazıya geçirilmesi, bilginin sözlü aktarımının yetersiz kaldığı noktada yazının devreye girdiğini göstermektedir (Olivelle, 1998). Budist ve Jainist metinlerin de yazılı hale gelmesi, yazının dini ve felsefi düşüncenin sistematikleşmesini sağladığını ortaya koymaktadır (Salomon, 1998).

Antik Yunan ve Roma'da yazı, felsefi ve hukuki sistemlerin temellendirilmesinde kritik bir rol üstlenmiştir. Homeros'un destanları, sözlü kültürden yazılı kültüre geçişin edebi boyutunu gözler önüne sererken, Roma'da yazının hukuk sistemine entegre edilmesi, yönetim anlayışının yazılı bir çerçeveye oturtulmasını mümkün kılmıştır (Havelock, 1986; Stein, 1999). Özellikle Roma hukuku, yazının toplumların düzenlenmesinde nasıl bir araç olarak kullanılabilmesini açık bir şekilde göstermektedir.

Yazının uygarlıklar arasındaki farklı işlevleri göz önüne alındığında, her toplumun yazıyı kendine özgü politik, ekonomik ve kültürel gereksinimlerine göre uyarladığı anlaşılmaktadır. Mezopotamya'da ekonomik ve idari bir araç, Mısır'da politik ve dini bir sembol, Çin'de devletin hafızası, Hindistan'da kutsal bilgiyi taşıyan bir unsur ve Yunan-Roma dünyasında felsefi ve hukuki bir sistemin temeli olarak işlev görmesi, yazının tarih boyunca tek bir işleve indirgenemeyecek kadar geniş ve dinamik bir araç olduğunu göstermektedir.

Bu bağlamda yazının tarihsel süreçte yalnızca bir iletişim aracı değil, aynı zamanda otoritenin pekiştirilmesi, bilginin korunması ve yönetim sistemlerinin şekillendirilmesi açısından da vazgeçilmez olduğu açıktır.

2.3. MATBAANIN İCADI VE ETKİLERİ

Her yeni teknoloji önce gelen iletişim aracına göre bilgiye erişme konusunda yeni seçenekler yaratmıştır. Matbaanın icadı, bazı kaynaklar devrim olarak nitelendirmektedir. Matbaanın icadına gelinceye kadar çeşitli baskı tekniklerinin icat edilmesi, kâğıt ve mürekkeple ilgili buluşlar, kalıp baskılar, hareketli harflerle baskı gibi aşamalar bulunmaktadır. Bilgiye erişimi kolaylaştıran bu teknoloji, sözlü kültürden yazılı kültüre geçişi hızlandırarak toplumsal ve kültürel yapıları kökten değiştirmiştir. Matbaanın etkisi, günümüzde dijital teknolojilerin ortaya çıkışıyla daha da derinleşmiş, bilgi toplumlarının temellerini oluşturmuştur. Eisenstein (1979) çalışmasında modern dünyadaki medya, eğitim ve bilimsel gelişmelerin büyük ölçüde matbaanın icadıyla bağlantılı olduğu söylemiştir.

Matbaanın icadı, sözlü kültürden yazılı kültüre geçiş sürecini hızlandırmıştır. Sözlü ve Yazılı Kültür adlı eserinde Walter J. Ong (1999), yazının sözlü kültürü nasıl dönüştürdüğünü açıklar. Matbaa, yazılı kültürün yaygınlaşmasını sağlayarak hafızaya dayalı bilgi aktarımını azaltmış, bilgiyi daha geniş kitlelere ulaştırmıştır. Bu dönüşüm, entelektüel faaliyetleri hızlandırmış ve bireysel okuma alışkanlıklarını geliştirmiştir. Özellikle Avrupa'da matbaanın yaygınlaşması, bilimsel devrim ve Rönesans hareketlerinin temelini oluşturmuştur.

İletişim araçları siyasal, ideolojik ve kültürel sonuçlara da yol açmaktadır. Bu konuda matbaa iyi bir örnek durumundadır. Anderson matbaa ve milliyetçilik ilişkileri üzerinde durmaktadır.

Matbaa ulusal dillerin oluşumu ve sistemleşmesinde önemli bir role sahiptir. Fransa ve Almanya başta olmak üzere 15. Yüzyıldan itibaren matbaa yaygınlaşmıştır. Bu durumda da ulusal diller yavaş yavaş önem kazanmıştır. Matbaa ulusal ulusal dillerde basılan eserlerin sayısı artmıştır. Aynı zamanda elyazması eserden farklı olarak birer örnek

basımı üretilmiştir. İlk başlarda aynı ürünü basmak zordu. Ayrıca Martin Luther'in Reform hareketlerinin arkasındaki en önemli güç matbaa olmuştur. Luther sözcük kullanımını önemsemekteydi. Geniş halk kitlelerini etkileyecek sözcükleri halk dillerini inceleyerek seçmiştir. Halk dilinden eserlerin basımı ve ulusal dillerin gelişimi hızlanmıştır. Bu dönemde dilbilgisi kuralları oluşturulmaya başlanmıştır (Özçetin, 2018, s.259).

Anderson kapitalizm ve matbaa arasındaki çakışmasının ulusal dillerin çeşitliliğini azalttığını ifade etmiştir. Ulusun oluşumunda katkı sağladığını düşünmektedir. Matbaanın standartlaştırdığı ulusallaşmış dillerin ulusal bilince temel olması üç şekilde gerçekleşmiştir. İlk olarak, Latincenin dışında ve gündelik konuşma dilinin üstünde tek bir iletişim alanının ortaya çıkmasıdır. Aynı dilsel topluluğa ait olan insanlar ulus tahayyülünü oluşturmuşlardır. İkinci olarak matbaa kapitalizmi sonucunda millet fikrinin oluşması önem taşımaktadır. Geçmiş imgesini kurmak önceliklidir. Üçüncü olarak matbaa kapitalizmi iktidar dillerini ortaya çıkarmıştır. Bu iktidar dilleri yerel dillerden farklıdır ve matbaa diline yakındır (Anderson, 2009, s. 44-60).

Matbaanın icadı birçok olumlu sonuç meydana getirmiştir. Bilgiyi kayıt altına alma ve çoğaltma mümkün olmuştur. Kaynakların kısa sürece ve çok sayıda üretilebilmesi mümkün olmuştur. Okuryazarlık oranı artmıştır. Gazetecilik faaliyetleri başlamıştır.

2.4. CUMHURİYET ÖNCESİ DÖNEMDE MİTOLOJİK YÖNELİMLER

2.4.1. Tanzimat Dönemi Kültürel Değişim ve Mitolojik Yönelimler

Tanzimat dönemi kültür hareketlerine baktığımızda, yeni bir medeniyetle tanışma ve Batılı kavramlarla karşılaşmanın yanı sıra, yazılı kültür ürünlerinde de bu yenileşmenin izlerini görmekteyiz. Edebiyat için de bir kırılmanın yaşandığı bu dönemde bir zihniyet dönüşümü de meydana gelmiştir. Daha önceki edebiyat geleneğimiz divan edebiyatı, kendine has bir dünya görüşüne sahip iken, yeni edebiyat anlayışı ise Batılı değerlerle

örülü bir anlayışa hakimdir. Bütün bu eski ve yeni edebiyat anlayışı içerisinde mitolojik malzemenin durumunun ne olduğu önem taşımaktadır.

Batı'yı tanıma ve örnek alma sürecinde gazetecilik ve çeviri faaliyetleri etkin bir şekilde yürütülürken, mitoloji de bu faaliyetler aracılığıyla gündemin içerisinde yer almıştır. Tokel'in (2000, s.73) söylediği gibi, "Tanzimat'la beraber yüzünü batıya dönen edebiyatçılarımız, sadece Batı edebiyatını örnek almakla kalmamış, aynı zamanda bu edebiyatın iham kaynağı olan Yunan ve Roma'ya eğilmeye başlamıştır." Bu durumda mitoloji üzerine de düşünülmüş, bu konuyla ilgili eserler yazılmış, edebi eserlerde mitolojik unsurlar kullanılmıştır.

Divan edebiyatının içerisinde mitolojik malzeme bulunmakla birlikte, kaynaklarını Tokel'in (2000) belirttiği gibi, Firdevsi'nin Şehnamesinden alır. Batı ile tanışılan Tanzimat Döneminde, yeni bir dünya ile tanışmanın sonucunda kavramlarda bir değişim ve dönüşüm meydana gelmiştir. Düşünce yapısındaki bu ikilik dönem süresince ve ilerleyen edebi süreçlerde de devam etmiştir. Batı ve Batı mitolojisinden gelen unsurların büyük bir çoğunluğu dönemin çeviri faaliyetleri aracılığıyla gelmiştir. Bunların da önemli bir bölümü, Batı medeniyetinin kökeninin Antik Yunan'a dayanması nedeniyle, Yunan ve Latin mitolojisi ile ilgilidir.

Osmanlı aydınının Batı'ya yüzünü çevirmesi, Batıyı merak etmesinde Antik Yunan tarih ve mitolojisine duyduğu merak da bulunmaktadır. Aynı zamanlarda Avrupa'da da Antik Yunan'a ve Yunan destanları üzerinden mitolojiye karşı büyük bir ilgi gösterilmiş; bu ilgi, Avrupa düşüncesinde ve edebiyatında yenileyici bir hamle etkisi yaratmıştır.

Osmanlı aydınları Antik Yunan destanlarına ve felsefesine yönelimi Avrupa merkezli modernleşme sürecinin doğal bir uzantısı olarak düşünülmelidir. 19. yüzyılda Osmanlı düşünce adamları, Avrupa'nın edebi ve düşünsel mirasını merak etmiş ve öğrenmeye çalışmışlardır. Batı'nın kendi kökenlerine dönüş hareketi dikkatlerini çekmiştir. Merak ve etkilenmenin sonucunda Osmanlı'da Tanzimat döneminde edebiyat ve fikir dünyasında yeni bir dönem başlamıştır. Bu süreçte Batı'ya yönelmeye başlayan aydınlar, edebi çevirilere önem vermişlerdir. Avrupa hümanizminin temel metinleri arasında kabul

edilen İlyada ve Odysseia, Batı için olduğu kadar Osmanlı aydınları tarafından da önem taşımaktadır. İlyada ve Odysseia destanları kültürel aktarım açısından evrensel bir edebi miras durumundadır.

İlyada ve Odysseia, Batı edebiyatının en eski ve en etkili metinleridir. Bu destanlar sadece mitolojik anlatı değildir. Batı kültür dairesinde sanat, edebiyat ve düşüncenin temel yapı taşları durumundadır. Rönesans döneminden itibaren bu metinler, Avrupa'da yeniden önem kazanmıştır. Farklı bilim dalları tarafından çeşitli yönleriyle incelenmiştir. Özellikle filoloji alanındaki gelişmeler ile Homeros'un eserleri farklı çevirilerle edebiyat dünyasına kazandırılmıştır. Bu destanlar aracılığıyla Antik Yunan'ın düşünce sistemi, dünya görüşü, etik ve estetik değerleri modern edebiyat kuramlarının geliştirilmesinde hareket noktası olmuştur.

Avrupa edebiyatında klasik geleneğinin temeli İlyada ve Odysseia'ya dayanmaktadır. Dante'nin İlahi Komediya eseri, Milton'un Kayıp Cennet gibi eserleri Homeros'tan etkilenmiştir. Özellikle Romantizm akımında destanlar önemli bir malzeme durumunda olmuştur. Klasik gelenekte olduğu gibi modern edebiyat geleneğinde de bu destanlar modern anlatı formları içinde yeniden üretilmişlerdir. Farklı anlatım teknikleri ile destanla ilgili unsurlar yeniden yorumlanarak dolaşıma sokulmuştur.

İlyada ve Odysseia çalışmaları, anlatıbilim alanı ve mitoloji araştırmaları için önem taşımaktadır. Anlatı teknikleri, edebi türlerin dönüşümü ve kültürel kimlik inşası hususlarında yeni değerlendirmelerin yapılmasını sağlamaktadır. Bu metinlerin evrensel ve zamansız oluşu çağlar boyunca konu, tema ve kahraman düzleminde değerlendirilmesini sağlamaktadır.

Bütün bunlara ilave olarak Osmanlı aydınları Antik Yunan edebiyatına ilgisi sadece Avrupa etkisiyle açıklamak yetersiz bir değerlendirme olacaktır. İslam düşüncesinin Antik Yunan mirasıyla olan tarihsel ve kültürel ilişkisi de bu ilgiyi tetiklemiş olabilir. Farabi, İbn Sina ve İbn Rüşd gibi İslam filozofları, Antik Yunan felsefesini İslam dünyasına kazandırmıştır. Bu kültürel birikim Osmanlı entelektüel çevrelerinde de etkisini sürdürmüştür. Tanzimat sonrası Osmanlı aydınlarının Antik Yunan destanlarına

yönelimi daha çok Avrupa hümanizmi ve modernleşme çerçevesinde şekillendiği göze çarpmaktadır. Osmanlı, Avrupa ile entelektüel bağ kurma modernleşme sürecinin önemli adımlarından biri olmuştur.

Doğan (2009: 124) çalışmasında Avrupalı entelektüelin de, Osmanlı müneverlerinin de Yunan destanları İlyada ile Odysseia ilgisini, Hümanist felsefe ve evrensellik düşüncesinin yönlendirdiği ifade etmektedir. Çünkü Avrupa için yaratıcı bir hamle değeri taşıyan Rönesans, Antik Yunan'ın değerlerini, skolastik zihniyetin aşılması sürecinde, anılan destanlarla güncellemiştir.

Fenelon'un *Telemaque* adlı eseri, 1699 yılında yayımlandıktan yaklaşık bir buçuk asır sonra, 1859'da Yusuf Kamil Paşa tarafından Osmanlı Türkçesine çevrilmiştir. 1862'de *Tercüme-i Telemak* adıyla basılan ve kısa sürede büyük ilgi gören bu çeviri, altı ay içinde ikinci baskısını yapmış, 1877'ye kadar toplamda altı kez yayımlanmıştır. Kitabın gördüğü rağbet, farklı çevirilerin ortaya çıkmasına yol açarken, Mehmet Sadık Efendi'nin *Tanzir-i Telemak* adlı eseri de Fenelon'un metnine yerli ve İslami bir yorum getirmiştir.

Fenelon'un *Telemaque*'ı, Homeros'un *Odysseia* destanından esinlenerek kurgulanmıştır. Hikâye, Odysseus'un oğlu Telemakhos'un babasını bulmak için çıktığı yolculuğu anlatırken, karakterin pagan dünyasına ve çoktanrılı inanç sistemine tanıklık etmesini merkeze alır. Ancak, Yusuf Kamil Paşa'nın çevirisi, Osmanlı toplumunun değer yargılarına uygun bir dönüşüm geçirerek orijinal metinden önemli farklılıklar göstermiştir. Paşa, Yunan mitolojisinin çoktanrılı yapısını yansıtan unsurları metinden çıkarmış; tanrı ve tanrıçaları "peri" olarak adlandırarak Osmanlı okuruna daha kabul edilebilir bir çerçeve sunmuştur (Gökalp Alpaslan, 2007, s. 13). Bu müdahaleler, metnin aslına sadık kalınmadığı ve Osmanlı kültürüne uyarlanarak değiştirildiği yönünde eleştirilere yol açmıştır.

Ancak bu eleştirilere rağmen, *Tercüme-i Telemak*, Osmanlı aydınları arasında Yunan mitolojisine karşı yoğun bir ilginin doğmasına katkıda bulunmuş ve özellikle Namık Kemal ve Recaiade Mahmut Ekrem gibi edebiyatçılar üzerinde etkili olmuştur. Ahmet Hamdi Tanpınar'ın ifadesiyle, eser, "içerdiği ahlaki ilkeler, Osmanlı okuru için yeni

sayılabilecek hayal dünyası ve barındırdığı Yunan masal unsurlarıyla uzun süre edebi ve entelektüel hayatımızı etkilemiştir" (Tanpınar, 2009, s. 144).

Batı'ya yönelişle birlikte, Şehname kökenli mitolojik anlatılar Osmanlı aydınları için yeterli olmamaya başlamıştır. Bu durum nedeniyle birçok Yunan ve Latin şairinin eserleri Türkçeye çevrilmiştir. 1890 yılında Şemseddin Sami, Yunan ve Roma mitolojilerini geniş kapsamlı bir şekilde tanıtan *Esâtir* adlı eserini yayımlamıştır. Bu eser, edebiyatımızda mitolojiye dair ilk kapsamlı çalışmalardan biri olma özelliğini taşımaktadır.

Esâtir'in önsözünde, öncelikle mitoloji kavramı tanımlanmıştır. Şemseddin Sami, bu kavramı açıklarken "ilah" ve "ilahe" terimlerinden hareket etmiştir ve konuyu avam-havas ayrımı bağlamında ele almıştır. İnançlar bağlamında yaptığı açıklamalarda, batıl inançların en nazik ve en hünerli olanlarının Yunanlılara ait olduğunu belirtmiştir. Mitolojik anlatıları ele alırken, halk (avam) ile entelektüel kesim (havas) arasındaki farkı merkeze yerleştirmiştir. Ona göre, avam, maddi varlıklarla temsil edilen heykellere taparken, havas yani sanatçılar ve düşünürler, bu heykellerin ve mitolojik figürlerin taşıdığı anlamları çözümleyerek eserlerinde simgesel olarak kullanmışlardır

Eserinde mitoloji yerine esatir sözcüğünü tercih etme nedeni olarak Doğu dillerinde tarihin bir bölümü hakkında şimdiye kadar bir şey yazılmadığını ve dilimizde özel bir isminin bulunmadığını açıklamıştır (Şemseddin Sami, 2007, s.23)

Şemseddin Sami, *Esâtir* adlı eserinde, Doğu dillerinde tarihin belirli bir bölümüne dair şimdiye kadar herhangi bir çalışma yapılmadığını ve bu nedenle mitolojiye karşılık gelen özel bir terimin bulunmadığını açıklamıştır. Bu eksikliği gidermek amacıyla, "esâtirü'l-evvelin" (öncekilerin masalları) ifadesinden yola çıkarak "mitoloji" kelimesini "esâtir" olarak çevirmeyi uygun gördüğünü belirtmiştir. Ayrıca, farklı milletlerin mitolojilerini özetleyerek bir araya getirmeyi amaçladığını söylemiştir. (Şemseddin Sami, 2007, s. 23). Şemseddin Sami'nin mitoloji kavramını kültürümüze kazandırma çabasını ve Doğu kültürleri ile ilişkilendirerek kavramsallaştırma girişimini göstermektedir.

Şemseddin Sami, *Esâtir*'in mukaddimesinde, Batı'da bir bilim dalı haline gelen mitolojinin bilinmesinin önemine özellikle vurgu yapmıştır. Ona göre, mitoloji bilgisi

yalnızca Eski Yunan ve Roma eserlerinin anlaşılmasını sağlamakla kalmaz, aynı zamanda Arapların ilmî eserlerinin de daha iyi kavranmasına katkıda bulunmaktadır. Bu konuda eserin eleştirilere maruz kalabileceğini göz önünde bulundurmıştır.

Eserle ilgili ilk değerlendirmelerden biri, Tercüman-ı Hakikat gazetesinin 7 Mart 1879 tarihli 212. sayısında yayımlanmıştır. "Esâtir" başlıklı bu yazıda hem eser hem de yazarı övgüyle anılmıştır (Demirci, 2011, s.106). Bu durum, dönemin entelektüel çevrelerinde *Esâtir*'in ilgiyle karşılandığını ve mitolojinin Osmanlı düşünce dünyasındaki yerini güçlendiren bir alan olarak görüldüğünü göstermektedir.

1894 yılında, Nabizade Nâzım'ın *Esâtir* adlı risalesi yayımlanmıştır. Eser **yirmi** dört sayfadan oluşmaktadır. Osmanlı'da mitolojiye yönelik artan ilgiyi yansıtan önemli bir çalışmalardan biridir. Ayrıca bu Yunan ve Roma mitolojilerinin temel kaynaklarından biri olan *İlyada*, 1890 yılında vefat eden Sadullah Rami Paşa tarafından Türkçeye çevrilmiştir. Bu çeviride, eserin on beyti aruz ölçüsüyle manzum, yaklaşık elli sayfalık bölümü ise düzyazı olarak aktarılmıştır (Yücel, 1989, s. 297). Ancak, Paşa hayattayken çevirinin yayımlanıp yayımlanmadığı kesin olarak tespit edilememiştir.

Bu çeviri haricinde, *İlyada*'nın Yunancadan yapılan ilk doğrudan çevirisi, Selanikli Hilmi'nin 1900'de yayımladığı *İlyas Yahud Şair-i Şehir Omiros* adlı eseridir. Bu çeviri, *İlyada*'nın Osmanlı entelektüel dünyasındaki etkisini ve Batı edebiyat ve kültür çevresi ile kurulan bağları göstermesi açısından büyük önem taşımaktadır. (Toker, 2008, s. 7).

Nabizade Nazım eserinde mitolojiyi açıklarken, Şemseddin Sami'den daha farklı tanımlamaktadır. Nabizade Nazım, mitlerin düşünürlerden halka geçişi sonucunda mitolojinin doğduğunu savunmaktadır.

Bu dönemde Ahmet Mithat Efendi'nin mitoloji tartışmaları içindeki yeri dikkat çekicidir. Tanzimat döneminde gazetelerin eğitici işlevleri ön plandadır. Bu nedenle dönemin gazeteleri güncel kültürel tartışmaların yürütüldüğü önemli mecralardır. Ahmet Mithat Efendi'nin 27 Mart-31 Mart 1890 tarihlerinde Tercüman-ı Hakikat gazetesinde çıkan mitoloji ile ilgili yazıları dönem içerisinde mitolojik yönelimleri ve tartışmaları sunması konusunda önem taşımaktadır.

Bu dönemdeki Yunan ve Latin mitolojisini tanıtan çeviriler klasikler tartışmasının doğmasına neden olmuştur. Ahmet Mithat Efendi, 1890 yılında Tercüman-ı Hakikat gazetesinde yayımladığı yazılarıyla mitoloji kavramını edebiyat gündemine taşımıştır. Özellikle “Mitoloji ile Şiir” ve “Tekrar Mitoloji ile Şiir” başlıklı yazılarında Yunan, Hint ve İran mitolojilerinden söz etmiştir. "Klasik" kavramı üzerine tartışma zincirini başlatmıştır.

Bu tartışma odağında Avrupa klasiklerinin Osmanlı edebiyatı için ne ölçüde önemli olduğu ve bu eserlerin çevrilip çevrilmemesi üzerine bir fikir ayrılığı yer almaktadır. Ahmet Mithat, 5 Eylül 1897 tarihli yazısında Avrupa klasiklerinin çevrilmesini gerekli gördüğünü savunmuş ve bu görüş Cenap Şahabettin, Sait Bey ve Hüseyin Daniş gibi isimler tarafından tartışılmıştır. Cenap Şahabettin, Osmanlı edebiyatında bir "klasik dönem" oluşturulmasına gerek olmadığını savunmuştur. Sait Bey, Batı edebiyatının geçmişinden ziyade güncel durumuna odaklanılması gerektiğini söylemiştir. Hüseyin Daniş ise, klasik kavramının yalnızca Yunan eserleriyle sınırlı tutulmaması gerektiğini ifade ederek daha geniş bir perspektif ile konuya yaklaşılması gerektiğini belirtmiştir.

Bu tartışmalar, Osmanlı edebiyatında mitolojinin yeri ve klasik metinlerin çevirisinin gerekli olup olmaması gibi konular edebi ve kültürel tartışmaların odağına yerleşmiştir. Ahmet Mithat Efendi, sadece teorik tartışmalarla yetinmemiş, aynı yapıtlarında da mitolojik unsurları doğrudan kullanmıştır. 1892 yılında yayımlanan *Ahmet Metin ve Şirzad* adlı romanında, başkahraman Ahmet Metin aracılığıyla mitoloji hakkındaki düşüncelerini dile getirmiştir. Mitolojiyi yalnızca “kocakarı masalı” olarak görmenin yanlışlığını hem Batı hem de Doğu toplumlarının mitolojik geleneklere sahip olduğunu ifade etmiştir. Özellikle Müslüman kavimlerin mitolojiyi unuttuğunu ancak Batı'nın Hristiyan olduktan sonra bile mitolojik unsurları koruduğunu öne sürmüştür. Mitolojinin kültürel süreklilik bakımından önemini belirtmiştir. 1897 tarihinde yayımlanan *Taaffüf* romanında ise Latin mitolojisini kurgusal bir unsur olarak kullanmıştır. Bu eserde, Venüs (Aphrodite) ve Minerva (Athena) figürleri önemli sembollerine yer vermiştir. Bu semboller roman kahramanı Saniha Hanım'ın çalışma odasındaki heykeller aracılığıyla romana ilave edilmiş ve böylece mitolojiyle doğrudan bir bağ kurulmuştur. Ahmet Mithat mitolojik unsurları yalnızca metni süsleyen unsurlar olarak değil, romanın kurgusunu güçlendiren anlatı unsurları olarak değerlendirmiştir.

Ahmet Mithat Efendi'nin eserleri, Tanzimat Dönemi'nde bu dönem içinde mitolojiyi kullanan şair ve yazarlar arasında Abdülhak Hamit de bulunmaktadır. O, eserlerinde Yunan, Latin ve Asur mitolojilerini değerlendirmiştir. İnci Enginün (1992) onun ilah ve ilahe kavramlarını farklı mitolojilerden seçerek esnk bir şekilde kullandığını açıklamıştır. O, eserlerinde mitolojik unsurlara kurgusal bir işlev yüklememektedir. Sanatsal bir kaygı ile eserlerinde mitolojiye yer vermiştir.

Tanzimat Dönemi içinde mitolojinin kullanımını baktığımızda mitolojiye olan ilginin arttığı ve bu ilgi neticesinde çeviri faaliyetleri ve teorik tartışmaların gerçekleştiğini söyleyebiliriz. Aynı zamanda edebi eserlerde de mitolojik unsurlar farklı işlevleri yerine getirerek kullanılmaktadır. Mitolojinin edebi ve düşünsel bağlamda tartışma konusu olarak gündemde yer alması o dönemin okurunun mitoloji kavramını merak etmesine ve ilgi duymasına neden olmuştur. Tanzimat dönemindeki mitoloji ile ilgili her türlü faaliyet, Batılılaşma hareketlerinin bir uzantısı olarak düşünülebilir. Edebiyatçıların mitolojiyi kendi kültür çevreleri içinde yeniden yorumlama çabalarını göstermektedir. Mitoloji çeşitli yollarla Osmanlı kültürüne adapte edilmeye başlamıştır.

2.4.2. Servet-i Fünûn Edebiyatı ve Mitolojik Yönelimler

Tanzimat Dönemi ile birlikte Osmanlı aydınlarının zihninde Batılı kavram ve değerler yerleşmeye başlamış, bu süreçte mitoloji ile ilgili birikim de kendine alan bulmuştur. Özellikle "klasikler tartışması" çerçevesinde gündeme gelen ve belirli kaynaklarda değerlendirilen Yunan mitolojisi, Osmanlı aydınlarının ilgisini çekmiş ve eserlerinde kullandıkları bir alan olmuştur.

Servet-i Fünun edebiyatı temsilcileri de estetik ve edebiyat anlayışlarını açıklarken Eski Yunan ve Roma şairlerinden yararlanmışlardır. Özellikle Hüseyin Cahit, deha kavramını ele alırken Yunan ve Roma şairlerinin bakış açısından hareket etmiştir. "Taklit" başlıklı yazısında Roma edebiyatının Yunan edebiyatını taklit ettiğini belirtmekle birlikte, taklit edenlerin benzerlerinden aşağı eserler yaratmadıklarını vurgulamıştır. Ayrıca "Âsâr-i San'at Nasıl Husûle Gelir Emsile-i Tarihçe" isimli yazısında Eski Yunan sanatından

örnekler vermiş, heykeltıraşlık ve Homeros'un şiirleri üzerinden milli sanat kavramını açıklamıştır.

Halit Ziya Uşaklıgil ve Mehmet Rauf da Servet-i Fünun Dönemi'nin önde gelen yazarları olarak eserlerinde mitolojik unsurlara yer vermiştir. Bu eğilim, onların Batı edebiyatına ve klasik eserlere duydukları ilginin bir sonucu olarak değerlendirilebilir. Halit Ziya, gençlik yıllarından itibaren mitoloji ve dinler tarihi üzerine derinlemesine çalışmalar yapmış, II. Meşrutiyet sonrası Darülfünun'da Batı Edebiyatı Tarihi dersleri kapsamında Yunan Edebiyatı üzerine dersler vermiştir. Bu dersler, onun Yunan mitolojisi ve edebiyatına dair derin bilgisini göstermektedir. Yunan Tarihi Edebiyatı (1915) isimli kitabı da bu alandaki ders notlarının birleştirilmesiyle oluşturulmuştur. Mehmet Rauf ise 1911'de yayımlanan *Yunan-ı Kadim Tarihi Edebiyatı* adlı ders kitabında Yunan edebiyatının önemini vurgulamış, ayrıca *Eylül* adlı romanında sembolik anlatım tekniğini kullanarak mitolojik unsurlara yer vermiştir.

Halit Ziya'nın *Hikâye* adlı kitabında realist edebiyatın kuralları ele alınmış ve hikâyenin ilk edebi tür olduğu belirtilmiştir. Homeros ve Virgile'in Batı edebiyatının temel kaynaklarından biri olduğunu ifade etmiştir.

Servet-i Fünun edebiyatının mitolojiye bakış açısını en iyi yansıtan eserlerden biri de Tevfik Fikret'in *Promete* adlı şiiridir. Fikret, bu şiirinde modern düşünceyi mitolojik imgelerle birleştirerek etkileyici bir örnek sunmuştur. *Haluk'un Defteri* adlı eserinde ise oğlu Haluk'a hitaben yazdığı şiirlerde idealist, akılcı ve ilerici bir insan tasvirine yer vermiştir. Prometheus'un "akıl" ve "isyan" sembolizmini kullanarak oğlu Haluk'un da bu değerlere sahip olmasını istemiştir. Prometheus yalnızca ateşi çalıp insanlığa getiren bir figür değil, aynı zamanda baskıcı otoritelere karşı direnişin sembolüdür. Bu bağlamda, Fikret'in batılılaşma, akılcılık ve ilerlemeci düşünceyi savunan dünya görüşüyle örtüşmektedir. Prometheus figürü, Fikret'in dönemin baskıcı düzenine duyduğu tepkiyi ve bireysel özgürlüğü savunan duruşunu göstermesi bakımından önem taşımaktadır.

Bu şiir, mitolojinin edebiyatta üstlendiği işlevi açıklayan güzel bir örnektir: Mitolojik figürler, şairin çağdaş düşüncelerini aktarmasında güçlü bir araç olarak kullanılmıştır. Tevfik Fikret, Prometheus'u "aydınlanma ve özgürlük" kavramlarıyla ilişkilendirmiş ve

Servet-i Fünun'un modernleşme, bireycilik ve özgürlükçü bakış açısını mitolojik imajlardan yararlanarak işlemiştir. Oğlu Haluk üzerinden topluma da mesaj vermiştir.

2.4.3. Nev-Yunanîlik Hareketi ve Mitoloji

Nev-Yunanilik, 1912 yılında Yahya Kemal Beyatlı ve Yakup Kadri Karaosmanoğlu tarafından önerilmiş, Akdeniz medeniyetine ve Eski Yunan-Latin edebiyatına dayanan bir sanat anlayışı olarak ortaya çıkmıştır. Bu akımın temelinde, Fransız edebiyatı ve Batı klasiklerinden alınan estetik değerlerin Türk edebiyatına uyarlanması fikri bulunmaktadır.

Türk edebiyatında Nev-Yunanilik hareketinin öncüsü Yahya Kemal ve Yakup Kadri'dir (Toker, 2017, s. 14). Yahya Kemal'in bu konuya ilgisi, 1903 yılında Paris'e gitmesiyle başlamış ve burada Yunan ve Latin eserlerini okumaya yönelmiştir. Nev-Yunani tarzdaki ilk edebi denemelerini 1905 yılında gerçekleştiren Yahya Kemal, 1912'de Paris'ten döndüğünde Osmanlı edebiyatında da benzer bir sanat anlayışı geliştirmeyi amaçlamıştır. Yakup Kadri Karaosmanoğlu da bu fikri paylaşmaktadır. İki yazar, Nev-Yunaniliği bir edebî hareket hâline getirmek istemiş, dönemin önde gelen şairlerinden Tevfik Fikret ile görüşmeyi planlamışlardır. Tevfik Fikret'in modern şiire açık olması ve Batı edebiyatına ilgisi, onu bu hareket için önemli bir figür hâline getirse de, o dönemde edebî hayattan çekilmiş olması nedeniyle bu girişim sonuçsuz kalmıştır (İnalçık, 2009, s. 215).

Nev-Yunanilik, Türk edebiyatının Akdeniz kültürüyle olan bağlarını yeniden keşfetmeyi amaçlamış ve Eski Yunan ile Latin sanatını bir model olarak görmüştür (Toker, 2017, s. 124). Bu akımın temsilcileri, Yunan mitolojisine ve klasik eserlere dayanan temaları edebiyatta işlemeyi denemiştir. Yahya Kemal'in *Sicilya Kızları* ve *Biblos Kadınları* adlı şiirleri, bu anlayışın örnekleri arasında yer almaktadır (Göçgün, 1998, s. 304). Ancak, Nev-Yunanilik uzun soluklu bir hareket olamamıştır. Bunun en önemli nedenlerinden biri, dönemin siyasi ve toplumsal koşullarıdır. Balkan Savaşları'nın yaşandığı bir süreçte, Osmanlı'nın Yunanistan ile savaşı devam ederken Yunan kültürüne yönelik bir edebiyat hareketinin destek görmesi mümkün olmamıştır.

Bu dönemde Mehmet Tevfik Paşa'nın 1913'te yayımladığı *Esatir-i Yunaniyan* adlı kitabı üzerine Yahya Kemal, bir yıl sonra *Bir Kitab-ı Esatir* başlıklı bir yazı kaleme almıştır. Bu yazısında, Akdeniz Havzası'nda oluşan kültür çevresinin önemine vurgu yapmış ve Yunan mitolojisinin "her kavmin ve medeni insanın edebi kitabı" olduğunu ileri sürmüştür (Yahya Kemal, 1984). Ona göre, medenileşmenin yollarından biri, Akdeniz Havzası'nda şekillenen Yunan mitolojisini benimsemekten geçmektedir.

Yahya Kemal'in *Sicilya Kızları ve Biblos Kadınları* adlı şiirleri ile 1914 yılında Süleyman Sadi imzasıyla *Peyam-ı Edebi*'de yayımlanan *Çamlar Altında Musahabe* başlıklı yazı dizisi, Nev-Yunanilik anlayışıyla kaleme alınmış önemli eserlerdir. Bu yazılardan birinde, Yunan mitolojisindeki keçi ayaklı tanrı Pan'a atıfta bulunurken, bir diğerinde Eski Yunan'ın doğayı simgelediği tanrı Dionysos ve onunla ilişkilendirilen coşkulu eğlenceler tasvir edilmiştir.

Yahya Kemal, Yunan mitolojisini Akdeniz Havzası'nın bir ürünü olarak değerlendirirken, zamanla bu edebî hareket "Millî Edebiyat" görüşünü benimseyenler tarafından eleştirilmeye başlanmıştır. Bu eleştirilerden biri, Ömer Seyfettin'in *Boykotaj Düşmanı* başlıklı hikâyesinde kendini göstermektedir. Seyfettin, Yahya Kemal'in *Çamlar Altında Musahabe* başlıklı yazılarının yayımlandığı günlerde, 17 Mayıs 1914'te *Tanin* gazetesinde bu hareketi eleştiren bir metin yayımlamıştır. Burada, Nev-Yunanilik ile ilgili kullanılan kelimeleri ve söylem biçimini alaya alarak, hareketin iddialarını gülünç hâle getirmiş ve Nev-Yunanilik akımını, "Yunanlılığa hizmet eden iki adamın hareketi" olarak nitelendirmiştir (Toker, 2008, s. 39).

Sonuç olarak, Nev-Yunanilik edebî hareketi, dönemin milliyetçilik anlayışının güçlenmesi ve bu anlayışın edebiyattaki etkisinin artması nedeniyle uzun ömürlü olamamıştır.

2.4.4. Milli Edebiyat Dönemi ve Türk Mitolojisi

II. Meşrutiyet döneminde milliyetçilik en güçlü ideolojilerden biri durumundadır. Bu milliyetçilik ideolojisinin etkileri edebiyat alanında belirgin bir şekilde görülmektedir. Bu Dönemde Türkçülük cereyanının da etkisiyle hem teorik olarak milliyetçi düşüncenin

etkisini ortaya koyma hem de eserler üreterek örnekler verme noktasında Ziya Gökalp önemli bir noktada durmaktadır. Ziya Gökalp halk edebiyatına özgü malzemeyi kullanarak öze dönmeyi, yani halka ulaşmayı hedeflemiştir. Hilmi Ziya Ülken bu çabayı ve yönelişi önemser ve "O, ilk defa Türk destanlarını tetkik ederek onları yeni lisanla nazma çevirmeye ve yeni sanata mal etmeye çalıştı...Ziya Gökalp daima köklere kadar giderek payen devrin mitolojisini tetkik etti. İslami devrin destanlarıyla meşgul olmadı." (Ülken, 2006, s.173) şeklinde bir açıklamada bulunur. Ziya Gökalp, Türk destanlarından çıkardığı unsurlardan hareket ederek, yeni ve farklı mitoslar yaratmıştır. Daha önceki edebi geleneklerin aksine milliyetçi akımın ve bu akımın yarattığı sosyo-kültürel bağlamın gereği olarak da onun malzemesini Türk mitolojisi oluşturur. Bu sayede etrafında birçok genç ve hevesli genç toplamayı da başarır.

Ziya Gökalp, 1911'in ilk aylarına kadar " Osmanlıcılık" görüşünü savunurken, Selanik'te İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin desteğiyle yayımlanan Genç Kalemler dergisinin kadrosuna katıldıktan sonra "Turancılık"a yönelir. Derginin 7 Mart 1911 tarihli 14. Sayısında yayımlanan Turan şiirinde şanlı ırkının bütün zaferlerini kalbinin sesinde duyduğunu, ırkını zaferle taçlandıran Attila ve Cengiz'in yabancı tarihçilerce tarafsız kalınmayarak aleyhlerinde hükümler verildiğini, kalbinin tanıdığı Oğuz Han'ın damarlarında bütün ihtişamıyla yaşadığını dile getirmiştir. (Tansel, 1977). Vatan ne Türkiye'dir Türklere, ne Türkistan;/Vatan büyük ve müebbet bir ülkedir: Turan...dizeleriyle biten bu şiir, Ziya Gökalp'in 1915'ten sonra uzak ülkü olarak değerlendireceği Turancılık görüşünün yayılmasını ve yaygınlaşmasını sağlamıştır.

İlerleyen zamanalarda, "Kızıl Elma", "Alageyik"te, "Altın Yurt", "Akkurum" ve "Altın Destan"da Turancılık düşüncesi Türk efsanelerinden ve destanlarından motiflerden yararlanmıştır. Turan şiiri ile ilgili olarak da şu sözleri söyler:

"Turan manzumesinden sonra, Ahmet Hikmet Bey (Altın Ordu) makalesini neşretti. İstanbul 'da (Türk Yurdu) mecmuasıyla (Türk Ocağı) cemiyeti teşekkül etti. Halide (Edip) Hanım (Yeni Turan) adlı romanıyla Türkçülüğe büyük kıymet verdi. Hamdullah Suphi Bey Türkçülüğünün faal bir reisi oldu. İsimleri yukarıda geçen yahut geçmeyen bütün Türkçüler, gerek Türk Yurdu'nda, gerek Türk ocağı'nda birleşerek beraber çalıştılar." (Ziya Gökalp, 1976, s. 10).

Ziya Gökalp; destanlar, halk hikayeleri ve masallardan yararlanarak eserler ortaya koyar. Örneğin 1912 yılında Ergenekon Destanı'ndan esinlenerek Ergenekon şiirini kaleme

almıştır. 1917’de yayımladığı Deli Dumrul ile Arslan Basat isimli manzumelerinde Dede Korkut Kitabındaki hikayelerden yararlanmıştır. Yaradılış-Türk Kozmogoni ile ilgili olarak Alanguva ile Oğuz Han’ın cediti Türk ve Türkan’ın yaratılışları ile ilgili menkıbelerden yararlanmıştır (Tansel 1977).

Ziya Gökalp’in Kızılelma (1914) ve Altın Işık (1923) adlı kitaplarında bir araya getirdiği manzumelerinde, Türk mitolojisinden figürlere ve motiflere yer verir. Bazı şiirlerinde mitosun yeni bir yorumu ile karşılaşılır. Bütün bu eserler geniş yankı uyandırarak Gökalp’in “Milli Edebiyat”ın kaynakları konusunda örnek olma özelliği gösterir, milli edebiyatın oluşması noktasında yol gösterici olur. Ülkenin içinde bulunduğu koşullarda yıllarda "Milli Edebiyat Hareketi"nin yaygınlaşıp güçlenmesini sağlar.

Burada mitolojiden yararlanma konusunda Genç Kalemler dergisinde yayımlanan “Yeni Lisan” başlıklı yazısıyla dilde sadeleşme düşüncesinin olduğu kadar Milli Edebiyat görüşünün de temellerini atan Ömer Seyfettin’den söz etmek yerinde olacaktır. 1913-1915’te yazdığı şiirlerinde Turancılık’a bağlılığını gösterir. “Ergenekon’dan Çıkış: 27 Mart” açıklamasıyla yayımladığı “Yeni Gün” adlı manzumede, Türk mitolojisinin öne çıkardığı alageyik ve bozkurt motiflerini kullanır. Aynı zamanda Türklerin 1914’te içinde bulunduğu durumla Ergenekon Destanı’ndaki durumu özdeşleştirir. “Kırk Kız” adlı manzumesi ile “Köroğlu Kimdir?” destanı da “Yeni Gün” gibi, Türk destanlarından ilham alarak yazdığı eserlerdir.

Ömer Seyfettin’i bu tarz şiirler yazmaya iten düşünce, “Nev-Yunânîlik” girişiminin Yunan mitolojisini öne çıkararak anlayış gösteren yerli kaynakları öne çıkarma düşüncesidir. 1915 Ekim’inde yayımlanan “Güzellik ve Esatir” başlıklı yazısı da bu konu hakkında görüşlerini destekler. Esatirin(mitolojinin) Yunanlılarla başladığını düşünmenin gerçeklikten uzak bir tutum olarak değerlendirir. O, her milletin “iptidaî” (ilkel) bir dini olduğunu, bu dinlerin geliştikçe eski dinin kalıntılarının mitolojiye dönüştüğünü ifade eder. “Nev- Yunânîlik” ilgili eleştirisini ve mitolojiden yararlanma ile ilgili sorunu şu şekilde ifade etmiştir:

“Bizim de esâtirî pek çok masallarımız vardır. Kutludağ, Ergenekon, Göç ve ilh... gibi. Bunlar işte bizim esâtirîmizdir. Hayalimiz bu masalları süsler ve edebiyata

mevzu yaparsa bizim de yarın yüksek bir esâtirimiz teşekkül edeceği tabiidir. Yunan esatirinden ilham almaya ihtiyacımız yoktur ve bu lüzumsuzdur. Başkalarının esatirine muhtaç olan, kendi esâtiri, iptidaî ve gayet eski bir mazisi olmayan milletlerdir.” (Ömer Seyfettin, 1992, s. 83).

Ömer Seyfettin 1914’te yazdığı “Türklerin Milli Bayramı” başlıklı yazısında da “Oğuz Kağan Destanı” ile “Ergenekon Destanı”na göndermelerde bulunmuştur. Ömer Seyfettin; “Başını Vermeyen Şehit”, “Kızılelma Neresi?”, “Pembe İncili Kaftan” adlı hikâyelerinde de Türk mitolojisinden motifler kullanırken, “Primo Türk Çocuğu” hikâyesinde de “Oğuz Kağan Destanı”ndan yararlanmıştı (Doğan, 2011, s. 24).

1912’de Halide Edip “Yeni Turan” isimli ütopyik romanı hazırlamıştır Yeni Turan’ın Türkçülük ve milliyetçilik olduğunu sezdirir ve Yeni Turan’ı, 1931’e gelene kadar kurulacak bağımsız ve zengin bir Türkiye düşünür.

Müftüoğlu Ahmet Hikmet’in Altın Ordu başlıklı yazısı, 28 Temmuz 1329’da (10 Ağustos 1913) yayımlanmaya başlanan Altınordu dergisinin ilk sayısında ilk sayısında çıkmıştır. Bu yazı Türk destanlarından unsurlarla beslenmiştir, Türklerin Orta Asya’dan dünyanın dört bir yanına yayılışı Tanrının sözüyle gerçekleşmiş kutlu bir göç hikayesi şeklinde aktarılmıştır; göç kabileleri de Altın Ordu olarak düşünülmüştür.

Millî Mücadele yıllarında yazıp Tasvir-i Efkâr gazetesinde tefrika ettiği Gönül Hanım (1920) adlı romanında da, bir Türk subayı, bir Macar asilzadesi ve iki Tatar kardeşin, Orhun Abideleri’ni görmek ve incelemek üzere anayurda yaptıkları geziyi anlatmıştır. Romana adını veren Gönül Hanım, Türklük düşüncesinin kadında cisimleşmiş halini sembolize etmektedir.

1918 tarihli Müfide Ferit, benzer bir başka kadın kahraman da Müfide Ferit (Tek)’in Aydemir (1918) adlı romanındaki Hazindir. Aydemir, Hazin’e duyduğu aşk engellenince Orta Asya Türkleri arasında Türkçülük ve Turancılık görüşünü yaymak üzere İstanbul’dan Semerkant’a gitmiştir. Davası uğruna idam edilen Aydemir’in inandığı değerleri savunmak ve bunlar için çalışmak üzere, bu kez Hazin Semerkant’a yol almıştır. Ferdi bir saadetin yerine milli ve yüce bir ideali koymuştur.

Milli Edebiyat Hareketi içinde yer alanların beslendiği iki önemli kaynak bulunmaktadır. Ahmet Hamdi Tanpınar'ın (1982, s. 109), “Türkçülük hareketinin geliştiği ve saf Türkçe namına bütün maziyi itham ettiği bir devirde keşfedilen iki mühim eserin tesir payını da burada unutmamak gerekir.” Sözleriyle ifade ettiği Türk mitolojisine kaynak sağlayan Divan-ı Lügat’it-Türk ile Dede Korkut Kitabı’nın önemine değinir.

1920’lerde Ömer Seyfettin ve Ali Canip’in yazıları bulunmaktadır: Ömer Seyfettin 1918 yılında İlyada’yı Leconte de Lisle’nin Fransızca çevirisinden bazı tasarruflarla Türkçeye aktararak Yeni Mecmua’da on iki sayı tefrika etmiştir. Daha sonra bu çeviri, Maarif Vekâleti’nin Cihan Edebiyatından Numuneler dizisinde İliade-En Eski Yunan Şairi Homere’in Epopesi (1927) adıyla yayımlanmıştır. Yine, Ömer Seyfettin Fin destanı Kalavela’dan bazı parçaları çevirmiş ve 1920’de Türk Yurdu dergisinde tefrika olarak yayımlamıştır. Hasan Ali Yücel, Ömer Seyfettin’in önceki tutumunu konjonktürün belirlediğini vurgulayıp, onun İlyada çevirisinden sonra 1919’da yazdığı Garp Edebiyatı ve Yunan Klasikleri başlıklı yazısına dikkat çekmiştir.

Ali Canip (Yöntem)’in “Homer Kimdir? İlyada ve Odise Nasıl Eserlerdir?”, “Epopé Nedir?”, “Epopé Asri Bir Nev’i midir?” ve “Yine Epope’ye Dair” başlıklı yazıları, 1916-1919 yılları arasında yayımlanmış ve dönemin edebiyat tartışmalarında önemli bir yer tutmuştur.

Ali Canip, “Homer Kimdir? İlyada ve Odise Nasıl Eserlerdir?” başlıklı makalesinde, bu eserlerin Batı edebiyatındaki etkisini ve yenileyici gücünü vurgulamıştır. Daha sonra epik anlatım ve mitoslar üzerine değerlendirmelerde bulunmuş, Homeros’un eserlerine yönelmesinin temel nedenini *epopenin kaynakları ve sınırlarını keşfetmek* olarak açıklamıştır. Edebiyatın gelişimi açısından Homeros’un eserlerinin çevrilmesinin büyük önem taşıdığını belirtmiştir (Sevgi vd., 1995, ss. 775-776).

“Epopé Nedir?” başlıklı yazısında ise epopeyi tanımlarken Voltaire’den hareketle kahramanca maceraların manzum hikâyeleri olarak ele almış ve epopenin, halk efsanelerinin toplanarak güçlü bir şair tarafından belirli bir üsluba oturtulması sonucu ortaya çıktığını ifade etmiştir. Romanın, çağdaş edebiyatın *yeni epopesi* olduğunu

belirterek, milli bir epopenin olmadığını ve epope türünün artık çağdaş bir edebi tür olmadığı için yazılamayacağını vurgulamıştır (Sevgi vd., 1995, s. 667).

Ali Canip, “Epopé Asri Bir Nev’i midir?” ve “Yine Epope’ye Dair” başlıklı yazılarında da benzer bir görüşü sürdürerek epope çağının artık sona erdiğini, bu nedenle yeni epope yazmanın mümkün olmadığını ifade etmiştir. Ancak, *poem epik* (epik şiir) türünün hâlâ var olabileceğini belirtmiştir (Sevgi vd., 1995, ss. 668-674).

Ali Canip’in bu dönemde Homeros’un destanlarına yönelmesi, bu konu ile ilgili yazılar yazması dönem açısından önem taşımaktadır.

3. BÖLÜM

CUMHURİYET DÖNEMİNDE YAZILI EDEBİYAT VE MİTOLOJİK YARATICILIK

3.1. MODERNLEŞME VE MİLLİYETÇİLİK İLİŞKİLERİ

Ulus ve milliyetçilik ilgili görüşler farklılıklar taşımaktadır. Ulusun belirli planlama dahilinde oluşturulması ilgili de tartışmalar halen sürmektedir. Çok eski dönemlerden bu yana var olan ulus kavramı, bugünkü anlamına gelinceye kadar birçok değişimden geçmiş ve farklı yorumlamalara tabi tutulmuştur. Ulus inşası dediğimizde, en genel anlamıyla bir ulusun kurulması ve oluşturulmasını anlarız. Buna neden ihtiyaç duyulmaktadır. Bunu sağlayan nedir? Burada ulus inşası ve modernleşme arasındaki ilişkinin kurulması önem kazanmaktadır. Modernleşme, “Çağdaşlaşma” ve “Batılılaşma” gibi kavramlarla da ifade edilebilmektedir. Modernleşme bir değişime işaret etmektedir. Bu değişim çok kapsamlı bir boyutta karşımıza çıkacaktır. Siyasi, toplumsal ve kültürel biçimleriyle ele alınması gereken bu olgu olma özelliğine sahiptir. Ulus inşası söz konusu olduğunda, belirli bir insanı grubunun kimliklerini benimseme, aidiyetlerini güçlendirme ve yaygınlaştırılmasını sağlamalarını milliyetçilik sağlamaktadır. Özkırımlı'nın (2009, s.74) da belirttiği gibi; kavram çeşitlenen bir içeriğe sahiptir.

Modernleşmenin geleneksel olanı yol ettiği gibi genel yargının aksine, modern olan ile geleneksel olan bir arada yer almaktadır. Bu durumda zaman zaman geleneksel ve modern olan arasında bir çatışma ortaya çıkmaktadır. Milliyetçiliğin çok farklı yorumlamaları vardır. Araştırmacılar milliyetçiliği farklı dinamikler üzerinden ele alırlar. (Calhoun, Gellner, Hechter, Greenfeld, Hobsbawn, Tilly, Mann gibi düşünürler farklı görüşler ileri sürerler). Leca (1998, s.14) çalışmasında; milliyetçilik yaklaşımlarının inşa edilen unsurları veri olarak tanımladığını belirtir. Bu veri; tarihi ve politik bir değişim olabileceği gibi; bazen bir kültürel değişim, din, ideolojik bir icat da olabilir. Bu ulusların belirlediği veya önemseydiği öncülleri ile ilgili bir durumdur.

Gellner (2008, s.138); ulusçuluğun ulusların ürünü olmadığını, ulusları meydana çıkaran şeyin ulusçuluk olduğunu söyler. Bu şekilde modernleşme ile uluslaşma arasında bir ilişki kurar. Kedourie (1971, s.1); milliyetçiliğin 19. yüzyılda icat edilen bir doktrin olduğunu,

insanları milletlere böldüğünü, milletlerin tespiti mümkün olan özellikleriyle tanındığını belirtmiştir. Özkırımlı'nın belirttiği gibi, siyasi, ekonomik ve kültürel etmenlerin her biri farklı bir içerikle ulus inşası projeleri oluşturmuştur. (2009, s.106). İlgili kuramlar tüm uluslar için geçerli olması mümkün değildir. Özellikle 1980'lerden sonra farklı yönelimlerin olduğunu da söylemek mümkündür. Anderson, Hobsbawn ve Gellner bazı farklı değişkenler üzerinden meseleye yaklaşırlar.

Ulus kavramı; egemenlik, ilerleme, modernleşme, özgürleşme vb. birçok kavramla ilişkili olarak siyasi tartışmaların odak noktasında yer almıştır. Ulus kelimesi ile ilgili olarak birçok tanımlama ile karşılaşmaktadır. Leca'nın (1998, s. 11) belirttiği gibi, modern siyasetin kavram ve değerlerinin ayrılmaz bir parçası durumundadır. O, ulus kavramına kültürel, ekonomik ve siyasal sistemlerin çatışma süreçleri içinde oluşan bir dinamik bir yapı olarak yaklaşmaktadır. Ulusun belirli bir alan içinde farklı kültürel unsurların zamanla bir yüksek kültür etrafında bütünleşmesiyle şekillendiğini ifade etmektedir. Bu süreçte, merkezi iktidarın desteklediği yüksek kültür diğer kültürleri içine alarak standartlaştırmaktadır. Bu yönüyle de aynı egemenlik alanındaki topraklardaki farklılıkları bütünleştiren bir yapı taşımaktadır. Bu yönüyle de aynı egemenlik alanındaki topraklardaki farklılıkları bütünleştiren bir yapı taşımaktadır. Yukarıda yönleri göz önünde bulundurulduğunda ulus, ortak bir kültür ve ulus oluşturma iradesindeki bir grup insan ile katılımlarının gerektirdiği kendilerine bazı karşılıklı haklar ve görevler tanımlarının birlikteliğini gözler önüne sermektedir (Leca, 1998, s. 13).

Leca'nın belirttiği gibi; (1998, s.14); milliyetçiliğin savunucuları birtakım ortak tanımlayıcı özelliklerden ya da öyle oldukları varsayılan özellikleri inşa sürecinde veri olarak kullanmaktadır. Bu ulus inşasının ilk evresini oluşturmaktadır. Milliyetçiliğin inşa edici bir yapısı bulunmaktadır. Ulusun inşası sürecinin ilk aşaması, belirli kültürel, dilsel, tarihsel veya etnik unsurların seçilerek bir ulusal kimliğin temeli olarak sunulmasıdır. Bu süreç, geçmişin belirli unsurlarının öne çıkarılması, mitlerin yeniden yorumlanması ve ortak bir hafızanın oluşturulması gibi çeşitli stratejileri içermektedir. Leca; Breuilly'den milliyetçiliğin üç iddiası olduğunu aktarmıştır. Bunlar; belirgin ve kendine özelliği olan bir ulusun varlığı, bir ulusun çıkarları ve değerlerinin her şeyden üstün olması, ulusun egemen olması, yani; siyasi egemenliğinin tanınmasıdır. Bütün bunlara ek olarak modern toplumların homojen olmadığını, makro-tarihsel yönelimlerin bulunduğunu, birbiriyle çelişen ilkeler ve geleneklerden oluştuğu ifade etmiştir. Modern toplumlar, daha karmaşık

sistemler olarak düşünölmelidir. Toplumunu değiştiren ve dönüştören unsurlar farklılıklar barındırabilmektedir. Milliyetçiliğin yükselişi ile yurttaşlığın yükselişi arasında paralellik bulunmaktadır. İkisinin birbiriyle birleşen ve çatışan tönleri moderniteyi kilit duruma getirmektedir. Bu durumda da milliyetçiliğin iki yönü ile karşılaşılmaktadır. İkisinin zaman zaman birbiriyle çelişen bir şekilde birleşmesi, siyasal ve kültürel birleşme ile çakişmasını modernitenin kilit durumuna getireceğini ifade eder. Bu durumda da milliyetçiliğin iki yönü bulunmaktadır. Biri verili bir kültür adına dışlayıcı yön, diğeri de yurttaşlığın meşrulaşması ile gerçekteşen dahil edici yöndür. (Leca, 1998, s. 16).

Delannoi (1998: 31), ulus ve milliyetçiliğin siyasal kimlikler ve temsiller aracılığıyla tanındığını belirtir. Daha sonra ise, Bütün milliyetçiliklerin ulusa dayandığını, ancak ulusun milliyetçiliği anlamada tek ölçüt olamayacağını söyler. Smith ise; ulusların, kendilerini mitler ve simgeler yoluyla ortaya çiktiklarını ama esneklik gösterebilen bir kimlik sağlayan etnik yapılardan türediklerini ifade etmiştir (Jaffrelot, 1998, s.62).

Tarım toplumlarında belirli statüler toplum tarafından verilmektedir. Kültür, çok farklı unsurlardan meydana gelen bir mozaiktir. Bu farklı unsurlar aracılığıyla, zengin bir çeşitliliğe sahip birçok statünün belirleyiciliği sağlanır, bu statüler belirginleştirilerek güçlendirilir. Bütün bu farklılıklar, toplumsal tabakalaşmanın sınırlarının çizilmesini sağlamaktadır. Ortak kültürü oluşturan unsurlar siyasi sınırları belirlemez. Modern insan, kendi konumunu kendisi belirler. Etrafındaki insanlarla birden fazla anlaşma yaparak ilişkilerini düzenler. Bütün bu bireysel ilişkiler ağı ile kültür paylaşılır. Ancak burada aynı kurallara bağlı olmak önem taşımaktadır. Kültürel farklar statünün bir simgesi durumunda değildir. Ortak ve teptipleştirilmiş bir kültür, yani toplumun geneline hitap eden bir kültür söz konusudur. Aynı topluluğun etkin üyeleri olabilmek için ortak bir paydada buluşmak gerekmektedir. Buradan hareketle, modern toplum bireyselleşmeye önem vermekle birlikte ortak bir üst kültür geliştirme ihtiyacını beraberinde getirdiğini söylemek mümkündür. Birey, çevresindeki kültürel ve kurumsal yapılarla bütünleşerek ve uyum sağlayarak milliyetçi bir kimlik edinmektedir. Bu kimlik ile siyasal ve toplumsal gerçekteşinin temelini kurmaktadır. Milliyetçi kimlik, bireyin içinde bulunduğu bürokratik sistemle uyum içinde gelişen bir aidiyet biçimini ifade etmektedir. Bu kimliği koruma ve sürdürme devletin kurumları ile mümkün olmaktadır. Siyaset, ekonomi, eğitim vb. sistemler ile bireyler ortak bir kültürel aidiyetin içinde yer almaktadır.

İdeolojik alanda tek belirleyici olarak milliyetçilik yoktur. İnsanları şekillendiren unsurlar arasında din, geleneksel kurumlar, iktisadi gelişmeler, evrensel hakikatin olabilirliği gibi belli başlı tutumlar da bulunabilir. Bu konulardaki bireylerin tutumları milliyetçilik ile ilişkilendirilebilir ya da bağımsız da olabilir. Kısaca, birbiriyle ilişkili birçok unsur bulunmaktadır.

Özkırımlı'nın (2013, s. 14) belirttiği gibi, milliyetçilik, bilince bir şekil vermekle birlikte bir söylem olarak dünyaya anlamlandırılmamızı sağlamaktadır. Ayrıca gündelik davranışlarımızı, konuşma biçimimizi, kimliğimizi şekillendiren bir görme, yorumlama ve algılama biçimidir.

Gellner (2008, s.71) çalışmasında, milliyetçiliği bir ilke olarak değerlendirir ve çakışmaları önlediğini söyler. Gellner, yüksek bir kültürün pek çok alt kültüre aktarılmasını milliyetçilik olarak değerlendirir. Bu durum da; tarım toplumundan sanayi toplumuna geçişin gerektirdiğidir. Diğer boyutuyla da cemaat toplumundan modern topluma işaret etmektedir.

Gellner, milliyetçiliğin sanayileşme ile olan ilgisini önemser ve sanayileşmenin yüksek kültürü herkesin kültürü haline getirdiğini söyler (2008, s. 140). Buradan hareket ettiğimizde Gellner'in yönetenler ve halk arasındaki farklılıkları kaldıran bir anlayışla yorumladığını görürüz. Çünkü okuryazarlık sanayileşme ile birlikte emeğin ortaya konuluşunda birinci kriter olmuştur. Bunun için de birçok kurum oluşturulmuştur. Sanayileşmenin olduğu toplumlarda eğitim yoluyla kültürel olarak eşitlenmenin sağlanması hedeflenmektedir. Bunu sağlayan ise, her türlü mekanizmayı yürüten devlettir. Bu noktadan bakıldığında da; devlet, kültürü tanımlayan, üreten, oluşturan bir konumdadır. Yani, kültürün resmi bir söylemle şekillendirilmesi söz konusudur.

Benedict Anderson, ulusu hayali bir cemaat olarak değerlendirdiği çalışmasında, milliyetçiliğin çıkış noktasında iki olgu üzerinde durmuştur. Bunlar; dinsel cemaatler ve hanedanlık mülkünün çöküşü. (2009, s. 26). Aydınlanma, akılcılık ve modern ulus devletin doğuşu arasındaki bağlantıyı ele almaktadır. Aydınlanma ile birlikte akılcılığın yükselişi, dinsel inançların etkisinin azalmasına yol açmıştır. Ancak dinin sağladığı manevi tatminin yok olması, insanları yeni bir anlam ve meşruiyet kaynağı arayışına

yönelmiştir. Aynı süreçte hanedanlık rejimleri, çağın değişen koşulları içinde meşruiyetlerini kaybederek çökmeye başlamıştır. Bu gelişmelerin sonucunda, yeni bir siyasi ve toplumsal düzenin inşa edilmesi gerekliliği doğmuştur. Böyle bir ortamda da ulus, hanedanlık temelli düzenin aşındığı ve yeni bir meşruiyet kaynağına ihtiyaç duyulan bu çağda ortaya çıkmıştır. Böylece, ilahi iradeye dayalı monarşilerin yerini, ulusun egemenliğine dayanan modern devletler almıştır.

Burada modernleşme sürecinde zaman algısının değişimi ve ulus inşasıyla ilişkisi de önem taşımaktadır. Geleneksel toplumlarda insan tarihi ile kozmolojik, kaderci ve döngüsel bir zaman anlayışının iç içe geçtiği belirtilirken, modernleşme ile birlikte bu anlayış terk edilmiştir. Modern dünyada, takvim-temelli ve doğrusal bir zaman anlayışı egemen olmuş, bu da "homojen ve boş vakit" kavramının ortaya çıkmasına yol açmıştır. Bu yeni zaman algısı, matbuat kapitalizminin (basın ve medya ekonomisinin) gelişimini desteklemiş ve bireylerin ortak bir zaman diliminde bilgi ve haber tüketmelerine zemin hazırlamıştır., Sonuç olarak, kapitalizm, teknolojik ilerleme ve dilsel standartlaşma süreçlerinin birleşmesi, insanların kendilerini ortak bir topluluk içinde hayal etmelerini mümkün kılmış, böylece modern ulusların temel yapısının oluşmasına katkı sağlamıştır (Anderson, 2009, s. 62).

Hobsbawn ulusun değişmez bir toplumsal birim olmadığını söyler ve tarihsel olarak daha yakın bir döneme ait olduğu üzerinde durur. Ulus düşüncesini bir mit olarak yorumlayan Hobsbawn için; ulusların oluşumu hakkında icat kavramı üzerinden gider. Milliyetçiliğin bazı durumlarda önceden var olan kültürleri uluslara dönüştürdüğünü, bazen ise yeniden icat ettiğini belirtir (Hobsbawn, 2006, s. 24). İnşa edilen ulus da kitleler destek sağladıkça milliyetçilik ortaya çıkmaktadır. Burada kolektif kimlik edinme etmenleri rol oynamaktadır. Billig (2002: 17) Banal Milliyetçilik kitabının giriş kısmında; banal milliyetçilik teriminin batının müesses milletlerinin yeniden üretilmesine izin veren ideolojik alışkanlıkları örtmesi için ileri sürüldüğünü belirtmiştir. Buradan hareketle; milliyetçilik söyleminin gündelik yaşam pratikleri içerisinde yeniden üretilmekte ve dolaşıma sokulduğunu söyleyebiliriz. Bu söylem içerisinde ortak bir geçmiş yaratabilmek önem taşımaktadır. Bunu sağlama hususunda ise, millet bütünlüğünü önemseyen bir anlayış ön planda yer alır. Milliyetçilik siyasi bir düşünce olduğu kadar, söylemsel olarak inşa edilen bir kurgu olma özelliğine sahiptir. İnşa süreci olarak düşündüğümüzde, tarih ve anlatılar önemli bir yer tutmaktadır. Sürekli olarak hatırlama figürleri devreye

sokularak geçmiş ile güncel olan arasında bağ kurularak bir kimlik yaratma süreci oluşturulur. Güncel olanın meşrulaştırılmasında da, geçmişten destek alınmış alır. Törenler, anlatılar, semboller vs. birçok unsurdan destek sağlanır.

Smith (2003) etno-sembolist milliyetçi olarak, etnie kavramı üzerinde durur. Ulusların modern öncesi dönemdeki niteliklerine göndermede bulunur ve bunların ulus inşasındaki rolüne değinir. Kapitalizm, sanayileşme vb. unsurların ulusun ortaya çıkışındaki etkilerini önemseyen yaklaşımların aksine, etnie kavramına önem verir ve daha önceki dönemlerdeki bağ ve duygular üzerinde durur. (Smith, 2002, s. 21). Modern ulusların modern öncesi döneme özgü unsurları taşıdığını belirtir. Bu özellikler, özel bir ad, bir soy miti, tarihi anılar, ortak kültüre ait unsurlar, özel bir yurt olabilir. Bir nüfus bunlardan ne kadarını paylaşıyorsa ideal etnik topluluğa yaklaşmış olur. (Smith, 2009, s.42). Calhoun'un (2007, s.76) da belirttiği gibi; milliyetçilik ulus inşası sürecinde bu unsurlardan yararlanarak, ulus fikrinin kitlelerce yaygınlaşmasını sağlayacaktır. Bu sayede, uluslara köklerinin çok eskilere dayandığı düşüncesi aşılır ve bir köken gösterilir.

Kedourie'nin milliyetçilikle ilgili görüşleri de önemlidir. Kedourie (1971, s.1) milliyetçiliğin Avrupa'da modern bir icat olduğu fikrini savunmaktadır. Kedourie'ye göre, milliyetçilik 19. yüzyılın başlarında Avrupa'da ortaya çıkan bir doktrindir ve bu doktrin, insanların doğal olarak milletlere bölündüğünü ve milletlerin belirli, tanımlanabilir özelliklerle ayrıldığını öne sürmektedir. Aynı zamanda, milliyetçiliğin tek meşru yönetim biçimi olarak ulusların kendi kendilerini yönetmesini savunduğu belirtmektedir. Buradan hareketle milliyetçilik ideolojisinin millet kavramına yeni bir anlam kazandırdığını söylemek mümkündür. 18. yüzyılın sonuna kadar bugünkü anlamıyla bilinmeyen "millet" kavramı, milliyetçilik sayesinde güçlü bir siyasi ve toplumsal çerçevede düşünülmüştür.

Ulus inşası olgusunu değerlendirdiğimizde, modernleşme ile milliyetçilik arasındaki güçlü ilişki ile karşılaşmaktayız. Ulus farklı şekillerde tanımlanabilir. Ancak şu da bir gerçektir ki, modernleşme sonucunda ortaya çıkmaktadır, ortak bir kimlik ve aidiyet düşüncesi ile şekillenmektedir ve milliyetçiliğin ürünüdür. Milliyetçilik, ulus inşası sürecinde temel unsur konumunda olup, modernleşmeye de yön vermektedir. Yaklaşımların büyük bir çoğunluğu farklı noktalara temas etmekle birlikte, ulusların

modernleşme durumlarını milliyetçilik düşüncesi üzerinden inşa etmesi noktasında hemfikirdirler. Ulusun önceki dönemlerle ilişki kurularak temellendirilmesi, icat olarak düşünülmesi milliyetçi düşünce ile olan bağıını değiştirmez.

3.1.1. Türk Ulusu İnşası

Ulus inşasının ana malzemesi, söylem oluşturmaktır. Türk ulus inşası sürecinde de ortak bir söylem geliştirilmesi gerekmiştir. Oluşturulan söylemin yaygınlaştırılması için ise, kurumlar gereklidir. Bu söylemin aktarılacağı kurumların ve programlarının oluşturulması önem taşımaktadır. Bu ortak söylemin halka taşınması ve ulaştırılması gerekliliği vardır. Bu noktada da ortak söylemin oluşturulması sürecinde milliyetçi düşünce önemli rol oynamaktadır. Bu durumda Jusdanis'in (2001, s. 18) belirttiği gibi, milliyetçilik siyasal egemenlik iddiasını devam ettirme konusunda verili bir nüfusta kolektif bir aidiyet duygusunu geliştirme amacıyla bir söylemdir. Türk ulus inşası denildiğinde, içerisine nelerin dahil edileceği, ortak söylem içerisinde nelerin yer alacağı belirlenmesi önem kazanmaktadır. Bu aynı zamanda da bir kimlik inşası sürecidir. Milliyetçi düşünce, Türk ulus inşası söz konusu olduğunda birleştirici bir rol oynamıştır.

Sadoğlu'nun (2010, s. 20) belirttiği gibi, ulus inşası, sosyal, bölgesel, siyasal ve kurumsal farklılıklarla ayrılmış toplumu bütünleştirmeyi ve uyumlu hale getirmeyi amaçlayan bir türdeşleştirme süreci olarak tanımlanmaktadır. Bu sürecin toplumda karşılık bulabilmesi, belirli kurumsal mekanizmalar ve bunların doğrudan eylemleri aracılığıyla mümkün olmaktadır. Bu bağlamda, ulus inşası, toplumsal bir temele dayanan bir söylemin (Özkırımlı, 2010, s.30-31), etkin hale gelebilmesi için gerekli kurumsal yapıların oluşturulmasını gerekli kılmaktadır.

Söylemin kitlelere ulaşması kurumlar aracılığıyla gerçekleşir ve bu kurumlar söyleme yön verir. Söylem oluşturma sürecinde farklı düşünce biçimleriyle karşılaşmak mümkündür. Bu süreçte yer alan aktörler, çok çeşitli noktaları ele alabilir ve farklı perspektiflerden hareket edebilirler. Ayrıca, ulus inşası süreci, hegemonya kurmayı hedefleyen farklı grupların mücadelesini de içermektedir (Özkırımlı, 2011, s. 86). Buradan hareketle söylem tek yönlü bir yapı değildir. Farklı düşünce biçimlerinin, bakış

açıların ve aktörlerin etkileşimiyle şekillenmektedir. Dolayısıyla, ulus inşa süreci farklı aktörlerin ve grupların etkileşim içinde olduğu, hegemonya mücadeleleriyle şekillenen çok katmanlı bir süreç olarak düşünülmelidir.

Ulus inşasının en önemli özelliklerinden birisi sürekliliktir. Ulus inşasının belirli zaman aralıklarıyla yenilenmesi gerekmektedir. Bu da yeni icatları ve inşaları kapsayan bir süreçtir (Smith, 2002, s. 263). Küçük ve büyük ölçekteki değişim ve dönüşümler ile diğer değişkenler de ulus inşasında değişiklik gerektirebilir. İnşa süreci, devam eden bir olgu durumundadır. Çünkü yeni siyasi, sosyal ve kültürel değişimler olduğu sürece bu değişimlere uygun bir şekilde oluşumlara ihtiyaç duyulmaktadır. Balibar'ın (2000, s. 117) belirttiği gibi; ulus olarak yeniden oluşumun sağlanması için bireyin ölümüne kadar gündelik pratikler ve aygıtlar ağı içinde yer almaktadır. Bütün sözü edilen pratikler ve aygıtlar da aynı kalmamakla birlikte değişim geçirebilmektedir. Çünkü ilgili her şeyin kültürün topyekûn bir parçası olması nedeniyle, kültürün dinamik yapısı gereği bu farklılaşma ve değişim kaçınılmaz ve normaldir. Gündelik yaşamda etkilerini gösterdiği ölçüde, yani, kabul gördüğü oranda süreklilik ve yaygınlık kazanması gerçekleşecektir.

Ulus inşasının gerçekleşmesinde ideoloji belirleyici bir konumdadır. Fransız Devrimi ile kullanılmaya başlanan kavram, ilk dönemlerde nesnel ve doğru düşünme bilimi olarak değerlendirilmekteydi. Ancak Destutt de Tracy, 1797 tarihinde temel bir kavram olduğunu düşünmüştür ve doğru düşünmenin imkanlarını sağlayan bir fikir bilimi olarak değerlendirmiştir (Özbek, 2003, s. 9). Bu noktadan bakıldığında devletin bu fikir bilimi üzerindeki rolünün ne olabileceği meselesi gündeme gelmektedir. Devlet böyle bir durumda bireylerin fikirlerini şekillendiren ve nasıl bir bakış açısı benimsemelerini ifade eden bir yönelim içerisindedir. Marksist bakış açısı, daha önceki tanımlamalara daha farklı bir yorumlama getirir ve eğitimcilerin eğitilmesi durumunun ideolojik olacağını savunur. Doğru düşünmeden ziyade, yanlış bilinç yanlı bir algılama olarak ideolojiyi konumlandırır. Bu noktadan bakıldığında da toplumsal koşulları merkeze alarak yanlı bir tutum içerisine girme söz konusudur. Kavramın oluşma, tanımlama ve kullanılma noktasında ilk anlamlarına baktığımızda, doğru düşünme ve bununla ilişkili bir fikir bilimi olarak yorumlanan anlamı, siyasi ve tarihi süreklilikte anlam değişmesine uğramış ve olumsuz bir boyut kazanmıştır. Sınıf mücadelelerinin merkezine konulan kavram, her türlü kimlik çatışmasında da araç olarak benimsenmiştir.

İdeolojinin farklı olarak değerlendirmelerini bir tarafa bırakırsak, burada Althusser'in görüşleri bizim için önem taşımaktadır. O, ideoloji ve bilimin birbirinden bağımsız olduğunu savunur. İdeolojinin gerçekten ziyade, gerçeğin tasarımını yansıttığını söyler, iktidarın özne ile kurduğu ilişkiyi ön plana çıkarır. Biraz önce sözünü ettiğimiz tasarımda, bireylerin yaşamını şekillendiren kişilerle kurdukları imgesel bir ilişkidir. Bu imgesel ilişkinin kurulmasını sağlayan da ideolojidir. Althusser'in tanımlamalarında veya yorumlamalarında dini, ahlaki ve siyasi herhangi bir oluşumun kaynağında, devlet ideolojisini kabul etme düşüncesi yatmaktadır. Bu nedenlerden ötürü, ideoloji devletin bir aygıtı ya da aygıtlarında mutlaka yer almaktadır (Althusser, 2003, s. 90).

Siyasi ve kültürel her türlü oluşum belirli, daha doğrusu resmi bir ideoloji doğrultusunda yaşamaktadır. Her ideolojinin yaşaması ve devamlılığını sürdürmesi özneler aracılığıyla gerçekleşmektedir. Her ideoloji, özne kurucu işleve sahip olmakla birlikte, özde de ideolojinin kurucusu olduğunu düşünür ve söyler. Ancak, özne her durumda reddetse bile ideoloji tarafından şekillenmektedir.

İdeolojinin ideolojik kimliğinin inkâr edilmesi gibi bir durumla karşılaşmaktayız. Devlet, hâkim ideolojinin sahibidir ve bireyleri kendine bağlı kılarak, her şeyin tamam olduğu ve düzene uygun şekilde davranmaları koşuluyla her şeyin yoluna gireceği noktasında güvence sağlar. Özneler, bu çizilen yolda ilerlerler (Althusser, 2003, s. 109). Var olan durumun gerçekten iyi, doğru ve güvenilir olduğu kabul edilir. Hâkim olan resmî ideolojinin her türlü pratik ve temsillerinde kendilerini gösterirler. Hâkim ideolojinin yanında yer alarak ona destek verirler.

Althusser, bilginin şekillenmesi ve kullanılması noktasında, ideolojinin konumu ile ilgili olarak bilimin maddi pratiklerle ilişkili olduğunu ifade eder. Foucault (1992, s. 48), Hapishanelerin Doğuşu isimli çalışmasında, bilginin iktidar ile ilişkisini savunarak, bilginin iktidar kurumları tarafından üretilip yönetildiği söylemektedir. Bilgi ve iktidar arasında karşılıklı bir ilişki söz konusudur. Buradan hareketle, iktidar tarafından üretilen ve yönetilen bilgi aracılığıyla bireylerin kontrol edilebilirliği artmaktadır.

Gramsci ise, ideoloji kavramını hegemonya kavramı ile ilişkilendirmiştir. Yönetici gücün, toplum üzerinde hakimiyeti baskı ve rıza ile sağladığını açıklamıştır (Andersen, 2007, s. 9). İdeolojinin kaynağını, toplumsal pratiklerin hegemonya altında tutulmasıyla ilişkilendirir. Toplumun yöneten kesime ait olan ideoloji, toplumun bütün kurumlarına aktarılır. Bütün bunlar da oluşturulan kurumlar ve aydınlar aracılığıyla yapılır. Hâkim sınıfın ideolojik gereç olarak kullandığı en önemli organ basındır. Kamuoyunun etkilenmesinde başat rol oynar. Bu noktadan hareketle de okul, dernek vb. kurumlar ideolojik yapının içerisinde yer alırlar. Eagleton (1996, s. 84) da ideolojiyi, toplumsal çıkarları rasyonalize eden bir olgu olarak değerlendirir.

Althusser çalışmasında devlet kavramı üzerine düşünürken, üzerinde durduğu çok önemli bir kavram devletin ideolojik aygıtlarıdır. İktidar devrimci bir güç tarafından elde edildiğinde, ideolojik aygıtların yeni rejimi destekleyici rolü önem taşımaktadır. İdeolojik aygıtlar olmadan sürekliliğin sağlanması mümkün değildir. Burada aslında, devletin birliği sağlayan rolü üzerinde durur.

Althusser (2003, s. 63) devletin ideolojik aygıtlarını sınıflandırır: Dinsel dia, öğrenimsel dia, aile diası, hukuki dia, siyasal dia, sendikal dia, haberleşme diası ve kültürel dia şeklindedir. Din, okullar, aile, hukuk, partiler, yazılı, görsel basın, edebiyat vs. gibi birçok alanın ideolojik aygıt görevi gördüğünü söylemek mümkündür.

Devlet, bu araçları kullandığında ideolojisini ve yaşayış biçiminin halk tarafından doğal olarak kabul edilmesini sağlamak ve ikna etmeyi amaçlar. İdeoloji, çeşitlilik taşımakla birlikte egemen sınıfın ideolojisi belirleyici olup bir birlik taşır.

Ulus inşası sürecinde devlet, belirleyici ilk unsur olma rolündedir. Milliyetçiliğin ulus yaratımı sürecindeki içeriği bunu zorunlu kılmaktadır. İktidar ve organları, ulus inşasında önemli bir rol oynarlar. Ulusa dair içeriğin oluşturulması, ulusu temsil edecek kavram ve nesnelerin belirlenmesi, bunları oluşturma yolları ve kurumları, kontrol mekanizmaları devlet ve organları tarafından yürütülmektedir.

Devlet, sahip olduğu bu niteliklerin yanısıra, çeşitli araçları kendi amaçları doğrultusunda seferber edebilme kapasitesiyle de ayırt edici bir konumdadır. Bürokrasi ve iktidar ağlarının yanı sıra, popüler milliyetçi coşku ile bütünleşen ve merkezi bir rol üstlendiği kitle iletişimi, eğitim sistemi ve idari düzenlemeler, onun ulus inşasındaki gücünün

önemli boyutlarını oluşturur (Anderson, 2009, s. 129). Devletin bu sürece müdahil olmaması durumunda, bu unsurların ulus inşasına doğrudan katkı sağlaması ve ulus fikrinin kitleleşmesi sınırlı kalacaktır.

Devletin ulus inşası sürecinde onun yanında yer alan diğer unsur, entelektüellerdir. Smith'in (2009, s.150) belirttiği gibi, Avrupa ve diğer ulusçulukların doğumunda entelektüeller önemli rol oynamıştır. Ulus inşası pratiklerinin gerçekleşmesinde entellektüeller uygulayıcı konumda yer alırlar. Modernleşme noktasında uygulayıcı ve yön verici bir pozisyonda yer alırlar. Entellektüeller veya aydınlar, siyasi bir birim olarak devletin olmadığı modern öncesi dönemlerde de düşünce üretme ve bunu insanlara üretme noktasında önemli bir rol oynamışlardır. İnşa sürecinde entellektüellerin ürettiği bilgi önem taşımaktadır. Bu bilgi sayesinde modernleşme ve ulus inşası gerçekleşmektedir.

Burada başka bir kavramın konuşulması gerekmektedir. Ulus inşası sürecini milliyetçilik ve sanayi toplumunun oluşumu, cemaat toplumundan modern topluma geçiş olarak ile ilişkilendirdiğimizde başka bir olgu karşımıza çıkar. Milliyetçiliği ortaya çıkaran unsurlar arasında sınıfsal ayrımın başlangıcında duran burjuvazi vardır. Burjuvazinin de ulus inşası ile ilişkisi üzerinde durulması gerekir. Aktoprak'ın (2010, s. 52) söylediği gibi; kapitalist ekonomilerde sömürü ülkelerinde inşa süreci burjuvalar üstlenmiştir. Ekonomik anlamda güçlü olan kesimin ulus inşa sürecinde siyasi ve diğer istekleri dışarda bırakılmaz ve belirli bir öneme sahiptir. Ulus inşası deneyimlerinde belirleyici olan değişkenler farklılaşmakla birlikte, devletin baskın rolü her zaman vardır.

Sonuç olarak; milliyetçilik ve ulus inşası arasında sıkı ama karmaşık bir ilişki bulunmaktadır. Burada ulusun kim olduğu sorusu ve tanımlanması, içeriğini oluşturan özelliklerin belirlenmesi kültür ile ilgili bir durumu işaret eder. Ulus inşası sürecinde nelerin kullanılacağını belirleyen unsurlar kültürden bağımsız değildir. Buradan ulus inşasının kültürden bağımsız bir süreç olmadığını aynı zamanda da siyasi bir etkinlik olduğunu söylemek yanlış olmaz.

Türk ulusunun Cumhuriyet ile birlikte ulus inşası sürecinde milliyetçilik düşüncesinin modernleşme deneyimindeki rolü ne olmuştur, sorusunun yanıtı önem taşımaktadır. Türklerin tarihsel olarak çok erken dönemlerden itibaren bir var olduğu gerçeği ve bağımsız devletler kurma becerisine sahip oldukları düşüncesi varolmakla birlikte, Türk

ulus inşa sürecinde katalizör rol milliyetçi düşünce ve Türk milliyetçiliğine yapılan vurgudur. Bu vurgunun oluşturulması da daha önceki dönemlerden gelen fikri birikimden beslenmiştir.

Cumhuriyet dönemi ulus inşası ve modernleşme hareketlerinde baktığımızda, devletin sürekliliğini sağlama, Batılı toplumlar gibi modern bir toplum yaratma ve onlara yetişme kaygıları bulunmaktadır. Gecikmiş modernite dediğimiz bu durum, günümüze kadar süregelen Türk modernleşmesi sorunsalının da temelini oluşturur. Bu nedenle gecikmişlik duygusunun yarattığı kaygı ve telaş hızlı bir şekilde modernleşme sürecini gerçekleştirmeye neden olmuştur.

Milliyetçilik düşüncesinin kullanımı noktasında iki temel paradigma önem taşımaktadır. Birincisi kendine özgü karakteristik özellikleri olan Türklük, ikinci olarak ise Batı ile ilgili tutumdur. Türk kimliğine özgü unsurlardan vazgeçmeden, yani köklerden kopmadan Batı'ya ayak uydurma düşüncesi hakimdir. Yeninin kurulması noktasında Osmanlı ile bir karşıtlık kurulması, eskinin kurallarının yıkılması, Osmanlı'ya özgü kurumların reddedilmesi gerekli olmuştur. Türklerin kim olması gerektiği sorusu yanıtlanmaya çalışılarak Türklük söylemi oluşturulmuştur. Dönem içerisinde oluşturulmaya çalışılan Türk kimliği, toplumsal yaşamda bireyleri şekillendiren farklı kimlikleri kuşatıcı ve kabullenici bir durumdadır. Kimlik meselesine ulusal bir yaklaşımla bakılmış ve Türk kimliği ile uyum sağlayacak şekilde bir söylem oluşturulmuştur.

Türk ulus inşa pratiğinde devletin konumu önem taşımaktadır. Ulus devletin kurumlarının oluşturulması, halka devrimlerin ulaştırılması, yeni geleneklerin (icat edilmiş gelenek) oluşturulması devletin politikaları aracılığıyla olmuştur. Breuilly'inin (1995: 9) çalışmasında sözünü ettiği gibi, milliyetçi hareketler kriz durumlarının ortaya çıktığı dönemlerde ortaya çıkarlar. Devleti yenileme, yeni bir devlet kurma veya başka bir devlet ile biraraya gelme gibi boyutları söz konusu olabilir. Türk ulus inşasını düşündüğümüzde, Osmanlı İmparatorluğu'nun kurumları işlevsiz bir hale gelmişti. Sahip olduğu geleneksel yapı ve sürekli devam eden savaş haliyle devamlılığı mümkün değildi. Bu durum da bir yeniliği gerekli kılmaktaydı. I. Dünya Savaşı ve Kurtuluş Savaşı sonrasındaki süreç, Mustafa Kemal önderliğinde yeni bir hareketi zorunlu kılmış ve yeni devlet kurulması gerekmiştir.

Dönem içinde milliyetçi düşünce dönemin aydınları tarafından oluşturulmuştur. Kitlelere fikirlerin ulaşması noktasında, aydınlar ve devlet arasında bir uyum bulunmaktadır. Smith in aydınlara yüklediği işlevle örtüşen bir durumla karşı karşıya kalmaktayız. Ulus inşasında etnik köken meselesine değinirken, dikey ve yatay etnik köken üzerinde durur. Dikey topluluk da etnik kültürün halkın tüm tabakalara yayıldığı bir yapıyı tanımlamaktadır. Farklılıkları ortak gelenekler etrafında birleştirerek etnik bağlılığa dışlayıcı bir nitelik katar. (Smith, 2009, s. 161). Türkiye bu noktada dikey bir topluluk örneği gösterir. Dikey topluluklarda yerli olanın kullanılması belirleyici bir rol oynarken, din de baskın bir durumdadır. Smith (1996, s. 112); din ve ulus arasındaki ilişkinin üç boyutlu olduğunu ifade eder. Bunlar; gelenekçilik, özümseme veya modernleşmedir. Bu modernleşme hareketini sağlayanlar da aydınlardır. Topluma ulus olma bilincini aşılama, etkin bir grup haline gelmeyi sağlama noktasında önemli bir rol oynarlar.

1923-1938 yılları arasında ulus inşa sürecini değerlendirebilmek için, Türkiye’de ulus ve milliyetçilik arasındaki ilişkinin nasıl kurulduğunu tanımlamak gerekmektedir. Dönem içerisinde hâkim konumda olan milliyetçilik düşüncesini daha önceki dönemlerle ilişkisi bulunmaktadır. Bu düşüncenin şekillenışı, Osmanlı İmparatorluğu döneminde olmuştur ve Cumhuriyet döneminde de etkili olmuştur.

Milliyetçi düşüncenin oluşumu ile ilgili Osmanlı İmparatorluğu’nun Batılılaşma ve modernleşme adımları birlikte ele alınmalıdır. Osmanlı modernleşme hareketi, teknik olanakların artması, üretim-tüketim olanaklarının değışimi ve birçok bunlar ilave edilecek düzenlemeyi içermektedir.

3.2. BAŞLANGIÇ DÖNEMİ (1923-1938)

3.2.1. Ulus İnşa Süreci, Propaganda ve Roman

Türk ulus inşa süreci, II. Meşrutiyet ile güçlenen Türkçü ideoloji doğrultusunda, devletin resmî ideolojisi doğrultusunda, yukarıdan aşağıya bir şekilde ve aydınların, şair ve yazarların çeşitli şekillerde sürece dahil olduğu bir yapı arz etmektedir. Ulus inşasının gerçekleşmesi noktasında çeşitli araçlara ihtiyaç duyulmaktadır. Bu ihtiyacı karşılayan en önemli alanlardan biri de edebiyattır. Edebiyatın hemen hemen çoğu türünde Türk ulus inşası sürecinde hâkim ideolojinin düşünceleri aktarmak ve bir kimlik oluşturmak amacıyla etkin bir şekilde yararlanılmıştır. Tanzimat'tan itibaren modernleşmenin aktarıldığı bir tür olma özelliğine sahip olan roman, 1923-1938 tarih aralığında da ulus inşası sürecinde etkin bir şekilde kullanılmıştır. Sadece Türk devletinin inşa sürecinde değil başka ülkelerin inşa sürecinde de edebiyat modernleşmenin aracı olarak kullanılmıştır.

Edebiyat, dolayısıyla konumuzu oluşturan roman, toplumu, toplumu oluşturan meseleleri ele almaktadır. Siyasi ve sosyal değişim ve dönüşümler de romanın anlatım olanakları aracılığıyla sunulmaktadır. Edebiyatın eski dönemlerden beri en önemli işlevini yansıtma oluşturmaktadır. Özdemir'in (1980, s. 1) ifade ettiği üzere, Platon'un *Devlet*'ine kadar uzanan tarihsel süreç boyunca edebiyat, bir yansıtma olarak değerlendirilmiş ve sıkça bir aynaya benzetilmiştir. Nasıl ki ayna dış dünyadaki nesnelere ve varlıkları yansıtıyorsa, edebiyatın da dünyayı ve yaşamı yansıtması beklenmiştir.

Edebi metinler kurgu dahi olsalar Bakhtin'in (1981, s. 167-68) ifade ettiği üzere, kurgu, belirli bir dönemde ve belirli bir kültürel bağlamda şekillenen zaman ve mekân ilişkisini içermektedir. Dış dünya gerçekliği onu etkilemektedir. Döneminin tanığı yazar için de, yaşadığı dönemin özellikleri eserinde aktarılır. Bourdieu ise edebi metinleri kültürel alandaki güç ilişkileri bağlamında değerlendirir ve edebi metnin anlam kazanma sürecinin sosyal ilişkiler ağı içerisinde gerçekleştiğini, metnin değerini belirleyen unsurların da bu kültürel alan olduğunu söylemektedir. Sözü edilen bu alan homojen olmayıp, anlama dayalı birçok çatışmanın olduğu ve farklı iktidar mekanizmalarının anlama etkisinin ve müdahalesinin bulunduğu bir yapı taşır. (Bourdieu, 1993, s. 183). Bu noktadan

bakıldığında da metin üzerinde birçok değişken etkili olmakla birlikte, birçok anlamı da içerisinde barındırdığını söylemek mümkündür. Hem belirleyici olan hâkim görüşleri yansıttığı gibi, karşı çıkan görüşleri de yansıtan bir yönü de bulunmaktadır. Dolayısıyla, iktidarı ve iktidar karşıtı olanı da yansıtan bir durumu bulunmaktadır. İdeal olan insan davranışlarını, toplum ilişkilerini ve bunlara uygun toplumsal yaşamın inşa edilmesi sürecinde siyasi iktidarın düşüncesinin aktarıcısı konumundadır.

Milletlerin oluşturulması sürecinde edebiyat doğrudan bir araç olarak kullanılmaktadır. 18. ve 19. yüzyıllarda milliyetçi hareketlerin güçlenmesiyle birlikte ulus devletlerin oluşumu ve edebi türlerin içeriği birbirleriyle bağlantılı kavramlar haline gelmiştir. Brennan'a (2000, s. 49) göre, ulusların yükselişiyle birlikte roman türü, toplumsal yaşamın içindeki birlik ve bütünlüğü ele alarak ulus devletlerin kurulmasını söylemsel düzeyde desteklemiştir. Bu durum, edebiyatın milliyetçi düşünceyle kurduğu bağın, "biz" duygusunun oluşturulmasında ve toplumun ortak bir kimlik etrafında birleşmesinde önemli bir rol oynadığını göstermektedir.

Edebiyat her zaman gerçekte var olandan daha farklı bir dünya kurgular. Okurun kitapta anlatılanları yaşamda da mümkün görebilmesi, okuma sürecini politik ve devrimci bir eylem haline dönüştürmektedir (Kedouire, 1993, s. 98). Bu noktadan hareketle, modernleşme projelerinin merkezinde edebiyatı bir araç olarak görmek mümkündür. Farklı sosyal tabakalardan ve görüşlerden bireyler arasında ortak bir kimlik inşa edilerek birlik ve beraberlik sağlanmaktadır. Aynı zamanda, toplumu tanımlamak ve onun sınırlarını genişletmek de edebiyatçıların görevlerinden biridir (Canovan, 1996, s. 170).

Lukacs, edebiyatın yaratıcı gücüne vurgu yaparak onu bilinçli bir biçim verme çabasının ürünü olarak değerlendirir. Edebiyatın işlevinin dünyayı yansıtmak değil, onu kurmak ve yaratmak olduğunu belirtir (Lukacs, 2003, s. 16). Bu düşünce, yeni bir devletin kurulması, toplumun yeniden inşa edilmesi ve modernleşme hareketlerinin gerçekleştirilmesi açısından anlam kazanmaktadır. Edebiyat, yalnızca bireysel bir anlatım alanı değil, aynı zamanda toplumsal dönüşümün ve ideolojik yapıların şekillenmesine katkı sağlayan bir mekanizmadır.

Roman, ulus devletin inşa sürecinde kritik bir rol üstlenmiştir. Parrinder'e (2006, s. 21) göre, betimlemeye en fazla yer veren edebi tür olan roman, milli karakterin oluşturulması

süreciyle yakından ilişkilidir. Devlet eliyle yürütülen modernleşme projesinde romanın sunduğu karakterler aracılığıyla bireyler dönüştürülmekte ve böylece ulus inşasına katkı sağlanmaktadır.

Açıkel'in (2002, s. 118) belirttiği üzere, ulus devletin oluşumu, "ulus-toplum" ve "ulus-birey" projelerinin hayata geçirilmesiyle doğrudan bağlantılıdır. Bu bağlamda, roman ulus düşüncesini aktarma sürecinde önemli bir işlev üstlenmiş, milliyetçilik ve diğer ideolojilerin hedeflerine ulaşmaları noktasında etkin bir araç hâline gelmiştir.

Bireylerin okuma etkinlikleri, toplumsal kimlik inşasında farklı işlevlere sahiptir. Collins ve Blot'un (2003, s. 70) ifade ettiği gibi, kişilerin bireysel okuma deneyimleri, kamu ve özel alanlar arasında bir çizgi çekme işlevi görmektedir. Fortna'ya (2013, ss. 113-114) göre ise bireyin seçtiği bir romanı tek başına okuması modernliğin bireyci boyutuyla ilişkilendirilirken, toplu bir okuma etkinliği ulus inşasının bir aracı olarak değerlendirilebilir.

Edebiyat, siyasi ve kültürel gelişmelerden bağımsız olmadığı için, eserlerde karşımıza çıkan kişiler ve kahramanlar, siyasi amaçlar ile örtüşmektedir. Dolayısıyla politik değişimlerin yansıdığı bir alan haline gelmektedir. Tarihsel gelişmelerin yaşadığı dönemlerde toplumları dönüştürme noktasında bir araç olarak kullanılan roman, yaratıcı bir rol üstlenir. Birey ve toplumun nasıl olması gerektiğine dair bilgileri barındırır, eğitici bir boyutta meselelere yoğunlaşır. Sonuç olarak; edebiyat, her türlü modernleşme hareketini yönlendirir.

Romanın doğuşu, siyasal ve toplumsal değişimlerin etkisiyle şekillenmiştir. Tarihsel süreçte meydana gelen dönüşümler, bireyden topluma kadar geniş çaplı bir değişimi beraberinde getirmiştir. Yeni dünya düzeninde feodal bağılıklar sona ermiş, dinin etkisi azalmış, burjuvazi yükselen bir sınıf olarak belirleyici bir konuma gelmiş ve eski siyasi sistemler işlevini yitirmiştir. Teknolojik gelişmeler, özellikle matbaanın etkin kullanımı, iletişimi kolaylaştırmış ve toplumsal yapıyı dönüştürmüştür. Fransız İhtilali'nden sonra bilim, teknik ve siyaset alanlarında büyük değişimler yaşanmış, bu süreç edebiyatı da derinden etkilemiştir (Kadir Dede, 2015, s. 101). Dolayısıyla, roman türünün modern bireyin ortaya çıkışıyla doğrudan ilişkilidir. Fransız İhtilali'nin ardından gelen siyasal ve toplumsal dönüşümler, bireyin öne çıktığı bir anlatı biçimini zorunlu kılmıştır. Önceden

edebi eserlerde daha çok toplumsal normlara bağı kolektif anlatılar görülürken, roman türüyle birlikte bireysel deneyimler, içsel çatışmalar ve sosyal değişimin etkileri daha belirgin hale gelmiştir. Bu da romanın, modernleşme sürecinin hem bir ürünü hem de bir anlatıcısı olduğunu göstermektedir. Ayrıca, matbaanın yaygınlaşması ve okuryazarlık oranının artması, romanın geniş kitlelere ulaşmasını sağlamış ve bu türü toplumsal bilinç oluşturma açısından güçlü bir araç haline getirmiştir. Roman, sadece bir edebi tür olmanın ötesinde, toplumun dönüşümünü yansıtan ve hatta şekillendiren bir alan olarak değerlendirilmelidir.

Romanın doğuşu ve gelişimi, burjuvazinin siyasi, ekonomik ve kültürel alandaki yükselişiyle doğrudan ilişkilidir. Bu sınıf, güç kazandıkça kendi değerlerini ve dünya görüşünü yansıtabilecek yeni bir edebi tür arayışına girmiştir. Dino'ya (1978, s. 177) göre, burjuvazinin ekonomik ve siyasi anlamda güçlenmesi, yeni kuşakların siyasi kaygılardan uzaklaşmasına neden olmuş ve böylece roman türünün ortaya çıkması için uygun bir zemin hazırlanmıştır.

Fransız İhtilali ve burjuvazinin yükselişi, eski sistemi köklü bir şekilde sarsarak bireyin zihinsel açıdan özgürleşmesine ve bireysel deneyimin ön plana çıkmasına olanak tanımıştır (Mutluay, 1979, s. 304). Arslan'a (2007, s. 17) göre, bilgiyle donatılmış birey, Sanayi Devrimi'nin yarattığı karmaşık toplumsal ilişkiler içinde yalnızlaşmıştır. Bu bağlamda roman, bireyin değişen toplumsal yapılar içindeki konumunu yansıtan önemli bir tür haline gelmiştir.

Leerssen'in (1999, ss. xii-xiii) belirttiği gibi, milliyetçiliğin yaygınlaşmasıyla birlikte roman türü, millilik meselesi üzerinden değerlendirilmeye başlanmıştır. Bu süreçte eski ve milli unsurlar yeni bir sınıflandırmaya tabi tutulmuş, roman ulusal kimliği vurgulayan bir gelişim süreci geçirmiştir. Sonuç olarak, romanın belirleyici unsurları, içinde geliştiği siyasi ve toplumsal koşullar çerçevesinde şekillenmiş, bireyin ve ulusal kimliğin edebi bir temsili olarak güç kazanmıştır.

Romanın anlatı biçimini belirleyen en önemli unsurlardan biri millilik meselesi olmuştur. Milliyetçilik çağında roman, yalnızca bireysel anlatılar sunan bir tür olmaktan çıkarak ulusal kimliğin inşasında önemli bir araç hâline gelmiştir. Szeman'ın (2003, s. 23) belirttiği gibi, roman, bir ulusu diğerlerinden ayıran unsurları ortaya koymanın yanı sıra,

o ulusa ait bireyin kimlik özelliklerini belirginleştirme işlevi de görmüştür. Buna ek olarak, Moretti'nin (2004, s. 155) ifade ettiği üzere, roman ulusal olanın temsilcisi olarak "biz"i diğer uluslardan ayıran unsurları içermeye başlamış ve böylece milliyetçilik ideolojisiyle iç içe geçmiş bir anlatı türüne dönüşmüştür.

Romanın milliyetçilikle bu kadar iç içe geçmesi, onun sadece bir estetik form olmadığını, aynı zamanda ideolojik ve siyasal bir işlev taşıdığını göstermektedir. Bu bağlamda, özellikle 18. ve 19. yüzyıllarda yükselen ulus-devlet anlayışıyla birlikte romanın bir anlatı biçimi olarak nasıl dönüştüğü açıkça ortaya konmaktadır. Sonuç olarak, metin, romanın edebi bir tür olmanın ötesinde, ulus inşasının ve kolektif kimlik oluşturmanın önemli bir aracı durumundadır.

Milliyetçiliklerin ulusları oluşturduğu süreçte milli edebiyatla ortaya çıkmış ve gelişmiştir. Bu bağlamda, edebiyata ulus yaratma sürecinde önemli bir rol verilmiş, özellikle roman türüne belirli bir misyon yüklenmiştir. Corse'nin (1997, s. 7) belirttiği gibi, romana atfedilen işlevin millileşmesi, milli edebiyat kavramının doğmasına neden olmuştur. Ulus düşüncesiyle birlikte edebiyat, yalnızca bir anlatı aracı olmaktan çıkmış; yeni birey yaratma, toplum inşa etme ve siyasal düzen oluşturma süreçlerinde işlevsel bir araç hâline gelmiştir.

Milli edebiyatların ortaya çıkışı ve gelişimi, milliyetçiliklerin ulus yarattığı ve diğer uluslardan ayrıldıkları süreç ile gerçekleşmiştir. Milli edebiyat ise romana yüklenen işlevin millileşmesine neden olmuş, ulusu yaratma noktasında romana bir misyon yüklenmiştir. (Corse, 1997, s. 7). Ulus düşüncesi ile birlikte edebiyat, yeni birey yaratma, toplum oluşturma ve siyasal düzen oluşturma noktasında işlevsel olarak kullanılmaya başlanmıştır.

Edebiyatın ulus inşa sürecinde, modernleşme hareketinin içerisinde önemli bir işlevleri bulunmaktadır. Roman resmî ideolojik söylemin yaygınlaştırılması, halkın eğitilmesi ve propaganda için bir güç aracı olarak kullanılmaktadır. Her ulus inşası süreci, kendine özgü özellikleri kullanarak, modernleşme eylemini yürütür. Modernleşmenin de milliyetçilik düşüncesinin gelişimi ve tarihsel süreç ile sıkı bir ilişkisi bulunmaktadır. Türk modernleşmesinin şekillenmesi, daha önceki Osmanlı İmparatorluğu dönemindeki II.Meşrutiyet ile birlikte güçlenen Türkçülük hareketi ile ilişkilidir. 1923 yılında

Cumhuriyet'in ilan ediliş ve yeni bir ulusun inşa süreci eskiye dayalı krizi aşma noktasında sözlü ve yazılı edebî türleri etkin bir şekilde kullanılmıştır.

Edebiyat önemli bir propaganda aracıdır (Lilliger, 2013, s. 224); “Propaganda, toplumdaki bir grubun diğerlerinin tutum ve davranışlarını etkilemek için bilerek tasarladığı iletişimdir. Sembolizmi ve retoriği sıkça kullanır ve duygusal ve irrasyonel yanımıza hitap eder” şeklinde tanımlamıştır. Türkiye’de ulus inşası sürecinde edebiyat önemli bir propaganda aracı olarak kullanılmıştır. Gülin Öğüt Eker (2017), “Milli Kimliğin İnşasında Sözün Gücü: 1. Dünya Savaşı’nda Propaganda Aracı Olarak Kültür ve Propagandistleri” isimli çalışmasında bellek, kültürel bellek ve propaganda arasındaki ilişkiyi açıklamıştır. Kolektif kimliğin en geniş kapsamlı örneği olan milli kimliğin bellek temelinde inşa edildiğini belirtmiştir (Eker, 2017, s. 310). Erol Köroğlu (2010, ss. 27-28), Türk Edebiyatı ve Birinci Dünya Savaşı (1914-1918), Propagandadan Milli Kimlik İnşasına isimli çalışmasında Osmanlı İmparatorluğu’nda propagandanın ulusal kültür inşasına projesine destek olduğunu söylemiştir.

İnsanın her türlü çatışmalarını işleyen roman türü, ulus inşası sürecinde etkin olarak kullanılmıştır. Dönemin sosyo-kültürel unsurları düşünüldüğünde, roman kitleleri etkileme noktasında önemli bir konumda durmaktadır. Bu dönemde yazılan romanlar, 1923-1938 yılları arasında yeni kurulan ve konumlanan bir devletin ilk edebî ürünleri olma özelliğine sahiptir. Bu eserler aracılığıyla da bir ulusal kanonun oluşturulduğunu söylememiz mümkün görünmektedir.

Romanlar inşa sürecinde mitolojik unsurlar da kimlik oluşturma çabasının bir uzantısı olarak kullanılmıştır. Türk kimliğinin diğerlerinden ayırıcı özelliklerinin sunulduğunda Türk mitolojisi de Türk olanı belirleyen unsur düşünülmüştür. Şairler ve yazarlar, Türk mitolojisine ait unsurları inşa sürecinin bir parçası olarak düşünmüşlerdir. Ulus inşası sürecinde, ulusu oluşturan temel unsurlar dil, tarih ve coğrafya unsurları tarih ve mitolojinin unsurlarının birleştirilmesi ile sağlanmıştır. Kolektif hafızanın ürünü olarak mitler, ortak kimliğin tanımlanması ve oluşturulmasında yardımcı olmuştur. Ulus inşası sürecinde şair ve yazarların bireysel tutumları da eserlerinde görülmekle birlikte, milli romantik bir tavır içerisinde yazdıklarını söylemek mümkündür. Bu da dönemin edebî ve siyasi ortamının bir gereğidir. İlgili dönemde edebiyat ve siyaset arasındaki ilişki daha sonraki dönemlere nazaran daha güçlü bir şekilde kurulmuştur.

Türk romanının oluşum koşulları diğer ülkelerin roman oluşum süreçlerine göre daha farklı bir durumdadır. Tanzimat Dönemi'nden Cumhuriyete gelinceye kadar Türk romanı, bir modernleşmeyi kuran bir yapıda karşımızda durmaktadır. Özellikle II. Meşrutiyetten sonra roman siyasi ve sosyal sorunların tartışıldığı bir yönelim içerisindedir. Tanzimat dönemi eserlerinde yanlış Batılılaşma ve bunun getirdiği sorunlar işlenirken, özellikle Cumhuriyet ile birlikte konu çeşitliliği artmıştır. Cumhuriyet'in ilk yıllarında kurucu ideolojinin taşıyıcısı konumunda görev almıştır. Cumhuriyet'in yaratmak istediği yeni insan profilinin çizilmesine katkı sağlamıştır.

Erken Cumhuriyet romanı, kimlik oluşturma bağlamında Cumhuriyet insanını inşa ederken, sözlü kültürümüzden gelen mitsel kodlardan da yararlanmıştır. Milliyetçiliğe bağlı olarak gerçekleştirilen bu modernleşme sürecinde bu durum gerekli olmuştur. Çünkü Greenfeld'in (2003, ss. 487) belirttiği gibi; milliyetçilik, eski düzenden moderniteye geçişte rol oynamakta, bu sürecin tamamlanmasını sağlamaktadır.

Modernleşmenin gecikmiş olarak gerçekleştiği toplumlarda; milliyetçilik uygulamaları karmaşıklık taşımaktadır. Ulusal kültür unsurları, moderniteyi tamamlayan bir durumda olup, ona ulaşmayı kolaylaştırmaktadır. Ancak siyasi gelişmeler ve toplumda meydana gelen farklı kırılmalar zaman moderniteye karşıtı bir söylemin oluşmasına da neden olabilmektedir. Jameson (1986, ss. 65-88) üçüncü dünya ülkelerinde alegorik söylemle ilgili yazısında, bu ülkelerin edebiyat metinlerinin zorunlu olarak alegorik olduğunu belirtirerek, tartışmalı durumuna rağmen milliyetçiliğin içeriğini oluşturduğunu söylemektedir. Bu noktadan bakıldığında; Erken Cumhuriyet Devri edebi metinlerinde de benzer bir durumun olduğunu söyleyebiliriz. Dönem romanlarına baktığımızda, romanlar belirli bir sosyal yaşamı anlatmalarına rağmen; yaşanan siyasi ortam ve tartışmalar ile belirli bir ideolojinin temsil edildiği yapı arz ederler. Bu romanlarda tek tek bireylerden ziyade, bir toplum veya bir biz vardır. Jameson'un (1986, ss. 85-86) belirttiği gibi, birey kolektivitinin deneyimin sunduğu bütünün bir parçası olarak anlam taşımaktadır. İlgili romanlarda her unsur, belirli bir fikri sunmak amacıyla araçsallaştırılır.

Türk romanı başlangıcından itibaren Batılı örnekleri model almakla birlikte, karakter, tip ve olay örgüsü bakımından milli ve yerel unsurlar taşımaktadır. 1923-1938 yılları arasında yazılmış romanlara baktığımızda ulusal alegorinin taşıyıcılığını üstlendiğini

söyleyebiliriz. Kolektif bilinçaltından beslenen bu metinler aracılığıyla, yeni devletin kavram ve değerleri oluşturularak ve aktararak biz bilinci oluşturulmuştur. İlgili romanlarda, ulusal alegorinin gereği olarak ikili bir ayırım yoğun olarak verilir. Dönem içerisinde eser veren romancılara baktığımızda geniş bir yelpaze ile karşılaşırız. Çok farklı türlerde eser veren yazarlar olmasına rağmen, ortak bir zeminde buluştuklarını görmekteyiz. Dönemin yazarları, ulus inşasında yazdıklarıyla farklı boyutlarda katkı sağlamışlardır. Yalçın'ın (2012, ss. 22) belirttiği üzere, Cumhuriyet dönemi, sosyal ve siyasi değişimin köklü ve yaygın bir biçimde gerçekleştiği, toplumun büyük bir dönüşüm geçirdiği bir dönemdir. Bu değişimi uzun süredir arzulayan edebiyatçılar, bir yandan son yüzyılın muhasebesini yaparken, diğer yandan da yeni rejimin icraatlarını geniş kitlelere duyurmak ve benimsetmek ihtiyacı hissetmişlerdir.

Bu dönemde üretilen edebi eserlerde, eskiyi reddetme ve yeniye benimseme anlayışı ön plandadır. Eski olan, Osmanlı ve ona ait değerler olarak görülmüş, yeni olan ise modern, milliyetçi ve Cumhuriyetçi idealler çerçevesinde şekillendirilmiştir. Karpata'ın (2009, ss. 130) belirttiği gibi, bu dönemin edebi eserleri, milliyetçiliği ve modernliği yüceltme, vatanseverliği savunma ve toplumun iyiliği için bireyin kendisini feda etmesi idealini belirtmelidir. Bu bağlamda dönemin edebi üretiminde milliyetçi bir söylemin baskın olduğu söylenebilir. Edebiyat, Cumhuriyet'in temel değerlerini geniş kitlelere benimsetme işlevi görmüş, bireysel anlatılardan çok toplumsal dönüşümü ve yeni kimlik inşasını merkeze alan eserler ön plana çıkmıştır.

İnceleme alanımızı oluşturan çoğunluğu tarihi roman türündeki bu eserler, tarihsel gerçeklik ile kurgunun birbirine geçtiği bir yapı arz eder. Çoğu zaman tarih ve mitolojik unsurların da birlikte değerlendirildiği bir anlayış bulunmaktadır.

3.2.2. Dönemin Siyasi, Sosyal ve Kültürel Dinamikleri

3.2.2.1. Türk Tarih Tezi ve Güneş Dil Teorisi

Cumhuriyet Dönemi Türk romanında mitolojik unsurların kullanımı ile ilgili olarak değerlendirme yapabilmek için dönemin dil ve tarih çalışmalarına da bakmak gerekmektedir. Bu dönem içerisinde edebi eserlerin içeriğini belirleyen yapı çoğunlukla

bu sözü edilen çalışmalarla ilgilidir. İlgili tarihsel aralıkta yazılan/üretilen edebi metinlerin büyük bir bölümü dönemin resmi tarih yazıcılığını desteklemektedir. Bu yüzden burada öncelikle Türk Tarih Tezi'nin oluşumu, gelişim süreci ve kaynakları hakkında bilgi vermek gerekli olacaktır. Ayrıca Türk Tarih Tezi anlatısı ile siyasi ve toplumsal olarak hangi sonuçlara ulaşıldığı önem taşımaktadır. Dönemin Türk kimliğinin kurgulanması ve kutsallaştırılması noktasında Türk mitolojisinin rolünü de anlamamız için yol gösterici olacaktır.

1923- 1938 yılları arası Erken Cumhuriyet Döneminde yeni yönetim biçimi ve yeni oluşan devletin eskiyi reddederek milliyetçilik düşüncesiyle şekillendirdiği bir dönem ile karşı karşıyayız. Bu yeni yapılanma Osmanlı'dan gelen dünya görüşünü ve her türlü unsuru reddederek, Batılı değerlerin milliyetçi unsurlarla birleştirilerek bir Batılılaşma hareketinin gerçekleştirildiğini görmekteyiz. Bu Batılılaşma sürecinde milliyetçi düşünce çerçevesinde hızlı bir laikleşme süreci ile yeni modern bir devlet ve Batılılaşmış bir toplum oluşturma durumu ile karşılaşılır.

Bu dönemde ulus inşa süreci, Türk kimliği üzerinden gerçekleştirilmiştir. Temel politikalar bu düşünceden hareketle gerçekleştirilmiştir. Devlet tarafından milliyetçilik olgusu her alanda hâkim ideoloji durumuna getirilmiştir. Yeni bir oluşum, yeni bir resmi tarih yazım sürecini de oluşturmuştur. Bu süreçte, tarihle ilgili araştırmalar, yani "Türk Tarih Tezi" ve onunla ilgili uygulamalar dönemde hâkim durumda olmuştur.

Bu tarih oluşturma süreci, tarihi gerçeklikleri ortaya çıkardığı gibi, dönemin eğitim anlayışından kültür politikalarına kadar her yönde etkilerini göstermiştir. İdeolojik bir söylemin oluşturulması ve yaygınlaştırılması noktasında, sözü edilen Türk Tarih Tezi de belirleyici olmuştur.

Tekeli'nin (2007, ss. 35-36) de vurguladığı gibi, resmî tarihler, tarihsel gerçeği tam anlamıyla yansıtmaları da kendileri bir gerçeklik haline gelmiştir. Modernite sürecinde ulus devletlerin doğuşu sırasında, geleneksel ve yerel bağların çözülmesi ve bunların yerine soyut ulusal bağlılıkların inşa edilmesi sürecinde tarih, bir araç olarak kullanılmıştır. Bu bağlamda, ulusal kimliklerin yaratılmasında, tarihi ve ulusal önderleri mistifiye eden resmî tarih anlatıları ortaya çıkmıştır.

Bu tür metinler, ulusal ideolojinin nasıl şekillendirildiğini anlamak açısından önemli belgeler olarak değerlendirilmektedir. Tekeli'ye göre, resmî tarihler bu anlamda bir gerçeklik oluşturmuş olsa da hiçbir resmî tarih, ideolojik niteliğini açıkça kabul etmez; aksine, kendisini tarihsel gerçeğin sadık bir anlatımı olarak sunmaya devam etmektedir.

Türk Tarih Tezi, özellikle toplumsal alanda etkilerini göstermiştir. Dönem içerisinde derslerin içerikleri bu tez doğrultusunda hazırlanıp, hedeflenen insan tipinin oluşturulması sağlanmıştır. Türk Tarih Tezi kapsamında Türklerin kökenine ilişkin elde edilen bulgular dönemin siyasi ve kültürel yapılanmasının temelini oluşturmuştur. Siyasal ve toplumsal düzlemde ideoloji destekleyici ve toplum kurucu etkileri olmuştur.

Erken Cumhuriyet dönemi tarih çalışmaları ile dil çalışmaları eş zamanlı yürütülmüştür. Türk Tarih Tezi'nin oluşturulma süreci, Türk dili ve kökenleri ile ilgili çalışmaların da başlatılmasını hızlandırmıştır. Bu dil çalışmaları da devlet tarafından desteklenmiştir. Dil ile ilgili çalışmaların amacı, Türk dilinin üstünlüğünü ortaya koymak ile Arapça ve Farsça'nın etkisi altında ezilmesini engellemeye dayalıdır ve milliyetçi bir tutumla çalışmalar yürütülür. Bu çalışmalar literatürde "Güneş Dil Teorisi" adıyla geçmektedir. Çalışmalarda Türk dilinin kökeni ve gelişimi ile ilgili görüşler yer almaktadır. Teorinin ana amacı, Türkçenin kök bir dil olması ve diğer tüm dillerden üstün olması ile ilgilidir. Dil teorisi tarih tezine dayanmaktadır ve ilk çalışmalar I. Türk Tarih Kongresi'nden sonra başlamıştır. İki çalışma alanının birbiri ile ilişkisi olmakla birlikte bir süre sonra dil çalışmaları bağımsız bir nitelik kazanmıştır. Yine de dille ilgili bu çalışmalar tarih tezinin iddialarını kanıtlamaya çalışan yaklaşımdan uzaklaşmaz. Güneş Dil Teorisini hazırlanışında görev alanlar tüm dünya dillerinin Türkçe kökenli olduğunu ileri sürmüşlerdir. Dünyanın en eski ırkı olan Türklerin ilk önce güneşe taptığı ön kabulünden hareket ederek yaşamla ilgili kavramları güneş fikrinden aldıklarını söylüyorlardı. Buradan hareketle ilk kültür dilinin güneşe ait olarak kullanılan bir ana kökten doğduğunu kabul ediyorlardı. Dilin ilk oluşumuna dair, insanın güneş karşısında hissettiği şaşkınlığı ifade eden "A" sesinin ve onun uzatılmasıyla meydana gelen "Ağ" foneminin temel olduğu, diğer tüm harf ve seslerin bu ilk sestten türediği yönünde bir görüş ileri sürülmüştür.

Teori, seslerin gelişim aşamalarını takip ederek ilkel kültür dilini ve bunun yeryüzünde yayılışının bulunacağını savunuyordu. Ses ile anlam arada doğal bir ilişki olduğunu

savunan teori, bütün dilleri tek bir kaynağa götürmeyi amaçlamaktaydı. Güneş Dil Teorisinin oluşum süreci dilin sekülerleştirilmesine yönelik çabalar ile de ilişkilidir. Arap alfabesi yerine Latin alfabesinin kabul edilmesi, Arapça ve Farsça sözcükler yerine öz Türkçe sözcüklerin kullanılması, ibadet dilinin Türkçeleştirilmeye çalışılması gibi dille ilgili reform çalışmaları Türkçe'ye gereken değerin verilmesine yönelik çalışmalardır. Bu çalışmaların kalıcılığını sağlayabilmek için Türk Dili Tetkik Cemiyeti'nin kurulması da kurumsallaşmayı sağlamıştır. Cemiyetin amacı, "Türk dilinin öz güzelliğini ve zenginliğini ortaya çıkarmak ve onu dünya dilleri arasında hak ettiği yüksek konuma ulaştırmak" olarak belirlenmiştir.

Aynı yılın Ekim ayında, Türk dilini kökenleri, bilimsel ve kültürel gereksinimler ile gelecekteki gelişmeler doğrultusunda incelemek ve tespit etmek amacıyla İstanbul'da 1. Türk Dil Kurultayı gerçekleştirilmiştir. Kurultayda, Türk dilinin dünya dilleri arasındaki konumu belirlenmeye çalışılmıştır. Bu değerlendirme yapılırken Türk dili, Hint-Avrupa dilleri ve Sümer diliyle karşılaştırılmış, bu doğrultuda Eski Anadolu ve Mezopotamya bölgelerinde uygarlık kurmuş toplulukların dillerinin Türkçe kökenli olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu yaklaşım, tarih tezi ile dil teorisi arasındaki önemli bir ortak nokta olarak değerlendirilmiştir.

Kurultayda sunulan bildirimlerde Türkçe'nin bir medeniyet dili olduğuna da vurgu yapılmaktadır. Yine kurultayın toplanmasına dil faktörünün milliyetçi ideoloji ile ilişkilendirilmesi durumu da söz konusudur. Türk Tarih Tezi ile Türklerin medeniyet kuruculuğuna vurgu yapılıyorsa, Dil Teorisi ile de Türkçe'ye tüm dillerin ondan türediği bir kök dil olarak kabul edilmiştir. Teorinin resmileşmesi kazanması da 1936 Üçüncü Dil Kongresi ile olmuştur. Bütün bu çalışmalar Erken Cumhuriyet Dönemi'nde Türk ulus inşası sürecinde, kültürün şekillendirilmesi hususunda dilin politik amaçlar için kullanımını da göstermesi noktasında önemlidir. Bu kullanım, Kemalist rejimin dinin baskın olduğu bir kültürel oluşumdan ulusal bir kültüre doğru yol almayı da gösterir.

Bütün bu dil ve tarih ile ilgili çalışmalar, yeni bir bakış açısıyla bakılması, Erken Cumhuriyet döneminin gerçekleştirmek istediği modernleşme hareketinin bir uzantısı olarak düşünülmelidir. Siyasi ve toplumsal yapı bunu gerektirmekteydi. Bu değişimler ve çalışmalar modernleşme hareketinin de gerçekleşmesi için zorunluydu. Dil ve kültürün siyasi bir plan ile yenilenebileceğini, bununla siyasi ve sosyal düzenin yeniden

şekilleneceği düşünülüyordu. Resmî ideolojinin ihtiyaç duyduğu toplumsal yapının yeniden inşa edilmesi sürecinde bu çalışmalar önem taşımaktadır. Her iki araştırma da devlet tarafından desteklenerek belli bir köken mitine dayandırılmıştır. İki araştırma da Türklerin medeniyet kurucu işlevine odaklanmıştır.

Dönemde yapılan dil ve tarih çalışmalarına baktığımızda, politik bir baskınlık söz konusudur. Bu baskınlık da Osmanlı'yı reddeden resmi ideolojinin ırkı ön plana çıkaran bir üstünlük üzerinden geliştirilen çalışmalarla modernleşme hareketinin şekillendirilmeye çalışıldığını görmekteyiz. Tüm çalışmalarda, Türk ırkına özgü belirli özelliklerin ön plana çıkartıldığını görmekteyiz. Bu durum da ortak bir amaca hizmet etmektedir. Bu amaç, yeni kurulan devletin Kemalist rejimin istekleri ve ihtiyaçları doğrultusunda sınıfsız ve ayrıcalıksız bir toplum yaratmadır.

3.2.2.2. Türk Tarih Tezi Çalışmalarının Oluşumu

Ulus inşa sürecinin gerçekleşmesi sürecinde geçmişten destek alma ve buna uygun bir tarih anlayışını benimseme önemli olmuştur. Ulus devletler, devletin her türlü yapılanma sürecini oluşturma noktasında milli tarihlerini yazma ile başlamışlardır.

Türk Tarih Tezi'nin oluşum aşamaları; ilgili dönemin modernleşme ve uluslaşma süreçleri ile ilişkilidir. Dönemin resmî ideolojisi de, çalışmaların odağında yer almaktadır. Bu süreçte, yeni bir milli kimlik inşa edilirken, resmi tarih anlayışı da oluşturulmuştur. Siyasi iktidar, Türklerin köklü ve tarih süresince uygarlık yaratan bir ulus olduğunu kanıtlamak ve halkın kendi geçmişini öğrenmesini amaçlıyordu. Resmi tarih yazımının odak noktasına Türk kimliği oturtulmuştu.

Bu dönemde ortaya konulan tarihi veriler, hâkim ideolojik söylemin oluşturularak yaygınlaşması için kullanılmıştır. Devlet politikalarının uygulanması, temel kavram ve değerlerin yaygınlaştırılması noktasında bu veriler işlevsel olarak kullanılmıştır. Bu sayede, hedeflenen amaçların gerçekleşmesi sağlanmıştır.

Erken Cumhuriyet Döneminde yöneticiler ve aydınların yönelimi, halkı milliyetçi bir bakış açısı ile donatma çabası şeklindedir. Bundan dolayı dönem içerisinde ders kitaplarından diğer kurmaca metinlere kadar böyle bir amaca hizmet etmek için

çalışmalar yapılır. Öğrencilerin erken dönemlerden itibaren belirli değerlerle yetişmeleri amaçlanmış ve buna uygun bir şekilde politikalar gerçekleştirilmiştir.

İktidar, eskiye dair olan her şeyi yok sayarak; yeni ve modern bir ülke yaratma amacındadırlar. Resmi tarih yazımında Osmanlı öncesi Türk kültürel mirası önem kazandı. Bu durumda, toplumun Osmanlı'ya dönük tutumu da değişecekti. Bu tarihsel anlayışta, Türk kimliği etrafında şekillenen ve yeni bir tarihsel kimlik inşası söz konusudur. Devlet eliyle Cumhuriyet'in değerleriyle donatılmış yeni bir toplum yaratma amaçlanmaktadır.

Tezin içeriğinin şekillenmesi noktasında ilk adım, Mustafa Kemal'in yönlendirmeleriyle gerçekleşmiştir. Tarih öğretmenlerini görevlendirerek ders kitaplarının yeniden düzenlenmesini istemiş ve çalışmaların hızlanmasını sağlamıştır. (Erşanlı 2002: 803). Tarih Tezi, resmî ideolojinin tamamlayıcısı durumundadır ve aynı zamanda bu durum ona kültür devrimi niteliği kazandırır. Kemalist rejimin ideolojik kurgusu bu tez üzerinden yürütülür. 1930 Türk Ocakları Kurultayı'nda Afet İnan'ın önerisiyle Türk Tarih Heyeti kurulur. Heyet, "Umumi Türk Tarihinin Ana Hatları" başlıklı yürüttüğü araştırmalar ile tarih tezinin temel yapısı belirlenmiştir. Kapatılıncaya kadar sekiz toplantı gerçekleştiren heyet, Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti adıyla yeniden kurulmuştur.

Devletin doğrudan desteğini alan bu kurum, tarih ders kitaplarının yazımı konusunda çalışmalar yapmış, I. Ve II. Türk Tarih Kongreleriyle de geliştirilmiştir. Günümüze kadar devam eden tarih tartışmalarının da kaynağını oluşturmuştur.

Biraz önce söylediğimiz iki kongre sürecin şekillenmesinde etkili olmuştur. 2-11 Temmuz 1932 tarihleri arasında Ankara'da toplanan kongrede tarih öğretiminde kullanılan yeni yöntem ve metotları öğretmenlere öğretmek ve kamuoyuna Türk Tarih Tezi'ni resmi olarak sunmak amaçlanmıştı. Kongrede Türklerin tarihi ile ilgili meseleler konuşulmuştur. Akçura (1933, s. 26); "Türk Tarih Cemiyetinin kongrede vazı ve müdafaa ettiği büyük dava, Türklerin, eski ve orta kurunlarda ancak göçebe ve müstevlî olarak yaşayan ve yüksek medeniyet seviyesine erişemeyen ikinci derecede insanlardan olmayıp, beşer tarihinde ilk medeniyeti kuran ve ta en eski zamanlardan beri meşalesini ellerinde taşıyan insanlar olduğu davasıdır". şeklinde açıklar.

II. Türk Tarih Kongresi ise, 20-25 Eylül 1937 tarihleri arasında gerçekleşmiştir. İlk kongrede ülke çapında yankı bulan Türk Tarih Tezi, ikinci kongre aracılığıyla dünyaya yayılmıştır. Kongreye çok sayıda yabancı uzman katılmıştır. İç Anadolu ve çevresinde yapılan bilimsel kazılar aracılığıyla görüşler sağlam temellere oturtulmaya çalışılmıştır. Bu kazılar ve sonuçları hakkında da bilgi verilmiştir.

Erken Cumhuriyet Dönemindeki bu resmi tarih yazıcılığı, Türklerin Asyatik geçmişine değinir. Bu geçmiş kutsallaştırılarak verilir. Bu tarih yazıcılığı; “kullandığı yarı mitsel dil ile yurttaşların yeni ulus devlete ancak etnik bir milliyetçilik eksenini üzerinde anlamını bulabilen mutlak bağımlılığını sağlamayı hedefliyordu. Milliyetçi bir çerçeveden hareketle doğrudan “Türklük” ile bağlantı kurarak yeni bir büyük anlatılar, simgeler, mitler, ritüeller yığını Osmanlı’dan ve İslamiyet’ten boşalan değerlerin yerine ikame etmeye çalışıyordu. Böylece bayrak, ulusal marş, ulusal bayramlar, seremoniler, vatana dair simgeler, önder kültü gibi sembol ve ritüeller aracılığıyla toplumun motivasyonu somutlaştırılmakta; vatan, millet, önder sevgisi gibi kavramların dayandırılabilceği hazır nesnelere yaratılmakta; bu nesnelere bünyelerinde barındırdıkları belirsizlik ve kullanılabilirlikten yararlanılarak milli hassasiyet ve tepkiler daha kolaylıkla harekete geçirilebilmekte, yönlendirilebilmekteydi.” (Akman, 2011, s.86).

Bütün bu sözü edilen unsurlar ile kurulan yeni devletin kimliğine vurgu yapılıyor ve Türk ırkının üstün ve medeniyet yaratıcı yönü ön plana çıkartılıyordu. Bu kimlik inşa sürecinde Türklüğün üstün yönleri ele alınarak, kimliklerinden gurur duymaları sağlanmaktaydı. Böyle bir tutumda, Batı’da barbar olarak nitelendirilen Türklerin tüm insanlara medeniyeti götüren ırk oldukları gösterme çabası da bulunmaktadır. Bu noktada bir köken miti yaratılmıştır.

3.2.2.3. Türk Tarih Tezinin Kaynakları

Türk Tarih Tezi’nin oluşumu ve gelişimi hakkındaki en önemli etkenlerin başında Batılı bilim adamlarının Türk tarihi ile ilgili yazdığı eserlerdir. Türk Tarih Tezi’nin oluşum süreçlerine bu eserler etkili olmuştur. Bu eserler aracılığıyla Türk milliyetçiliğinin de

gelişimi gerçekleşmiştir. Belli başlı Batılı yazarlar; Arminius Vambery, Wilhelm Radloff, Vasili Barthold, Eugène Pittard ve Léon Cahun'dur.

Türk resmi tarih yazımı sürecinde, romantizm, pozitivism ve Alman idealizmi ile bütünleşen tarihselcilik etkili olmuştur. Bu tarih yazım süreci, ideolojik bir söylemin yaratılması ve devam ettirilmesini aşamalarını içinde barındırmaktadır. I. Tarih Kongresinden itibaren resmî ideolojinin tarihi şekillendirici rolü ile karşılaşılmaktadır.

Resmi tarih söyleminde bilinmeyen Hitit, Sümer, Etrüsk, Hun tarihleri ile ilgili çalışmalarda bulunulup değerlendirilmektedir. Osmanlı döneminde yazılan Osmanlı döneminde kaleme alınan Constantin Borzecki (Mustafa Celaleddin Paşa), Necip Asım, Ahmet Vefik Paşa, Süleyman Paşa, Ziya Gökalp ve Şemseddin Sami gibi yazarların eserlerinden de resmi tarihi kurna noktasında yararlanılmıştır. Bu yazarların yanı sıra Tevfik Bıykoğlu, Samih Fırat, Reşit Galip, Ahmet Zeki Velidi Togan, Sadri Maksudi Arsal, Fuat Köprülü, Ahmet Ağaoğlu gibi dönemin ileri gelen aydınlarının da çalışmaları bu süreçte etkili olmuştur. Yusuf Akçura ve Afet İnan'da resmi tarihin oluşturulması noktasında ön planda yer almışlardır.

Özellikle Yusuf Akçura, ulusçu akımın sözcülerinden birisi halindedir. Kültürel boyutlar taşıyan akıma, siyasi bir boyut kazandırmıştır. Bu şekilde Türk milliyetçiliğinin stratejisini belirlemiştir. 1930'lu yıllardan itibaren Türk Tarih Tezi'nin oluşumunda etkin bir şekilde rol oynamıştır. Afet İnan'da, Atatürk ile yakın biri ilişki içerisinde ve Türk Tarih Tezi'nin oluşturulması noktasında fikirleri ile teşvik edici olmuştur. "Vatandaş İçin Medeni Bilgiler" kitabı ile liseler için hazırladığı "Tarih" ders kitapları resmî ideolojiyi de aktaran eserler olma özelliğini taşımaktadır. Aynı zamanda 1939 yılında tamamladığı "Türkiye Halklarının Antropolojik Karakterleri ve Türkiye Tarihi: Türk Irkının Vatanı Anadolu" adlı Fransızca doktora tezi geniş bir antropometrik çalışma örneğidir. Bu eserde Anadolu'da yaşayan 64.000 kişinin taraması yapılarak hazırlanmış değerlendirmeler yer almaktadır.

3.2.2.4. Türk Tarih Tezi Anlatısı

Türk Tarih Tezi ile herkesin sahipleneceği ulusal bir anlatı kurulduğunu söyleyebiliriz. Bu ulusal anlatının merkezinde Türkler yer almaktadır ve tarihin yaratılması ve tarihi değiştiren olaylarda Türklerin rolünü ortaya koyar. Türkler, bu teze birlikte tarihin ve medeniyetin kurucusu olarak kabul edilir. Bu şekilde bir anlayış, Avrupa'daki 19. Yüzyıldaki ve daha sonra da 20. Yüzyılda devam eden tarihyazıcılığa bir tepki barındırır. Batı tarihyazımı geleneğinde Türkler çoğu zaman geri plana atılmış, yer aldıkları durumda da yanlı bir tutumla değerlendirilerek barbar ve geri olarak nitelendirilmişlerdir. Osmanlı tarih yazılığının benzer bir tutumda olduğunu belirten Reşit Galip'in bu konudaki fikirleri de önem taşımaktadır. O, Osmanlı tarih tezinin eğitim alanındaki olumsuz etkisi bulunduğunu Türkler arasında farklı milletlerle bağlantı kurma eğilimini bir moda haline getirdiğini ve bu durumun millî kimliği zayıflatıp tehdit eder hale getirdiğini ifade etmiştir (Reşit Galip, 1933, ss. 166-167).

Yusuf Akçura'da Osmanlı tarih yazılığının Osmanlı Beyliği'nin kuruluşundan itibaren başlatılmasını ve Türklerin başarılarından söz edilmemesini eleştirir. Aynı zamanda, Gazneliler, Selçuklular gibi devletlerden söz edilirken, Türk kökenli olmalarından ziyade Müslümanlık temelli ele alınmalarına kızar. Buradan hareketle, Türk Tarih Tezi aracılığıyla gerek Avrupa gerek Osmanlı tarih yazıcılığının Türkler hakkında yazdıklarını reddetme tutumu içerisine girilmiş ve tarihin kurucusu olarak kabul edilmiş ve kanıtlanmaya çalışılmıştır.

Kieser (2008, ss.214-215), Türk tarihçilerinin Türk milletinin köklü geçmişini ve medeniyetin temelini oluşturduğunu öne sürerek bu iddiaları yaymaya başladıklarını ve böylece Batılılar, Araplar ve özellikle Yunanlılara karşı üstünlüklerini kanıtladığını ifade etmiştir. Burada özellikle şunu belirtmekte fayda bulunmaktadır. Bu dönemdeki tarih yazıcılığı, Batı'nın Yunan hayranlığını ve Yunanı merkeze alan medeniyet anlayışına karşı bir tez oluşturmaktı. Bu tez, oluşumların hepsini Türklük kavramı üzerinden açıklıyor ve değerlendiriyordu. Batı'ya ve Osmanlı'ya özgü tarih yazımını geçersiz kılmaya çalışılan Türk Tarih Tezi ile Türk merkezli bir yazımı süreci başlanmıştır. Kemalist kültürel politikalar oluşturma sürecinde, Osmanlı'yı unutturma ve Türklük üzerinden inşa edilmiş bir yapılanma söz konusudur. Türk Tarih Tezi politik niteliğini

görmezden gelmek, onun ideolojik içeriğini gözardı etmek onun anlamını kavramamızı zorlaştıracaktır (Akman, 2011, s.94). Türk Tarih Tezine bu noktadan baktığımızda, ideolojik bakımdan yorumlandığında yeni rejimin politik hedeflerini destekleyici bir role sahip olduğunu da net bir biçimde görebilmekteyiz.

3.2.2.5. Türk Tarih Tezi ve Türklerin Kökeni

Türk Tarih Tezi, milli kimliğin oluşturulması ve yeni bir toplumun oluşturulması noktasında resmî ideoloji tarafından şekillendirilmiştir. Bu tezle öncelikle Batılıların Türkler ilgili fikirleri çürütölmeye çalışılmıştır. Aynı zamanla da Türklük algısının da Kemalist ideoloji tarafından yeniden yorumlandığı bir yapılanmaya da işaret etmektedir. Türklerle ilgili olarak, Türklerin sarı ırka değil beyaz ırka mensup olduğu kanıtlanmaya çalışılmıştır. Diğer bir husus ise, Anadolu'nun ilk halkının kimler olduğu tartışmasıdır. Türk Tarih Tezi araştırmaları ile Etilerin Türk kökenli olduğu düşüncesiyle Anadolu'nun gerçek sahiplerinin Türkler olduğu kabul edilmiştir.

Bütün bu çalışmalar sürerken, dönemin iktidar sahiplerinde bir kafa karışıklığı da meydana gelmiştir. Georgeon, Anadolu'nun en eski sahiplerinin Türk olması ile ilgili olarak iktidar sahiplerinin ikilem içerisinde kaldığını söylemiştir. Yeni devlet Anadolu'da kurulmakla birlikte tarihsel araştırmalar Türklerin anavatanının Orta Asya olduğu ve göçebe bir toplum olduğuna işaret ediyordu. Bu noktada, Mustafa Kemal iki görüş açısını birleştirmek istemiştir (Georgeon, 2009, s. 4) Anadolu'nun eski halklarının Türk olduklarını ileri süren bir anlayışla, kökenlerinin Orta Asya olduğunu kabul eden anlayış tek bir potada eritmiştir.

Tezde öne çıkan temel noktalar arasında, uygarlığın beşiğinin Orta Asya olduğu, ilk medeniyetlerin burada kurulduğu ve bu medeniyetlerin kurucusunun Orta Asya'nın yerli halkı olan Türkler olduğu savunulmaktadır. Ayrıca, Türk ırkının brakisefal kafa yapısına sahip olduğu, doğudan batıya büyük göçlerin yaşandığı, bu göçlerin Orta Asya'daki kuraklık gibi doğal koşullardan kaynaklandığı ileri sürölmektedir. Türk dilinin ana dil olduğu, arkaik özelliklerinin ortaya çıkarılmasının gerekliliği vurgulanmakta ve Türklerin tarih boyunca medeniyet kurucu bir rol üstlendiği, Cumhuriyet ile birlikte bu misyonlarını yeniden sürdüreceği iddia edilmektedir.

Tezin içeriğine baktığımızda, Türklerin kökenini en eski zamanlara kadar götürerek bir kurgulama yapılmaktaydı. Bu sayede, resmi tarih aracılığıyla Türklerin Anadolu'daki varlığına meşruiyet kazandırılmak istenmiştir. Türk kimliğinin hem milli kimliğin inşa edilmesi hem de güçlendirilmesi noktasında tezin katkıları bulunmaktadır. Bu durumda Türk ulus inşası süreci gerçekleşmekte ve pekişmekte, resmî ideolojinin oluşturmak istediği insan tipinin yaratılması sağlanmaktadır. Bu tezin geliştirilmesi süreci etnik milliyetçilik noktasından hareket edilerek yapılmıştır ve Türk kimliğine vurgu yapan bir politik dil kullanımı söz konusu olmuştur. Türk vatandaşı çizilirken, etnik bir söylem üzerinden tanımlamaya gidilmiştir.

Milliyetçi düşüncenin resmî ideolojiyi şekillendirme süreci, etnik kimlikten hareket edilerek vatandaşları tanımlama meselesi, Erken Cumhuriyet Dönemi'nde zaman zaman sıkıntılar oluşturmuştur. Bu çatışma, günümüze kadar çeşitli dönemlerde devam etmiştir. Tanıl Bora (1995, s. 101), Türkiye'nin resmî milliyetçiliği olan Atatürk milliyetçiliğinin, kuruluşundan itibaren vatandaşlık ve toprak/vatan bağına dayalı 'Fransız tarzı' milliyetçilik anlayışı ile etnisite temelli 'Alman tarzı' milliyetçilik arasındaki gerilimi dengede tutmakta zorlandığını ve bu durumun bir kriz yarattığını belirtmektedir. Atatürk milliyetçiliği ile ilgili olarak, Ziya Gökalp'in kültürel kimliği merkeze alan Sentezi, Osmanlı'dan devralınan milliyetçilik anlayışı ve Rusya kökenli Türklerin öncülük ettiği milletin ezelden beri varoluşsallığını savunan milliyetçilik anlayışının bir bileşimi olduğunu belirtir. Vatandaşlık esasına dayalı milliyetçi tutumun ön planda olmasının yanı sıra zaman zaman kimi durumlarda etnisist bir tutumla da karşılaşmaktadır.

Dönemin gereği olarak etnisist bir milliyetçiliğin resmi tarih yazımında söz sahibi olduğunu belirtebiliriz. Türklüğün kökenine vurgu yapılan ve köken anlatılarıyla güçlendirilen ve kutsallaştırılan bir yapı ile karşılaşmaktayız. Bu Erken Cumhuriyet Dönemi'nde milli kimlik inşası belirli semboller üzerinden gerçekleştirilmiştir. Önde yer alan unsur ise, etnik kimliktir. Bu biraz da dış dünyanın Türkler ile ilgili algısını kurma üzerine gerçekleştirilen bir tutumdur. Bu noktadan bakıldığında Türk Tarih Tezi ile amaçlanan Batılı ülkelere bir cevap verme üzerinedir. İçte kalan hedefi ise, Türklere kültürlerinin sürekli ve köklü oluşunu, Anadolu'da varlıklarının eskiliğini ve devlet kurabilme becerilerini hatırlatan bir öneme haizdir. Dönemin gereği olarak da etnik temeli merkeze alan büyük bir ulusal tarih anlatısı oluşturulmuştur. Türk Tarih Tezi milli birlik ve beraberliği destekleyecek şekilde oluşturulmuş ve uygulanmıştır.

Bu süreçte yönetim milli kimliğin taşıyıcısı yurttaşları da onaylayıcı, destekleyici ve itaatkâr bir konumda görmekteyiz. Türk Tarih Tezi aracılığıyla resmi söylemin şekillendirmek istediği yurttaş modeli tarihsel olarak kurgulanır. Eski zamanlardan bu yana gelen hatırlanan ve geçmişten getirilen Türklük algısı, siyasi ve sosyal yaşamı şekillendiren yegâne unsur olmuştur. Bu durum da resmi tarih yazımının bir gerekliliği olarak gerçekleşmiştir.

3.2.2.6. Türklüğün Kutsallaştırılması

Türk Tarih Tezi köken anlatısı oluşturma ve Türklerin kökenini açıklama noktasında Türk merkezli bir yaklaşım geliştirilmiştir. Bu ulusal anlatının inşa sürecinde Türklerin üstünlükleri ve medeniyet kurucu özelliklerine kutsallaştırma noktasında vurgu yapılmaktadır. Bu da dönem içerisinde yeni bir söylemin ortaya konulması ve tarih yazımının bu kavramlar ile bu kavramların kutsallaştırılması üzerinden gerçekleştirilir.

Türk Tarih Tezi'nin tarihsel dönemlendirilmesi iki ana başlık altında ele alınmaktadır: "tarihten evvelki zamanlar" ve "tarih zamanları." Tarihten evvelki zamanlar ise kendi içinde "kabataş," "yontmataş," "cilâlitaş" ve "maden devirleri" olarak sınıflandırılmaktadır. Türklerin kökenine dair anlatılar, cilâlı taş devrinden itibaren şekillendirilmiş olup, bu süreçte Türklüğün üstünlüğü vurgulanmaktadır. Türk Tarih Cemiyeti tarafından hazırlanan tarih ders kitaplarında, Türklerin en az MÖ 7000 yıllarında maden devrine geçtikleri ve madeni eriterek şekil verdikleri ifade edilmektedir. Ayrıca, demir sanatının Türkler tarafından keşfedildiği ve demirciliğin Orta Asya'dan tüm dünyaya yayıldığı dile getirilmektedir (Akman, 2011, s.98).

Türk Tarih Tezinde üzerinde durulan diğer husus ise, göç hareketleridir. Orta Asya'da geniş bir coğrafyaya yayılmış olan Türklerin, "Eski Türk Denizi" olarak adlandırılan su kütlelerinin bilinmeyen bir nedenle kurummasının ardından, M.Ö. 7000'den itibaren göç etmeye başladıkları ileri sürülmektedir. Göçle ilgi aktarılan bu bilgi Türklerin medeniyet yaratıcı ve taşıyıcı rolünü desteklemesi noktasında önem taşımaktadır. Dünya'ya medeniyetin taşınması ve bunu Türklerin gerçekleştirdiğine dair bilgi bu göç ile ilişkilendirilmiştir ve kurgusal bir anlatı geliştirilmiştir. Burada yine gidilen bölge insanların ilkel olarak kabul edilmesi ve buralara Türkler gittikten sonra

medenileştikleri görüşü hakimdir. Gidilen yerlerdeki halkları aşağılayan bir tutum söz konusudur. (Tunçay, 2007, s. 52). Türklerin Çin'e ilk girdikleri zaman Çin'de herhangi bir medeniyetin olmadığı söylenir. Çin'e yerleşen Türkler aracılığıyla ileri bir medeniyet kurulduğu iddia edilir. Yine, Hindistan'a da medeniyetin Türkler tarafından götürüldüğü söylenmiştir. Buradaki birçok eser, Müslüman Türkler tarafından yapılmıştır. Mezopotamya'ya Türkler geldiğinde henüz orda medeniyetin olmadığı, Türkler geldikten sonra sulama sistemlerinin kurulduğu ve kanalların açıldığı söylenmiştir. Bu bölgede medeniyetin kurucusunun Türkler olduğu belirtilmiştir. Bu medeniyet de Sümer-Elam medeniyetidir. M.Ö. 4000 yılında da Türklerin Anadolu'da Hitit medeniyetini kurdukları söylenir. Aynı dönemlerde Suriye ve Filistin üzerinden Mısır'a giden Türklerin de orada medeniyete katkı sağladıkları söylenmektedir.

M.Ö. 3000-1200 yılları arasında Akdeniz ve Ege havzalarında kurulan devletler, Türklerin üstün medeniyet kurma kabiliyetine birer örnek olarak sunulmuştur. "Tarih" ders kitabında, Truva, Girit, Lidya ve İyonya uygarlıklarının aslında birer Türk medeniyeti olduğu iddia edilmektedir. Türk Tarih Tezi'nin yazarlarına göre, Akdeniz adalarında yaşamış olduğu belirlenen brakisefal kavimler, dünyanın en büyük brakisefal insan kaynağı olan Orta Asya'dan, Ana Türk yurdundan ayrılmak zorunda kalmış Türklerdi. Anadolu'nun batı kıyılarında ve Yunan yarımadasında gelişen medeniyetler, Anadolu'nun iç kesimlerinde, Mezopotamya'da ve Orta Asya'da ortaya çıkan eski uygarlıklarla ilişkilendirilmiştir. Roma Devleti'nin kurulmasında etkili olan Etrüsklerin, Orta Asya'dan Anadolu'ya göç ettikten sonra İtalya'ya geçen Türkler olduğu öne sürülmektedir. Türklerin, Avrupa'nın içlerine kadar ilerleyerek, bölgeye medeniyet götürdüğü ve birçok kavmin kökeninin Türk olduğuna dair görüşler dile getirilmiştir (Akman, 2011, s. 100).

Bütün bu yaklaşımlar, medeniyetin kökenini Türklere dayandırmakta ve Avrupa Yunan medeniyetlerinin de Türk kökenli olduğu yönünde bir kutsallaştırma yapılmaktadır. Türk Tarih Tezi'nin her boyutunda bu kutsallaştırma ve üstünlük sunma çabası ile karşılaşmaktayız. Bu bize tarihinin resmî ideolojinin gereğine uygun olarak tarihsel bir anlatı kurduğunu veya kurguladığını söyleyebiliriz. Bu çalışmaların bir uzantısı olarak Güneş Dil Teorisi'nde de aynı tutumla yoğun bir şekilde karşılaşırız.

Türk Tarih Tezi'nde Türk ırkına özgü özelliklerin birçoğu, Türklerin diğer ırklardan üstünlüklerinin bir işareti olarak düşünülmektedir. Türk dili ve Türklerin fiziksel özellikleri bunlardan bazılarıdır. Bütün bu unsurlarla donatılmış Türk ırkının modern millet tanımına uygun cemiyetler kurduğu söylenir. Üstün özelliklere sahip Türklerin Türk olmaktan dolayı gurur duymaları, köklü bir tarihlerinin olması ve tarih yaratabilme güçleri ve başarılarına dikkat çekilmektedir. Türklük bilgisinin ve bilincinin geliştirilmesi noktasında, kökenden gelen üstün özellikleri ve en ağır şartlarda devlet kurabilme becerileri yeni kurulan devletin oluşumunda göze çarpmaktadır. Türklük kavramı yeni devletin şekillendirilmesi sürecinde, toprak bütünlüğünün sağlanması ve korunması, devletin devamlılığın sağlanması noktasında yardımcı olmuştur. Milli kimliğin inşa sürecinde, devletin her kurumunda Türklükle ilişkili kavramlar yüceltilmiştir. Yazılan eserlerde de bu yaklaşım göze çarpmaktadır. Resmi söyleminin yaygınlaştırılması noktasında bu tutumla karşılaşmaktayız.

Türklüğün kutsallaştırılması noktasında, tarih yazımı ve ders kitapları dışında edebiyatta da ideolojinin aktarımının metinlerde kullanıldığını görmekteyiz. Romanlarda ve tiyatro eserlerinde Türk ırkının özellikleri ve üstünlükleri belirgin bir şekilde gözlenir. Tüm bu metinler aracılığıyla, toplumu oluşturan bireylerin belleğinde Türklüğe ilişkin kutsallaştırmalar ile mitselleştirmeler yoluyla bugünün inşasında geçmişten hareket etme söz konusudur. Edebi eserlerin hepsinde, dönemin milliyetçi tutumu açık bir şekilde göze çarpmaktadır. Kökene sürekli göndermelerde bulunularak bir köken miti yaratılır. Anlatılarda, Orta Asya'nın Türklerin ana yurdu olduğu, göç etme nedenleri destansı bir dille aktarılır. Edebi ve estetik bir tavırdan ziyade, Türk Tarih Tezi'ni destekleme ve doğrulama amaçlanmıştır. Mitsel bir dil kullanımı ile Türklüğün kutsallığı sunulur. Hatırlanan ve tasarlanan tarih, edebi metinler aracılığıyla desteklenir. Bu durum, yeni kurulan devletin ve kurumlarının da desteklenmesi sürecini getirir.

Türk Tarih Tezi'nin oluşumu, gelişimi ve aktarımına baktığımızda, dönemin yönetici kadrolarının onayladığı resmi tarih anlatısında, Türklerin eski ve bilinmeyen dönemlerdeki konumu ve yeri biraz destansı ve mitik bir şekilde sunulmaktadır. Her şeyin açıklaması Türklük algısı üzerinden yapılmaktadır. İnsanlığın ilerlemesi ve medeniyetin inşası ve yayılması Türklerin tarih sahnesinde varoluşu ile şekillendirilir. Bu dönemde bir altın çağ anlatısı oluşturularak, Türkler ile ilgili barbar ve ilkel olduklarını ileri süren

Batılı düşünceler de çürütülmüş olur. İyi ve olumlu her türlü özellik Türklük ile ilişkilendirilir, üstünlük atfedilerek sunulur.

Türklerin üstün olduğu noktalar sunulurken, çok eski dönemlerden itibaren güçlü bir demokrasi anlayışına sahip olduğu anlayışı verilir. Osmanlı Dönemi'nde demokrasiden vazgeçilme gerekçesi olarak din olgusu üzerinde durulmuştur. Osmanlı mirasının reddedilmesi ve laikliğin benimsenmesinin gereği olarak bu gerçekleştirilmiştir. Kemalist rejim modernleşme ve ulus inşası sürecinde Türk tarihini bir referans noktası olarak kullanmaktadır ve köklü bir geçmişle bağ kurma stratejisini benimsemiştir. Özellikle Türk Tarih Tezi çerçevesinde geliştirilen bu bakış açısı, Cumhuriyet'in reformlarını meşrulaştırmak ve yeni bir ulusal kimlik inşa etmek için tarihsel sürekliliği vurgulamaktadır. Yeni devletin gerçekleştirmek istediği reformların aslında Türklerin özünde var olduğu, dolayısıyla bu reformların dışsal veya yabancı bir modelin taklidi değil, geçmişte Türk toplumlarının uyguladığı pratiklerin modern bir yorumu olduğu düşüncesi hakimdir. Orta Asya Türk topluluklarının tarihine ve kültürüne yapılan vurgu, Türk milletinin köklü ve medeniyet kurucu bir ulus olduğu iddiasını desteklemiştir. Bu bağlamda bütün yeni reformların tarihsel temellere dayandırıldığını söyleyebiliriz. Bu söylem, milliyetçi tarih yazımında ve ulusal kimlik inşasında oldukça etkili olmuştur. Ayrıca bu tarihsel bir sürekliliğe oturma çabası milli kimliği güçlendiren bir ideolojik çerçeve sunmaktadır. Yapılmak istenen yenilikler Orta Asya Türk kültürü aracılığıyla meşrulaştırılmaktadır.

Kemalist ideolojinin tasarladığı devlet ve millet modelinde, uzak geçmişten hareket edilerek destek sağlanmaktadır. Türk Tarih Tezi ve Güneş Dil Teorisi ile ilgili her türlü çalışma resmî ideolojik söylemin güçlendirilmesi ve yaygınlaştırılması için kullanılmıştır. Dil ve tarih araştırmalarından destek alarak yapılması planlananlar gerçekleştirilmiştir. Yeni ulus devlet projesinin bir gereği olarak iktidarın modernleşme projesinin sürekliliği bu çalışmalarla sağlanmaya çalışılmıştır.

3.2.3. Türk Ulusu İnşası, Milli Romantik Duyuş Tarzı, Roman ve Mitoloji

Topluluğun üyeleri, belirli bir simgeler ve semboller aracılığıyla yaşamlarını devam ettirirler. Bu simgeler ve semboller o topluluğun kimliğini oluşturan unsurlar olarak bir anlam taşırlar ve insanların yaşamında bir işlevi yerine getirirler. İlgili topluluğun üyeleri arasında iletişim bunlar aracılığıyla sağlanır. Cohen'in (1999, s. 111) söylediği gibi, toplulukların sınırlarının gerçekliği, insanların zihinlerinde ve topluluklara yüklediklere anlamlarda yatmaktadır. Yani, topluluk, üyelerinin zihninde ortaya çıkar. Topluluğu oluşturan sembolik sistemler toplumun belirleyici özellikleri olmakla birlikte, aidiyet, kimlik gibi unsurların belirleyicisi durumundadır.

Simge ve semboller bir toplumun farklılıklarını, diğer topluluklardan ayrımını ortaya koyan unsurları ifade eder. Türk ulus inşası süreci, tarihe ve kültüre dayalı bir toplum yaratma idealini gerçekleştirmeyi hedeflemiştir. Geçmişten gelen birikim; sembol ve mitler bu amaca hizmet edici role sahip olup, birçok alanda kullanılırlar.

Türk ulus inşası sürecinde 1923-1938 yılları arasında kaleme alınan eserlerde, biz bilincinin oluşturulmaya çalışıldığı bir yapı ile karşılaşırız. Eserlerde bizi diğerlerinden ayıran belirli özellikler ön plana çıkarılır. "Biz" olgusunu ortaya çıkarma noktasında en belirgin olan ise "soy ve kökene miti"ne yapılan vurgudur. Romanlarda biz oluşturulurken, kendisi gibi olmayan da belirli özellikleri ile ayrılmaktadır. Biz olgusu, Türk olanlar ve olmayanlar şeklinde bir ayrıma tabi tutulur. Ancak bu belirli bir topluluğu yerme şeklinde olmayıp, ilgili dönem için eskiyi temsil eden Osmanlı ve Osmanlı'yı sembolize eden her şeyi reddeden bir anlayıştır. Türk kimliği etrafında birleşen dil ve tarih birliğini benimsemiş yeni bir devletin inşası söz konusudur. Bütün bu yapılanlar yeni rejimin sağlam temellere oturması ve meşruluğunun kılınması düşünüldü-ğünde anlamlı olduğu söylenebilir.

Bu dönemde tarihsel ve mitsel geçmişe dönüş önem kazanmaktadır. Öze dönüş bu dönem eserlerde hâkim olmakla birlikte, Türk'ün yaşadığı geçmiş mekanlar ve zamanlar mitselleştirilmekte, kendilik algısının sağlanması ve korunması sağlanmaktadır. Dönemin şair ve yazarları bunu gerçekleştirirken, milli romantik bir tavır ile eserlerini kaleme alırlar.

Aydınlanma döneminden itibaren ileri sürülen yeni kavram ve değerler, tarih ve sosyal gerçeklerin etkisiyle görünürlük kazanmaktadır. Ulus bilinci başta olmak üzere belirli kavramların ön plana çıkması sonucunda Avrupa'nın birçok ülkesinde köklerini arama anlayışı hâkim olmuş ve ulus bilincini güçlendirerek yeni bir inşa süreci başlamıştır. Bu inşa sürecinde geçmişten hareket etmeyi benimsemişlerdir. İnşa sürecinin gerçekleştirme aşaması, şair ve yazarların milli romantik bir tavır içerisinde eserler ortaya koyarak kitleleri harekete geçirmelerine neden olmuştur.

Şerif Aktaş'ın (2011, s. 33) belirttiği gibi, Eski Çağ'da insan, kavmî özelliklerin ve tabiat üstü güçlerin gölgesine sığınarak teselli ararken; skolastik dönemde ise semavi dinlerin emirlerine teslimiyetle saadete ulaşacağına inanmıştır. Ancak modern dönemde, akıl ve iradenin ön plana çıkmasıyla birlikte, bireyin kendi benliğini sorgulaması söz konusu olmuştur. Bu sorgulama sürecinde birey, sorular aracılığıyla yalnızca kendisiyle ilgili değil, aynı zamanda toplumsal yapıyla ilgili durumları da merak etmeye başlar. Bulduğu cevaplar, içinde bulunduğu topluluğun özelliklerini anlamasını sağlarken, akıl ve iradesini kullanarak geleceğe yönelik bilinçli adımlar atmasına imkân tanır.

Aktaş'ın (2011, s. 34) ifade ettiği üzere, insan toplulukları hangi yönetim biçimi altında olursa olsun, belirli hedeflerin gerçekleştirilmesi, aydınlar, sanatçılar ve siyasetçilerin çabalarıyla mümkün olmaktadır. Bu süreçte, bilimsel verilerden ve dönemin düşünce tarzlarından yararlanılsa da bunları yönlendiren ve farklı unsurları aynı hedef doğrultusunda birleştiren belirli bir duyuş tarzı da söz konusudur.

Bu duyuş tarzı, bireyin geçmişteki tüm faaliyetleriyle ve mevcut durumu ile benzerlerinden farklı ve üstün olduğu düşüncesine dayanır. Akıl ve irade de bu çerçevede harekete geçerek bireyin sosyal ve tarihî sınırlar içinde kendi benliğini hissetmesini ve ortaya çıkarmasını sağlar (Aktaş, 2011, s. 34). Böylece birey, kendini keşfetme sürecine girerek, geçmişten hareketle kendi geleceğini inşa etme imkânı bulur.

Bu duyuş tarzının ilk örneklerini Batı dünyasında görmekte olup, Rönesans'tan XIX. Yüzyıla kadar aşama aşama edebi ve siyasi çalışmalarla ilerlemiş ve bugüne kadar gelmiştir. Millet haline gelmiş her topluluğun küçük farklılıklar olmakla birlikte böyle bir süreçten geçtiğini söylemek mümkündür. Küçük farklılıkları oluşturan unsurlar da siyasi ve toplumsal gelişmelerdir. Aktaş (2011, s. 35) "üzerinde durduğumuz duyuş tarzının ne ithal edilmesi ne de tercümesi mümkündür." der.

Bu noktada aydınlara önemli görevler düşmektedir. Aktaş (2011, s. 37) çalışmasında, aydın için sorular ve onlara verilen yanıtların önemli olduğunu belirtir. Ona göre; bu yaklaşım tenkitçi zihniyetin şekillenmesi anlamına gelmektedir. Bu zihniyet, kişinin sosyal kişiliğinin ortaya çıkmasını sağladığı gibi, o toplumun tekevvününe uygun tarzda sosyal kurumların gerekliliğini ortaya koymaktadır. Aktaş'ın (2011, s. 37) belirttiği üzere, estetik ve etik alana giren insani faaliyetler, toplumun geçirdiği dönüşüme (tekevvüne) uygun şekilde şekillenir ve bu süreç, orijinal eserler ve davranışlar yoluyla insanlığın zenginleşmesine katkı sağlar. Bu bilinçle hareket eden aydın, kendisine miras kalan kültürel ve entelektüel birikimi akıl ve irade süzgecinden geçirerek değerlendirmeyi varlık sebebi olarak görür. Aydının temel görevleri arasında araştırmak, tespit etmek, değerlendirmek, yorumlamak ve ifade etmek yer alır. Bu faaliyetler, yalnızca bireysel bir entelektüel çabanın ötesinde, toplumun düşünsel ve kültürel gelişimine yön vermeyi de amaçlayan bir sorumluluk bilincini içerir.

Sözü edilen Milli Romantik Duyuş Tarzı, aydınlar tarafından başlatılır ve eserler aracılığıyla toplumun diğer tabakalarına yayılır. Aydın ait olduğu toplumun düşünen beyni olmak durumundadır (Aktaş, 2011, s. 37).

Aktaş (2011, ss. 37-38) çalışmasında; Batı dünyasının Rönesans'tan XIX. Yüzyıl ortalarına kadar verilen mücadeleden bahseder ve bu mücadelenin istenen insan tipinin nasıl yetişeceğini söylediğini ifade eder. XIX. Yüzyılda Batılı aydınların Fransa, Almanya ve İngiltere'de kendi miraslarını çok iyi kullanarak ait oldukları toplumları millet olma seviyesine yükselttiğini söyler. Buradan hareketle aydınların ulus inşa sürecinde ve modernleşmenin yaygınlaşmasındaki rolünü anlayabiliriz.

Her topluluğun kendine özgü orijinallikleri bulunmaktadır. Milli Romantik Duyuş Tarzı ile hayatın her safhasına yayılan unsurlar tespit edilerek insanlığa sunulmaktadır. (Aktaş, 2011, s. 39). Evrenselliği kabul edilen her değer başlangıçta belli bir mekâna ve insan topluluğuna ait olmakla birlikte, ait oldukları toplumun içerisinde oluşmuşlardır. Don Juan, Raskolnikof, Jan Valjan evrensel tipler olduğu gibi; Kerem, Ferhat, Mecnun, Köroğlu'da evrenseldir. Bunlar, öncelikle Milli Romantik Duyuş Tarzı ile işlendikten sonra evrensele aktarılırlar.

Romantik duyuş tarzı ile insan tarihi bir varlık olduğunu (Aktaş, 2011, s.40), sezmiştir. Milli romantik duyuş tarzıyla insan kendi kültürünü oluşturan unsurları tanır, farklılığını

ortaya koyar. Bunu yaparken de dış kültürlerden uzak durmaz ve kendini onlara kapamaz. Farklı kültür kaynaklarından yararlanarak, kendisini inşa eder. Bu sayede de zamana ayak uydurarak yol alır.

Milli romantik duyuş tarzı söz konusu olduğunda ilk akla gelen isimlerden birisi Cengiz Aytmatov'dur. Şerif Aktaş'ın (2011, s. 150) belirttiği üzere, Aytmatov, aytış ananesinden hareketle, anlatmaya dayalı ve çağın gerekliliklerine uygun romanlar yazmaktadır. Bu geleneğin kökleri, Kazakistan ve Kırgızistan coğrafyasında gelişen sözlü edebi dile dayanır. Aytış geleneği, zamanın ihtiyaçlarına göre zenginleşmiş, geniş ölçüde anonim bir değer kazanmış ve belirli bir anlatma tarzını şekillendirmiştir. Dolayısıyla, Aytmatov'un eserlerini anlamlandırmak ve yorumlamak için, onun beslendiği bu sözlü kültürel geleneğin etkisini dikkate almak gereklidir. Sözlü edebiyat geleneğinin değişen şartlar doğrultusunda yazılı kültür ortamına ne şekilde aktarıldığını gösterme konusunda başarılı bir örnektir. Aytmatov, ait olduğu toplumun kültürel ve tarihsel birikimini kullanarak kendi özelliklerini göz önünde bulundurarak edebi metin meydana getirmişlerdir.

Son olarak Şerif Aktaş milli romantik duyuşu aşağıdaki şekilde tanımlamaktadır:

“Tarihi değerleri, mitolojik unsurları, halkın yaşama tarzını idare eden inançları, dinin halk arasında aldığı şekli, insani ilişkileri düzenleyen kabul edilmiş değerleri sürdürülen hayatın akışı içinde ve zamana açık biçimde severek ve düşünerek onu coşku ve heyecanla ele alma ve anlatma biçimine biz kısaca milli romantik duyuş tarzı diyoruz” (2011, s. 150).

Buradan hareketle milli romantik duyuş tarzının oluşumunda birçok unsurun kullanıldığını söylemek mümkündür. Halkbilimi malzemesi milli romantik duyuş tarzının oluşturulması konusunda önem taşımaktadır. Dönem içinde yazılan metinlerde Türk mitolojisi etkin bir şekilde kullanılmıştır. Bu çoğunlukla köken miti ve kurtarıcı kahraman miti şeklinde karşımıza çıkmaktadır.

3.2.4. Mekansal Mitleştirme-Orta Asya'nın Mitleştirilmesi: Köken Miti Oluşturma

Türk ulus kimlik inşasının sürecinde dönemin hâkim fikir akımı gereği geçmişten hareket edilmiş ve en eski köklere dönüş sağlanmaya çalışılmıştır. İlk gidilen kök ise, Orta Asya olmuştur. İncelenen eserlerin kurgulanışında da Orta Asya'nın eserlerde yer verilmiş şekli, Türk ulus inşasının ve Cumhuriyet tarihi yazımını şekillendirmiştir. İnsanların yaşamlarını sürdürdükleri en geniş mekân olarak vatana duyulan bağlılık, milliyetçiliğin meşrulaştırılmasında araç görevi görmektedir. Tanıl Bora (2007, s. 27); ulus devletlerin kurulması ile milli vatana duyulan bağlılığın arttığını söylemiş, somut bir fiziki mekân yerine, soyut mekanın vatan olarak tahayyül edilmesi gerekli olduğunu belirtmiştir. Soyut mekâna duyulan bağlılığın ise ulusal kimlik aidiyetiyle birleştiğini ifade etmiştir. Bu noktadan hareket ettiğimizde, Anadolu'ya gelişin başlangıç noktası olarak Orta Asya'ya vurgu yapılarak kökene inilmiştir ve vatana duyulan bağlılık arttırılmıştır.

Türk ulus inşası sürecinde, ulus devlet fikrinin geliştirilmesi ve güçlendirilmesi sürecinde, bilimsel olarak sınırların çizilmesi meselesi gündeme gelmiştir. Avrupalı bilim adamları tarafından Anadolu yapılan kazılar önem taşımaktadır. Türk ırkı ve dili ile ilgili çalışmalar ulusal bilincin oluşturulma ve aktarılma aşamasında Osmanlı öncesi ile güçlü bir bağ kurma gerekiyordu (Ersanlı, 2003, s. 213-215).

Kökeni Orta Asya'ya dayanan bir yeni devletin ulus devlet olarak mekânsal zemini Anadolu'dur. İncelediğimiz eserlerde karşımıza çıkan kökleri Anadolu'da olan bir Türk tarihi yazılmaya çalışılmıştır. Anadolu yeni kurulan devletin ana mekânı kabul edilmişti.

Ulus inşası sürecinin en önemli yapıtaşı anlatılar oluşturmaktır. Bu anlatıların işlevi, sürekliliği sağlamaktır. Anlatı oluşturmak aynı zamanda da resmi tarihi desteklemek ve onaylamak anlamına gelir. Bu noktada bakıldığında da dönemin romanlarında siyasi, kültürel ve tarihsel malzemedan hareketle anlatılar oluşturularak öze dönüş fikrinden hareket edilmiş ve köklere gidilmeye çalışılmıştır. Bu süreçte ise, tarihi oluşturma ve kitlelere sunma noktasında roman türünün geniş olanakları vardır. Gerçekliğin kurmaca ile birleştiği bu türde, tarihin aktarılması ve ulus bilincinin oluşması noktasında roman türü işlevsel olarak kullanılmaktadır.

Aydos'un (2011, s. 43) belirttiği gibi, anlatı, geçmişteki olaylar arasında süreklilik sağlayan bir kurgu oluşturmaktadır. Bu durum, ulusal tarih yazımının ihtiyaç duyduğu kökler oluşturmayı, soy çizgilerine dayalı açıklamalar geliştirmeyi ve meşrulaştırıcı geçmişlerin öne çıkarılmasını kolaylaştırmaktadır. Bu anlatının oluşturulmasında folklorik malzeme önemli işlevler yüklenir. Özellikle mitler, ulus inşası sürecinin devamlılığında sürekliliğe katkı sağlayan bir yapı taşımaktadır. Mitler aracılığıyla kökene inme sağlanmış olur ve ulusun kendine özgü oluşu da sağlanmış olur. Tekeli'nin (1997, s. 133) söylediği gibi, ulus devlet açısından bu tarz bir tarihselci anlatımın benimsenmesi, anlatının da onu özel bir anlayışına yerleştirmesini sağlar. Bu zaman anlayışı da modernite projesini iyimser bir hale getirir.

Avrupa devletlerindeki ulus inşası süreçlerine baktığımızda, köken ve soy miti oluşturma ile yola çıktıklarını görmekteyiz. Soy miti oluşturmak, toplumda birlik ve beraberliğin sağlanması için gereklidir. Burada kolektif bilinçaltının gücünden yararlanmak işe yaramaktadır. Smith'in (2002, s. 193); Ulusların Etnik Kökeni çalışmasında belirttiği gibi, kim olunduğu, nereden geldiği, ataların ve kahramanların kimler olunduğu önem kazanır. Bunlar hatırlanarak tarihyazımında kullanılır. Romanda bu hatırlanan malzemeyi kullanarak tarihyazımına katkı sağlar. Toplumsal bilincin oluşturulmasına yardımcı olmaktadır.

İnsanlar dünyayı belirli bir çerçeve üzerinden algılar ve anlamlandırır. Bu çerçeve kültür tarafından belirlenmektedir. Nesillerarası aktarım aracılığıyla gelen bu bilgi, geçmişi bugüne getirir ve sürekliliğin sağlanmasını kolaylaştırır. Bu sayede, geçmişle bütünleşme de sağlanmış olur. Smith'in (2002, s. 265) söylediği gibi, kalıcılığın sağlanması için mitler, anılar ve sembollerin yenilenmesi ve anlatılması ile gerçekleşmektedir. Ulus da her kuşağı aracılığıyla hikâyenin yenilenmesi ve tekrar anlatılmasıdır. Ulus anlatısını oluşturan unsurlar sürekli olarak dolaşımında olmaktadır.

Ulus inşası sürecinde ulusun kolektif çıkarları önem taşımaktadır, bireysel çıkarlar geri planda kalmaktadır. Ulus devlet oluşumlarında, ulusların bir ruhu ve özü bulunmaktadır. Bu da onları modern öncesi toplumlardan belirli ölçüde ayırmaktadır. Çünkü modern öncesi toplumlarda dine dayalı ve hanedana dayalı yönetim şekilleri belirli aidiyet şekillerini zorunlu kılmaktaydı. Ulus devletlerde inşa sürecinde, bilim adamları, şair ve

yazarlar görev almışlardır. Smith'in (2002, s. 208) ifade ettiği gibi, şairler ve bilginler yeni ulus mit ve sembollerinin sözcüsü olmuşlardır.

1923-1938 yılları arasındaki çalışmalara baktığımızda da ulus inşası süreci çok yönlü boyutuyla dikkat çekmektedir. Dönemin şair ve yazarları, geçmişten hareket ederek oluşturdukları metinler aracılığıyla sürecin etkin bir şekilde yürütülmesine destek olmuşlardır. Smith'in (2002, s. 232) söylediği gibi, arkeolojik bulgular aracılığıyla eski soy kütüklerine ve altın çağlara dönerek kendimizi bir yerlere yerleştiririz. Köklerini keşfeden entelijansiya için fiziksel mevcudiyet, geçmişe dönüş için zemin oluşturur.

Bu anlatılarda standartlaşmış bir yapı da söz konusudur. Tekeli'nin (1997, s. 134) ifade ettiği gibi, mesajlarını vermek için anlatıdaki karmaşık yapıyı ve belirsiz yönleri elerler. Smith (2002, s. 228); milliyetçilik tarafından işlenen unsurların destanlar, vakayinameler ve geleneklerin yeniden birleştirilmesiyle oluştuğunu, entelektüellerin bulduğu öğeler aracılığıyla mitolojiler meydana geldiğini ifade etmektedir.

Bu unsurlar sayesinde köken bilinci oluşturulur ve kuruluş anlatıları meydana getirilir. Bu kuruluş anlatılarında, kökene bağlayıcı hatırlama figürleri kullanılır. Bu bir kahraman olabileceği gibi, bir mitolojik anlatı veya tarihsel bir olay olabilmektedir. Bu unsurlar ile eski köklü geçmiş fikri hatırlatılarak, kimlik algısı şekillendirilir.

Toplumların geçmişinde birçok sembol ve anlatı bulunmaktadır. Bu semboller ulus inşası sürecinde hâkim resmi ideoloji doğrultusunda kullanılır. Yeniden hatırlatılan ve yazılan bu geçmiş ve geçmişe dayalı unsurlar aracılığıyla resmî ideolojinin yansıtıldığı metinler oluşturulur. Resmi söylemin bir parçası halinde olan bu metinler, Billig'in (2002, s. 86) belirttiği gibi hegemonik değerleri ortaya koyar.

Ortak bir dil, tarih ve kültür bilinci oluşturma çabasının olduğu bu metinlerde, Calhoun'un (2007, s.74) başlangıç yapabilmek için var olan bir ulusal kimlikten hareket etmek şarttır. Türk ulus inşasını düşündüğümüzde; varolan ulusal kimlik Türk kimliğidir. Anlatılarda eğiticilik ön planda olduğu için Türk kimliği üzerinden inşa edilen anlatılar oluşturulmuştur.

Smith de, topluluğun elindeki değerlerin somutlaştırılması gerektiğini söyler (2002, s.51). Bu noktadan bakıldığında, 1923-1938 yılları arasındaki oluşturulan metinlerde, Türk kimliğinin birleştiriciliği etrafında destan ve diğer mitolojik anlatıların tekrar yazıldığını

veya yazılı kültüre dönüştürüldüğü söylemek mümkündür. Destanların romanlaştırılması, çocuklar için yazılmış tarihi hikayeler, metinlerdeki Türk erkek ve kadın kahramanlar resmî ideolojinin sürekliliğini sağlama noktasında yardımcı olurlar. Tekrar tekrar aktarılacak tarihsel ve kültürel sürekliliğinin sağlanmasına neden olurlar. Ulus kimliğe yapılan övgü, kökenin kutsallığı düşüncesi ve grup kimliğiyle ilişkisi bu anlatılarda ön plana çıkarılmıştır.

Ulus inşası süresinin modernleşme ve milliyetçilik ile ilişkisini düşündüğümüzde, milli devletin kurulması ile milli tarihe mekân olan milli bir coğrafyayı da gerekli kılmaktadır. Coğrafya kavramı burdan baktığımızda, ulus devletlerin kimliklerini de temsil eden bir görünümde dirler. Ulus devletlerin şekillenme süreçleri ile tarihsel ve kültürel sürekliliği sağlama noktasında tarih ve coğrafya önem kazanmıştır. Bu noktadan baktığımızda da milli tarih ve milli coğrafya önem kazanmaktadır. Braudel'in (2001, s.39) ifade ettiği üzere, her uygarlık, belirli bir mekâna ve buna bağlı olarak kendine özgü bir coğrafyaya dayanmaktadır. Bu coğrafya, uygarlığın karakterini belirleyen ve süreklilik taşıyan unsurlardan oluşur. Dahası, her uygarlık için bu coğrafi koşullar farklılık göstermektedir.

Kolektif bellek kültürel anlatılar aracılığıyla inşa edilmektedir. Yazılı kültüre geçiş noktasında bellek üzerinde de etkileri bulunur. Connerton (1999, s.119), "bir sözlü kültürden yazılı kültüre geçiş, bedenleştirme pratiğinden kaydetme pratiğine geçiştir" derken, yalnızca bir iletişim biçiminin dönüşümünü değil, aynı zamanda kültürel bir değişimi de vurgulamaktadır. Bu geçiş, bilginin aktarılma biçiminde köklü bir dönüşümü ifade etmektedir. Sözlü kültürde söz ve beden aracılığıyla sürdürülen hafıza, yazılı kültürde kayıt altına alınarak kalıcılık kazanmaktadır. Sözlü kültürde bilginin aktarılması ritüeller ve sözlü anlatılar aracılığıyla gelecek kuşaklara aktarılırken beden hareketleri önemli bir role sahiptir. Eyleme dayalı aktarım biçimi, sözlü kültür ortamında belirgindir. Bilginin sürekli olarak canlı olarak kalmasını sağlayan performansa dayalı bu aktarım biçiminin kullanılmasıdır. Yazılı kültürde ise, bilgi somut bir şekilde kaydedilmektedir. Yazılı metinler ile geniş bir zaman dilimine yayılmaktadır. Connerton'un sözünü ettiği geçiş, sadece iletişim biçiminin dönüşümü değil, aynı zamanda insanın dünyayı algılama ve anlamlandırma yolunun da değişimini ifade etmektedir. Ancak zihinsel ve tenik bir değişim yaşanmakla birlikte sözlü kültür etkileri yazılı kültürde belirgindir. Kolektif unsurlar yeni anlatıların kurulmasında etkin olarak kullanılmaktadır.

Ulus devletin inşası sürecinde geçmiş yeniden yapılandırılabilir, unutturulabilir veya hatırlatılabilir. Bu bağlamda da bir köken anlatısı kurma durumuyla karşı karşıya kalmaktayız. Halbwachs (1992, s.91), toplumsal belleğin ana işlevinin sosyal grubun bağlılığını pekiştirme yoluyla kimliği kesinleştirme olduğunu belirtmiştir. Bu hususta destanlar, şiirler, tarihi romanlar ulusal kimliğin oluşturulmasında ve devamlılığın sağlanmasında önemli görevler üstlenmektedir.

Dönemdeki romanlarda Assman'ın sözünü ettiği mekânsal bağlılık ve bellek mekanına işaret eden vatan kavramını şekillendirmede hatırlama figürü olan kahramanlar ve mitler malzeme olarak kullanılır. İç ve dış düşmanlar aracılığıyla da ötekiler ortaya çıkarılır.

Özellikle de tarihsel romanda geçmişi belli bir seçme işlevine tabi tutarak ayıklama ve gereken malzemeyi amaca ve istenilene uygun şekilde kullanma söz konusudur. Belleği belirli bir ideolojiye hizmet edici şekilde kullanma durumu bulunmaktadır. Grup belli bir mekân ve zamana yerleştirilir, yerleştirildiği mekan ve zamandaki figürlerle özdeşlik kurarak ortak bir geçmiş inşa etme durumu ile karşılaşılır. Seçilen mekân ve kahramanlar aracılığıyla süreklilik fikri taşınır (Başaran, 2007, ss.67-69).

Dönemdeki romanlarda köken miti oluşturma noktasında Orta Asya'nın mekanlaştırılması dikkat çekmektedir. Bunda Türk Tarih Tezinin etkileri açık bir şekilde görülmektedir. Geçmişteki bazı unsurlar ön plana çıkartılmakta ve Orta Asya Türklerinin savaşı özellikleri ile bağ kurulmaktadır. Bu süreç bir kimlik inşa sürecidir. İnşa sürecinin mekânı da, Orta Asya olmaktadır. Türklerin kökenlerinin çok eskiye dayandığını gösterme ve açıklama hususunda çok eski dönemlerden beri devlet kurma geleneği olduğu düşüncesi ile devamlılık fikri taşınmaktadır.

Orta Asya'nın mekanlaştırılması noktasında ilk örnekler Cumhuriyet'ten önceki döneme denk gelmektedir. Milli Coğrafya düşüncesi, Osmanlı Devleti'nin yıkılışı sürecinde bir kurtuluş çaresi olarak milliyetçi düşünce tarafından tartışılmıştır. II. Meşrutiyet'ten sonra milliyetçilik dil, tarih ve coğrafya üzerinden süreklilik gösterir. Aynı yapı Cumhuriyet dönemine de intikal eder. Orta Asya, Türklüğün merkezi ve esas içeriğini kazandığı mekân olması nedeniyle bir anlam taşımaktadır. Eski yurdun hatırlanışı şeklinde ifade edilir.

Coşkun (2012, s.27-28), “Hayali Bir Coğrafya Tasavvuru: Orta Asya (1908)-II. Meşrutiyet Dönemi Hikaye ve Romanı- isimli çalışmasında, roman ve hikâyelerde Orta Asya’nın üç şekilde kurgulandığını söylemiştir. İlki, ideal ülke Turan’ın merkezi olarak görülen Orta Asya’nın anlatıldığı ütopyik roman ve hikâyelerdir. Bu tip romanlarda; kahramanlar ya Turan birliğini kurmak için Orta Asya’ya giderler ya da Orta Asyalı Türk kahraman, Osmanlı Devleti içinde Türk birliğini kurmak idealini gerçekleştirmeye çalışır. Bu kahramanlar ferdi hayatlarını feda eden toplum mistikleri şeklinde kurgulanmıştır.

İkinci kurgu şekli, tarihî romanlarda karşımıza çıkmaktadır. Bu romanlarda Orta Asya Türk tarihi konuları oluşturmaktadır ve yazarların ideolojilerine göre bir bakış açısıyla yansıtılmaktadır. Bu romanlar çoğu zaman popüler romanlar olarak nitelendirilir (Coşkun, 2012).

Üçüncü kurgu şekli; dönemin aktüel meselelerini işleyen roman ve hikâyelerde Orta Asya’nın tema olarak yer alışıdır. Bu tip romanlarda, Rusların Orta Asya Türklerini asimile politikası, Turancılık ideali, Orta Asya’daki eğitim ve toplumsal meseleler işlenir (Coşkun, 2012, s. 28).

Cumhuriyet’in ilk yıllarında da Orta Asya imgesinin yaygınlığı bilinmektedir. Benzer kurgu metinler, Cumhuriyet döneminde de kullanılmıştır.

3.2.5. Kurtarıcı Kahraman Miti

Türk sözlü anlatı geleneği içerisinde kahraman ve kahraman etrafında gelişen olaylar anlatıların odağının önemli bir noktasını oluşturur. Kahramanın mitolojik anlatılardaki rolü oldukça baskın olup, iktidarı temsil eden bir düzlemde karşımıza çıkmaktadır. Sözlü kültür ortamındaki kahraman farklı nedenlerle dönüşüme uğrayarak yazılı kültür ortamı ürünlerinde de karşımıza çıkar. Sözlü anlatılardaki kahramanlar, 1923-1938 Türk ulus inşası sürecinde iktidarın meşrulaştırılması, resmî ideolojik söylemin güçlendirilmesi noktasında yazılı kültür ürünlerinde kullanılmıştır. Kahraman mitosunu, 1923-1938 yılları arasında yazılan eserlerde yaygın bir şekilde bulunmaktadır. Kültürel geleneğin sürekliliği bağlamında önemli bir yere sahip olan kahramanlar, siyasi sürekliliğin devamlılığı için de önem taşımaktadır. Bu noktadan bakıldığında kurtarıcı kahraman miti ilgili dönem eserlerinde ya doğrudan ya da mitleştirme yoluyla kullanılmıştır.

Modern bir toplumda insanların neden kahramana ihtiyaç duyduğu sorunsalı ve bunula ilişkili olarak geçmiş anlatılardaki kahraman imgesinin kullanılması, sosyo-kültürel ve tarihsel süreklilik içerisinde bu durumun önemi, kahramanın iktidar ile olan ilişkisi çalışmanın altta kalan kısmını oluşturmaktadır.

Türk ulus inşası sürecinde mitler ve mitsel kahramanlardan hareket edilerek üretilen metinleri dönemin kanon anlayışı üzerinden değerlendirmek daha doğru sonuçlara götürecektir. İlgili döneme baktığımızda romantik milliyetçi bir tavır içerisinde şair ve yazarların ulusal kanona hizmet ettiklerini görmekteyiz. Türk Tarih Tezi doğrultusunda yazılan eserlerde mitolojik unsurlar dönemin hâkim anlayışını destekler nitelikte kullanılmıştır.

Kahraman olgusu geleneksel süreklilik içerisinde farklı kültür ortamlarında devamlılığını sürdürmüştür. Mitler sadece arkaik dünya için değil, modern dünya için de işlevsel özelliklere sahiptir. Bu da Eliade'nin dediği yaşayan ve inanırlılığı olma durumuyla örtüşmektedir. Eliade (2001, s.18), mitlerin “bütün ritlerin ve bütün anlamlı insan etkinliklerinin örnek oluşturacak modellerini ortaya koyması” gibi bir işlevi üzerinde durmaktadır. Mitler, sadece geçmişini anlatmaz, aynı zamanda ritüellerin, toplumsal normların ve bireysel davranışların şekillenmesinde ve devamlılığın sağlanmasında örnek teşkil eden arketipler sunmaktadırlar. Bu bağlamda siyasi ve kültürel geleneğin devamlılığının sağlanmasında, mitler ve dolayısıyla anlatılar önem kazanmaktadır. Mitler belirli iktidarlar tarafından, resmî ideolojik söylemin bir parçası olarak yeniden gündelik yaşamın şekillenmesi için kullanılırlar. Konumuzu oluşturan kimlik inşası sürecinde de, geçmişle kurulan bu bağ ile inşa süreci yürütülür.

Lévi-Strauss, “Mitlerin Yapısı” isimli makalesinde, mitlerin çift yanlılığına değinerek, mitolojik düşünüşün çift yanlılığını gösteren şeylerden birinin siyasi ideolojiler olduğunu söyler. Günümüz toplumunda siyasi ideolojinin mitolojik düşüncenin yerini aldığını ilave eder. Bu da mitin hem tarihle ilgili olduğunu hem de tarihi de aşan bir yapıya sahip olduğunu göstermesi bakımından önem taşımaktadır.

Vico (2007, s.417), Yeni Bilim isimli çalışmasında, otoritenin üç boyutunu ele alır. Bunlardan birincisi tanrısaldır ve hesap sorulamaz. İkincisi, kahramansal otoritedir. Üçüncüsü ise insani otoritedir.

Halis Çetin (2005, ss.155-156) mitolojilerin geleneğin en eski ve en güçlü en eski meşruiyet kaynağı olduğunu söylemiştir. Siyasal iktidarın da vazgeçilmez ideolojik metinleri olduğunu belirtmektedir. Geleneğin mitoloji aracılığıyla geçmiş kutsallaştırdığını ve geleceği buradan hareketle inşa ettiğini belirtmektedir.

Mitler ve mitlerde karşımıza çıkan yazılı kültür ortamı yaratıcılığı içerisinde farklı şekillerde yeniden karşımıza çıkmaktadır. Zaman zaman da kahramana bağlamın durumuna göre yeni yaratım sürecine tabi tutulur. Hobsbawm bunun icat edilmiş gelenek olarak adlandırır. Hobsbawm (2006, s.2), gelenek icadı kavramını “alenen ya da zımnem kabul görmüş kurallarca yönlendirilen ve bir ritüel ya da sembolik bir özellik sergileyen, geçmişle doğal bir süreklilik anıştırır bir şekilde tekrarlara dayanarak belli değerler ve davranış normlarını aşılamaaya çalışan bir pratikler kümesi” olarak tanımlamıştır.

Bu tanım, geleneklerin doğal olarak kendiliğinden oluşmadığını, aksine belirli toplumsal, siyasal ve kültürel süreçler sonucunda inşa edildiğini vurgular. Hobsbawm’a (2006, s.5) göre, gelenek icadı, geçmişe referansla şekillenen formelleştirme ve rutinleştirme sürecini ifade etmektedir. Yani, toplumlar belirli değerleri ve kimlik unsurlarını güçlendirmek için, geçmişle bağlantılı olduğu iddia edilen yeni ritüeller ve normlar yaratır. Bu bağlamda, gelenek icadı, özellikle ulus devletlerin kimlik inşasında, toplumsal dayanışmayı sağlamada ve belirli politik ideolojileri pekiştirmede önemli bir araç haline gelmiştir. Hobsbawm’ın bu yaklaşımı, geleneklerin mutlak ve değişmez olmadığını, aksine zamanla yeniden üretildiğini ve toplumsal ihtiyaçlara göre şekillendiğini ortaya koyar.

Hobsbawm, geleneğin toplumların değişip dönüşmeye başladığı dönemlerde icat edildiğini söyler (2006, s.7). Yeni olanı kurmak için eski olandan yararlanır böyle durumlarda. Bu noktadan bakıldığında, Cumhuriyet ulus inşası sürecinde destanlar ve Türk mitolojisi kullanılarak yeni bir toplum modeli oluşturulur.

Sanayi devrimi sonrasında dönemlerde icat edilmiş gelenekler üzerinde örnekler veren Hobsbawm (2006, ss.1-17) icat edilmiş gelenekleri üç tipe ayırmıştır. Bunlardan birincisi; “toplumsal birlik ve beraberliği ya da gerçek ya da yapay cemaatlere grup aidiyetini oluşturan veya sembolize eden gelenekler”; ikincisi, “kurumları, statü ya da otorite ilişkilerini oluşturan veya meşrulaştıran gelenekler; üçüncüsü ise, “ana amacı

toplumsallaşma, inançların, değer yargılarının ve davranış teamüllerinin aşılma ve aktarılması olan gelenekler”dir.

Hobsbawm’ın icat edilmiş gelenek kavramını ulus devletlerde görmekteyiz. Cumhuriyet dönemi ile ilgili okuma yaptığımızda, 1923-1938 yılları arasında yayınlanan romanlar da bu durumu örneklendirmektedir.

Modernleşme, gelenek ve siyasi iktidar süreçlerine baktığımızda, siyasi iktidarın kurulması, meşrulaştırılması noktasında geleneğin rolünün ne olduğu meselesi önemli bir husustur. Cyril E. Black çalışmasında, modern devlette iktidar ve gelenek arasındaki ilişkileri de değerlendirir. O, modernleşme sürecinde siyasi iktidarın kuruluşu ve toplum inşası sürecinde ortak bir mirasa dayanmanın önemini vurgular. Siyasi iktidarın toplu yaratma amacıyla, geçmişin kahramanlık anılarını canlandırdığını, ortak bir kültür ve tarihi miras yaratma yoluyla toplumsal birliği yarattığını söylemiştir. Bu noktada, modernleştirici devletin geleneği kurma yönünde kahramanların önemi üzerinde durur. 1923-1938 yılları arasında yazılan eserlerin eski mitolojik ve tarihi kahramanlar üzerinden işlenmiş olması bu durumu örnekleme noktasında önem taşımaktadır. Devlet tarafından kurgulanmamakla birlikte, bu kahramanlar aracılığıyla siyasi iktidar meşrulaştırılmaktadır.

Dünya dengelerinin değişmesi, dini otoritenin zayıflaması ve ulus devletlerin ortaya çıkmasıyla devlet ve onun kurumları önem kazanmıştır. 1923-1938 yılları arasında ikincil sözlü kültürde mitik figürler üzerinden oluşturulan metinlere bakıldığında, artık yazılı kültür ortamı ürünleri olarak belirli bir işlevi yerine getirirler. Özellikle kahramanlar düzleminde düşündüğümüzde, kahramanların üretim alanları, romanlardır. Bunların belirli kişiler(yazarlar) tarafından oluşturulduğunu düşündüğümüzde, kurgulanmış kahramanların maceralarını bize sunarlar. Bu durumda, mitolojik unsurlar siyasi iktidarın söylemini meşrulaştırmak amacıyla kullanılırlar.

Seçilen metinlere baktığımızda yeni toplum modeline uygun olarak kahramanların kullanıldığını görmekteyiz. Levent Cantek tarihsel serüven romanlarının gelişimini tarih yazıcılığı ile ilişkilendirir. Modern Türkiye kendini atalar aracılığıyla kurduğunu ve kültürel çevresini de burdan hareketle belirttiğini söyler. Tarihi çizgi romanlarla ilgili olarak söylediğini roman türü için de söylemek mümkündür. Cumhuriyetin kuruluşunda

oluşturulan Türk kimliğinin belirleyici olduğunu belirtilerek, Osmanlı'ya ait her unsurun reddedilmesi ve 1908'den sonra hakim olan milliyetçiliğin kendini iki ayrı mekânsal alanda ifade ettiğini söylemektedir. Bir tanesi saflığın ve bozulmamışlığın simgesi olarak Anadolu ve Öz Türklüğün başlangıç noktası olarak Orta Asya'ya vurgu yapmaktadır. Orta Asya ve Anadolu'nun kültürel ve ideolojik bir olumlama malzemesi olduğunu belirtir. (Cantek, 2003, s. 39-40).

Dönemdeki romanlarda kahramanlara baktığımızda Orta Asya kökenli olduklarını görmekteyiz. Bu romanlardaki Oğuz Han, Cengiz Han, Attila, Battal Gazi mitolojik ve tarihsel anlatılardan romana geçmiş kahramanlardır. Bu kahramanlar Türk Tarih Tezi'ni desteklemenin ve bir aracı durumundadırlar. Çoğunlukla da bu kahramanlarla tarihi romanlarda karşılaşılmaktadır. Kahramanlar, bugünü inşa ederken, geçmişin desteğini alma çabasının birer ürünüdür.

Sözlü kültür ortamından yazılı kültür ortamına kahraman ve kahramanın sunuluşu yaratıcılıkta malzeme ve teknolojiye bağlı değişmeler olmasına rağmen, kahramanın özellikleri ile dinleyici veya okurun kahramandan bekledikleri aynıdır. Kahraman, destanlarda, doğumundan ölümüne kadar olağanüstü özelliklerle çeşitli başarılar kazanmış kişidir.

Çobanoğlu'nun (2007, s.341) belirttiği üzere, Türk epik destan geleneğinde kahraman, yalnızca bireysel cesaretiyle öne çıkan bir figür değil, aynı zamanda kendi boyunu ve halkını dış ya da iç düşmanlara karşı koruyan, toplumunun birliğini sağlayan, kendini aşmış bir alperen-yiğit tipidir. Bu kahraman, çoğunlukla daha ana karnındayken kaderi belirlenmiş, doğaüstü niteliklere sahip olarak tasvir edilir. Destanlarda, bazen kendisiyle önceden söz kesilmiş ancak ailesi tarafından kaçırılan sevgilisini ya da eşini arayan, bazen de olağanüstü varlıklarla mücadele eden bir figür olarak karşımıza çıkar. Türk destan kahramanının en temel özelliklerinden biri de bireysel kahramanlığının ötesinde toplumsal bir işlev taşıması, yani sadece kendi çıkarları için değil, boyunun, halkının devamlılığı için savaşmasıdır. Bu bağlamda, Türk epik anlatılarında kahraman, yalnızca fiziksel gücüyle değil, aynı zamanda ahlaki üstünlüğüyle de ön plana çıkmaktadır.

İsimleri değişmekle birlikte çoğu özellikleri aynı olan bu kahramanlar, yazılı kültür ortamı yaratıcılığında da yer almıştır. Destanlarda olağanüstü özelliklerle yer alan

kahramanlar, romanlarda daha gerçekçi sunulurlar. Destanlarda kahramanlar çoğunlukla alp ve veya alperen tip olarak yer alırlar. Alp ve alperen kavramları da, kültürümüzdeki sürekliliği sağlama noktasında önem taşımaktadır.

Alp kavramı, cesur ve yiğit ve dışa dönük bir insan olarak düşünülürken, alperen; alpin bu özelliklerinin yanısıra yüksek idealler peşinde koşan bir insan tipi olarak karşımıza çıkmaktadır. Alperen kavramı, özellikleri bakımından kendini aşan ve toplumun çıkarları doğrultusunda hareket eden, toplumdan beklenen tüm istedik değerleri bünyesinde barındırdığı için kahramanların hepsinde bu özellik görülmektedir.

Roman yazarı tarihin tanıklığını yapan bir kişi olarak; yaşadıkları dönemin ideolojik yansımalarını kendi zihinlerinde kurguladıkları gerçeklikle kullanmaktadırlar. Bu durumda da zamanın uygun koşulları doğrultusunda, bazı ilavelerde bulunabilecekleri gibi, bazı unsurları da çıkartabilirler. Yazar, gerçekliği kendi zihinsel süzgecinden geçirerek yeniden kurgulamaktadır. Erken Cumhuriyet Dönemi yazarları için de tarih ve mitolojik unsurlardan hareketle oluşturdukları bu eserler resmi bir tarih oluşturmanın da bir parçası durumundadır.

Bu bağlamda düşünüldüğünde oluşturulan bu metinler aracılığıyla, geçmiş ile bir bağ kurularak tarihsel süreklilik oluşturulmaktadır. Geçmişten gelen kimi unsurlar, -bu tarihsel bir olay veya kişi, mitolojik bir figür olabilir- bugüne taşınarak onlardan hareket edilerek yeni bir anlatı oluşturulur. Resmi tarihi destekleyen bir şekilde kullanılır. Çok eski dönemlerden getirilen tarihi veya mitolojik bir şahsiyet dönemin anlayışını yansıtıcı bir şekilde işlenir ve kimi zaman belirli bir ideolojinin yansıtıcısı olarak kullanılır. 1923-1938 yılları arasındaki döneme baktığımızda, eski zamanlardan getirilen destan kahramanı veya tarihi bir şahsiyet çoğu zaman yeni kurulan devletin ideolojisini yansıtan bir özellikte konuşturulur. Türk kimliğinin ön plana çıkartıldığı romanlarda, kahramanlar Türk kahramanları olup, başarıları etnik kimlikleriyle ilişkili olarak sunulur. Bu dönemde Osmanlı'yı ele alan romanlarda da yine aynı şekilde kahramanlar da, Türklük vurgusu hakim olarak karşımıza çıkmaktadır. Dönem romanında kurgulanan gerçeklik içerisinde sözünü ettiğimiz kahramanlar ideolojik aktarıcı bir işlev yüklenmişlerdir.

Toplumsal ve siyasal deneyimler, kahramanın etki gücü üzerinde belirleyici durumdadır. Anlatı ve sembollerin araç olarak kullanılması noktasında dönemin ihtiyaçları belirleyici durumdadır. Milletler zor zamanlarında toplumsal ve siyasal açıdan kendisine yakın

bulduğu kahramanları kurtarıcı figür olarak seçmektedir. Şair ve yazarlar da geleneksel olanı ideolojik olarak yeniden kullanırlar. Kültürel belleklerde var olan bu figürler, dönemin ihtiyaçları baz alınarak kullanılır. Kahramanların bazı özellikleri ön plana çıkartılırken, bazı özellikleri kullanılmaz. Geleneksel anlatılarda olağanüstü kahramanlarla mücadele eden kahramanlar, yazarların ürettiklerinde belirli bir kimliğin savunucusu olarak kullanılırlar. Kahraman geçmişten dayanak bularak meşruiyetin sağlanmasına katkıda bulunur.

Osmanlı Devleti'nin kahramanlık, efsane, rüya vb. semboller aracılığıyla kurduğu anlatılar da benzer nedenlere dayanmaktadır. Ulubatlı Hasan ile ilgili efsaneler ve Hz. Muhammed'in İstanbul'un fethiyle ilgili hadisi Osmanlı İmparatorluğu'nun meşruiyetini ve güvenilirliğine dayanak oluşturmak için kullanılmaktadır. Osmanlı'nın kuruluş efsaneleri de yine aynı şekilde bir görev üstlenir.

Selim Dirimgil (2009); marş, bayrak, tuğra gibi semboller aracılığıyla devlet ve millet fikrinin pekiştirilmesi durumunu açıklamıştır. Cumhuriyet Döneminde geleneksel kahramanların kullanımı belirgin farklılıklar göstermekle birlikte aynı amaca hizmet etmektedir. Tarihi ve mitolojik kahramanlar Cumhuriyet'in değerleriyle konuşmakta veya konuşturulmaktadırlar.

Bu dönem romanlarında kahraman, edilgen bir konumda olup, içinde bulunulan zaman ve mekânın siyasi ve toplumsal kabulleri doğrultusunda metinlerde konumlandırılırlar. Yazarlar, onlara biraz kendi istedikleri şekilde biraz da hâkim ideoloji doğrultusunda söz söyletirler. Kahraman hangi dönemden çıkartılıp alınmış olursa olsun, geçmişten gelen özellikler bir yana bırakılarak günün ihtiyaçlarını karşılamak için bir araç olarak kullanılır. Dönem içerisinde yaratılan tarihi roman kahramanları; tarihin aktarıcısı olmaktan ziyade, yazarın isteklerini ve hâkim ideolojiyi yansıtmaya bir yönde yer alırlar.

Ömer Türkeş (2011, s.82), "Romana Yazılan Tarih" adlı makalesinde; roman sanatının birçok özelliğini destan ve mitoslarda bulunduğunu belirttikten sonra destan, mitos ve masalların edebiyat kadar tarihin de alanına girdiğini belirtir. Türkeş'e (2011, s. 82) göre, destan, mitos ve masalların yanı sıra, modern tarih yazımına öncülük eden ilk tarihi metinlerde de edebiyat ve tarih iç içe geçmiştir. Tarih, toplumsal hayat, iklim ve coğrafya, edebi bir anlatıyla birlikte tasavvur edilmiş, bu durum tarihsel metinlere sanatsal bir boyut kazandırmıştır. Özellikle Homeros, Herodotos, Ksenophon ve Strabon'un metinleri,

yaşadığımız topraklara bambaşka bir anlam ve atmosfer katmış, coğrafyayı yalnızca fiziksel bir mekân olarak değil, kültürel ve tarihsel bir anlatının parçası olarak ele almıştır.

Romanın önceki anlatılarla ilişkisini şöyle tanımlamıştır: "Roman, geleneksel anlatı kalıplarından –epik, fabl ve trajedilerden-farklı olarak, alegorik/evrensel tiplerin değil, somut bireylerin somut hayatları ile ilgilidir. Eski edebiyat zaman dışı bir evrensellelikle uğraşırken, bu yeni edebi tür zamanı da işin içine katıp mitolojik ve dini zamanın yerine tarihi ve maddeci bir zaman algısını getirmiştir. Romanın daha ilk örneklerinde karşımıza çıkan bilinç ile zaman zaman/mekân arasındaki ilişki, Locke'un izlerini taşır. Bireyin ancak geçmiş yaşantısı yoluyla kendi kimliğine ulaşabileceği düşüncesine paralel biçimde, roman sanatında da kahramanın kimliği ve kaderi, geçmişteki yaşantısı ve şimdiki zamandaki bilinçli varlığı ile birlikte ele alınmaya başlanır" (Türkeş, 2011, s.89).

II. Meşrutiyet ile birlikte güçlenen Türkçülük akımı, Cumhuriyet ile birlikte de etkisini sürdürmüştür. Ulus-devlet arasındaki bu ilişkiyi güçlendirmek amacıyla belirli araçlar kullanılmıştır. Bu dönemde Mete, Attilâ, Bilge Kağan, Cengiz Han, Oğuz Han, Alp Aslan gibi mitolojik ve tarihî kahramanlar aracılığıyla dönemin ruhu yansıtılmıştır.

3.2.6. Kemalettin Şükrü Orbay-Destanın Tarihselleştirilmesi-Oğuz Kağan (1932) ve Bozkurt (1932)

Kemalettin Şükrü Orbay, erken Cumhuriyet döneminde eser vermiş kişilerdendir. Bu dönemde dönemin özelliklerine uygun olarak eserler yazmıştır. Oğuz Han (1932) ve Bozkurt (1932) kitapları Oğuz Kağan destanının hikayeleştirilmesinden meydana gelmektedir. Muharrem Kaya (2015, s.101) belirttiği gibi, bu kitaplar okuldaki derslere yardımcı olması için hazırlanmış bir serinin parçasıdır. Konumuz roman olmakla birlikte burada biraz daha hikâye formunda olmasına rağmen bu eserlere yer vermek önem taşımaktadır. Dönemin destan mitolojisi ile kurduğu ilişkiyi anlayabilmemiz mümkün olmaktadır. Cumhuriyet döneminin ilk yıllarında destan kahramanları edebi figür olarak sıklıkla kullanılmıştır. Daha sonraki dönemlerde de sıklıkla Oğuz Kağan imgesi roman kahramanı olarak değerlendirilmiştir.

Oğuz Han (1932) eserinde Kara Han çocuğu olmadığı için kılıçlarına dua etmektedir. Çocuk doğar, annesinin memesini bir kere emer daha sonra emmez. Herkesin yediklerini

yemez ve kendi ad koyar. Altın Dağı'na avlanmaya gider ve orada babasının kılıcını parçalanır. O zaman güneşe tapmaya başlar. Dağdan dönerken dağda bir canavar olduğunu öğrenmiştir. İlk gün geyiği ağaca bağlayarak eve dönmüştür. İkinci gün ayıyı ağaca bağlamıştır. Gece canavarı öldürür. Daha sonra ona Güneş Tanrı ona bir kız hediye etmiştir. Evlenerek üç çocuğu olur. Bir ağacın dalları arasında da başka bir kız bulur. Bu kızla da evlenmiştir. Ondandır üç oğlu olmuştur. Eserin sonunda Oğuz Han halkı toplamış ve kendini han olarak ilan etmiştir.

Bozkurt (1932) eserinde ise Oğuz'un seferleri anlatılmıştır. Oğuz Han, Urum Kağan'ı mağlup edebilmek için Gök Tanrı'ya yalvarmıştır. Karanlıklar içinde erkek bir boz kurt dile gelmiştir. Orduya önderlik etmiştir. Her bir Türk boyu Oğuz'a yardımcı olur. Uluğ Türk'ün rüyasını yorumlayan Oğuz, ülkesini çocukları arasında paylaşmıştır.

İki anlatı da destan metni ile uyumludur.

3.2.7. Peyami Safa-Tarihle Mitoloji Arasında Attila (1931)

Ulus devletleşme süreçlerinde en önemli araçlardan biri edebiyat yapıtlarıdır. Yeni kurulan devletin ilke ve inkılapları doğrultusunda oluşturulan edebiyat yapıtlarında da ulus bilincinin oluşturulması tarihten ve gelenekten beslenerek gerçekleştirilmektedir. Daha önce de belirttiğimiz gibi, bu dönemin romanlarında efsanevi, mitolojik ve tarihi kahramanlar önemli roman figürleri olarak karşımızda durmaktadır. Tarihten seçilen kahramanlar, tarihle mitolojinin birleştiği bir konumda sunulmaktadır. Attilâ Erken Cumhuriyet döneminde ve daha sonraki dönemlerde tarihi romanlarda önemli bir imge olarak karşımıza çıkmaktadır. Tarihi fon oluştururken Attila figürü dönemin anlatı türleri içinde etkin bir şekilde kullanılmıştır.

Türklerin Orta Asya'dan geldiği ve medeniyet kurucu bir özelliği olduğu fikrinden hareketle oluşan Türk Tarih Tezini destekleyen birçok edebi yapıtla karşılaşmaktadır. Bundan dolayı birçok tiyatro eseri, roman ve şiir tarihi ve mitolojik kahramanların hikayesini yeniden anlatır, güncel bağlamda değerlendirilir. Attila imgesi de Türk Tarih Tezi ve milliyetçilik bağlamında dönem içinde etkin bir şekilde eserlerde kullanılmıştır. Edebi metinlerde tarihi figürler belirli özelliklerine vurgu yapılarak yeniden kurgulanmaktadır. Eserdeki figür, tarihin belirgin bir döneminden alınmakla birlikte

içinde yaşanan dönemin ilke ve inkılaplarına göre yeniden düzenlenmektedir. Epik bir anlatının tercih edildiği bu tarihi eserlerde, okurun hafızasına seslenilir ve vatan ve millet duygusu harekete geçirilmektedir. Özellikle halkı eğitmeyi amaç edinen halkevlerinde ulus bilincini geliştirecek tiyatro oyunlarına yer verilmiştir. Bu eserlerde, Orta Asya Türk tarihi ve kültürü ön plandadır. Çalışmamızın önceki kısımlarında dile getirdiğimiz gibi bir köken anlatısı aktarılmaktadır. Tiyatro oyunları ve romanlarda Atilla imgesi güçlü sıklıkla kullanılmıştır. Behçet Kemal Çağlar'ın Attila piyesi de bu amaçlarla yazılmış bir eser olma özelliğine sahiptir. Anthony Smith eserinde, “tarihi dönemleri konu alan eserlerin altınçağ ve yeniden doğuş mitleri kullanarak olduklarını belirtmiştir. Behçet Kemal Çağlar'ın Attila Piyesi her şeyden önce Türk Tarih tezinin temel ideolojisine uygun bir şekilde kaleme alınmıştır. Eserde Avrupa Hun Devleti anlatılır ve Osmanlı'dan önce de bir Türk tarihi olduğu fikri okura verilmektedir. Eserde 450'li yıllar kaleme alınmıştır. Attila piyeste, efsanevi özellikleriyle birlikte ele alınmıştır. Tarihi bir roman olmakla birlikte, yazarın öznel seçimleri ile oluşturulmuş bir metindir. Eserde Attila efsanevi ve mitolojik bir kahraman olarak sunulmuştur. Türk Tarih Tezi ile uyumlu bir özellikle karşımızda durmaktadır. Herder'in milliyetçilik anlayışında görülen “volk” kavramı veya etnisitenin tarih anlayışı ile ön plana çıkması Çağlar'ın tarihe bakışını özetler niteliktedir. Tarihten ayrı bir edebiyat eseri vücuda getirilmemesi de modernizmin ve milliyetçiliğin dolayısıyla Türk Tarih Tezinin gereğidir. Kolektif unsurların kullanılarak milliyetçiliğin yaygınlaştırılması söz konusudur. “Biz” duygusu tarihi ve efsanevi kahramanlardan güç alarak yaygınlaştırılmıştır.

Yukarıda sözü edilen Attilâ imgesi, romanda da karşımıza çıkmaktadır. Burada Peyami Safa'nın Attila'yı nasıl anlattığına bakmak yerinde olacaktır:

Peyami Safa, roman türüne katkıları ve eserleri ile önemli konumda durmaktadır. Onun romancı kimliği birçok çalışmaya konu olmuştur. Eserleri arasında üzerinde az durulmuş bir tarihi romanı bulunmaktadır. Ahmet Özcan (2015) “Yazarının Unuttuğu Roman: Attila” isimli çalışmasında; “Attila adlı bu tarihi roman sadece yazarı tarafından değil, edebiyat araştırmacıları tarafından da adeta unutulmuş gibidir” şeklinde ifade etmiştir. Bu durumun başlı başına bir çalışma konusu olabileceğini düşünmektedir. Bundan dolayı, yayınlandığı dönemde ifade ettiği anlama odaklanmıştır. Bu dönemde bu romanın yazılması dönemin ruhuyla uyumludur. Dönemin edebi ortamındaki üretim biçimleri ile paralellik göstermektedir.

Erken Cumhuriyet döneminde Peyami Safa'nın Attila romanı ulus devletleşme sürecini anlama konusunda tarih ile mitoloji karışımı bir özellikte karşımıza çıkmaktadır. Eser, Hunlar ve Attila hakkındadır. Bu konuda yazılmış ilk roman olmak özelliğine sahiptir. Eser, ilk olarak 1928 yılında Cumhuriyet gazetesinde tefrika edilmiştir. Kitap olarak basılması ise 1931 yılında Resimli Ay Matbaası tarafından gerçekleştirilmiştir. 1974 yılında da Ötüken Neşriyat tarafından yeniden basılmıştır (Özcan, 2015, s. 323).

Murat Belge (2008) çalışmasında Attilâ'ya geniş bir yer vermiş ve değerlendirmesini yapmıştır. O, Safa'nın romanı ile ilgili olarak; “kendi romanını Brion'unkine bir çeşit “cevap” olarak yazdığı kanısına vardım”(s. 240) şeklinde ifade etmiştir. Ahmet Özcan (2015: 323) bu romanın Attila'nın Türklerin atası olarak keşif, icat ve yeniden tasavvurunda öncü rolü olduğu üzerinedir” açıklamasını yapmıştır.

Peyami Safa'nın *Attilâ* romanı, Türk edebiyatında tarihî ve mitolojik unsurların harmanlanarak bir kahraman figürü üzerinden işlendiği önemli eserlerden biridir. Büyük Hun İmparatoru Attilâ'nın hayatını anlatan bu roman, Türk epik destanlarındaki hükümdar tipolojisini yeniden üretir ve Attilâ'yı idealize edilmiş bir Türk lideri olarak tasvir eder. Roman, tarihî gerçeklik ile mitolojik unsurların harmanlandığı bir anlatı sunar. Attilâ'nın karakteri, Türk destanlarındaki liderler gibi büyük bir amaca, dünyaya hükmetme idealine hizmet eder.

Roman, Türk destanlarındaki lider arketiplerini takip eder. Attilâ, tarihî bir figür olmasına rağmen, destansı özelliklerle süslenmiş bir şekilde anlatılır. Bu bağlamda Peyami Safa, Attilâ'yı yalnızca bir tarihî kahraman olarak değil, aynı zamanda Türk milletinin güçlü ve yenilmez idealini temsil eden bir figür olarak sunar.

Prisküs'ün gözlemleri ve Odekon'un içsel çatışmaları, Attilâ'nın bir insan olmanın ötesinde, neredeyse tanrısal bir figür olarak algılanmasını sağlar. Fiziksel özellikleri, savaşlardaki kararlılığı ve liderlik vasıfları, onu epik kahramanların bir uzantısı haline getirir.

Roman boyunca Attilâ'nın “Tanrı tarafından görevlendirilmiş bir hükümdar” olduğuna dair bir algı oluşturulur. Batı medeniyetlerini sarsması, onların çürümüş temellerini yok ederek yeni bir düzen kuracağı inancı verilmektedir.

Attila'nın Orta Asya'dan başlayarak geniş coğrafyalara hükmetme fikrini benimseyen Türk destan geleneğiyle örtüşür. Attilâ'nın bu ideali uğruna sürekli seferlerde olması, destanlardaki “yolculuk” ve “fetih” temalarıyla birebir ilişkilidir. Avrupa'da bir felaket habercisi olarak doğan karanlık yıldız, piskoposun duyduğu esrarengiz ses gibi doğaüstü unsurlar, Attilâ'nın sadece bir tarihî figür değil, aynı zamanda ilahi bir misyonun taşıyıcısı olarak algılanmasına hizmet eder.

Peyami Safa'nın *Attilâ* romanı, tarihî ve mitolojik unsurları bir araya getirerek Türk milletinin kahramanlık ideallerini ve dünya görüşünü yansıtır. Attilâ'nın seferlerle geçen hayatı, Türk destanlarındaki kahramanların sürekli hareket halindeki yaşam tarzıyla örtüşür. Roman, Türk mitolojisinin epik unsurlarını modern bir edebî formda sunarken, tarihî bir şahsiyeti destan kahramanına dönüştürerek Türk edebiyatında önemli bir yere sahiptir.

3.2.8. İskender Fahrettin Sertelli-Tarihi Roman Mitoloji İlişkisi-Sümer Kızı (1933)

Ulus devletlerde resmi ideolojiyi geniş kitlelere ulaştırmak için edebiyat önemli bir propaganda aracı olarak kullanılmıştır. Tarihi romanlarda dönemin siyasi ve tarihi değişimlerinden izler bulunmaktadır. Erken Cumhuriyet Dönemi romanlarında da Türk Tarih Tezi belirgin bir rol oynamıştır. Bu tarihi romanlarda dönemin yansımalarına rastlanmaktadır. Burada İskender Fahrettin Sertelli'nin *Sümer Kızı* romanı ve mitolojiden nasıl yararlandığı değerlendirilecektir.

Roman türü, kitlelere ulaşma konusunda en etkili araçlardan biri durumundadır. İskender Fahrettin Sertelli de Cumhuriyet'in ilk yıllarında eserler vermiştir. İsmail Uygun'un “Kendi Bibliyografyasını Yazmış, Görünürlük ve Görünmezlik Arasında Bir Yazar İskender Fahrettin Sertelli ve Bibliyografyası” isimli çalışmasında; “Tarihî roman konusunda en çok yazan ama en az tartışılan kişi olması ise ilginçtir” (2018, s. 413) şeklinde bir cümle kurmuştur. Sertelli dönemi içinde birçok eser vermiş olmakla birlikte hakkında kaynaklarda çok az bilgi bulunmaktadır. Dönemi içinde belirli bir kitleye ulaşmıştır. Eserleri yazıldığı dönemin siyasi ve ideolojik ortamından etkilenmiştir ve dönemin ruhuna uygundur.

Sümer Kızı romanında tarihi bir konuya odaklanmıştır. Eski medeniyetlerden olan Sümer ve Mısır kültürlerinden izler bulunmaktadır. Sümer ve Mısır kültürlerindeki inanışlar ve mitler romanın içinde yer almaktadır. Romanın yazılışında Türk Tarih Tezi'nin ve Güneş Dil Teorisinin etkileri açık bir şekilde görülmektedir. İki medeniyet de köklü izler bırakmıştır. Sertelli romanında bu medeniyetler hakkında bilgi vermiştir.

Sümer Kızı, tarihi bir romandır. Öncelikle Akşam gazetesinde tefrika edilmiştir. Kapak sayfasında “yedi bin sene evvel Dicle-Fırat sahillerinde büyük bir medeniyet kuran Sumerliler devrine ait” ifadesi yer almaktadır. Roman, Orta Asya'dan gelen Dicle ve Fırat nehirlerinin kenarında medeniyet kuran toplulukları konu edinmektedir. Romanın baş kahramanı Bilge adını taşımaktadır. Eserin baş kahramanının bir kadın olması erken Cumhuriyet döneminin kadına yüklediği önemi göstermesi bakımından önem taşımaktadır. Sümer ve Mısır kültürü ve Orta Asya arasında ilişki kurulmaktadır. Bu ilişkinin kurulması ulus devletleşme sürecinde köken mitleri ile ilişkisi olması konusunda önem taşımaktadır. Ayrıca Türk Tarih Tezi ile de uygunluk göstermektedir.

Roman üç bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde Bilge'nin doğduğu şehir, Nipur'dur. Nipur, Sümer medeniyetinin en önemli şehirlerinden biri durumundadır. Bilge hakkında ölüm kararı alınmıştır ve toplum tarafından uğursuzlukla suçlanmaktadır. Sümer hükümdarı Kınık Azak Alamlılar üzerine düzenlediği sefere Bilge'nin de katılmasını istemiştir. Sefer devam ederken hükümdar ölmüştür ve ordunun başına Bilge geçmiştir. Alamlıları yenmiş, Suz şehrini almış ve Sirtella'ya dönmüştür. Ülkenin kraliçesi olmuştur. Alam topraklarının hepsini alabilmek için Mısır hükümdarı ile ortaklık gerçekleştirmiştir. Sonra Babil zaferini elde etmiştir. İlk bölüm bu şekilde tamamlanmıştır. Daha sonraki bölümde Mısır hakkında bilgi verilmiştir. Kraliçe Mısır'ı ziyaret etmiştir. Mısır hükümdarı Tanis, kraliçeden hoşlanmaktadır ve onunla evlenmek istemektedir. Ancak yeğeni Teti de ona âşık olmuştur. Uzun süre kraliçe Mısır'da kalmıştır. Bilge'nin sağ kolu Uran rahatsızdır. Ancak o iyileştikten sonra Mısır'dan dönmüştür. Son bölümde ise Bilge ülkenin sınırlarını genişletmiş ancak ülkenin iktidarını bir erkeğe devretmiştir.

Romanın ilk bölümü Sümer tarihi ve kültürü ile ilişkilidir. İkinci bölüm ise Mısır tarihi ile ilgilidir. Romanda da Sümer mitolojisi, inançları vb. unsurlara rastlanmaktadır.

Sümer uygarlığı, sonraki dönemlere birçok yenilik bırakmıştır. Kent kültürünü geliştirmişlerdir. Tarımla ilgili birçok yenilik meydana getirmişlerdir. Denizcilik alanındaki çalışmaları da dikkate değerdir. Ayrıca çiviyazısını kullanmaları bilgiyi kayıt altına almalarını sağlamıştır. Gündelik yaşamlarında inanışlar ve mitolojiler de önem taşımaktadır.

Sümer dini inanç sisteminde tanrılar önemli bir yer tutmaktadır. Çok sayıda Sümer tanrısı bulunmaktadır ve bunlar bir panteon oluşturmuşlardır. Bu tanrılar sadece inanç boyutunda kalmamışlardır. Kültür, edebiyat ve mitolojiye de girmişlerdir (Altuncu, 2014, s. 119). Sümer Kızı romanında da tanrılar yer almaktadır. Eserde Sümer baştanrısı Enlil yer almıştır. Ancak eserde Enhil olarak geçmektedir. Sertelli eserinde, Enhil'den Asya'dan Babil'e kadar bütün insanların tapıldığını söylemiştir (Sertelli, 1933, s. 57). İnsanlar onun gazabından korkmaktadır.

Sümerler eserde güneşe tapmaktadırlar. Sümerlerin genellikle tanrı olarak güneşi tanıdıkları ifade edilmektedir. Bundan dolayı sarı renk onlarda oldukça önemlidir. Sarı ayakkabı giymemektedirler. Romanda güneş kültü ile ilgili ayrıntılı bilgi sunulduğu göze çarpmaktadır. Romanın ilk kısımlarında tanrı olarak Baal de geçmektedir. Bu Bilge'nin güneş tanrısından önce inandığı tanrıdır. Ayrıca romanda büyü, rüya vb. inanışlar da bulunmaktadır.

Mısır mitolojisinde ve inanç sisteminde tanrılar büyük bir yer tutmaktadır. Mısır kültüründe de çok tanrılı bir anlayış bulunmaktadır. Güneş tanrı olarak kabul edilmektedir ve her şeyden üstün tutulmaktadır. Romanda da Mısırlılar Güneş'e tapmaktadır. En büyük tanrıları da Güneş tanrısıdır. Güneş Tanrısı Ra'nın özelliklerine romanda yer verilmiştir. Mücadeleci, insanları felaketlerden koruyan özelliğine dikkat çekilmiştir. Mısırlılar, hayvanlara da tapmaktadır. Romanda bu durum da örneklendirilmiştir. Aslan, öküz, koç, timsah, çakal, kedi vb. hayvanlara tapılmaktadır.

Romanda Oziris ve Isis anlatısı yer almaktadır. Şu şekilde aktarılmıştır:

“Mabut (Oziris) öldüğü ve semadan yer altına intikal ettiği zaman zevcesi İzis yeryüzünde yalnız ve himayesiz kalmıştı. Mabut (Oziris) i, kardeşi (Set) öldürmüştü. Set geceler mabudu idi. Oziris sabahleyin bütün dünyayı nura garkederken, kardeşi gözden kaybolarak meçhul bir âlemde hükümran olurdu. Geceler mabudu, kardeşinin bu ihtişam ve şaşaasını çekemiyordu. Bir gün hile ile (Oziris) i öldürdü. O zaman Ozirisin zevcesi saçlarını yolarak kendisini yerden yere atmış, günlerce, aylarca, senelerce ağlamıştı. (Nil) her sene (İzis) in göz yaşlarından coşar ve taşardı!

Mısırlılar (İzis) in göz yaşlarına tahammül edemiyorlardı. Ozirisin oğluna yalvardılar: ‘Babanın intikamını almakta neden gecikiyorsun?’ dediler. Genç mabut (Horüs) bir akşam ufuklara zulmet çöktüğü zaman, babasının katilini yakaladı, öldürdü ve bu suretle annesinin göz yaşlarını dindirmeğe muvaffak oldu.” (Sertelli, 1933, s. 328)

Bu roman, dönemin milli tarih tezi bağlamında önem taşımaktadır. Dönemin kanon edebiyatı içinde Cumhuriyet’in felsefesine ve dil, kültür ve tarih çalışmalarına paralel bir anlatı olarak kurulmuştur. Tarihi bir roman olmasına rağmen, dipnotlarla bilgi verildiği yerler bulunmaktadır. Bu durum da eseri didaktik bir kimliğe büründürmüştür.

“Bu kitabı niçin yazdım” başlıklı kısımda Sertelli şunları söylemiştir:

“Türk tarihinin ana hatları çizilirken, Sümer medeniyetinin son günleriyle Türkiye Cumhuriyeti’nin ilk günleri arasında büyük bir benzeyiş gördüm. Büyük Gazi, yirminci asırda Cumhuriyet Türkiyesini nasıl yaratmışsa, yedi bin sene evel yaşayan Sümerlilerin başına da Gazi gibi bir halaskar geçmiş, Sümer topraklarını düşman istilasından kurtardıktan başka, ana vatan hudutlarını Sirtelladan Babil ve Ninuvaya kadar genişletmiş.. Dicle-Fırat kıyılarında muhteşem bir medeniyet kurmuş..Orta Asya’dan göç eden Türk neslini göçebelikten kurtarmış.” (Sertelli, 1933, s. 5)

Bu roman ile dönemin resmi ideolojisi halka yaymak mümkün olmuştur. Dönemin siyasi ve kültürel ortamına uygun bir şekilde eserde Türklerin tarihinin Selçuklulardan önceki döneme gittiği anlatılmıştır. Köklerin Sümerlere kadar uzandığı fikri aktarılmıştır. Roman anlatısı kurulurken mitoloji de belirleyici olmuştur. Diğer taraftan Bilge destan kahramanı gibi sunulmuştur. Aynı şekilde annesiz ve babasız büyümesi, onlar öldükten sonra yaşlı bir kadının onu Fırat kenarına bırakması da anlatıya destansı bir boyut kazandırmaktadır. Burada Sümer tarihi, köken anlatısı oluşturmak ve kahraman yaratmak için fon olarak kullanılmıştır.

Cumhuriyet ile birlikte yeni devletin kavram ve değerleri oluşturulurken, kimliği şekillendirilirken tarih yazımı da önemliydi. Laik olarak kurulan bu yeni devlet ümmet anlayışından çıkmış bir devlet anlayışına sahiptir. Millet kavramı üzerinde şekillenen yeni devletin milli kültür anlayışını oluşturması ve yeni devletin kurumlarını şekillendirmesi gerekiyordu. Bu nedenle de ilgili dönemde dil ve tarih araştırmaları öncelik kazandı. Romantik tarih anlayışının bir uzantısı olarak, saf ve soylu bir ırk yaratmak, bu ırkın

dünyadaki yerini ortaya koymak ve bu ırkın dünya medeniyetine katkılarını ortaya koymak önem kazanmıştır. Türk Tarih tezi, "devlet eliyle, devlet gözetim ve denetiminde ve onun istediği biçimde bir tarih yazıcılığı dönemi başlatmıştır. Meşrutiyetten alınan düşünsel miras ile yeni kurulan bu devlet için yeni altın çağ yaratılmak istenmiştir. Medeniyetin kaynağı olarak Orta Asya imgesi mitleştirilerek yerleştirilmiştir. Orta Asya'dan çeşitli nedenlerle ayrılan Türklerin dünyanın farklı noktalarına medeniyeti taşıdıkları üzerinde durulur. Türk Tarih Tezi, Osmanlı ve Selçuklu varlığını yok sayma düşüncesi ile Türklerin sarı değil, beyaz ırktan geldikleri kanıtlanmaya çalışılmıştır. Bu yüzden de kökeni Orta Asya'ya bağlama ve Orta Asya kültürü önem kazanmıştır. Tez, Irak'ın güneyindeki Sümer uygarlığını Türklerin kurması gibi, Mısır medeniyetini de Türkler kurduğunu ileri sürer.

Erken Cumhuriyet Döneminde sadece Tarih tezi ile yeni bir tarih oluşturma değil, toplumsal yaşamda da güçlü dönüşümler olmuştur. Dil çalışmaları, arkeolojik bulgular, edebi eserler, tiyatro temsilleri, müzeler ideolojik aygıt görevi üstlenirler. İttihat ve Terakki'nin sunduğu Türkçü düşünce çerçevesinde şekillenen milli edebiyat, Türk Tarih Tezi güçlenmiş ve kanonik bir yapıda edebiyata dönüşmüştür. Dönemin şiir, roman ve tiyatro eserlerinde özellikle Orta Asya tarihi ve kültürü aktarılır.

3.2.9. Seçilen Romanlarda Mitolojinin İşlevleri

3.2.9.1. Ulusal Kimliğin Güçlendirilmesi

Mitolojik unsurlar ve efsanevi kahramanlar, ulusun ortak geçmişini, değerlerini ve kültürel mirasını yücelterek, modern devletin kökenlerine ve ideolojik temellerine vurgu yapmaktadır. Bu süreçte, devletin ya da egemen ideolojinin meşruiyeti, kahramanlık, fedakârlık temaları üzerinden desteklenmektedir. Bu yüzden tarihten ve destan kahramanlarından seçilen Attila, Oğuz Kağan gibi semboller ile belirli bir söylem yaratılmaktadır. Bu şekilde de ulusal kimlik güçlenmektedir.

3.2.9.2. Kolektif Bilinç Oluşturma

Mitolojik anlatılar, nesilden nesile aktarılan ve milletin ortak hafızasında yer etmiş öykülerdir. Romanlarda bu unsurların kullanılması, ulusal hafızayı canlandırmaktadır. Bu durumda toplumda ortak bir bilinç ile aidiyet duygusu pekişmektedir. Böylece, okuyucular, kendilerini bu efsanevi anlatının bir parçası olarak kabul etmektedirler.

Destan kahramanlar üzerinden kurulan anlatılar, toplumsal dayanışmayı ve ulusal kimliği güçlendirme amacıyla, topluma belli değerleri (özveri, cesaret, birlik) benimsetme yönünde işlev görebilir.

3.2.9.3. Tarih Yazıcılığını Destekleme

Bir eserde, geçmişte yaşanmış zorlu dönemler ve kahramanlık öyküleri, güncel durumlarla paralellikler kurularak yeniden yorumlanabilmektedir. Bu da mevcut ideolojinin ve devlet anlayışının "doğallığını" ve "haklılığını" vurgulamak amacıyla bir propaganda aracına dönüştüğünü göstermektedir.

3.2.9.4. Propaganda

Tarihi ve destan kahramanları konu alan romanlarda mitoloji, estetik ve anlatsal zenginliğin ötesinde, ulusal kimliğin inşası, devletin meşruiyetinin pekiştirilmesi ve toplumsal hafızanın şekillendirilmesi gibi amaçlarla, belirli ideolojik mesajları okuyucuya iletmeyi hedefleyen bir propaganda işlevi de üstlenmektedir. Bu açıdan bakıldığında, propaganda işlevi mitolojik unsurlar ile güçlü bir şekilde gerçekleşmektedir. Böylece okuyucu, hem duygusal hem de toplumsal düzeyde belirli bir ideolojiye yönlendirilmektedir.

3.3. ORTA DÖNEM (1939-1980)

Orta Dönem olarak adlandırdığımız 1939-1980 arası dönemi burada ikiye bölerek incelemek daha doğru olacaktır. Bu nedenle de 1939-1950 ve 1960-1980 yılları olarak değerlendirilmiştir. Çünkü bu tarihsel aralık içerisinde birçok siyasi, tarihi ve kültürel değişiklik meydana gelmiştir. Mitoloji konusu da dönemin bu sözü edilen değişiklikleri doğrultusunda yazarların eserlerinde kullanılmıştır. Dönem içinde tarih yazımının bir uzantısı olarak tarihi romanlarda sıkça yararlanıldığı gibi köy edebiyatında geleneksel bilginin sunulması, insan-doğa etkileşiminin bir parçası olarak karşımıza çıkmaktadır. Aynı şekilde aşağıda daha detaylı olarak inceleyeceğimiz Mavi Anadoluçuluk hareketinde mitolojinin dönemin siyasi ve kültürel ortamına uyumlu ve bu ortamı

destekler bir şekilde kullanıldığı göze çarpmaktadır. Bu bölümde öncelikle dönemin siyasi, kültürel değişimleri hakkında bilgi verilecektir:

3.3.1. 1939-1950 Yılları Arasında Siyasi ve Kültürel Ortam

İnönü Cumhurbaşkanı seçildikten sonra mecliste gerçekleştirdiği ilk konuşmada Atatürk'ün çağdaşlaşma ile ilgili attığı adımları takip edeceğini, ilke ve inkılaplara bağlı kalacağını açıklamıştır. Göreve gelmesiyle birlikte, siyasi, kültürel ve ekonomik alanlarda politikaları oluşturacak ve uygulayacak kadroları oluşturmuştur.

Bu dönemde İnönü iktidarının kültür ile ilgili düzenlemeleri olmuştur. Atatürk Döneminde laik ve milliyetçi kültür politikaları benimsenirken, İnönü döneminde laik ve hümanist bir yönelime geçilmiştir. Bu dönemde Batılı kültürlerin düzeyine erişme konusunda klasiklerin çevrilmesi en önemli çalışmalardan olmuştur. Bu durumda Yunan-Latin kaynaklarını çevirme ve bunlardan yararlanma söz konusu olmuştur. Bu durumda Batı kültürüne ulaşmanın daha kolay olacağı düşünülmüştür. Bu konuda da Batı kültürünün halk ile buluşmasını sağlamak için Halkevleri, Halkodaları ve Köy Enstitüleri kurumlarından yararlanılmıştır. Atatürk Döneminin ulusal ve halkçı kültür anlayışı devam etmekle birlikte yeni dönemde evrensel ve hümanist unsurlar da dönemin politikaları içinde yer bulmuştur.

Bu dönemde ilk faaliyetlerin dil ve edebiyat alanında gerçekleştiği görülmektedir. Öncelikle dilde kullanılan Arapça-Farsça kökenli sözcükler çıkartılmış ve yerlerine Batı kökenli veya yeni türetilen sözcükler getirilmiştir. Atatürk döneminin Orta Asya kültürü odaklı tarih anlayışı Anadolu uygarlıklarına odaklanan Eski Çağ odaklı bir tarih anlayışının benimsenmiştir. Bu anlayışın izleri de yazılı kültür ortamı yaratıcılığında karşımıza çıkmaktadır. Bu dönemde yürütülen bu kültürel uyanış Türk Hümanizması olarak adlandırılmıştır.

3.3.1.1. Hasan Ali Yücel, Hümanizma ve Çeviri Çalışmaları

Cumhuriyet döneminde ulus devletleşme süreci boyunca devam eden milliyetçilik ve kimlik tartışmaları bağlamında Hasan Ali Yücel'in Millî Eğitim Bakanlığı döneminde

gerçekleştirdiği hümanist reformlar önem taşımaktadır. Hasan Ali Yücel ve çevresindeki arkadaşları Türk kimliğini Anadolu hümanizmine bağlı olarak tanımlamışlardır. Bu kimliğin Türk Rönesans'ını oluşturacağını savunmuşlardır.

Bunu oluşturmak için Batı klasiklerini tespit etmek, bunları Türk diline kazandırmak önem taşımaktadır. Bu eserlerin milli eğitim sisteminde yerini alması, özgür ve sistematik bir düşünce hareketinin oluşması önem taşımaktaydı.

Hasan Ali Yücel döneminde hümanizma arayışlarının en önemli ismi Nurullah Ataç'tır. 1940'larda Tercüme Bürosu'nu kurmuştur. O, hümanizma arayışı içinde Antik Yunan ve Latin medeniyetlerine yer vermiştir. Önce Yunan ve Latinceyi okullarda yabancı dil olarak önerir. Okullarda Yunan ve Latin edebiyatlarının okutulmasını da ister.

Yücel'in Millî Eğitim Bakanlığı döneminde öncelikle Dünya Edebiyatından Tercüme dizisi oluşturulmuştur. Daha sonra Batı klasikleri ile çeviri faaliyetleri devam etmiştir. Bir taraftan da dergilerde Klasikler tartışmaları yapılmaktadır. Çeviri çalışmalarının amacı kültürel restorasyon yapmaktır. Bu süreç içinde Batı klasiklerini tercüme yoluyla Türk diline kazandırmak ve Batı değerlerini öğrenmek amaçlanmıştır. Bu faaliyetlerin temelinde yatan düşünce dünyası hümanizmadır.

1940-1946 yılları Tercüme Bürosu'nun en üretken dönemidir. Hasan Ali Yücel'in istifasından sonra büronun çalışmaları yeni bir yön belirlemiştir. Çeviri sayısı azalmıştır. Tercüme Büroları, Türkiye'nin çeviri tarihinde önemli bir dönüm noktasıdır. Birçok özel yayınevi için de model olmuştur. Yayınları, kaynak metinleri seçimi ve çevirmenlerin benimsediği strateji açısından Türkiye'deki çeviri faaliyetlerinin seyrini belirlemiştir. Büronun ideolojik bir işlevi de bulunmaktadır. Yeni bir Türk kimliğinin yaratılmasında önemli bir araç olmuştur (Gürçağlar, 2018, s. 4-5).

Tercüme Bürolarının işleyişi döneminin politik ortamı ile büyük oranda ilgilidir. Hasan Ali Yücel Dönemi çeviri faaliyetleri hümanizma felsefesi doğrultusunda yürütülmüştür.

3.3.1.2. Köy Enstitüleri

Köy Enstitüleri, Cumhuriyet döneminde halkın eğitilmesi ve toplumsal kalkınmanın geniş kitlelere ulaşması amacıyla açılmış eğitim kurumlarıdır. Cumhuriyet ilk yıllarında

halkın büyük bir çoğunluğunun köylerde yaşaması ve okuryazarlık oranının düşük olması nedeniyle burada eğitim alanında yenilik yapılması önem taşımaktaydı. Daha önce Millet Mektepleri, Halkevleri ve Halk odaları halkın eğitilmesi ve bilinçlenmesi, Cumhuriyet değer ve ilkeleri doğrultusunda yetiştirilmesi konusunda çalışmalar yapılmıştır. 1940'lı yıllarda dönemin politik ortamı içinde köyler önemli bir icraat alanı olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu dönemde hem köylerin kalkınması, tarımsal üretimin artırılması ve güçlenmesi önemsenirken bir taraftan da köyün eğitimle ilişkisinin güçlendirilmesi ve eğitimle buluşturulmaları önem taşımaktadır.

Türk eğitim tarihinde Köy Enstitüleri konusu sıkça dile getirilmektedir. Köy Enstitülerinin verdiği eğitimle öğrencilerin bilgi ve beceri aktarımının yanında bunların yaşamla bağlantısını kurmak da önem taşımaktadır. Bu bağlamda da Köy Enstitülerinde hem teorik hem de uygulamalı bir eğitim modeli kullanılmıştır. Eğitimde “yaparak ve yaşarak öğrenme” olarak adlandırılan bir öğrenme yöntemi kullanılmıştır. Enstitülerdeki eğitim öğrencilerin öğrenerek ve üreterek yetiştikleri bir eğitim sürecidir. Bu projede köy çocuklarından seçilerek eğitim alan kişilerin daha öğretmen olarak köylerine dönmesi amaçlanmıştır. Ayrıca bu şekilde köydeki modernleşme sürecine katkı sağlayacakları düşünülmüştür. Bu enstitülerdeki öğretmen ihtiyacını karşılamak için Yüksek Köy Enstitüleri kurulmuştur. Bunun yanında usta öğreticiler de enstitülerde görev yapmıştır. Önemli bir kültürel figür olarak Aşık Veysel de enstitülerde görev yapmış bir usta öğreticidir.

Bu enstitüler, J. Dewey'in görüşleri doğrultusunda, dönemin Milli Eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel'in ve İlköğretim Genel Müdürü ve enstitülerin kuruluş fikrinin sahibi İsmail Hakkı Tonguç'un çalışmalarıyla gerçekleşmiştir. 17 Nisan 1940 tarihi ve 3803 sayılı kanunla resmi olarak kurulmuştur. Bu okullarda yetişen kişiler, ülkedeki modernleşme hareketlerine uyum sağlaması, çağdaş olması, Cumhuriyet'in değerlerine bağlı olması amaçlanmıştır. Ders programları, uygulanan eğitim ilke, yöntem ve teknikleri buna göre düzenlenmiştir. Buradan mezun olanlar sadece öğretmen olmazlar. Ayrıca belirli bir kültürel sermayeye sahip olmaktadır. Müzik, resim, edebiyat vb. sanat alanları konusunda da yetkindirler. Okulların kapsayıcı özelliği dikkat çekicidir. Herkese ulaşabilir oluşu ekonomik durumu zayıf ama öğrenmeye açık ve yetenekli bireylerin yetiştirilmesine destek sağlamıştır.

Okulları kuruluş yerleri de tarım yapılan bölgelere yani köylere yakın olarak planlanmıştır. Öğretmenlerin çok yönlü olarak eğitim almaları önemsenmiştir. Tarım uygulamaları, terzilik, ilk yardım, demircilik, marangozluk, inşaat işleri vb. birçok alanda eğitim almışlardır. Bütün bunların yanında yukarıda da sözünü ettiğimiz gibi edebiyat ve diğer müzik, resim vb. sanat dallarında da yetkinleşmişlerdir.

Ulus devletleşme süreçlerinde halkı yaratma ve ulusallaştırma yolunda Gellner'in belirttiği gibi eğitim temeldir. Cumhuriyet'in kurucu kadroları ve devamını getirenler çağdaş uygarlık düzeyine ulaşma ve Batılı olma yolunda en önemli adımlardan biri olarak eğitimi görmektedirler. Bundan dolayı da yurttaşların yetişmesi ve laik bir eğitim almaları önem taşımaktadır.

Tonguç enstitülerin açılma amacının köylerdeki eğitim olanaklarını arttırmadan daha fazla Cumhuriyet'in temel özelliklerini, dayanak noktalarını, önemini ve felsefesini geniş kitlelere yaymaktır. Bu sayede de yurttaşlık bilincini yaygınlaştırarak demokratik bir ortam oluşturmaktır. Çünkü Kemalizm, eğitim aracılığı ile Cumhuriyet ve demokrasi bilgisini kitlelere duyurma ve benimsetmeyi öncelemektedir. Bireycilikten daha fazla yurttaşlık ve dayanışma Kemalizm'in temel dayanak noktalarıdır. Ortak değer, kültür ve kimlik etrafında birleşen yurttaşlar eğitimle daha ileri seviyelere taşınmaktadırlar.

Köy Enstitülerinin kurucu felsefelerinde köyü içerden anlamak ve kendi iç dinamikleri ile canlandırmak ana amaç olmuştur. Kuruluşunda halkçılık ilkesi temel alınmıştır ve köylü üretken kılınmıştır. Başarılı bir kalkınma modeli olarak bölgeler arası eşitsizlik ortadan kalkmaya başlamış, köylerin üretim sürecine katkıda bulunmuş, köylü köyden ayrılmak durumunda kalmadan modernleşmeye başlamıştır. Özman'ın (2002, s. 369-371) İsmail Tonguç hakkındaki yazısında belirttiği gibi köydeki üretim ile eğitim birleştirilmiştir. Kalkınma ve eğitimin bir arada olduğu bu eğitim sürecinde deneyime dayalı bir öğrenme süreci gerçekleşmiştir. Bu eğitim modeliyle köydeki nüfusun kontrolü de sağlanmış ve kente göç bir nebze azalmıştır. "Anadolu Rönesans'ı olarak da tanımlanan köy enstitüleri, Cumhuriyetin ve Kemalizm'in; cumhuriyetçilik, devrimcilik, halkçılık, laiklik, milliyetçilik ve devletçilik gibi genel ilkelerinin yanında, bilimsellik, korporatizm, dayanışmacılık, eşitlik, katılımcılık, hümanizm gibi diğer ilke ve değerlerin de uygulama örneği olmuştur" (Gül ve Alican, 2014, s. 27).

12 yıl eğitim veren enstitüler, Cumhuriyetin modernleşme hareketleri açısından kısa süreli ama başarılı bir örnektir. Buradan çok sayıda öğretmen yetişmekle birlikte daha enstitülerden birçok yazar da yetişmiştir. Bu yazarlar, köy edebiyatı adı altında köyün gerçekliğini gelenek-modernlik ilişkileri bağlamında ele alan çalışmalar yapmıştır.

3.3.1.3. Köy Edebiyatı, Geleneksel Bilgi ve Mitoloji

Köy edebiyatının oluşumu önceki dönemlerden itibaren oluşmuş siyasi ve kültürel aşamaların bir uzantısı olarak düşünülmelidir. Cumhuriyet'in ilk yıllarında Halkçılık düşüncesinin etkisi ve köye yönelimle ilgili aşamalar köy edebiyatının şekillenmesinde belirleyici olmuştur. Köy önceki dönemlerde farklı şekillerde romana konu edinilmiştir ancak köy edebiyatı olarak adlandırdığımız dönemde önceki bölümde açıkladığımız Köy Enstitüsü çıkışlı yazarlar köy ve köylünün yaşamını, sorunlarını daha içerden ve birinci ağızdan anlatmışlardır. İçinden yetiştikleri ortamı diğer köyü konu edinen yazarlara nazaran otantiklik kaygısıyla değil bir gerçeklik olarak ele almışlardır. Ancak yazarların bireysel kaygıları bazen gerçekliği yansıtmada farklılıklar taşımaktadır.

Çankaya'nın (2013, s. 51) belirttiği gibi; halkçı ideolojinin kültürel-yazınsal alandaki yansması köycülüktür. Burada köy edebiyatını konuşuyor olmamıza rağmen bunun ilk örneklerini 1920'lerde görmekteyiz. 1920'lerde köycülük düşüncesi "Halka Doğru" hareketinin bir uzantısı durumundadır. 1940'lardan itibaren de Köy Enstitüleri'nin kurulmasının ardından Halkevleri aracılığıyla köycü bir anlayış yaygınlaşmıştır.

Kadir Dede (2021) "Türkiye'de Köy Romanını Yeniden Yorumlamak: Modernleşme ve Alegori" isimli çalışmasında 1950-1960 yılları arasında yayımlanan köy romanlarının modernleşme ve ulus-inşası süreçleriyle ilişkisini bağlamında değerlendirmiştir. Köy romanı türünün kendinden önceki edebiyat geleneğinden farklı noktaları olmakla birlikte modernleşme tartışmaları ile ilişkisi olduğunu ifade etmiştir. Buradan hareketle, köy romanları köy ve köylüyü ele almakla birlikte dönemin edebiyat siyaset ilişkisini ortaya koyması konusunda önemlidir. İlave olarak köy romanlarının önceki dönemlerden başlayan modernleşme deneyimiyle ilişkisi de bulunmaktadır. Kadir Dede'nin (2021, s. 367) ifade ettiği gibi; "özellikle batılılaşmaya dair tartışmaların simgelere odaklandığı ve

altyapı-üstyapı ayrımında üst yapısal öğeleri içerdiğine dair eleştiriler dikkate alındığında, köy romanının katkısı daha iyi anlaşılır”.

Köy edebiyatı eserleri köy yaşamı, gelenekler-görenekler, gündelik yaşam pratikleri vs. gibi birçok konu ile ilişkili malzeme içermektedir. Bundan dolayı hem edebi eser hem de köy yaşamına dair bilgiler içeren önemli belgesel malzeme içermektedir. Etnografik veriler barındıran bu eserler aracılığıyla kültüre ait birçok unsur gelecek nesillere aktarılmaktadır. Bu aktarılanlar deneyime dayalı geleneksel bilgiyi oluşturmaktadır.

Günümüzde gelenek kültürü yaratıcı sektörler bağlamında önemli bir kaynak durumundadır. Nebi Özdemir'in “Geleneksel Bilgi ve Kültür Ekonomisi” isimli çalışmasında (2018, s. 49) belirttiği gibi; “yaratıcılık ürünü olan geleneksel kültür alanları, aynı zamanda farklı türden yaratıcılık eylemlerinin de altyapısını meydana getirmektedir”. Yazılı edebiyat da bu geleneksel kültür alanlarının ilişkide olduğu en önemli yaratıcı alanlardandır.

Köy edebiyatının bu örnekleri sözlü ve yazılı kültür ilişkileri bağlamında da önem taşımaktadır. Sözlü kültüre özgü birçok unsur köy edebiyatı eserlerinde karşımıza çıkmaktadır. Masallar, destanlar, atasözleri, deyimler gibi sözlü edebiyat ürünleri yer almakla birlikte halk hekimliği, halk inanışları vb. birçok veriyi içlerinde barındırmaktadır. Konumuzu oluşturan mitoloji de köy edebiyatı eserleri içinde yer almaktadır. Mitolojik anlatılar, figürler, halk inanışları vs. birçok unsur köy edebiyatı eserlerinde yer almaktadır. Bunlar bazen dönüştürülerek veya yeniden yazılarak karşımıza çıkmaktadır.

3.3.1.4. Anadoluçuluk ve Mavi Anadoluçuluk

Anadoluçuluk düşüncesinin ortaya çıktığı dönem, Osmanlı İmparatorluğu'nun fiilen sona erdiği zaman dilimine denk gelmektedir. Siyasi, kültürel ve sosyolojik boyutları bulunmaktadır. Bu düşünce, etrafında birleşen insanların farklı dünya görüşlerine sahip olması nedeniyle farklı kollarda ilerleme göstermiştir (Atabay, 2008, s.516). Anadoluçuluk düşüncesini savunanlar kendi düşünceleri doğrultusunda değerlendirmiş ve yorumlamışlardır. Atabay'ın (2008, s. 518) belirttiği gibi, Anadoluçuluk düşüncesinin en temel konuları köy ve köycülüktür.

Anadolucular, vatanın ve ulusun oluşumu konusunda ulusal coğrafyanın önemi üzerinde dururlar. Ulusun oluşumu konusunda yerleşik bir düzene geçiş ve ulusal bir coğrafya üzerinde kader birliği olması gerekmektedir. Milliyetçilik anlayışı da bu ulusal coğrafya ile ilişkilidir. Anadoluçuluk düşüncesini savunan aydınlar, dil, edebiyat, kültür, sanat vb. birçok alanda oluşturdukları söylemle yeni devletin kalkınmasına hizmet etmişlerdir. Ulus devletin milliyetçi söylemini güçlendirme konusunda işlevsel olarak kullanılmıştır.

Mavi Anadoluçuluk da Anadoluçuluk düşüncesinin ilerleyen yıllardaki yeni bir yorumudur. Dönemin tarihsel ve kültürel gelişmeleri dikkate alındığında tarih yazımının bir parçası olarak düşünmek yerinde olacaktır. Barış Karacasu'nun (s, 472) belirttiği gibi, "var olan tarihsel birliğin yeniden yapılandırılması, canlandırılması ve belki de denilebilir ki anımsatılması tasarısını öne çıkarırlar". Doğrudan Batı'ya gitmek yerine Batı'yı buldukları yere taşıyan bir anlayış benimsemişlerdir. Bu durum tarihin yeni bir anlayışla yorumlanması olarak düşünülmelidir.

Mavi Anadoluçuluk düşüncesi, Batı medeniyetinin kökeni kabul edilen Yunan medeniyetinin kaynağının Anadolu olduğunu ifade etmektedir. Cumhuriyet'in ilk yıllarında Tarih Tezi ile ortaya konulan Anadolu uygarlıklarını Türk kökenli yapan açıklamalar Mavi Anadoluçular tarafından Anadolu halkına çevrilmiştir. Yunan uygarlığının kökeni de Anadolu'dur. Buradan hareketle de Batı medeniyeti Anadolu'da doğmuş ve gelişmiştir.

Kimlik kavramı hem siyasi hem de kültürel bir kavramdır. Erken Cumhuriyet döneminde kimlik en önemli kavramlardan biri durumunda olmuştur. Ulus devletleşme sürecinde Türklük kavramına yapılan vurgu güçlüdür. Bununla ilgili olarak da önceki tezin başlangıç dönemi olarak adlandırdığımız kısımda belirttiğimiz gibi, Türk Tarih Tezi (1932) ve Güneş Dil Teorisi çalışmaları önemli aşamalar olmuştur. Ulus devletlerin kuruluş ve devlete özgü kurumlarını oluşturma aşamalarında dil ve tarih ile ilgili çalışmalar önem taşımaktadır. Ancak İnönü döneminde Kemalizm ve başlangıç dönemindeki devleti oluşturan temel ilke ve düşünceler kabul edilmekle birlikte bazı konularla farklı yorumlamalarla karşılaşılmaktadır. Mavi Anadoluçuluk düşüncesi veya hareketi de önceki dönemlerdeki Anadoluçuluk düşüncesinin yeniden yorumlanması olarak düşünülmelidir.

Mavi Anadoluocular söz konusu olduğunda üç kültür aktörü özellikle önem taşımaktadır. Bunlar, Halikarnas Balıkcısı, Sabahattin Eyuboğlu ve Azra Erhat idi. Her biri Mavi Anadoluçuluk hareketine farklı bir katkı sağlamışlardır. Akyıldız'ın (2002, s. 468-469) belirttiği gibi, “ekip içindeki konumları, hem de yarattıkları etki bakımından aynı düzeyde değerlendirilmemesi gereken figürlerdir.” Her biri farklı yönleriyle yer almışlardır. Örneğin, Halikarnas Balıkcısı çok farklı türlerde eserler vermiştir. Eserlerinde kültürle ilgili görüşlerini açıklamaktadır. Nermin Yazıcı, “Halikarnas Balıkcısı'nın Yazınsal Eserlerinde Türk Kimliğine İlişkin Söylemler” isimli çalışmasında bu durumu şöyle açıklamaktadır:

“Araştırmaya dayanan deneme kitaplarının yanı sıra edebî türde (hikâye ve roman) eserlerle de bu anlayışı temellendirmeye çalışan Halikarnas Balıkcısı (Cevat Şakir Kabaağaçlı), coğrafi/kültürel kalıtım esasında bir kimlik önerisinde bulunur. Anadolu'nun bütün kültürel birikimlerini sahiplenir; bu sahiplenme, yineleyecek olursak, Türk Tarih Tez'indekinden farklı olarak onlardan kültürel etkileşimle alınan, kaynaşmaya bağlı bir aktarımdır bir diğer farklılık da tarih Tezi'ndeki “ırk” vurgusu yerine “kültür” vurgusunun geçmesidir.” (Yazıcı, 2008, s. 1808).

Yukarıda da belirtildiği gibi, Halikarnas Balıkcısı ırk yerine kültüre ağırlık veren bir yaklaşım benimsemektedir. Coğrafi ve kültürel katılımı ön plana çıkarmaktadır.

Yazıcı (2008, s. 1808) çalışmasında, duygu ve yaşantı ile edebi söylem kazanan olguların ikna ediciliğinden söz etmiştir. Yeni kimlik tasarısını meşrulaştıracak ve popüler anlatılara duyulan ihtiyacın edebiyata sorumluluk yüklediğini belirtmiştir. Bu konuda da edebiyatın kamusal alanda rolünü önemsemiştir.

Özellikle Halikarnas Balıkcısı farklı türlerde eserler üretmiştir. Tabiat ve doğa en önemli figürler olarak eserlerde yer almakla birlikte tek başına bir doğa unsuru olarak yer almazlar. Mavi Anadoluocuların felsefesine uygun bir şekilde doğa ve figürler kullanılmaktadır. Batı medeniyetine beşiklik etmiş Anadolu fikri ve onunla ilişkili olan mitolojik kahramanlar yer almaktadır. Anlatılarda kültürel ve tarihsel süreklilik fikri ile önerdikleri ve savundukları kültür anlayışının izleri bulunmaktadır. Bu durumla ilgili şunlar söylemiştir:

“Halikarnas Balıkcısı'nın romanlarındaki kimlik kurgusunun “inşâcı” bir nitelik taşıdığı öngörülebilir. Bu inşâ süreci edebi eserlerindeki kişileri Klasik Antikite ile ilişkilendirerek “hümanist” bir anlayışla temellendirmeye çalışmıştır. Balıkcı'nın

hikâye ve romanlarını Klasik Ege- Akdeniz uygarlığı ile ilişkilendirmek için mitolojiyi çeşitli yöntemlerle kurmaca dünyanın bir parçası haline getirir. Yer adlarının Antik dönemdeki isimlerle anılması –ki yazarın bizzat kullandığı mahlas buna örnektir– (Arşipel-Akdeniz, Halikarnas-Bodrum), mitolojik tanrıların ya da varlıkların çeşitli benzetmeler aracılığı ile hatırlatılması (Tritonlara, Athena, Santor, Poseydon vs.), mitolojik söylencelerle öyküler arasında benzer biçimlenişlerin yer alması (Amfitrit) ve ne dinsel ne de folklorik olan, daha çok mitolojik içerikle benzeyen kimi söylencelere duyulan inançlar (Ölüm Gemisi), yazarın mitolojiyi öykü ve romanlarına taşımada kullandığı temel stratejileridir “. (Yazıcı, 2008, s. 1809)

Halikarnas Balıkçısı önceki dönemlerdeki milliyetçi söyleme karşı farklı bir kültürel alan açmıştır. Ancak bunu yaparken Osmanlı-Türk kimliğini Batı’ya karşı da yüceltmektedir. Bu biraz da geç modernleşme duygusundan kaçış ve kendini koruma güdüsü ile ilgilidir (Yazıcı, 2008, s. 1811-1812).

Eyüboğlu (1994, s. 131) yazısında Mavi Anadoluocuların “bu topraklarda buldukları her değeri, yani Eti, Yunan, Roma, Bizans, Selçuklu, Osmanlı, ne olursa olsun benimsemek gerektiğini” savunur.

Mavi Anadoluocular, halka seslenirler. Halk” algısının niteliği ve söylemin ana kodu haline gelişi şüphesiz önemlidir, ancak Mavi Anadoluocular’ın en özgün yaklaşımı “Batı” bahsinde ortaya çıkar.” Mavi Anadoluocular’ın Batı düşüncesi, Türk düşünce hayatının artık klasikleşmiş hars-medeniyet tartışmalarından farklıdır (s. 478) Batı medeniyetin kaynağında yer alan Yunan ve Hıristiyan kökenli ne varsa kaynağı Anadolu’dur (Akyıldız, 2002, s. 474-478).

Sabahattin Eyüboğlu da Mavi Anadoluçuluk yaklaşımının siyasal ve ideolojik programını ortaya koymuştur. Bakhtin tüm toplumsal, siyasal, kültürel pratiklerin ve bunlara ilişkin anlam dünyasının tek bir sözcük etrafında toplanabileceğini söylemektedir. Eyüboğlu da sözel-ideolojik dünyayı tekleştirme için “halk” sözcüğünü kullanmıştır (Akyıldız, 2002, ss. 468-469).

Sonuç olarak, Mavi Anadoluçuluk akımı her şeyin kökenini, Batı uygarlığının doğuşunu Anadolu’ya bağlamaya çalışan bir oluşumdur.

3.3.1.5. H. Nihal Atsız ve Mitoloji: Bozkurtların Ölümü (1946), Bozkurtlar Diriliyor (1949) ve Deli Kurt (1958)

Nihal Atsız, Türk edebiyatının önemli isimlerinden biri olarak, milliyetçi görüşleri ve tarihi romanlarıyla tanınmaktadır. Romanlarında Türk tarihini, destanlarını ve mitolojik unsurları sıklıkla kullanmıştır. Bu mitolojik unsurlar, onun edebi eserlerinde çeşitli işlevler üstlenir. Burada tarihsel dönem itibariyle Bozkurtların Ölümü, Bozkurtlar Diriliyor ve Deli Kurt romanlarında mitolojinin kullanımı açısından dikkat çekicidir. Romanları hem yazıldığı dönem ve hem de daha sonraki dönemlerde büyük bir ilgi ile karşılanmıştır.

1946 yılında kaleme alınan Bozkurtların Ölümü romanı, Göktürkler'in yıkılış sürecini konu edinmektedir. 1949 yılında tamamlanan Bozkurtlar Diriliyor eseri, ilk romanın devamı niteliğinde olup, Çinlilere esir düşen Göktürklerin bu esareten kurtulma mücadelesini ve Göktürk Kağanlığı'nın yeniden kurulma çabalarını bir aşk hikâyesi temasıyla harmanlayarak anlatmaktadır. 1958 yılında tamamlanan Deli Kurt romanı ise, Yıldırım Bayezid ile Timur arasındaki mücadele döneminde Anadolu'da geçmektedir.

3.3.1.5.1. H. Nihal Atsız'ın Romanlarında Mitolojinin İşlevleri

3.3.1.5.1.1. Türk Kültürünü ve Kimliğini Güçlendirme

Nihal Atsız, mitolojik unsurları kullanarak Türk kimliğini ve kültürünü ön plana çıkarmaktadır. Özellikle Göktürk ve Uygur dönemlerine dair mitolojik öğeler, Türk milletinin kökenine dair güçlü bir aidiyet hissi yaratmaktadır. Mitoloji, Türk halkının tarih boyunca kahramanlıklarına ve birlik duygusuna vurgu yaparak milli kimlik bilinci aşılacaktır. Özellikle romanlarında bozkurt motifi, Türk kimliği ile ilgili önemli sembollerdendir. Bozkurtların Ölümü romanında "ölüm" teması, sadece bireysel ya da toplumsal bir kaybı değil, aynı zamanda efsanevi kahramanlık destanının geçici bir duraklamasını simgeler. Bozkurtun ölümü, Türk milletinin tarihsel hafızasında yaşanan büyük yaraların ve mücadelelerin metaforudur. *Bozkurtlar Diriliyor* romanında ise bozkurtun yeniden hayata dönmesini ve dolayısıyla Türk milletinin yeniden dirilişi anlatılmaktadır. Bu anlatıda, ölümden sonra gelen yeniden doğuş döngüsü, mitolojide sıkça rastlanan bir tema olarak ön plana çıkar. Deli Kurt motifi de efsanevi bir figür

olarak, hem doğanın vahşi gücünü hem de kahramanlık destanlarındaki çılgın, fakat adalet arayan kahraman imgesini taşır.

3.3.1.5.1.2. Kolektif Hafızayı Güçlendirme

Onun romanlarında mitolojik unsurlar, tarihsel olayların daha etkileyici bir biçimde sunulmasına katkı sağlar. Mitolojik öyküler, tarihsel olaylara dramatik bir zemin oluşturarak okuyucunun ilgisini çeker ve olayları daha akılda kalıcı hale getirir. Atsız, destanlarda geçen kahramanlık öykülerini tarihsel olaylarla harmanlar. Örneğin, Oğuz Kağan Destanı veya Ergenekon anlatılarını tarihsel bir bağlam içinde yeniden işlemektedir ve tarih-mitoloji bütünleşmesi sağlar. Mitolojik öğeleri geçmişi hatırlamak için kullanmaktadır. Geçmiş ve gelecek arasında köprü kurmaktadır. Romanlarında savaşlar ve mitolojik figürler, tarihe ve geleneklere atıf içermektedir. Bu unsurlar, okuyucunun Türk tarihine duyulan ilgiyi artırmakla birlikte ulusal hafızayı da canlı tutmaktadır. Bu durumda kolektif hafızasında saklı olan efsanevi öykülerin yeniden gün yüzüne çıkması beklenmektedir. Böylece, milli kimlik bilincinin yeniden canlandırılması sağlanmaktadır.

3.3.1.5.1.3. İdeolojik ve Kültürel İnşa

Eserlerinde kullanılan mitolojik motifler, milli kimliğin ve kültürel mirasın yeniden inşasında önemli bir rol oynamaktadır. Bozkurt ve Deli Kurt imgesi, Türk milletinin tarihsel hem de kültürel bir sembolüdür. Atsız, dilini ve anlatımını efsanevi öğelerle zenginleştirerek, okuyucuda derin bir manevi ve duygusal etki bırakmayı başarır. Bu sayede, tarihsel olaylar, mitolojik bir arka planla yeniden yorumlanır ve efsanevi bir boyut kazanır.

3.3.1.5.1.4. Nesiller arası aktarım

Romanlar aracılığıyla nesillerarası aktarımın gerçekleşmektedir. Eserlerde tarih, mitoloji ve destan geleneği birleşmiştir. Türk milletinin geçmişteki kahramanlık destanlarını, kültürel mirasını ve ideolojik değerleri gelecek kuşaklara aktarılmaktadır. Kültürel ve tarihi bellek gelecek kuşaklara aktarılmaktadır. Göktürklerin efsaneleri, tarihsel

dönemlerin yeniden yorumlanması, bozkurt gibi mitolojik semboller hatırlama figürleri olarak karşımıza çıkmaktadır. Eserlerin sadece edebi değerini artırmakla kalmaz, aynı zamanda ideolojik bir mirasın da nesiller arasında aktarılmasına hizmet eder. Romanlar, geçmişin kahramanlık öykülerini ve tarihi dönüm noktalarını estetik bir dille sunarak nesillerin tarih bilinci canlandırılmaktadır. Tarihsel deneyimler ve kültürel değerler edebiyat aracılığıyla yeni nesillere aktarılmaktadır.

3.3.2. 1960-1980 Arası Siyasi ve Kültürel Ortam

1960-1980 arası gelişmeleri anlatmadan önce 1950’li yıllarda gelişmelere bakmak yerinde olacaktır: 1950’li yıllar siyasi açıdan 14 Mayıs 1950 seçimleri ile başlayıp 27 Mayıs 1960 darbesiyle son bulmuştur. Mete Kaan Kaynar’ın (2020) belirttiği gibi, bu dönemde Türkiye’nin çehresi değişmiştir. Bu değişim, “sadece siyasi ya da ekonomik anlamada değildir bu dönüşüm; tabiri caizse, sosyoloji biliminin konusuna giren ne varsa, ellili yıllar Türkiye’inde değişime uğramıştır.” (Kaynar, 2020, s. 15). Gündelik yaşam, siyaset, edebiyat ve sanat ortamı, dış ülkelerle ilişkiler büyük oranda değişmiştir. Siyasi ve ekonomik dönüşümün bir uzantısı olarak kültürel bir değişim de yaşanmıştır.

Bu dönemde öncelikle II. Dünya Savaşı’nın ardından tüm dünyada süregelen değişim rüzgarları Türkiye’de de esmeye başlamıştır. Türkiye’nin kalkınma planları ve ekonomik politikaları, çok partili sisteme geçiş ve kapitalist dünya ekonomisinin lideri ABD’nin önderliği ile şekillenmiştir. Daha rekabetçi bir ortamın bulunduğu bir dönem olarak dışa daha fazla bağımlı olunmaya başlanmıştır. Marshall Planı nedeniyle dahil olunan yardım programı dışarıya bağımlı olmaya neden olmuştur. (Özcan, 2020, s. 39). Dünyadaki kapitalist ekonomik sistemin sahibi olan ABD’nin politikaları Türkiye üzerinde de belirleyici olmuştur.

Bu dönemde Demokrat Parti’ye yönelen popüler ilgi, önceki dönemlerde özellikle 1930’lu yıllardaki devletçilik uygulamaları nedeniyle savaş döneminde sıkıntı çeken kesimden gelmiştir. Savaş yıllarındaki seferberlik faaliyetleri özellikle köylü üzerinde ağır etkiler yaratmıştır. Tarımda üretimin azalması, iş gücünün kaybı gibi sonuçlar yaratmıştır. Toprak Mahsülleri Vergisi ve Milli Savunma Kanunu ile ilişkili olarak gerçekleştirilen uygulamalar, haksız rekabet koşulları, Köy Enstitüleri uygulaması ve

toprak reform çalışmaları köylünün Demokrat Parti tarafına katılmasına neden olmuştur (Özcan, 2020, s. 39-40).

Demokrat Parti'nin kalkınma politikaları, biraz önce sözünü ettiğimiz kesimin taleplerini karşılama ve CHP'nin geçmişte uyguladığı politikalara yönelik tepki geliştirme üzerine temellenmiştir. Demokratlar, CHP'yi tarım kesimini ihmal etmesi, özel teşebbüsleri engellemesi, mali konularda tutucu olması, yüksek fiyatlar ve vergilerle tüketimi azaltması ve halkın refah düzeyini azaltması nedeniyle eleştirmekteydi. Onlar bu eleştirdikleri konularda tersini uygulamışlardır. Destekleme alımlar, bazı krediler yoluyla tarıma destek sağlama, kredi faizlerini düşürme, kredi hacmini artırma, özel teşebbüsü özendirme vb. uygulamaları gerçekleştirmişlerdir (Özcan, 2020, s. 39-40).

Hızlı bir şekilde kalkınmayı hedeflemekle birlikte daha geniş tabanlı bir büyüme yaratmayı amaçlıyorlardı. 1950'li yılların başlarında bu Türkiye'nin ekonomik performansı oldukça yüksektir. Bu durumda ABD'nin ekonomik yardımları, elverişli hava koşulları nedeniyle tarımsal üretimde verim, Kore Savaşı nedeniyle Türkiye'nin ihraç ürünlerine taleplerinin artması gibi nedenler etkili olmuştur. 1953 yılından sonra ise bu durum olumsuz yönde değişmeye başlamıştır. 1954 yılında büyük bir kuraklık yaşanmıştır. Bu nedenle tarımsal üretim düşmüştür. Kore Savaşı'nın bitmesi dış ticaret koşulları değişmiştir. ABD ek finansal desteği sağlamamıştır. Bundan dolayı dışarıya kısa vadeli borçlanma başlamıştır. Demokrat Parti'nin politik dönemi askeri darbe ile son bulmuştur. (Özcan, 2020, s. 39-42). İlk dönem tüm toplumu kapsayıcı, üretici kesimin taleplerini dikkate alan bir yaklaşım dönemin koşulları gereği önce işe yaramıştır. Köylü rahatlamış, talepleri yanıtlanmıştır. Ancak bu kalkınma stratejileri ve uygulamalardan sağlanan verim kısa süreli olmuştur. Türkiye'de ve dış ülkelerde siyasi ve ekonomik dengelerin değişmesi bu durum üzerinde belirleyici olmuştur.

1950'li yıllarda edebiyat ortamı da toplumcu yazın alanında örneklerin verildiği bir dönemdir. Bu dönemde toplumcu sanat ve güdümlü edebiyat başlıkları ortak tartışma konusudur. 1950'lerde iki ana çizgi bulunmaktadır: Toplumcu gerçekçilik ve modernizm. Özellikle roman türünde toplumcu gerçekçi eserler üretilirken edebiyat da genel olarak daha modernist bir kimliğe bürünmeye başlamıştır (Uçar, 2020, s. 471-472). 1950'li yıllar, Türk romanında yeni temalar kullanılmıştır. Diğer taraftan önceki dönemlerdeki işlenen konulara değişik şekillerde yeniden yaklaşmıştır.

Altmışlı yıllarda 27 Mayıs Darbesiyle başlamış ve 12 Mart Darbesi ile de son bulmuştur. Daha önce 1946'da Demokrat Parti'nin kurulmasının ardından 27 Mayıs 1960'a kadar süreçte siyasetin toplumsal tabanı değişmiştir. 1960'larda Türkiye'de siyasetin toplumsal tabanı genişlemiştir. Bu yılları anlayabilmek için ulusal kapitalist pazardaki bütünleşme, kırdaki ticarileşmenin yanında yeni iletişim teknolojilerinin (radyo) yaygınlaşması gibi durumları değerlendirmek gerekmektedir. Siyasi, kentsel ve ekonomik yapıların dönüşmeye başladığı bir döneme karşılık gelmektedir (Kaynar, 2021, s. 18-19).

60'lı yıllarda kültür ortamına geldiğimizde edebiyat sermaye tarafından dönüştürülmektedir. Yayıncılık sektörünün temelleri yaygınlaşmış, edebiyat üretim-tüketim ilişkileri ile anlaşılmaya başlamıştır. Önceki dönemde başlayan köy edebiyatı devam etmektedir. 1960'larda köy edebiyatı işçi edebiyatına evrilmiştir. Bir edebiyat hareketi olarak sürmemekle birlikte Yaşar Kemal gibi bazı yazarlar köy yaşantısını anlatmaya devam etmişlerdir. Bu yıllarda edebi yönelimlerin üç ana koldan ilerlediğini belirtmektedir. Bunlar; kapitalizmle mücadele eden gerçekçi edebiyat, Osmanlı-Türk modernleşmesini gündemde tutmaya çalışan muhafazakâr/milliyetçi/İslamcı edebiyat, toplumda yalnızlaşan bireyi anlatan varoluşçu edebiyat (Günay Erkol, 2021, s. 910). 60'lı yılların edebiyat ortamında çeşitliliğin olduğu göze çarpmaktadır.

1970'li yıllarda ise buzdolabı gibi teknolojik aletler yaygınlaşmıştır. Yüksek enflasyon gündelik yaşamda etkili olmaya başlamıştır. Bu dönemde 1960'lardan devralınan çelişkiler devam etmektedir. Osmanlı-Türk modernleşmesinin çözümsüz kalan yönleri, şehirleşme ve yeni iletişim biçimleri, ülkeyi saran kapitalizm, Batı ile ilişkiler ve toplumsal cinsiyet konuları da vardır (Günay-Erkol, 2020, s. 793).

Bu dönemin eserlerinde de mitoloji konusu yeni toplumsal meselelerle ilişkilendirilerek yazarlar tarafından kullanılmaktadır. Çoğunlukla da köy yaşamını anlatan romanlarda işlenmiştir.

3.3.2.1. Yaşar Kemal, Mitleştirme ve Taşbaş Miti

Yaşar Kemal, Anadolu coğrafyasının zengin kültürel mirasını romanlarında ustalıkla işlerken mitolojik unsurları da eserlerine derin bir anlam katmak, halkın kolektif hafızasını yansıtmak ve insan-doğa ilişkisini anlatmak için kullanır. Onun romanlarında

mitoloji, yalnızca dekoratif bir unsur değil, aynı zamanda güçlü bir anlatım aracıdır. Köy yaşamına tüm detaylarıyla eserlerinde yer veren Yaşar Kemal'in folklorcu kimliği dikkat çekicidir.

Yaşar Kemal, yıllarca Anadolu'nun çeşitli bölgelerinde yaptığı gözlemler ve yerel halkla kurduğu diyaloglar sonucunda, edebi eserlerine zengin bir folklorik doku kazandırmıştır. Bu da onun sadece hayal ürünü anlatılar üretmediğini, aksine gerçek yaşamın, geleneklerin ve ritüellerin izlerini taşıdığını gösterir.

Yaşar Kemal (2007, s. 7), "Gençliğimin sekiz dokuz yılı falklor derlemeleriyle geçti" demiştir. Sarı defterlerinde derleme notlarını "ulusal kültürün birer parçası" olarak tanımlamıştır. Eserlerinde sözlü kültürün içinde yer alan her tür anlatı bulunmaktadır. Efsane, masal, destan, mit v.b birçok sözlü edebiyat ürünleri yazdıklarında yaşamaktadır. Eserlerinde mitoloji de sıklıkla yer almaktadır. Özdemir'in (2024, ss.9-10) belirttiği gibi; "..eserlerinde geçmişin toprak-su inanışlarından kaynaklanan bu tür mitolojik unsurlardan yararlanırken, bir yandan kendi özgünlüğünü yaratırken, diğer yandan geleneksel ekolojik bilginin hafızasını da canlı tutmuştur".

Yaşar Kemal'in folklorcu kimliği, Anadolu'nun yerel ve sözlü kültürünü edebi anlatısının merkezine yerleştirmesinden kaynaklanmaktadır. Onun eserleri, sadece bir roman anlatısı değil, aynı zamanda Anadolu'nun mitolojik, efsanevi ve kültürel zenginliğinin yaşatıldığı, halkın sesi ve kolektif hafızasının korunduğu metinlerdir. Bu yönüyle Yaşar Kemal, edebiyat dünyasında, halkın yaşantısına, inançlarına ve doğayla olan kadim bağlarına dair derin izler bırakan bir folklorcu olarak öne çıkmaktadır.

Bütün eserlerinde mitoloji olmakla birlikte biz burada sadece Orta Direk, Yer Demir Gök Bakır, Ölmez Otu isimli romanlardan oluşan Dağın Öte Yüzü Üçlemesi eserine bakacağız.

Yaşar Kemal'in Dağın Öte Yüzü Üçlemesi (Orta Direk, Yer Demir Gök Bakır, Ölmez Otu) romanlarında köylülerin mit yaratma süreci ve inanma süreçleri işlenmiştir. Üçlemenin konusunu Çukurova'ya pamuk toplamaya giden köylüler istedikleri gibi bir gelir elde edemezler. Döndükten sonra da zengin bir Çukurova Bey'ini beklemeye başlarlar. Bir kurtarıcı kahraman miti yaratırlar.

Ortadirek Romanının konusu şu şekildedir: Göç sırasında Meryemce'nin atı ölmüştür. Daha sonra ise oğluna küsmüştür. Eserin geneli roman süresince ve göç boyunca devam etmiştir. Göç tamamlandığında küslük de son bulmuştur. Meryemce ve oğlu Uzunca Ali ana karakterler olmakla birlikte diğer kişi Taşbaşoğlu Mehmet'tir. Mehmet çalışkan ve lider bir kişidir. Muhtarın köy ağalarıyla iş birliği yapması köylüleri verimsiz topraklarda çalıştırmasına Taşbaşoğlu isyan eder ve köylüyü örgütler. Ancak Muhtar köylüyü tekrar kandırır. Taşbaş, haksızlıkları kabul etmez ve mücadele etmeye devam eder. İlk roman kurtarıcı kahraman miti oluşum sürecinin başlangıcıdır.

İkinci roman Yer Demir Gök Bakır romanında köyün çocukların Hasan kardeşi Ummuhan ile ormana odun kesmeye gitmiştir. Atının ölümünün sorumlusu olarak Koca Halil'i gören Meryemce Yer Demir Gök Bakır da toprağa Koca Halil'i ve köylüleri şikâyet etmiştir. Koca Halil ölüm haberine inanmayan Meryemce köylüye küser ve onlarla konuşmaz. Koca Halil oğlunun evinde saklanmaktadır. Taşbaş da köylünün muhtarın yalanlarına inanması nedeniyle köylüye küskündür.

Köyde birtakım olaylar gerçekleşir ve Taşbaş'tan iyice korkmaya başlarlar. Bu durum kahraman miti yaratma sürecini hızlandırmıştır. Köydeki iki aşık Recep ve Hüsne donarak ölmeleri, Vurgun Ahmet'in Taşbaşoğlu'nun evine girerken ritüeller gerçekleştirmesi gibi olaylar Taşbaş mitini oluşturmuştur. Taşbaş ile ilgili olarak bir sürü hikâye ve efsane yaratılır. Sözlü kültür ortamında bunlar iletilir.

Bu efsaneler; Çariksız Murat'ın köylüye anlattığı ve Kel Aşık'ın onayladığı “Taş Kafa ve Erciyes'teki Evren Efsanesi”, “Taşbaş Lokman Efsanesi”, “Kazdağındaki Sarı Kız ile Toroslardaki Ulu Taşbaş Mehmet'in Aşk Efsanesi”, “Işıklar Evliyası Taşbaş Efendi”, “Ak Güvercin Donuna Girme Efsanesi”, “Kırk Tane Ak Elbiseli, Yeşil Sarıklı Ermişin Yaktığı Kutsal Ateş ve Taşbaş'a Hizmet Eden Peri Kızları Efsanesi”, “Cennete Giden Taşbaş Efsanesi”, “Kâbe'ye Varan Taşbaş Efsanesi”, “Derisi Yeşil Renge Bürünen Taşbaş Efsanesi”, “Taşbaş'ın Evinin Üzerindeki Işıklı Ziyaret Ceviz Ağacı Efsanesi”, “Tek Bir Hurmayla Doyan Taşbaş Efsanesi”, “ Hayat Suyunu Bulan Taşbaş Efsanesi”, “Periler Tarafından Tekeç Dağı'nın Doruğuna Yapılan Peri Sarayı Efsanesi”, “Alnından Üç Top Işık Çıkan Taşbaş Efsanesi” gibi efsanelerdir.

Önceleri Taşbaş köylüyü ermiş olmadığına inandırmaya çalışmıştır ancak daha sonra ise bundan vazgeçmiştir. Kendisi de bu yaratılan mite inanmıştır. Yüzbaşı Şükrü kendini

evliya ilan eden Taşbaş'ı tutuklatmıştır. Köylüden muhtarla konuşmalarını ister. Köylü de bu durumu kabul eder. Taşbaş saklandığı mağaradan kaçarken kaybolmuştur. Halk arasında kırklara karıştığı düşünülmüştür.

Kahraman yaratmanın en önemli aşamalarından biri onlarla ilgili anlatılar oluşmasıdır. Burada da Taşbaşoğlu Mehmet ile ilgili olaylardan sonra Taşbaş Miti oluşmuştur. Köylü onu kurtarıcı olarak görmüştür.

Ölmezotu romanında ise kış bittikten sonra köylü Çukurova'ya pamuk toplamaya inmeye hazırlanmaktadır. Burada Memidik, muhtardan yediği dayakların hesabını sormak ister ve muhtarı öldürmek istemiştir ancak bunu gerçekleştiremez. Bu arada tekrar Taşbaş ortaya çıkmıştır. Jandarmalardan kaçarken donmak üzereyken bir çoban onu bulmuştur. Taşbaş köyüne döndüğünde tanınmaz haldedir ve itibarını kaybetmiştir. Bir gün köylü tarafından da dövülür. Bundan sonra intihar etmiştir.

Üçlemede öncelikle köylü sıkıntılı bir döneminde kurtarıcı arayışındadır. Halkın kolektif olarak bir kurtarıcı kahraman miti yaratmaları ve ona inanmaları anlatılmıştır. Kahramana ihtiyaç duymadıkları durumda da mitten vazgeçmeleri göze çarpmaktadır. Dağın Öte Yüzü üçlemesinde Yaşar Kemal efsaneler, destanlara v.b. sözlü anlatım geleneği türlerine yer vermiştir. Ortadirek romanında Taşbaş mitinin yaratılışı, Yer Demir Gök Bakır romanında Taşbaş mitinin büyümesi, Ölmezotu romanında ise mitin ölümü verilmiştir.

Yazar, modern bir anlatı kurarken geleneksel olandan da yararlanmışır. Ayrıca yazılı kültür ortamı yaratıcılığında yeni bir mit yaratmıştır. Bu mitlerin çeşitli işlevleri bulunmaktadır:

3.3.2.1.1. Dağın Öteki Yüzü Serisinde Mitolojinin İşlevleri

Yaşar Kemal'in "Dağın Öte Yüzü Üçlemesi" serisi, yazarın Anadolu'nun çetin coğrafyası, halkın ezilen yaşamı ve doğa ile insan arasındaki kadim ilişkiyi epik bir dille ele aldığı önemli yapıtlarından biridir. Bu seride, hem karakterlerin yaşadığı toplumsal ve bireysel mücadeleler hem de doğanın kudreti yaşayan bir varlık olarak anlatılır. Üçlemenin kurgusu, yerel tarih, kültür ve hafızanın izlerini taşıırken, folklorik ve mitolojik unsurlarla zenginleştirilmiş anlatımıyla dikkat çekmektedir. Yaşar Kemal, bu üçlemede mitolojiyi anlatının yapıtaşına haline getirerek hem bireysel hem de toplumsal boyutları evrenselleştiren bir söylem ortaya koymuştur.

3.3.2.1.1.1. Kolektif Belleğin Yansıtılması

Folklorik öğeler aracılığıyla toplumun ortak belleği yeniden canlandırılır. Efsaneler ve halk hikayeleri geçmişin izlerini günümüze taşımakla birlikte yerel kimliğin ve kültürel mirasın korunmasına katkıda bulunmaktadır. Yaşar Kemal'in anlattıkları bir topluluğun tarihsel ve kültürel deneyimini aktarmaktadır. Yaşar Kemal, Anadolu'nun sözlü kültüründen masallar, efsaneler, destanlar, atasözleri ve deyimler gibi unsurları eserlerine ustalıkla yedirmiştir. Bu unsurlar, yerel halkın yaşam biçimini ve inanışlarını yansıtmaktadır.

3.3.2.1.1.2. Kültürel Kimliğin Yeniden İnşası

Folklor ve mitoloji yazarın eserlerinde hem yerel hem de evrensel kimliği yeniden inşa etme aracıdır. Anadolu'nun zengin mitolojik ve folklorik mirası, bireysel öykülerle harmanlanarak, kültürel mirasın yaşatılmasına ve yeni nesillere aktarılmasına hizmet etmektedir.

3.3.2.1.1.3. Modernite Eleştirisi

Yaşar Kemal, folklorik öğeleri kullanarak modernleşme sürecinde yitirilen değerleri ve toplumsal belleğin zayıflamasını eleştirir. Geleneksel yaşam biçimleri, modern dünyanın getirdiği değişim ve çatışmalarla kıyaslanırken, folklorik unsurlar bu eleştirinin temelini oluşturmaktadır.

3.3.2.1.1.4. İnsan ve Doğa Etkileşimi

Yaşar Kemal'in eserlerinde doğa, yalnızca bir arka plan değil, aynı zamanda yaşayan bir varlık ve karakter gibidir. Mitolojik unsurlar, doğanın bu kutsallığını ve onun insanla olan bağlantısını vurgulamaktadır. Doğa unsurları mitolojik birer figüre dönüşür. Ağaçlar, dağlar, göller ve hayvanlar, halkın inanç sisteminde kutsallık kazanarak hikâyenin ruhunu oluşturmaktadır. Bu mitolojik yaklaşımla, doğa insan yaşamının ayrılmaz bir parçası olarak yüceltilir ve korunması gereken bir değer olarak sunulmaktadır. Bu yaklaşım, insan ve doğa arasındaki kadim ilişkiyi, inanç sistemlerini ve doğanın kendine özgü ruhunu vurgulamaktadır.

3.3.2.1.1.5. Yerel ile Evrensel Arasında Köprü

Mitolojik öğeler, eserlerine evrensel nitelik kazandırır. Adalet, özgürlük, fedakarlık ve mücadele gibi temalar, mitolojik anlatıların gücüyle pekiştirilir. Bu da Yaşar Kemal'in eserlerini yalnızca yerel değil, küresel düzeyde de anlamlı kılar.

3.3.2.1.1.6. Toplumsal Eleştiri

Yaşar Kemal, folklorik öğeleri kullanarak toplumun alt kesimlerinin, köylülerin, emekçilerin ve ezilen kesimlerin yaşadığı sıkıntıları, adaletsizlikleri ve direnişleri evrensel temalar haline getirir. Eserlerinde, kahramanlık öyküleri ve destanlaşmış figürler öne çıkar. Bu figürler, ezilen halkın adalet ve özgürlük mücadelesini evrensel bir boyuta taşır.

3.3.2.2. Köyde Bir Prometheus: Mit-İdeoloji İlişkileri Bağlamında Fakir Baykurt'un Onuncu Köy Romanı

Fakir Baykurt tarafından yazılan Onuncu Köy (1961) romanında köy sorunları ele alınmaktadır. Düzeni köylerde jandarma sağlamaktadır. Köyde haksız yolla toprak elde eden insanlar, zengin beyler ve ağalar, insanların beynini yanlış hurafelerle yıkayan din adamları bulunmaktadır. Köyün öğretmeni ise bu olumsuz kişiler ve davranışlarıyla mücadele etmektedir. Kendisini Yunan mitolojisindeki Prometheus ile özdeşleştirmiştir. Mücadele ettiği düşünceler ve kişiler ise Zeus imgesi ile sembolize edilmektedir. Mitolojik anlatıda Prometheus'un ateşi Zeus'tan çalması gibi, öğretmende halkı aydınlatarak hurafelerden ve yanlış düşüncelerden uzaklaştırmaktadır. Burada mitolojik unsurların ideolojik bir işlevle kullanıldığı görülmektedir.

Fakir Baykurt eserlerinde köylüye bilinç aşılamaı önemsemektedir. GÜdümlü bir edebiyat yapmaktadır. Burada da mitolojik bir anlatıyı tezini kanıtlamak için ve ideolojisinin bir parçası olarak kullanmıştır. Romanda köy enstitüsü mezunu bir öğretmenin mücadelesi ele alınmıştır. 1959-1960 yılları arasını kapsamaktadır. Kız çocuklarının okutulmaması, köylülerin eğitim sorunlarına duyarsız kalması, halkın batıl inançlara kanması gibi konular işlenmiştir.

Prometheus anlatısı şu şekildedir: Prometheus, Zeus'u insanlar için aldatır. Kurban töreninde sığırı iki parçaya ayırır. Kemikler bir tarafa etleri başka bir tarafa koyar. Zeus'a payını almasını söyler, o da kemiklerin dolu olduğu payı alır. Bundan sonra Prometheus'a ve insanlara kin besler. İnsanlara ceza vererek onlara ateş göndermez. Prometheus ise güneş tekerleğinden ateş parçalarını çalarak yer yüzüne getirir. Bir başka anlatıda ise Prometheus'un demirciler tanrısı Hephaistos'un demir ocağından çalması ile ilgilidir. Ateşin çalınmasından sonra Zeus yine ceza verir. Ölümlüleri Pandora'ya göndermiştir. Prometheus ise zincirlerle bir dağın tepesine bağlanır. Orada bir kartal ona musallat olur. Karaciğerini yer ama her gün yeniden yenilenir. Zeus asla Prometheus'u bırakmaz. Herakles kartalı öldürdükten sonra Prometheus kurtulmuştur. (Grimal, 2012). Öğretmen köylülere anlattığı öyküde de Prometheus mitinden söz etmektedir

3.3.2.2.1. Fakir Baykurt'un Eserinde Mitolojinin İşlevleri

3.3.2.2.1.1. Toplumsal Eleştiri

Baykurt, *Onuncu Köy*'de, köy hayatının geleneksel yapısını ve modernleşme sürecinde yaşanan çatışmaları ele alırken mitolojik öğelerden faydalanır. Köydeki insanlar, eski inanç ve gelenekler etrafında şekillenen bir dünyada yaşarken, yeni değerler ve düşüncelerle karşı karşıya kalırlar. Bu çatışma, eski ve yeni arasındaki gerilim, bir anlamda mitolojik öğeler aracılığıyla anlatılır. Yunan mitolojisinde eski tanrılar ile yeni tanrıların çatışması gibi, *Onuncu Köy*'de de geleneksel değerlerle modernleşme arasındaki uyumsuzluk mitolojik bir temayla aktarılmıştır.

3.3.2.2.1.2. Kahramanlık vb. Değerlerin Aktarımı

Romanın ana karakteri olan öğretmen, bir tür modern zaman kahramanı olarak, köydeki halkı aydınlatmaya çalışır. Bu kahraman figürü, mitolojideki kahramanlar gibi, toplumsal düzene karşı bir tür direniş gösterir. Romanda Prometheus anlatısına gönderme bulunmaktadır.

3.4. SON DÖNEM (1980-...)

Dünyada ve Türkiye'de 80'li yıllar önemli gelişmelerin yaşandığı yıllardır. 1980'li yıllardan itibaren Türkiye'de yeni bir kültürel ortam oluşmuştur. Bu kültürel ortamın anlaşılması dönemdeki kültür, sanat ve edebiyat ortamı ile edebiyat yapıtlarını anlamak açısından da önem taşımaktadır. Dönemin siyasal, kültürel ve ekonomik politikaları gündelik yaşamı dönüştüren bir etkiye sahip olmuştur. 1980'li yıllar siyasi anlamda sert faaliyetlerle karşılaşılma ile birlikte kültürel alanda farklı ve çeşitli söylem alanlarının olduğu bir dönemi işaret etmektedir.

Siyasi bir darbeden sonra ülkede her türlü yapı ve kurum yeniden şekillenmeye başlamıştır. Dünyadaki kültürel değişimin etkileri ülkemizde de baskın bir şekilde görülmeye başlamıştır. Nurdan Gürbilek, bu yılları şu şekilde ifade eder: "İki farklı iktidar projesinin, iki farklı söz siyasetinin, nihayet iki farklı kültür stratejisinin sahnesi olmuştu 80'ler. Bir yandan bir baskı ve yasaklar dönemi, diğeryandan yasaklamaktansa

dönüştürmeyi, yok etmektense içermeyi, bastırmaktansa kışkırtmayı hedefleyen daha modern, daha kurucu, daha kuşatıcı denilebilecek bir kültürel stratejinin kendini var etmeye çalıştığı yıllar” (2001, s. 8-9). Burada da ifade edildiği gibi, 1980 darbesi ile önce baskı ile başlayan dönem daha sonra dünyadaki gelişmelerin etkisiyle çoksesli bir ortamı beraberinde getirmiştir. Aslında bu durum biraz da zorunlu olmuştur. Rifat Bali, “..yetmişli yılların puslu ve karamsar havasına kıyasla seksenli ve doksanlı yılların daha dinamik ve renkli” (2015, s. 17) olduğunu yaşamıştır. Liberal ekonomik uygulamaların sonucunda toplumda büyük bir dönüşüm olmuştur. Bu dönemde “yeni elitler” veya Yeni Türk İnsanı” olarak tanımlanan yeni bir sınıf oluşmuştur. Bu değişimler hem Türk toplumundaki dönüşüm açısından önem taşımaktadır. Bali başka bir çalışmasında ise, bu yılları tepki yılları olarak nitelendirmiştir (2002, s. 206). Bu tepki 1980 öncesindeki sıkıntılı ve bunalımlı günlerinedir.

1980’li yıllarda dış ticaret yaygın bir hale gelmiştir. Türkiye’de Batı ülkelerinin lüks tüketim ürünleri yoğun bir şekilde kullanılmaya başlanmıştır. Tüketim ürünlerinin rahat bir şekilde ülkeye girmesi sadece o ürünün kullanımı sonucunu oluşturmaz. Bu ürünlerin kullanımı ile birlikte o ürünlerin geldiği ülkelerin kültürleri gündelik yaşam içinde nüfuz etmeye başlamıştır. Bu dönemdeki ekonomik düzenlemeler yaşam tarzlarının da hızlı bir şekilde değişmesine neden olmuştur. Bu empoze edilen yaşam değişikliği dönemin siyasi aktörlerinde de belirgin bir şekilde görülmektedir. Turgut Özal ve ailesi, iş adamları, dönemin bürokratları bu yeni yaşamın en önemli aktörleridir. Halk bu aktörlerin yaşamlarını dikkatli bir şekilde izlemektedir.

Bu dönemde iletişim teknolojileri ve politikalarında büyük bir değişim yaşanmıştır. Gazetelerin sermaye sahipliği, yayın politikaları, dergicilik vb. alanlarda yenilikler gerçekleşmiştir. Ayrıca dönemin gazetelerinde dönemin ruhunu yansıtan sözcükler tekrar edilmiştir. “Bu değerler dönemin ruhuna uygun olarak “başarılı olma”, “zenginlik” ve “lüks” kavramlarına göndermeler yapan “yaşam tarzı” kavramının haberlerde ve köşe yazılarında vazedilmesi. Yetmişli yılların sıkıntılı dönemini geride bırakan toplumun hayali ve kişisel beklentileri de bu yöndeydi.” (Bali, 2002, s. 208)

Murat Belge bu durumu Ben Çağı’nın yani bireyciliğin ve benmerkezciliğin kamusal alana taşınması olarak değerlendirmiştir. Toplumsallıktan ziyade bireyselliğe yapılan vurgu sadece Türkiye’de değil tüm dünyada yaşanan bir değişimdir. 90’lı yıllara da böyle

bir yaşamdan sonra girilmiştir. 80'li yıllarda topluma yerleşen yeni değer yargıları 90'larda tamamen kökleşmiştir. 80'lerde başlayan başarı, zengin olma, statü etme devam etmiştir.

80'li yıllardan itibaren edebiyat geleneğinde bazı değişiklikler olmaya başlamıştır. Yeni anlatım olanaklarının kullanıldığı romanlar yazılmıştır. Edebi üretim çeşitlenmiş, yazarlar yeni anlatım biçimleri bulmuş ve yeni konularla ilgilenmişlerdir.

3.4.1. Anlatının Dönüşümü, Postmodern Anlatı ve Gelenek İlişkileri

3.4.1.1. Postmodernizm Kavramı ve Tartışmalar

Günümüzde, postmodernizm kavramı, birçok akademik disiplin, sanat ve eleştiri alanında sıkça kullanılmaktadır. Başlangıcı kesin olarak belirlenememekle birlikte, genellikle 1960'lı yıllara dayandırılan bu akım, 1970'lerde yaygınlaşmış ve 1980'lerde yoğun bir şekilde akademik çalışmalara konu olmuştur. Ali Akay (2010, s.7) bu konuya Türkiye'de ilginin daha geç dönemde başladığını belirtmiştir. Özellikle 1980'lerin ortalarından itibaren artan bir ilgi gören postmodernizm, günümüzde hakkında yazılmış yüzlerce kitap ve makale ile yapılmış sayısız tartışma sonucunda, çağın en dikkat çekici akımlarından biri olarak değerlendirilmektedir.

Postmodernizm, heterojen yapısı ve parçalı doğası nedeniyle, geleneksel anlamda bir akım olabilecek ortak özellikleri çoğu zaman sergilemez. Daha ziyade, çeşitli üretim biçimlerine, iletişim yöntemlerine ve üretim ilişkilerine nüfuz eden ve bunları yeniden yorumlayan bir perspektif olarak tanımlanabilir. Bu bakış açısı, ortaya çıktığı dönemden itibaren farklılaşmış, çeşitlenmiş ve temelde yer alan çoğulculuk düşüncesi giderek daha baskın hale gelmiştir. Derrida, Lyotard ve Baudrillard gibi Fransız postyapısalcı düşünürlerin teorik temellerini oluşturduğu postmodernizm, özellikle son otuz yılda çeşitli sanatsal üretilere derinlemesine nüfuz etmiştir. Bu süreçte, düşünme ve gerçeklik algısının yanı sıra üretim ve tüketim ilişkilerinde meydana gelen dönüşümler, görme biçimimizi ve sanat algımızı köklü bir şekilde değiştirmiştir (Akyıldız 2016, s. 167).

Postmodernizmin doğasına uygun olarak, bu akımın teorisyenleri veya sanatçıları, genellikle kendilerini postmodern olarak tanımlamaz. Örneğin, postmodernizmle adı

özdeşleşmiş bir figür olan Baudrillard dahi postmodern olmadığını ifade etmiştir. Bu durum, postmodernizmin belirsizlik ve heterojenlik üzerine kurulu yapısıyla tutarlıdır. Postmodernizm, açıkça üstlenilmemesine rağmen her alanda etkilerini göstererek çağımızın zeitgeist'ı olarak görülmektedir. Postmodernist bir yaklaşımla, artık tüm "metin"lerin postmodern olduğu iddia edilmektedir.

Postmodernizmin temel karşıtlığı, Batı felsefesinin logos merkezli düşüncesine yöneltilen bir itirazdır. Kelime anlamıyla "modernizm sonrası"ni ifade eden postmodernizm, modernizmin ötesine geçen bir yapıyı işaret etmekle birlikte, onunla olan ilişkisi oldukça karmaşıktır. Kimi zaman modernizmin tükenişinin ardından ortaya çıkan bir felsefe, kimi zaman ise ona doğrudan bir karşı çıkış (anti-modernizm) olarak kendini gösterir. Postmodernizm, Descartes'ın Kartezyen özne anlayışına, Kant'ın evrensel ve aydınlanmacı akıl düşüncesine ve Hegel'in "rasyonel olan gerçektir" ilkelerine karşı çıkarak, nesnel ve akıldan bağımsız bir gerçekliğin olmadığını savunur. Bu nedenle, postmodernizm öznelci bir yaklaşım sergiler; ancak, modernizmin öznelliğinden farklı olarak, özerk ve stabil bir özne tanımını da reddeder. Postmodern düşünceye göre gerçeklik, öznenin algılarına göre değişir ve bu algılar geri dönerek özneyi de dönüştürür (Akyıldız, 2016, s. 168).

Felsefenin üzerine kurulu olduğu "büyük anlatılar"ı reddeden postmodernizm, gerçeğin kurgusal olduğunu iddia etmiştir. Mimari, müzik, resim, edebiyat, sosyoloji ve psikanaliz gibi pek çok alanı dönüştürmüş ve yeniden tanımlamıştır. Modernizmle ilişkisine gelince, modernizm hem genel hem de özel anlamda iki farklı düzlemde ele alınmıştır. Genel anlamda, Descartes'la başlayan ve nesnel bilgi ile akıl sahibi öznenin hâkim olduğu felsefe geleneğini ifade ederken; özel anlamda, 1850'lerden itibaren ortaya çıkan ve 20. yüzyılın ilk yarısını kapsayan estetik hareketlere atıfta bulunmuştur.

Postmodernizm, modernizmin sanatsal tekniklerinden (örneğin belirsizlik, açık uçlu anlatılar, bilinç akışı, parodi ve kolaj gibi) etkilenmekle birlikte, bu teknikleri farklı bir ideolojik ve kültürel bağlamda yeniden üretmiştir. Jameson'a göre, modernizm ile postmodernizm arasındaki kırılma, mevcut öğelerin tamamen değişmesinden çok, onların yeniden yapılandırılmasını içerir. Jameson bu durumu şöyle ifade eder: "Modernizm muhalif bir sanattı; çirkin, ahenksiz, bohem ve saldırgan unsurlarıyla orta sınıfın

değerlerine meydan okuyordu. Ancak çağdaş sanat, modernizmin biçimsel özelliklerini taşısa da kültürel konumunu değiştirmiştir” (Jameson, 1998, s. 19). Postmodernizm, biçimsel olarak modernist estetiği sürdüren öğeler içerse de, kültürel bağlamı değişmiş, muhalif olma niteliğini büyük ölçüde yitirmiştir. Bu dönüşüm, sanatın toplumsal ve ideolojik işlevinin de farklılaştığını gösterir. Postmodern sanat, Jameson’un belirttiği gibi, artık yalnızca avangard bir reddedişin veya aykırılığın temsili değil, aynı zamanda tüketim kültürüyle iç içe geçmiş ve ticari sistem tarafından emilmiş bir estetik pratiğe dönüşmüştür. Bu bağlamda, postmodernizmin modernizmle kurduğu ilişkiyi salt bir süreklilik ya da kopuş ekseninde değerlendirmek yetersiz kalır. Postmodern sanatın modernist teknikleri yeniden üretirken, onları yeni ekonomik, politik ve kültürel dinamikler çerçevesinde nasıl anlamlandırdığı sorusu, bu ilişkinin analizinde belirleyici bir noktadır.

Modernizm, muhalif bir sanat biçimi olarak yerleşik düzen ve orta sınıf değerlerine meydan okuyarak kendini tanımlamışken, postmodernizm bu eleştirel konumunu kaybederek kültürel üretimin merkezine yerleşmiştir. Jameson, postmodernizmin ortaya çıkışını yüksek modernizmin akademiye yerleştiği ve yeni kuşaklar tarafından akademik bir perspektifle ele alındığı 1960’lı yıllara dayandırır.

Sonuç olarak, postmodernizm, modernizmin değerlerini eleştiren ve dönüştüren bir hareket olarak, özellikle sanat ve düşünce alanında yeni paradigmlar sunmaktadır. Ancak bu dönüşüm, çoğu zaman modernist estetik ve tekniklerin farklı bir bağlamda yeniden yorumlanmasıyla gerçekleşmiştir. Modernizm ile postmodernizm arasındaki bu karmaşık ilişki, sanat ve kültür üretiminin evrimini anlamak açısından merkezi bir öneme sahiptir.

3.4.1.2. Postmodernizmin Oluşma Koşulları

Moderniteden postmoderniteye geçişi hazırlayan tarihsel, ekonomik, felsefi ve sosyolojik koşullar, çoğunlukla demokratikleşme, heterojenleşme, kadın hareketi ve enformatik devrim ekseninde teorisyenler tarafından incelenmiştir. Tarihçi Mark Poster, modernist

düşüncenin insanlığa mutluluk getireceği inancının, 20. yüzyılın ikinci yarısında sorgulanmaya başladığını ifade etmektedir (akt. Doltaş, 2003). Bu sorgulamanın üç temel nedeni bulunmaktadır. Bunlardan birincisi sömürgecilik eleştirisidir.

Sömürgelerin bağımsızlıklarını kazanmasıyla birlikte, Batı merkezli hümanist ideolojiler eleştirilmeye başlanmıştır. Bu eleştiriler, hümanizmin evrensel bir değer taşımadığı, aksine belirli toplumların ve grupların çıkarlarını öncelediği yönünde yoğunlaşmıştır. Poster'a göre, "Avrupalı" (ya da daha geniş anlamıyla "Batılı"), "Hristiyan", "beyaz" ve "erkek" bireyler, hümanizmin vaat ettiği mutluluktan faydalanabilirken, "öteki" olarak konumlandırılan bireyler—örneğin, Avrupalı olmayanlar, beyaz olmayanlar ve kadınlar—ya bu projede araçsallaştırılmış ya da görmezden gelinmiştir. Foucault bu bağlamda, akıl, bilim ve yüksek kültür gibi Aydınlanma'nın modernist değerlerinin birer iktidar aracı olarak kullanıldığını savunmaktadır. Lyotard (1990) ise; devletlerin ve iktidarın, bilgiyi "büyük anlatılar" aracılığıyla meşrulaştırarak kendi "ötekilerini" oluşturduğunu ve bu ötekileri sistem dışına itmek için "totaliteler" ürettiğini belirtmektedir.

İkinci olarak feminist hareketin yükselişi burada önemli bir gelişmedir. Batı toplumlarının ataerkil yapısını eleştirerek, modernitenin beyaz, orta sınıf erkeklerin çıkarlarını öncelediğini, cinsiyet eşitliğine ya da herkesin mutluluğuna hizmet etmediğini göstermiştir. Üçüncü aşama ise enformatik devrim ve teknolojik gelişmelerdir. Elektronik iletişim sistemlerinin ve teknolojinin yaygınlaşması, bilgi üretim ve aktarım süreçlerini dönüştürmüş, bu durum sosyal yapıyı yeniden şekillendirmiştir.

Modernite ideallerinin çözülmesi -ya da başka bir ifadeyle, bu ideallerin pratikte yanlı ve eşitsiz olduklarının anlaşılması- felsefi, toplumsal, ekonomik, bilimsel ve sanatsal temellerde meydana gelen kırılmalarla birlikte yeni bir çağın kapısını aralamıştır. Özellikle İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra, Aydınlanma değerlerinden ve endüstriyel üretimin yön verdiği klasik modern toplum dinamiklerinden farklı bir toplumsal yapı ortaya çıkmıştır. Modernite, kendi içinde -özellikle dünya savaşları döneminde- derin krizler yaşamış ve sonunda parçalı, heterojen bir yapı olan postmoderniteye yerini bırakmıştır.

Teorisyenlerden Ihab Hassan, postmoderniteyi jeopolitik bir süreç ve küresel bir fenomen olarak değerlendirirken, onun estetik ve felsefi boyutlarını postmodernizm olarak adlandırmaktadır (akt. Doltaş, 2003). Ancak bu iki kavram sıklıkla birbirinin yerine kullanılmaktadır.

Hassan'ın yaklaşımı, postmodernizmi sadece bir sanat ya da edebiyat akımı olarak değil, daha geniş bir dönüşümün parçası olarak ele alan teorik yaklaşımların bir örneğidir. Örneğin, Fredric Jameson postmodernizmi geç kapitalizmin kültürel mantığı olarak görür ve ekonomik sistemle bağlantılı bir çerçevede değerlendirir. Jean-François Lyotard (1990) ise postmoderniteyi büyük anlatıların çöküşü bağlamında tanımlar ve onun bilgi, bilim ve sanat üzerindeki etkilerini inceler. Hassan'ın ayrımı, bu farklı teorik perspektifleri anlamak için önemli bir temel sunar.

İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde, ortaya çıkan yeni toplumsal yapı “sanayi sonrası toplum,” “çokuluslu kapitalizm,” “tüketim toplumu” ve “medya toplumu” gibi farklı kavramlarla tanımlanmıştır. Bu dönemde yeni tüketim biçimleri gelişmiştir: planlı eskime, modanın ve modaaya uygun değişimlerin hızlanması, reklamcılığın, televizyonun ve medyanın toplumun her alanına nüfuz etmesi gibi faktörler bu süreçte etkili olmuştur. Karayolu ağlarının genişlemesi ve otomobil kültürünün yükselmesi de bu dönüşümde önemli bir rol oynamıştır (Jameson, 1998, s. 19-20). Bu özellikler, modernizmin hâlâ etkin olduğu savaş öncesi toplum ile savaş sonrası toplum arasındaki temel farklılıkları oluşturur.

Frederic Jameson, postmodernizmi “geç kapitalizmin kültürel mantığı” olarak tanımlamaktadır. Daha önce belirtildiği gibi, modernitede yaşanan paradigma kırılmaları genellikle modernitenin yeniden tanımlanmasına yol açmıştır. Ancak postmodernizme yol açan dönüşümler, modernitenin başka bir biçimini hazırlamak yerine, modernist projenin çöküşünü ve gerçeğin doğasına ilişkin bir paradigma değişimini ifade etmektedir. Einstein'ın görelilik teorisinin kesin ve mutlak bilgi anlayışını dönüştürmesi, üretim ilişkilerindeki değişimler, toplumların artan heterojenliği ve kültürel etkileşimlerin yoğunlaşması gibi faktörler, postmodernizmin temel unsurlarıdır. Ayrıca, bu dinamikler, öznenin geçici, değişken ve etkileşimsel doğasını fark etmemize de olanak tanımıştır.

Lyotard, *Postmodern Durum* adlı eserinde, değişen toplum yapısıyla birlikte bilginin niteliğinin ve konumunun da değiştiiğini öne sürmektedir. Ona göre bilgi, üretim ve tüketim süreçlerinde bir meta haline gelmiştir ve artık kullanım değeri taşımamaktadır. Lyotard, modern bilimsel bilginin diğer bilgi türleri üzerinde hâkimiyet kurduğunu ve anlatsal bilgi biçimlerini bastırarak meşruiyet kazandığını savunur.

Lyotard'ın kavramsallaştırdığı “Büyük Anlatılar” (*grands récits*), bilginin kurumsal ve ideolojik biçimlerini temsil eden modernitenin araçlarıdır. Modernitenin akılcılık, ilerleme ve bilimsel nesnellik iddialarını destekleyen bu anlatılar, inanırlılıklarını yitirdiği noktada yerlerini postmodernizme bırakır. Lyotard'a göre, günümüzde bilgi ancak yerel, küçük ve paradoksal anlatılarla meşruiyet kazanabilir. Büyük anlatıların yerine önerilen bu “mini anlatılar”, evrensellik, kesinlik ya da istikrar iddiasında bulunmaz; bağlama özgü, olası ve geçicidir (Lyotard, 1990).

Lyotard, modernitenin temelinde düzenin bulunduğunu ve rasyonalitenin düzen yaratma aracı olarak görüldüğünü savunur. Modern toplumlar, düzen ve düzensizlik arasındaki karşıtlık üzerinden kendilerini tanımlar ve düzensizliği temsil eden "ötekiler" aracılığıyla kendi düzenlerini meşrulaştırır. Bu bağlamda, beyaz olmayan, erkek olmayan, heteroseksüel olmayan veya rasyonel olmayan bireyler düzensizliğin bir parçası olarak sistemin dışına itilmiştir. Lyotard, bu düzenin sürdürülebilmesi için büyük anlatıların temel bir araç olduğunu ifade eder. Ancak postmodernizm, bu büyük anlatılara meydan okuyarak, daha yerel ve bağlama özgü mini anlatılara yönelir.

Lyotard'ın postmodernizmi “büyük anlatıların çöküşü” ile ilişkilendiren görüşüne, postmodernizmi Marksist bir perspektiften eleştiren Eagleton da belirli bir ölçüde katılmaktadır. Eagleton'a göre postmodernizm, “sanayi sonrası” toplumun ideolojisi olarak değerlendirilebilir ve modernitenin güvenilirliğini yitirmesi, kültürün metalaşması, yeni politik güçlerin ortaya çıkışı ve toplum ile özne kavrayışındaki bazı klasik ideolojilerin çöküşü gibi faktörlerin bir sonucu olarak ortaya çıkmış olabilir. Ancak bu durum ne şekilde açıklanırsa açıklansın, postmodernizm, Eagleton'a göre, unutulmaya terk ettiği ya da gölgesiyle çatışmaya son vermediği bir “politik fiyasko”nun ürünüdür (2011, s. 35). Bu bağlamda, Eagleton'ın “politik fiyasko” ile kastettiği, sol hareketin çöküşüdür. Eagleton, sol hareketin yaşadığı ağır yenilgiler ve sonrasında yaşanan

ideolojik savrulmaların, postmodernizmin ortaya çıkışında etkili olduğunu ileri sürmektedir.

Postmodernizm, modernitenin akıl, nesnellik ve ilerleme iddialarının çöküşüne dayalı; dil, özne ve nesne arasındaki ilişkilerin dönüşümüyle şekillenen estetik ve felsefi bir yaklaşımı ifade eder. Belirsizliği, çoğulculuğu ve geçiciliği benimseyen postmodernizm, bu esneklik sayesinde geniş bir etki alanına ulaşmıştır. Bu bağlamda, postmodernizm büyük anlatıları reddederek moderniteye eleştirel bir alternatif sunmaktadır.

Burada Baudrillard simülasyon ve hipergerçeklik ilişkisinden de söz etmek yerinde olacaktır. Baudrillard (2003), *Simülasyonlar* adlı eserinde moderniteyi, “sanayi üretiminin ön planda olduğu burjuva sınıfı dönemi” olarak tanımlar ve bu dönemde üretimin toplumun düzenlenme ilkesi olduğunu belirtir. Ancak, teknoloji devrimiyle birlikte yeniden üretim (kopyalama, *reproduction*) bu düzenleme ilkesinin yerini almıştır. Modernite döneminin başat imgeleri olan resim ve tiyatro, postmoderniteyle birlikte yerini fotoğraf ve sinemaya bırakmıştır. Baudrillard’a göre, postmodernite döneminde eşyanın kullanım değeri ve üretim gerekliliğinin yerini simülasyonlar, kodlar, simülakra ve hipergerçeklik almıştır. Günümüz dünyasında, olayların doğrudan deneyimi ve göndergesi yerine, bu olayların imgeleri ya da gösterenlerinin geçtiği bir simülakra evreninde yaşamaktayız. Bu yeni postmodern evren, her şeyi simülakraya dönüştürür; Baudrillard, bu durumun, artık taklit edilebilecek bir orijinalin bile bulunmadığı bir dünyayı ifade ettiğini belirtir. Dolayısıyla, artık "öykünme" veya "benzetme"ye temel oluşturacak bir gerçeklik alanı mevcut değildir; yalnızca taklitlerin var olduğu bir düzlem söz konusudur (Sarup, 1995, s. 195). Baudrillard’a göre, dünya artık doğrudan bağlantı kurduğumuz bir gerçeklik değil, televizyon ekranları aracılığıyla sunulan bir olgudur. Televizyon, yaşamın içinde erirken yaşam da televizyon içinde çözülmektedir. Bu bağlamda, kurgu gerçekleştirilir ve gerçek, kurgusallık kazanır. Televizyon ve kitle iletişim araçlarının işlevi, bireyi özelleştirmek ve onu görüntü ile gerçek arasındaki farkın ayırt edilemediği bir simülasyon evrenine yerleştirmektir. Bu bağlamda, kitle iletişimi tepkiyi engeller ve bireyi toplumsal bağlamından koparır. Baudrillard, bu durumu “çok fazla enformasyon, ancak çok az anlam” bulunan bir dünya olarak tanımlar. Zengin imgelerle süslü sürekli bir enformasyon bombardımanı altında olduğumuz bu dünyada, Baudrillard’a göre, buna direnmenin tek yolu, anlamı reddetmektir. İmgeleri

yalnızca yüzeysel gösterenler olarak kabul etmek ve onlara anlam yüklememek bir çıkış yolu olabilir.

Baudrillard, *Tüketim Toplumu* (2017) adlı eserinde, tüketici nesnelere halktan bağımsız bir göstergeler sistemi oluşturduğunu savunur. Bu nesnelere, ihtiyaçları karşılamak için değil, arzuyu kışkırtmak üzere üretilir. Günümüzde metalar, Saussure'cü anlamda birer gösterge haline gelmiştir; yani, metalar kendi anlamlarına göndermede bulunarak, göstergeler sisteminde keyfi olarak tanımlanır. Bu nedenle tüketim, kullanım değerlerinin tüketimi olarak değil, göstergelerin tüketimi olarak anlaşılmalıdır. Baudrillard'a göre, birey toplum içindeki yerini nesnelere aracılığıyla arar; metalar sadece ihtiyaçları karşılamakla kalmaz, bireyin toplumsal düzenle olan ilişkisini de tanımlar. Birey, kendine yeten bir varlık olarak değil, toplumsal sistemlerin kullanım biçimleriyle tanımlanan bir varlık olarak görülür. Dil, nesnelere ve akrabalık gibi toplumsal ilişki biçimleri bireyi tanımlar ve konumlandırır.

Lyotard (1990) da bireylerin cinsiyet, ırk ve sosyal yapı gibi kategorilerle belirlendiğini, ancak bu kategorilerin bireyler tarafından değiştirilebileceğini ifade eder. Bu bağlamda, postmodernizm öznenin konumunu ve niteliğini dönüştürerek modernizmin insan merkezli yapısından ayrılır. Postmodern birey, sabit bir kimlikten ziyade, sürekli değişen ve toplumsal dinamiklere göre yeniden tanımlanan bir varlık olarak ele alınır. Böylece postmodernizm, bireyin ve toplumun ilişkilerine yönelik daha esnek ve çoğulcu bir yaklaşım sunar.

Burada "tarihin ölümü" kavramı üzerinde de durmak yerinde olacaktır. "Tarihin sonu" ya da "tarihin ölümü" ifadeleri, postmodernistlerin ilerleme fikrine yönelik duyduğu kuşkuyu ifade eden önemli kavramlardır. Postmodernist tarih anlayışı, geleneksel tarih yazımının dışladığı kişi, grup ve olaylara odaklanır ve daha önce söz hakkı olmayanların tarihini yazmayı amaçlar. Bu yaklaşım, geleneksel tarih yazımının kendisini "büyük anlatılar" aracılığıyla nesnel bir olgu olarak topluma sunduğu fikrine karşı çıkar ve bu anlayışı eleştirel bir şekilde sorgular.

Postmodernist tarih yazımı, tarihin nesnel gerçekliği yansıttığı iddiasını yıkmaya çalışır. Tarih, bu bağlamda, gösterge ile gösterilen arasındaki kurgusal bir ilişkiyi nesnel bir bağmış gibi sunar. Ancak postmodernist perspektif, bu ilişkinin yalnızca bir kurgu

olduğunu ve tarih anlatısının aslında bir "gerçekliğin yansıması" değil, bir yapılandırma olduğunu savunur.

Tarihsel anlatının temel zemini, yani göstergeler ile onların işaret ettiği iddia edilen gerçekler arasındaki bağ, postmodernist bir çerçevede ortadan kalktığında, bu ilişkinin yerini “uçuşan göstergeler” olarak adlandırılabilir yeni bir semantik evren alır. Bu yeni evrende göstergeler, sabit bir gerçeklikle bağlantılı olmaktan çıkar ve anlam, çoğulcu, değişken ve bağlama özgü bir hal alır. Böylece postmodern tarih anlayışı, tarihin mutlak bir gerçekliği temsil ettiği fikrini sorgularken, tarihsel anlatının doğasını yeniden tanımlayan bir eleştirel çerçeve sunar.

3.4.2. Postmodern Edebiyat, Folklor ve Mitoloji

Niall Lucy (2003), Postmodern Edebiyat Kuramı kitabında postmodernizmde edebiyat ve metnin durumunu değerlendirmiştir. O'na göre postmodernizm, edebiyatı diğer metinlerden ayrıcalıklı bir yere koymayı reddeder. Postmodernist perspektife göre, hakikat yalnızca dolaşımında olan bir şeydir; dolayısıyla, bilgi edinme süreçlerinde teknoloji ve medyanın rolü belirleyicidir. Benzer şekilde, değerler ise kültürel geleneklerin bir sonucu olarak tanımlanır. Postmodernizmin merkezi bir ilkesi olarak kabul edilen görüş, edebi metinlere özel bir değer atfetmeyi reddeder ve her şeyin metin olduğunu ileri sürer. Ancak bu görüş, kendi içinde paradoksal bir yapıya sahiptir. Postmodernist düşüncede, merkezi bir ilke ya da sabit bir yapı reddedildiği için, bu ilkenin kendisi dahi bir merkezîyetçiliği ima etmez. Bu bağlamda, “merkezi ilke” nosyonu, postmodern metin anlayışının karşı çıktığı bir türdür. Postmodern dünyada hiçbir şey merkezi değildir; her şey bir paradokstur ve bu nedenle edebiyat fikri yerine metin fikri, temelcilik karşıtlığını temsil eder (Lucy, 2003, s. 15). Bu açıklamalardan hareketle daha önceki metin ile ilgili anlayışın ve kalıplaşmış kuralların tamamının değiştiğini görmekteyiz. Dış dünyayı saran her şey bir metin olarak kabul edilmektedir.

Postmodernizmin içerisi/dışarı ilişkisine dair sorunsallaştırması, yalnızca edebiyatla sınırlı kalmaz, kültür ve toplumun bütün alanlarını kapsar. Bir zamanlar edebiyatın romantik bir alan olarak görüldüğü yer, postmodernizmde, kimlik, köken ve hakikat gibi kavramların insan varoluşunu anlamlandıran temel yapı taşları yerine, çok katmanlı ve

yapısız oluşumlar olarak görüldüğü genel bir varoluş düzlemine dönüşür. Bu bağlamda postmodernizm, hakikatin temelsiz ve yapısız bir "yapı" olduğunu savunan köktenci bir kuram olarak değerlendirilebilir (Lucy, 2003, s. 15). Bu bağlamda postmodernizm, edebiyat, kültür ve toplumu anlamlandırmada temelcilik karşıtı bir yaklaşım benimser. Edebiyat, ayrıcalıklı bir hakikat ya da derinlik taşıyan bir alan olmaktan çıkarılarak, tüm metinler gibi bir yüzeysel yapı olarak görülür. Bu bakış açısı, postmodernizmi çağın ruhu olarak konumlandırırken, aynı zamanda romantik edebiyat ve modernist temelcilik ile derin bir ayrışmayı ifade eder.

Postmodern roman eleştirisi, genel olarak üstkurmaca, metinlerarasılık ve çoğulcu bakış açıları gibi kavramlara odaklanarak metinsel yapıyı inceler. Ancak Yıldız Ecevit'e göre, eleştiride sürekli aynı unsurların büyüteç altına alınması, bir tekrarlananın göstergesi olarak değerlendirilebilir. Geleneksel anlatı metinlerinin sadece içerik ve karakterler üzerinde durması yetersiz görülüyorsa, postmodern edebiyat üzerine çalışan eleştirmenlerin her metinde üstkurmaca ve çoğulculuk unsurlarını aramaları da benzer şekilde yetersiz kalacaktır (Ecevit, 2001, s. 10). Toplumcu gerçekçi, idealist veya geleneksel estetik eleştirinin, postmodern metinleri anlamakta ve değerlendirmekte zorlandığı açıktır. Postmodern metinler, tarihsel, ideolojik veya didaktik nedenselliklerini kaybetmiş bir yapıya sahiptir. Bu durum, eleştirmenler arasında şaşkınlık ve kabullenme zorluğu yaratmakta, ancak bu şaşkınlık postmodern metinlerin doğası gereği kaçınılmaz bir sonuç olarak değerlendirilmektedir. Geleneksel eleştirinin odaklandığı "nasıl anlatıldığı" meselesi, postmodern romanlar için farklı bir bağlama sahiptir. Postmodernizmde, anlatma biçimi yalnızca anlatılan şeyi desteklemek için değil, aynı zamanda anlatının kendisinin bir "neden" olarak görüldüğü bir gerçeklik anlayışını ifade etmek içindir.

Postmodernizm, yeni bir gerçeklik anlayışı sunmaktadır. Bu anlayış, modernizmin mutlak doğruluk, ilerleme ve nesnel gerçeklik iddialarını sorgulayan bir paradigma değişimini yansıtmaktadır. Newton fiziğinin mutlaklık içeren duyuşal gerçeklik algısının, kuantum fiziğiyle göreceliğe evrilmesi, bu yeni gerçeklik anlayışının doğmasına zemin hazırlamıştır. Derrida, Foucault, Barthes, Lévi-Strauss, Lyotard ve Baudrillard gibi düşünürlerin ideolojileri ve modernizmin normlarını sarsması, bu bütüncül olmayan, karşıtlık ilişkilerine dayanmayan yeni gerçekliğin temsiline katkıda bulunmuştur.

Postmodern romanlarda tarihe yönelme, entrika ve gizem unsurlarını öne çıkarma gibi eğilimler dikkat çeker. Üstkurmaca, genel anlamıyla, romandaki evrenin bir kurmaca olduğunun ve metinsel bir gerçeklik içerdiğinin açıkça vurgulanmasıdır. Sazyek (2002, ss. 494-497), üstkurmaca düzeneklerini üç başlık altında inceler:

1. Metinlerin Kuruluşunun Anlatıya Dahil Edilmesi: Metnin yazılış süreci veya diğer kurmaca metinlerin kısmi olarak anlatıya yerleştirilmesi.
2. Nesnel Gerçeklik ve Kurmaca İlişkisinin Belirginleştirilmesi: Kurmaca ile gerçeklik arasındaki sınırların ve çelişkilerin açık bir şekilde vurgulanması.
3. Anlatıcının Belirginleştirilmesi: Modern romanda kimliği örtükleştirilen anlatıcının, etkin bir figür olarak metne dahil edilmesi.

Metinlerarasılık, postmodern romanın önemli bir bileşeni olmakla birlikte, bu teknik bütünüyle postmodernizme özgü değildir. Özellikle “iktibas” geleneği, Divan şiirinde ayet ve hadislerden yapılan göndermelerden, modern dönem romancıların bilimsel metinlere yaptığı atıflara kadar geniş bir yelpazede yer alır. Ancak postmodern romanda metinlerarasılık, geleneksel uygulamalardan farklı amaçlar ve biçimlerle ele alınır. Postmodernist alıntı ve göndermeler, metni çok boyutlu ve ilgi çekici kılmayı hedefler. Aynı zamanda, bilgi ve değerlerin geleneksel bütünlüğünü bozmayı amaçlar.

Metinlerarasılık, üstkurmacanın bir alt kategorisi olarak değerlendirilebilir ve genellikle üç yöntemle uygulanır (Sazyek, 2002, s. 502): Pastiş: Taklit ve kopya olarak değerlendirilebilecek pastiş, Jameson’a göre modernizmde yabancılaşan bireyin, postmodernizmde parçalanmış özneye dönüşümünü temsil eder. Bu nedenle postmodern metinlerde, geçmişin tüm üslupları kullanılabilir. *Gülünç Dönüştürüm*: Yazar, daha önce yazılmış bir kurmaca metni mizahi bir şekilde ele alır. Bu bağlamda, söz konusu metnin biçimsel ve figüratif unsurları deforme edilerek alaya alınır ya da okuyucuyu eğlendirmek amacıyla dönüştürülür. *Parodi*: Yazar, kendinden önceki bir kurmaca metni hem içerik hem de biçim açısından dönüştürerek eserine uygular. Bu dönüşüm, örnek alınan metnin yalnızca belirli içerik parçalarını metne dahil etmekle sınırlı kalmayabilir.

Postmodern roman eleştirisi, metin yapısını anlamada üstkurmaca, metinlerarasılık ve çoğulcu bakış açısı gibi unsurları merkeze alır. Ancak bu eleştiri yöntemleri, ele alınan metinlerin karmaşık doğası nedeniyle sınırlarla karşılaşabilir. Postmodern metinler,

bireyin toplumsal ve tarihsel bağlamını sorgulayan, anlam üretim süreçlerini yeniden tanımlayan yapılarıyla, modernist eleştiri yaklaşımlarını dönüştüren bir gerçeklik anlayışı sunar. Bu bağlamda, postmodern roman eleştirisi hem geleneksel edebi normları sorgulayan hem de yeni anlatım biçimlerine kapı açan dinamik bir çerçeveye sahiptir.

Postmodern roman, tarihî anlatılara yönelik bakışını dönüştürerek odağını tarihsel dönüm noktalarından ve büyük kahramanlardan, daha alt seviyedeki kişi ve olaylara kaydırır. Bu yaklaşımın altında yatan temel neden, tarihi bir ders verme veya didaktik bir unsur olmaktan çıkarmaya yönelik bir tutumdur. Postmodernist düşünceye göre, bireylerin kimliğini ve kültürünü şekillendiren unsurlar, idealleştirilmiş kahramanlar ya da büyük tarihî olaylardan ziyade, gündelik hayatın kendisidir. Bunu gerçekleştirirken postmodern edebiyatın en önemli kaynaklarından biri folklordur. Halk edebiyatı ve halk kültürü ürünleri romanlarda önemli birer malzeme durumundadır. Üst kurmaca, metinlerarasılık ve çoğulcu bakış açısı ile folklor ürünleri yeni bir bağlamda değerlendirilmektedir.

3.4.3. Postmodern Edebiyat ve Folklor Etkileşimi

Postmodern edebiyat 20. Yüzyılın ikinci yarısından itibaren belirgin bir şekilde ortaya çıkmıştır. Postmodern edebiyatın en önemli özelliği, geleneksel olanla bağ kurması, onu yeniden yorumlaması, tarihi kesinliklere ve toplumsal kabullere ve kurallara kuşkuyla yaklaşmasıdır. Genel geçer olarak kabul edilen her şeyi sorgulayıp eleştiren postmodernizm çeşitli yapıları bünyesinde bir araya getirmektedir. Farklı tür, stil ve yaklaşımlar birbiriyle diyalog kurabilmektedir. Bu da yeni anlatı biçimlerinin oluşması ile anlatının dönüşümünü meydana getirmiştir. Böyle bir durumda da edebiyatın işlevi ve görevi değişmeye başlamıştır. Yazar, okur ve metin arasında kurulan ilişki biçimi edebi metinlere daha farklı bakabilmenin yolunu sunmuştur. Daha önceki dönemlerdeki edebi metnin tamamlanmış ve bitmiş olduğu anlayışı yerini metnin sürekli etkileşim halinde olduğu bir anlayışa bırakmıştır. Yazarın yaratıcılığı kadar okurun yaratıcılığı da metnin anlaşılmasında önemli bir rol üstlenmiştir.

Folklorun dinamik olma özelliği, postmodern edebiyat için kullanışlı bir malzeme olma özelliğine sahiptir. Postmodern edebiyatın çoksesli metinlerinin beslendiği kaynaklar içinde genelde folklor ve özelde mitoloji önemli bir rol üstlenmiştir. Modern insanın

çıkılmazlarını ele alırken yazar, geleneksel anlatılardaki kahramanları, imgeleri kullanarak geleneksel anlatıdaki uzlaşma ve çatışmaları anlatısının çatısını oluştururken kullanmıştır. Bu yönelim aslında tarihin şekillendirdiği özne olan insanın yüzyıllar boyunca benzer sorunlarla mücadele ettiğini göstermesi bakımından önem taşımaktadır. Roman kahramanları kimi zaman mitolojik bir anlatının kahramanı gibi davranarak evrensel sorunlarına çare bulmaktadır.

Postmodern edebiyat, folklor alanı ile kurduğu güçlü etkileşim sayesinde güncel dünyayı anlamada yol gösterici olmaktadır. Efsaneler, masallar, destanlar, mitler sadece geleneksel anlatı türleri sözlü anlatı formları değildir. Bu anlatılar insan deneyimini anlama konusunda yol gösterici olma özelliğine sahiptir. Bu anlatılar bugünün insanına da kimlik, bellek ve deneyimle ilgili zihin açıcı veriler sunmaktadır. Postmodern eleştiri geleneği irdeyip eleştirirken, çağdaş dünyanın gereklilikleri doğrultusunda yeniden değerlendirmektedir. Folklorun her dönemde farklı işlevlerle dolaşımında kaldığını söylemek mümkündür. Çalışmanın başından itibaren farklı dönemlerde folklor ve mitolojiden yararlanmanın ne şekilde olduğunu bakmaktayız. Farklı dönemlerdeki örnekler bize farklı şekillerde de olsa her zaman kullanıldığını göstermektedir. Bu kullanımların her biri dönemin ruhuna uygun bir şekilde gerçekleşmiştir. Bu durum, folklorun kurucu bir rol üstlendiğini göstermektedir.

Bazen folklorun yeniden keşfi olarak ifade edildiğini görmekteyiz. Oysa folklor doğası gereği kaybolmaz, sahip olduğu dinamik yapı onun sürekli olarak dolaşımında kalmasına fırsat tanımaktadır. Ulus devletlerin oluşum aşamalarında folklor romantik milliyetçiliğin yaygınlaşmasında en önemli araç olarak kullanılmıştır. Postmodern dünyada da güncel sorunlarını, bireyin çıkmazlarını açıklamada yine işlevini yerine getirmeye devam etmektedir.

Geleneğin bilgisini taşıyan folklor, kuşaklar boyunca taşınmakta ve aktarılmaktadır. Topluluğa ait her türlü bilgi; değerler, inançlar ve deneyimler folklor ürünleri aracılığıyla aktarılmaktadır. Postmodern edebiyat, anlam çeşitliliğine sahiptir. Bu çeşitliliği sağlama konusunda folklor önemli bir deneyim alanı sunmaktadır. Folklor, postmodern edebiyatın çoğulcu anlatı yaklaşımı için köprü görevi üstlenmektedir. Postmodern yazarlar, folklorik imgeleri, anlatıları ve unsurları modern unsurlarla birleştirerek yeni anlatılar inşa etmektedir. Bu bir tür melezleşmedir. Bu melezleşme de postmodern kültürün etkilerini

barındırmaktadır. Modern dünyanın çelişkileri ve sıkıntıları ile toplumların deneyimleri folklor aracılığıyla yeniden yorumlanmaktadır. Sözlü kültür insanının yaşam deneyimini oluşturan folklor ve folklorun ifade biçimleri yaşayan bir anlatı olarak güncel metinlerde devamlılığı sağlamaktadır. Tarihsel ve kültürel olarak yaşam dönüşle bile insanın evrensel sorunları benzerlik taşımaktadır. Kadim hikayelerdeki sorunlarla başa çıkma yolları günümüz insanına yol gösterici olmaktadır. Geleneksel anlatılardaki yaşam deneyimi modern insanın çaresizliklerine ve çıkmazlarına da yol gösterici olmaktadır. Bu nedenle postmodern yazarlar, geleneksel anlatıları çeşitli yöntemlerle günümüze taşımaktadır.

Folklorun postmodern edebiyat ile kurduğu etkileşimi anlayabilmemizde mitolojinin kullanımı bize güzel örnekler sunmaktadır. Klasik veya geleneksel anlatılarla güçlü bir etkileşim kurarak postmodern metinlerde mitoloji temsil edilmektedir. Postmodernist metinlerde mitoloji akışkan ve bağlama göre şekillenen bir yapıya sahiptir. Metinlerarasılık, anlatı parçalanması, parodi vb. teknikler ile mitolojik anlatılar yapıbozuma uğratılmaktadır. Sabit anlamdan ziyade çoklu anlama ve yorumların yapıldığı bir anlatı ile karşılaşırız. Postmodern edebiyat mitolojiyi hem bir anlatı parçası olarak kullanmaktadır hem de kimlik ve kültür tartışmalarının odağında yer vermektedir. Bireysel ve toplumsal kimlik sorunlarının ele alınışında mitolojik anlatılardaki evrensel değerler ve mitolojik kahramanlar kullanılmaktadır. İnsanın her dönemde mücadele ettiği değerler benzerdir. Bu nedenler postmodern dünyanın mücadele ettiği temel değerler için kadim anlatılardaki kahramanın tutumu ve davranışı yol gösterici olabilmektedir.

Postmodern edebiyatın folklor ile kurduğu ilişkiyi aşağıdaki başlıklar altında şu şekilde değerlendirebiliriz:

3.4.3.1. Postmodernist Edebiyatta Folklorun Parodileşmesi

Postmodern edebiyat 20. Yüzyılın ikinci yarısından itibaren belirgin bir şekilde ortaya çıkmıştır. Postmodern edebiyatın en önemli özelliği, geleneksel olanla bağ kurması, onu yeniden yorumlaması, tarihi kesinliklere ve toplumsal kabullere ve kurallara kuşkuyla yaklaşmasıdır. Genel geçer olarak kabul edilen her şeyi sorgulayıp eleştiren postmodernizm çeşitli yapıları bünyesinde bir araya getirmektedir. Farklı tür, stil ve

yaklaşımlar birbiriyle diyalog kurabilmektedir. Bu da yeni anlatı biçimlerinin oluşması ile anlatının dönüşümünü meydana getirmiştir. Böyle bir durumda da edebiyatın işlevi ve görevi değişmeye başlamıştır. Yazar, okur ve metin arasında kurulan ilişki biçimi edebi metinlere daha farklı bakabilmenin yolunu sunmuştur. Daha önceki dönemlerdeki edebi metnin tamamlanmış ve bitmiş olduğu anlayışı yerini metnin sürekli etkileşim halinde olduğu bir anlayışa bırakmıştır. Yazarın yaratıcılığı kadar okurun yaratıcılığı da metnin anlaşılmasında önemli bir rol üstlenmiştir.

Folklorun dinamik olma özelliği, postmodern edebiyat için kullanışlı bir malzeme olma özelliğine sahiptir. Postmodern edebiyatın çoksesli metinlerinin beslendiği kaynaklar içinde genelde folklor ve özelde mitoloji önemli bir rol üstlenmiştir. Modern insanın çıkmazlarını ele alırken yazar, geleneksel anlatılardaki kahramanları, imgeleri kullanarak geleneksel anlatıdaki uzlaşma ve çatışmaları anlatısının çatısını oluştururken kullanmıştır. Bu yönelim aslında tarihin şekillendirdiği özne olan insanın yüzyıllar boyunca benzer sorunlarla mücadele ettiğini göstermesi bakımından önem taşımaktadır. Roman kahramanları kimi zaman mitolojik bir anlatının kahramanı gibi davranarak evrensel sorunlarına çare bulmaktadır.

Postmodern edebiyat, folklor alanı ile kurduğu güçlü etkileşim sayesinde güncel dünyayı anlamada yol gösterici olmaktadır. Efsaneler, masallar, destanlar, mitler sadece geleneksel anlatı türleri sözlü anlatı formları değildir. Bu anlatılar insan deneyimini anlama konusunda yol gösterici olma özelliğine sahiptir. Bu anlatılar bugünün insanına da kimlik, bellek ve deneyimle ilgili zihin açıcı veriler sunmaktadır. Postmodern eleştiri geleneği irdeyip eleştirirken, çağdaş dünyanın gereklilikleri doğrultusunda yeniden değerlendirmektedir. Folklorun her dönemde farklı işlevlerle dolaşımında kaldığını söylemek mümkündür. Çalışmanın başından itibaren farklı dönemlerde folklor ve mitolojiden yararlanmanın ne şekilde olduğunu bakmaktayız. Farklı dönemlerdeki örnekler bize farklı şekillerde de olsa her zaman kullanıldığını göstermektedir. Bu kullanımların her biri dönemin ruhuna uygun bir şekilde gerçekleşmiştir. Bu durum, folklorun kurucu bir rol üstlendiğini göstermektedir.

Bazen folklorun yeniden keşfi olarak ifade edildiğini görmekteyiz. Oysa folklor doğası gereği kaybolmaz, sahip olduğu dinamik yapı onun sürekli olarak dolaşımında kalmasına fırsat tanımaktadır. Ulus devletlerin oluşum aşamalarında folklor romantik milliyetçiliğin

yaygınlaşmasında en önemli araç olarak kullanılmıştır. Postmodern dünyada da güncel sorunlarını, bireyin çıkmazlarını açıklamada yine işlevini yerine getirmeye devam etmektedir.

Geleneğin bilgisini taşıyan folklor, kuşaklar boyunca taşınmakta ve aktarılmaktadır. Topluluğa ait her türlü bilgi; değerler, inançlar ve deneyimler folklor ürünleri aracılığıyla aktarılmaktadır. Postmodern edebiyat, anlam çeşitliliğine sahiptir. Bu çeşitliliği sağlama konusunda folklor önemli bir deneyim alanı sunmaktadır. Folklor, postmodern edebiyatın çoğulcu anlatı yaklaşımı için köprü görevi üstlenmektedir. Postmodern yazarlar, folklorik imgeleri, anlatıları ve unsurları modern unsurlarla birleştirerek yeni anlatılar inşa etmektedir. Bu bir tür melezleşmedir. Bu melezleşme de postmodern kültürün etkilerini barındırmaktadır. Modern dünyanın çelişkileri ve sıkıntıları ile toplumların deneyimleri folklor aracılığıyla yeniden yorumlanmaktadır. Sözlü kültür insanının yaşam deneyimini oluşturan folklor ve folklorun ifade biçimleri yaşayan bir anlatı olarak güncel metinlerde devamlılığı sağlamaktadır. Tarihsel ve kültürel olarak yaşam dönüşle bile insanın evrensel sorunları benzerlik taşımaktadır. Kadim hikayelerdeki sorunlarla başa çıkma yolları günümüz insanına yol gösterici olmaktadır. Geleneksel anlatılardaki yaşam deneyimi modern insanın çaresizliklerine ve çıkmazlarına da yol gösterici olmaktadır. Bu nedenle postmodern yazarlar, geleneksel anlatıları çeşitli yöntemlerle günümüze taşımaktadır.

Folklorun postmodern edebiyat ile kurduğu etkileşimi anlayabilmemizde mitolojinin kullanımını bize güzel örnekler sunmaktadır. Klasik veya geleneksel anlatılarla güçlü bir etkileşim kurarak postmodern metinlerde mitoloji temsil edilmektedir. Postmodernist metinlerde mitoloji akışkan ve bağlama göre şekillenen bir yapıya sahiptir. Metinlerarasılık, anlatı parçalanması, parodi vb. teknikler ile mitolojik anlatılar yapıbozuma uğratılmaktadır. Sabit anlamdan ziyade çoklu anlama ve yorumların yapıldığı bir anlatı ile karşılaşırız. Postmodern edebiyat mitolojiyi hem bir anlatı parçası olarak kullanmaktadır hem de kimlik ve kültür tartışmalarının odağında yer vermektedir. Bireysel ve toplumsal kimlik sorunlarının ele alınışında mitolojik anlatılardaki evrensel değerler ve mitolojik kahramanlar kullanılmaktadır. İnsanın her dönemde mücadele ettiği değerler benzerdir. Bu nedenler postmodern dünyanın mücadele ettiği temel değerler için kadim anlatılardaki kahramanın tutumu ve davranışı yol gösterici olabilmektedir.

3.4.3.2. Folklorun Çok Katmanlı Yapısı ve Anlatı Parçalanması

Folklorik anlatıların sözlü kültür ortamında teşekkül ettikleri için çok katmanlı bir yapıları bulunmaktadır. Arketipler ve diğer anlatı unsurları sıklıkla yinelenmektedir. Postmodernizm anlatıyı parçalayarak karmaşık, iç içe geçmiş ve doğrusal olmayan bir hikâye anlatımı oluşturmuştur. Bir yönüyle postmodern anlatı biçimleri folklorik anlatılarla benzerlik göstermektedir. Sözlü kültür ortamında geleneğin gereği olarak hikâyeler her anlatım ile değişmekte ve dönüşmektedir. Postmodern yazarların anlatımı da biraz buna benzemektedir. Postmodern edebiyattaki parçalanmış yapı folklorun çok katmanlı yapısıyla uyumludur. Bu nedenle postmodern edebiyat folklordan sadece anlatı aracı olarak değil gerçeğin temsil edilmesinde bir metafor olarak yararlanmaktadır.

Folklorik ifade biçimlerinde yineleme önemli olmakla birlikte, hikâye anlatıcısının yorumu ve bağlamı ile anlatı değişebilmektedir. Anlatının temel çatısı aynı kalmakla birlikte bağlam, dinleyici/izleyici ve bağlam etkileşimi aktarılanları şekillendirmektedir. Postmodern edebiyat içinde de bu değişken yapı bulunmaktadır. Bu nedenle doğrusal olmayan, parçalı bir anlatım benimsenmektedir. Postmodern yazarlar katmanlı anlatılar oluşturmaktadır ve bunu gerçekleştirirken yoruma ve değişime açık anlatılar kurmaktadır. Postmodern metinlerde sözlü gelenek ve katmanlı bir şekilde etkili bir şekilde kullanılmaktadır. Folklorun çalışması konusu içinde yer alan doğaüstü unsurlar ve onlarla ilgili deneyimleri yansıtan fantastik edebiyatın en önemli beslendiği kaynaklardır. Aynı zamanda korku edebiyatı veya gotik edebiyat olarak adlandırılan edebiyat içinde de inanışlar ve anlatılar modern korku edebiyatı metinlerinin temelini oluşturmaktadır. Bireysel ve kolektif bir deneyim alanı olarak folklor, yazılı edebiyat geleneği içinde de sürekliliğin sağlanması konusunda yol gösterici olmaktadır. Bir yönüyle de nesiller arası aktarım gerçekleşmektedir.

3.4.3.3. Kimlik İnşasında Folklorun Kullanımı

Postmodern dünyada en önemli tartışma alanlarından bir tanesi de kimliktir. Postmodernizmin kimlikle ilgili en önemli vurgusu, bireysel kimlik ile ilgilidir. Folklor, ait olduğu topluluğun her türlü deneyim bilgisini sunmaktadır. Bu deneyim bilgisi

kolektif belleği oluşturmaktadır ve aidiyet sağlamaktadır. Bu deneyim alanı toplumsal olanı temsil etmektedir ve gündelik yaşamda paylaşılmaktadır. Postmodern yazarlar, tarih içinde toplumsal olanı incelerken, kişisel olan ile toplumsal olan arasındaki çatışma ve gerilimi ele alırken folklordan yararlanmaktadır. Bireysel özerklik ile kolektif bilinç ve miras arasındaki karmaşık ilişki ve çatışmalar folklorik unsurlar ve anlatılar kullanılarak ele alınmaktadır. Bu durumda hem bireysel hem de toplumsal düzlemde kimlik tartışmalarına katkı sağlanmaktadır. Bu konularla ilişkili olarak tartışma, eleştirme ve yeniden yorumlayarak inşa etmek için folklor işlevsel olarak kullanılmaktadır. Çünlü kimlik de postmodern dünyada çatışmalı ve akışkan bir alandır. Çok katmanlı bir yapıda tartışmaların odağında yer almaktadır.

3.4.3.4. Postmodern Edebiyatın Folklor Ürünleri ile Diyalog Kurması

Postmodern edebiyat hem kendi döneminde yazılmış metinlerle hem de geçmişte oluşturulmuş olanlarla ilişki halindedir. Bu ilişki, etkileşimsel bir süreç oluşturmaktadır. Bütün metinler birbirinden beslenir ve diyalog kurmaktadır. Bu bağlamda da metinlerarasılık postmodernizmin en fazla kullandığı yöntemlerdendir. Buradan hareketle bu durumun folklorik gelenek ile uyum içinde olduğunu söyleyebiliriz. Folklorik anlatılarda da doğası gereği bir metinlerarası ilişki bulunmaktadır. Her bir anlatı önceki anlatılardan beslenmektedir. Postmodern anlatılarda folklorik gelenekten beslenerek çağdaş anlatılar oluşturulmaktadır. Böylece folklorik olanla çağdaş olan bir araya gelmektedir. Bu durumda eski-yeni, dün-bugün vb. karşıtlıklar hakkında değerlendirme yapılabilmektedir. Bu hem geleneksel olanı barındırdığı veya hatırlattığı için tanıdık hem de güncel unsurlarla birleştiği için yenilikçi bir deneyim alanı sunmaktadır. Postmodern anlatılarda yazar; mitler, efsaneler ve halk hikayelerinden yararlanarak, onları yeniden işleyip dolaşıma sokarak modern bir yorum yapmaktadır. Geçmiş ve bugün arasında, tarih ve tarih dışı alan arasında bir etkileşim oluşturmaktadır.

Metinlerarasılık ile klasik mitler ve postmodern anlatılar arasında bir diyalog kurulmaktadır. Mit veya mitoloji postmodern anlatıda bağımsız bir hikaye olarak

kullanılmaz. Kültürün karmaşıklığı ve birbiriyle etkileşimini vurgulamak için diğ r edebi ve tarihi anlatılarla i  içe geçmektedir. Mit ve tarih birbirinden farklı olmakla birlikte mit tarihselleşmektedir, tarih de mitleşmektedir. Bu durum da postmodernizm doğası ile ilişkilidir. Bu sayede geleneklerle ve anlatılarla hem de modern sorunlarla ilgilenen çok katmanlı bir anlatı kurulmaktadır. Mit ile tarih arasındaki tarih silikleşmiştir. Metinlerarası yaklaşım ile mitler yeniden bağlamlaştırılmaktadır. Okuyucu mit ve gerçeklik ilişkisini yeniden sorgulamaktadır.

3.4.3.5. Eleştiri Mekanizması Olarak Folklorun Kullanımı

Modern dünyada teknolojik gelişmelerle birlikte birçok kolaylık olmakla birlikte insan yaşamı çelişkilerle doludur. Çağdaş dünyada aşırı tüketim,  evre kirliliği ve yıkımı, teknoloji bağımlılığı, bireyselleşme gibi sorunları ele alırken yazarlar, geleneksel unsurları alegorik bir araç olarak kullanmaktadır. Masallar, efsaneler ve mitlerdeki unsurlar bu alegorik anlatımı ger ekleştirenken kullanılmaktadır. Folklorik anlatılardaki temalar, kahramanlar ve olaylar evrensel ve zamansızdır. Modern zamanın sorunları geleneksel anlatılardakilerle karşılaştırılarak toplumsal eleştiriye dayanak noktası oluşturulmaktadır. Buradan hareketle de toplumsal sorunların daha geniş bir bağlamda ele alınması mümkün olmaktadır. Folklor toplumsal durumlar ve olayların değerlendirilmesi için araç olmaktadır. Güncel zamanın değer yargıları, davranış kalıpları ve yaşam bilgisi geleneksel anlatılardaki kültürel kodların desteğiyle yeniden gözden geçirilmektedir. Bu sayede hem gelenekten yararlanılmakta hem de geleneğin eleştirisi yapılmaktadır.

Postmodern edebiyat içinde toplumun eleştirisi yapılırken arketipsel kahramanlar sıklıkla kullanılmaktadır. Modern dünyadaki tüketim kültürü, yabancılaşma ve bireyselleşme ve ekolojik değişimler ile  evre hareketleri gibi temaları ele almak için folklordan sembolik ve alegorik biçimde yararlanılmaktadır. Folklor modern anlatılar ile entegre olmaktadır. Kadim anlatılar,  ağdaş sorunlara dikkat çekmek için kullanılmaktadır. Bir halk masalı, efsane, destan vb. geleneksel anlatı türleri doğrudan yeniden anlatımı olmamakla birlikte mit, ritüel vb. sembolik unsurları içermektedir. Gelenek içinde cadı arketipi cezalandırılan bir masal kahramanı iken, postmodern anlatılarda geleneklere karşı gelen, marjinal bir tiplene olarak yer alabilmektedir. Feminist anlatılarda cadı biraz daha

mücadeleci bir rolde karşımızda çıkmaktadır. Gelenek içinde olumsuz anlam içeren bir unsurun güncel dünyada daha olumlu anlamlarda kullanılmaktadır. Okuyucu bir taraftan geleneksel anlatılardaki arketiplerin sürekliliğini farkına varmaktadır. Diğer taraftan da bu arketiplerin değişen anlamlarda da kullanıldığını görmektedir. Semboller ve motifler zamansız olmakla birlikte gelenek içinde yeniden yorumlanabilmektedir.

3.4.3.6. Postmodernizmin Geleneği Yapıbozuma Uğratması

Postmodernizm gelenekten beslenmekle birlikte geleneği yapıbozuma uğratır. Edebiyat başta olmak üzere postmodernist yaklaşımın benimsendiği tüm alanlarda bunun örneklerini görebilmekteyiz. Postmodern yaratım süreçlerinde belirsizlik ve görelilik bulunmaktadır. Her bir üretim biçimi veya konumuzu oluşturan edebiyatı düşündüğümüzde her bir metin çokanlamlı yapıya sahiptir. Bu çokanlamlı yapıyı oluşturma konusunda gelenek en önemli araçtır.

Postmodern anlatılar geleneksel bakış açısına meydan okumaktadır. Bunu yaparken de geleneğin bazı unsurlarını kullanır. Bu bağlamda düşündüğümüzde de modernizm gelenekle ilişkisi kurması gibi postmodernizm ile ilişki kurmaktadır. Postmodernizmde eskiden güç alarak kendi geleneğini yaratmaktadır. Geleneksel bilginin taşıyıcısı folklor, postmodern gelenek içinde yeniden yorumlanır. Toplumsal olguların, yapıların, olayların ve kurumların sorgulaması folklordan destek olarak gerçekleştirilmektedir. Postmodern edebiyat ve kültür, folkloru işlevsel olarak kullanmaktadır. Bunu bazen bilinçli bazen de bilinçsiz olarak yapmaktadır. Geleneksel anlatılardaki kahraman, tema, olay örgüsü vb. unsurları günümüz anlatısı içinde kullanarak evrensel durumların eleştirisi yapılmaktadır. Özellikle geleneksel anlatılardaki kahramanlar modern bir anlatının parçası haline getirilerek günümüz dünyasının sorunları için çözüm yolları sunmaktadır. Geleneğin bilgisi işlevsel olarak kullanılmaktadır. Geçmiş-bugün, kurgu-gerçek, mit-gerçeklik gibi unsurlar birbiriyle karışmış bir haldedir. Bu çok sesli metinler birçok anlam üretmektedir. Folklor, günümüzde her türlü üretim biçimine katkı sağlayan güncel bir çerçeve yaratan bir deneyim alanıdır.

Postmodern metinlerde mitik anlatılar reddedilmez, analiz edip incelenerek bir yapıbozuma uğratıldığını görmekteyiz. Postmodern düşüncede metin ile ilgili

görüşlerinde Derrida önemli bir yere sahiptir. Derrida'nın yapıbozum teorisi, metinlerin sürekli değiştiğini, içsel çelişkiler barındırdığını ve anlamın da sürekli olarak farklılaştığını ileri sürmektedir. Yazarlar, evrensel anlatıların öznel ve kültürel tarafları ile ilgili gerçekliği açığa çıkarmak için sıklıkla yapısöküme başvurmaktadır. Mitleri postmodern yazar inkâr etmez. Ancak yeniden şekillendirilebilirliğine vurgu yapmaktadırlar. Bu yeniden şekillendirme, tarihsel ve toplumsal bağlamın etkileri ile gerçekleşmektedir. Yapısöküm sayesinde gerçekliğin eleştirisinin yapılması mümkün olmaktadır. Eleştiri ve gerçekliğe kuşku ile bakma postmodernizmin en temel özelliklerindedir.

Postmodernizmde hikayelerin içine başka hikayeler eklenmektedir. Çerçeve anlatı içinde anlatıcı ile hikâye arasında sınır belirsizleşmektedir. Hem eskiye dayalı bir şeyler bulunmaktadır hem de yeniden oluşturulmuş bir metinle karşılaşılmaktadır. Anlatılarda mit, tarih ve folklor etkileşim halindedir. Folklorun dinamik yapısı anlatıya güç vermektedir. Yeniden anlatımla şekillenen, sürekli gelişen, zamana uymayan unsurların çıktığı veya dönüştüğü, yeni unsurların eklendiği akıcı bir anlatı meydana gelmektedir. Postmodern anlatının doğası folklor ile tam bir uyum içindedir.

3.4.3.7. Mitolojik Yeniden Anlatımlarda Metakurgunun Rolü

Postmodern yazarların üretim sürecinde mitoloji yeniden hayal etme konusunda kritik bir rol oynamaktadır. Mitolojik anlatıların yapılandırılmış bir doğası bulunmaktadır. Postmodern anlatılarda okuyucular mitleri şekillendiren süreci sorgulamakta ve eleştirmektedir. Mit kavramının zamansız gerçekleri ele aldığı gerçeği eleştiriye tabi tutulmaktadır. Margaret Atwood mitolojiyi sıklıkla kullanan yazarlardandır. Atwood Penelopiad adlı eseri, Penelope'nin bakış açısından Odysseia'yı yeniden ele almaktadır. Homeros anlatılarını yeniden ele almıştır ve geleneksel anlatıda yer alan ataerkil kodları hem kabul etmekte hem de eleştirmektedir. Romanda hikâye yeniden anlatılmakla birlikte, hikaye anlatımının anlatıcının inançları, düşünceleri ve niyetleri ile bağlantılı olduğunu öne sürmektedir. Bu durum metakurgusal bir yaklaşımı oluşturmaktadır. Mitin güç ilişkileri, tarihi, kültürel ve bireysel bağlamla çok bir ilişki ağı içinde şekillenen

dinamik bir yapı olduğunu ileri sürmektedir. Mit, her dönemde yazarın en önemli malzemesi durumunda olmuştur. Malzemenin işlenişi ise, zamanın ruhuna ve ihtiyaçlarına uygun şekilde gerçekleşmektedir. Romantik milliyetçi eserlerde ulus devletleşme sürecinin bir uzantısı olarak kullanılmaktadır. Modernist ve postmodernist romanlarda ise modern zamanın ihtiyaçlarına göre kullanılmaktadır. Yaşanılan zaman ve mekân mite ilişkin evrensel değerleri kabul etmekle birlikte içinde bulunulan zamanın ihtiyaçlarına göre de yorumlanmaktadır.

3.4.3.8. Postmodern Kimliğin ve Kültürün İnşasında Folklor

Edebiyat kimlik keşfetme ve inşa etme konusunda önemli bir araçtır. Postmodern gelenek içinde ise, kimlik en önemli tartışma alanlarından biri durumundadır. Folklor toplumsal olan ve kolektif unsurlara vurgu yapmaktadır. Grup kimliğini ön plana çıkarmaktadır. Ortak değerler öncelikli olmaktadır. Postmodernizmde ise bireysel deneyim önemsendiği için anlatılarda bu yeni katman olarak yer almaktadır. Yapıtlarda bireysel kimlikler ve toplumsal kültür arasında çatışmalar ele alınmaktadır. Bireysel olan ile toplumsal olan arasında uzlaşma sağlanmaktadır. Bireyin kültürel geleneklerle kurduğu etkileşim ele alınmaktadır. Kültürel mirasla kurduğu ilişki bireyin kendini anlama ve keşfetme serüveninin bir parçası durumundadır. Bireysel olan var olma mücadelesi verirken, geleneksel olanla da mücadele etmek zorundadır. Bu mücadele bazen uzlaşma bazen de çatışma görünümünde eserlerde karşımıza çıkmaktadır.

Postmodern anlatılarda, mit ve folklor, aile anlatıları bireyin kendini keşfetme hikayesinde önemli bir yerde durmaktadır. Folklor a ait unsurlar, roman kahramanını tanımlayan ve güçlendirmektedir. Aile efsaneleri ve hikayeler hem bireysel hem de kolektif tarihini oluşturmaktadır. Birey kültürel geçmişiyle bağ kurarak bireysel kimliğini inşa etmektedir.

Postmodern edebiyatta mitolojinin yeniden yorumlanması karmaşık kimlikleri keşfetme konusunda yol gösterici olmaktadır. Mitoloji geleneksel toplumlarda kültürel mirasın en önemli temel parçası durumundadır. Postmodern edebi gelenek içinde yazarlar ulusal kimlik, tarih ve kolektif bellek konularını ele almaktadır ve yeniden yorumlamaktadır. Güncel sosyal ve tarihi sorunlarla mit arasında bağ kurulmaktadır. Güncel meseleler mit

aracılığıyla eleştirilmektedir. Postmodern edebiyat aracılığıyla mitin çağdaş bir bağlamda ele alınmaktadır. Modern anlatı içinde mit, anlatıların içinde yer alan ideolojileri sorgulamak için kullanılmaktadır. Mitlerin kültürel yapılar üzerindeki etkisi ve güç yapıları ile ilişkisi postmodern edebiyat metinlerinde göze çarpmaktadır. Postmodern edebiyat içinde mitolojinin yeniden kullanılması ve dolaşıma sokulması postmodern dünyanın anlamlandırılması konusunda yardımcı olmaktadır. Çoğul ve karmaşık kimlik tartışmalarının temsil edilmesinde mitolojik unsurlar kullanılmaktadır.

Toni Morrison, *Sevilen* eserinde Afrika Amerikan folklorunu yeniden ele almıştır. Kolektif travmayı aktarmak için ise mitolojik ve doğaüstü öğeleri ayrıntılı bir şekilde kullanılmıştır. Mitolojik unsurlar aracılığıyla karakterlerin bireysel mücadeleleri ile geniş tarihi miras arasında bir bağ kurulmaktadır. Bireysel deneyim ile kültürel hafıza arasında etkileşim sağlanmaktadır. Mit sadece sembolik değildir, bireysel ve tarihsel gerçekliği anlama, bireyin ve toplumun acılarını ve sıkıntılarını anlamada önemli bir anlatıdır. Mit kimlikle iç içedir ve toplumsal gerçekliği eleştirmede önemli bir kültürel metindir.

3.4.3.9. Küresel Postmodern Edebiyatta Yaşayan Folklor:

Folklor ve postmodernizm arasında kesişimsel bir alan bulunmaktadır. Postmodern yazar için gelenek ve görenekler, inanışlar, her tür geleneksel anlatı biçimi, hikayeler önemli malzemelerdir. Yerel unsurlardan hareketle evrensele dair çıkarımda bulunmak mümkün olabilmektedir. Anlatılar kurulurken geleneksel olanla ilişki kurulmaktadır. Dünya edebiyatında da bunun örneklerini görebilmek mümkündür. Toni Morrison eserlerinin alt yapısını kurarken folklor ve mite sıklıkla yararlanmıştır. Özellikle Süleyman'ın Şarkısı romanında kahramanın kendini bulma hikayesi, atalarının kültürel mirası ile birlikte verilmektedir. Kimliğini keşfederken, Africo- Amerikan folklor ve aile efsaneleri arasında güçlü bir bağ kurmaktadır. Bu kişisel ve toplumsal tarih kahramanın yolculuğunu oluşturmaktadır. Aynı şekilde Haruki Murakami de çağdaş dünyada bireyin endişeleri, yabancılaşma vb. temaları ele alırken gelenekten beslenmektedir. Murakami, Japon folklorun eserlerinde yer verirken gelenekle güncel arasında bağ kurmaktadır. Japon anlatı geleneği içinde yer alan efsanevi motifler modern unsurlarla harmanlanarak

sunulmaktadır. Yapıtlarında Şinto ruhları ve mitolojik motifler Batılı unsurlarla birleşmektedir. Postmodern anlatı ile tarihi ve kültürel gerilimler yeniden ele alınmaktadır.

Postmodern edebiyat geleneksel mitolojiyi yapıbozuma uğratar ve aynı zamanda mitopoez sürecine girmektedir. Çağdaş yönelimlere uygun bir şekilde yeni mitler yaratmaktadır. Bu yeni mitler, postmodern anlayışı yansıtmaktadır. Mitler, geçmişin kültürel ürünleri olarak değil, toplumların şimdiki zamanda ve gelecekteki belirsizlikleri de ele alan bir çerçeve yaratmaktadır. Bir taraftan mevcut olan mitler yeniden kullanılarak ve dolaşıma sokularak, diğer taraftan yeni mitolojiler icat ederek mitin sürekliliğini ortaya koymaktadır. Bu durum *yaşayan mit geleneği* açısından önem taşımaktadır. Mit doğası gereği, yeni bağlamlara göre yeniden uyarlanabilmektedir. Bu nedenle hem konumuzu oluşturan edebi üretimlerde hem de diğer yaratıcı sektörlerde dolaşıma sokulmaktadır.

20. Yüzyılın sorunları, bilimsel ve teknolojik sıkıntılarını ele alan yeni bir mitoloji inşa etmiştir. Mitolojinin antik kültürlerin ürünü olmadığı, her çağda toplumun sorularına yanıt veren bir anahtar olduğunu söylemek mümkündür. Her dönemin özelliklerine göre yeniden uyarlanabilmektedir. Geleneksel toplumlarda mitoloji bilinmeyen durumun açıklamasını ve bilgisini sunması gibi modern toplumlarda da güncel çıkmazlar ve geleceğe dayalı belirsizlikler hakkında mitler üretilmektedir. Her dönemin bilinmez ve belirsiz durumları farklılık taşımaktadır. Bu durumları açıklama, anlama ve yorumlamada mitler işlevsel bir özelliğe sahiptir. Eski ve kadim mitlerin yeniden dolaşıma sokulmasının yanında yeni mitlerin oluşturulması konusudur.

Sonuç olarak, postmodern edebiyatta folklorun görünümü bir köprü şeklindedir. Parçalanmış anlatılar bugünün anlatısında işlevsel olarak kullanılmaktadır. Bu durum folklorun güncelliğini göstermektedir. Postmodern edebiyatta folklor kimlik, kültürel bellek vb. tartışmaları yapmak için zemin oluşturmaktadır. Anlatını ne kadar eski ve kadim olsa da çok yönlü bakış açıları sunmaya yardımcı olmaktadır. Bugün ve geçmiş arasında bir diyalog kurulmasına yardımcı olmaktadır.

Postmodern edebiyatın en önemli beslenme kaynağı sözlü kültürdür. Sözlü kültür ortamı yaratıcılığı ürünleri postmodern edebiyat metinlerinin oluşumunda önemli rol oynarlar. Yazarlar, farklı anlatım teknikleri geliştirirler. Folklorik unsurlar, postmodern anlatının şekillenmesinde kullanılan önemli malzemelerdendir. Mitler, masallar, hikayeler,

efsaneler, destanlar yeniden doğrudan aktarılarak, dönüştürülerek ve yeniden üretilerek postmodern metinlerin oluşumu sağlanır. Yeni oluşturulan metinler, kendilerinden önceki metinlerle etkileşim kurmaktadır.

Sözlü kültür ortamı ürünleri, kuşaktan kuşağa mitolojik anlatılar, hikayeler, masallar, efsaneler vb. gibi türler aracılığıyla aktarılmaktadır. Postmodern edebiyatta yazarlar, geleneksel olanla yeni unsurları sentezler. Sözlü anlatım geleneklerinin yapılarını dönüştürmektedir. Postmodern anlatılar, geleneksel formları yeniden düzenlemekte ve yorumlamaktadır. Sözlü anlatı geleneği ile etkileşim kuran modern anlatı yeni bir bağlamda anlam üretim süreci gerçekleşmektedir. Postmodern edebiyat sözlü kültürle etkileşime girerken geleneksel anlatım biçimlerini dönüştürmektedir. Modern dünyadaki insana dair sorunlar, olaylar ve gündelik yaşamla ilgili anlatılar oluşturulurken geleneksel anlatılardan referans alınmaktadır. Metinlerarası ilişkiler yoluyla eski anlatı ile yeni anlatı arasında bir bağ oluşturulmaktadır. Türk sözlü anlatı geleneği de postmodern edebiyat geleneğinde değerlendirilmektedir. Postmodernist metinlerde mitolojik anlatılar ve tanrılar insanlıkla ilgili evrensel konuları anlatmak için kullanılmaktadır. Gelenekten güç almak metne derinlik kazandırmaktadır ve anlatıyı güçlendirmektedir. Yine, yazarlar mitolojik kahramanları yeniden işlemektedir. Güncel siyasi ve toplumsal olayların açıklanması konusunda bu anlatıları dönüştürerek kullanmaktadırlar. Bu durum mitin zamansızlığı ile ilişkilidir. Mit, her zamana uyum sağlayan yaratıcı bir unsurdur.

Bazı durumlarda da yazarlar belirli mitolojik unsurları yeniden kullanmaktadır . Motif, karakter ve olay örgüsü modern anlatının bir parçası durumuna gelmektedir. Eskiden izler taşıyan yeni bir anlatı kurulmaktadır. Bu durumda oluşturulan metnin anlamı zenginleşmektedir.

Mitolojinin eserlerde sembolik olarak kullanımı farklı şekillerde yorumlanmalarına yol açmaktadır. Bu durum okur-yazar ilişkisi ile ilgili olarak yeni bir anlayışı getirmiştir. Okur tarafından metin çok farklı şekillerde yorumlanabilmektedir. Bu durum da mitin sembolik olarak farklı yorumlamalarına neden olabilmektedir.

Postmodern edebiyat içinde mitoloji kutsal ve değişmez değildir. Ancak gelenek olarak da reddedilmez. Sürekli olarak yeniden yorumlanmakta ve eleştirilmektedir. Esnek ve eleştirel bir tutum ile mite yaklaşılmaktadır. Daha önce de sözünü ettiğimiz gibi metakurgu, metinlerarasılık, parçalanmış anlatı ve kültürel eleştiri kullanımıyla yazarlar

çağdaş dünyanın belirsizliklerini ve çıkmazlarını yansıtmak için diyalojik bir şekilde kullanmaktadırlar.

Modern çağda hikayeler gücü önemsenmektedir. Hikayeler sabit gerçekler değildir ve insan deneyiminin farklı yönlerini ortaya çıkaran çok yönlü yansımalarıdır. Kültürel belleğin önemli bir deposu olmakla birlikte yeniden üretim alanıdır. Geçmiş ile bugün, gelenek ile modern, bireysel ile kolektif tarih kesişmektedir. Mitolojinin devam edici özelliği postmodernizm için önemlidir. Kültürel anlamın sürekli üretilen yaratım sürecine, sorgulamaya ve yaratım sürecine katılmaya teşvik etmektedir.

3.4.4. Latife Tekin Romanlarında Folklor ve Mitoloji

1980 sonrası Türk edebiyatında roman türünde halk kültüründen ve gelenekten yararlanma konusu hakkında sözü edilmesi gereken en önemli isimlerden birisi Latife Tekin'dir. Latife Tekin'in roman evreninde çizdiği dünyada halk kültürü unsurları yoğun bir şekilde kullanılmaktadır. Özellikle dönemi içinde kullandığı folklorik dil onun anlatımını özgün kılmaktadır. Bu özgün anlatım biçimi ile dönemi içindeki yazarlar arasında farklı bir konumda yer almasına yol açmaktadır. Onun romanlarındaki insanlar, kırsaldan kente göç etmiş, köy-kent arasında sıkışan, kentin zorlukları ile boğuşan kişilerdir. Bu kişiler geleneksel kültürü gündelik yaşamları içinde sürdürmektedir. Köy-kent çatışması yanında geleneksel kültür-modern kültür çatışmasını da onun eserlerinde görmekteyiz. Yapıtlarında geleneksel olan unsurlar sadece bir fon değildir, aynı zamanda gündelik yaşamın kendisidir.

Halk kültürünü bu kadar başarılı sunabilmesinde çocukluğundan bu yana geldiği çevrenin etkileri belirgindir. Kullandığı folklorik dil, kişilerle ve çizdiği roman dünyasıyla güçlü bir uyum göstermektedir. Bir yönüyle masalsı, diğer yönüyle fazla gerçekçi bir dünya çizmektedir. Kullandığı bu dil aracılığıyla toplumsal değişimi ayrıntılı bir şekilde yansıtmaktadır. Halk edebiyatı ürünleri onun eserlerinde Dede Korkut Hikayeleri başta olmak üzere Türk anlatı geleneğinin izleri göze çarpmaktadır.

Onun eserlerinde kullandığı dil sözlü kültür insanının kullandığı dildir. Kente gelen köy insanı yaşadığı kenar mahallelerde bu dili kullanmaya devam etmektedir. Romanlarında

geleneksel kültürde yer alan lakaplar, anlatılar, inanışlar vb. her türlü kültür unsuru canlı bir şekilde sunulmaktadır. Zaman ve mekânın belirsizliği sözlü anlatı geleneği ile de uyumludur.

Latife Tekin romanlarında halk edebiyatı geleneğinden ve Türk mitolojisinden sıklıkta yararlanmıştır. Özellikle ilk eserlerinde modern roman teknikleri ile geleneksel anlatı türlerini birlikte kullanmıştır. Romanlarında masal, destan, halk hikayesi, atasözleri ve deyimler, alkış-kargış vb. sözlü edebiyat geleneğine özgü türlerden yararlanmıştır. Latife Tekin yararlanma sürecini etkili bir şekilde gerçekleştirmiştir. Çünkü sözlü kültür ortamı Latife Tekin'in içinden geldiği, uzunca bir süre deneyimlediği bir alandır. Çocukluğundan beri içinde yaşadığı kültürün yazma eylemini gerçekleştirirken kurduğu anlatının merkezinde olması da doğaldır. Kullandığı folklorik dil, yerli köklerden hareketle çağdaş bir edebiyat oluşturmasını sağlamıştır. Romanda oluşturduğu yeni tarz ile özgün eserler meydana getirmiştir.

Latife Tekin'in romanlarında folklordan yararlanma konusunda ilk eserleri öncelikli durumdadır. Sevgili Arsız Ölüm (2005) ve Berci Kristin Çöp Masalları (1998) sözlü kültürden yoğun bir şekilde yararlanmıştır. Anadolu insanının dünyaya bakışını en iyi şekilde halk edebiyatı türlerindeki anlatım biçimleriyle aktarabilmenin mümkün olduğunu düşünmektedir. Bu nedenle de geleneksel anlatı türleri ve halk kültürüne özgü unsurlarla eserlerinde sıklıkla karşılaşmaktadır.

Sevgili Arsız Ölüm (1983) eserinde mitoloji ve halk inanışları yoğun bir şekilde kullanılmaktadır. Romanda doğaüstü varlıklar sıkça görülmektedir. Cinler, periler vb. varlıklarla ilgili yaşanan deneyimler gündelik yaşamın ayrılmaz parçasıdır. Karakterler, bu varlıklara inanırlar ve mistik bir anlayışa sahiptirler. Bu inanış biçimleri de Anadolu kültürünün önemli bir parçasıdır.

Berci Kristin Çöp Masalları (1984) gecekondu mahallesinde yaşayan insanların yaşam mücadelesini konu edinmektedir. Burada da mitolojik ve masalsı unsurlar yoğun bir şekilde kullanılmaktadır. Gecekondu halkının yoksulluğu ve diğer sıkıntıları çöp kavramı ifade etmektedir. Çöplük mitik bir yaşam alanı oluşturmaktadır ve insanların yoksulluğunun sembolüdür. İnsanlar çöplükte yaşadıkları olaylardan hareketle yeni anlatılar kurmaktadır. Bu durumda mitolojik bir kahraman gibi görünmektedirler.

Buzdan Kılıçlar (1989) romanında karakterlerin iç dünyaları ile dış dünya arasındaki uyumsuzluk mitolojik imgeler ile verilmektedir. Eserde cin ve peri figürleri, kadınların duygusal çatışmalarını ve toplumun üzerlerinde yarattığı baskıyı anlatmak ve onlarla başa çıkmak için kullanılmaktadır. Kadınların karşılaştığı zorluklar peri ve cin gibi doğaüstü varlıklarla sembolize edilmiştir.

Unutma Bahçesi (2004), halk inanışları ve mitolojik öğelerle doludur. Bellek, hatırlama ve unutma temaları mitolojik unsurlarla birlikte verilmiştir. Geçmişe dair anılar ve anlatılar romanın merkezinde yer almaktadır. Hatırlama sürecinde mitolojik imgeler ve anlatılar devreye girmektedir. Tekin, hatırlama eylemini mitolojik bir arayış olarak kurgulamıştır. Karakterler, geçmişle bağlarını yeniden kurmak ve güçlendirmek için bu mitolojik anlatılara sığınmaktadır.

Ormanda Ölüm Yokmuş (2021) doğa ile insan ilişkisine odaklanmıştır. Eserde doğa mitik bir varlık olarak ele alınmaktadır. Romanda doğa kutsal ve mitolojik bir alan olarak kabul edilmiştir. Günümüz dünyasında doğanın tahribatı ve doğa üstünde kurulan tahakküm eleştirilmektedir. Doğanın insan yaşamındaki güçlü etkisi vurgulanmaktadır.

Sevgili Arsız Ölüm ve Berci Kristin Çöp Masalları eserlerine biraz daha detaylı bakabiliriz:

İlk romanı Sevgili Arsız Ölüm'de kırsaldan kente bir göç hikayesi sonucunda kente uyumlanma süreci anlatılır. Kente göçün zorlukları ve yeni yaşam koşulları folklordan yararlanarak verilmiştir. Postmodern anlatılarda gerçek ve gerçeküstü, eski-yeni, geleneksel-modern etkileşim halindedir. Olağanüstülüklerin yer aldığı eserde yazar folklorik bir dil kullanmaktadır. Bu dil, anlatılarda ve geleneksel kültürlerde karşımıza çıkmaktadır. Bu dilin kullanımı 1980 sonrası roman geleneğinin gelişimi açısından önem taşımaktadır.

Sevgili Arsız Ölüm gelenekten güç alarak taşra ile kent arasındaki ayrımı, çatışmaları, ikilemleri geleneksel kültürün verilerinden destek alarak sunmaktadır. Köyden kente gelenlerin kente uyum sürecini, yoksullukla mücadeleyi folklordan yararlanarak masalsi bir dille aktarmıştır. Semih Gümüş Latif'e Tekin'in bu başarısını gözlem gücündeki başarı ve ayrıntılarına dikkat farkına varabilme yeteneği ile ilişkilendirmektedir (Gümüş, 1991, s. 111). Gözlem gücünün yüksek olması anlattığı gibi bir yaşamdan geliyor olması

ile yakından ilgilidir. Çocukluğundan itibaren biriktirdiği konular, olaylar, kişiler, geleneksel anlatılar roman evreninin ana malzemesi durumundadır. Geleneksel anlatılardaki dil kullanımını ve kültürel ifade çeşitliliğini romanın anlatım teknikleriyle birleştirmiştir.

Eseri kısaca özeti şu şekildedir: İki bölümden oluşan eserin ilk bölümü Aktaş ailesinin köy yaşamını aktarmaktadır. Evin en küçük kızı Dirmit'in ağzından bu hikaye anlatılmaktadır. Bu kısımda Alacüvek köylülerinin gelenekle iç içe geçmiş yaşamını görürüz. Masallar, destanlar, memoraatlar ve halk inanışları ile donatılmış bir yaşam gözler önüne serilmektedir. Bu bölümde köyde yaşayan insanların ortak bir bilinç ile hareket ettiklerini söylemek mümkündür. Kişilerin zaman ve mekân algısı da örf, adet, gelenek vb. halk kültürü unsurları ile iç içedir.

Romanın ikinci bölümünde Aktaş ailesi kente gelmiştir. Kente uyum süreci, yoksullukla mücadele bu bölümde anlatılmıştır. Kişilerin çıkmazları ve kent yaşamının zorlukları ile mücadeleleri halk anlatılar ile ilişkilendirilmiştir. Atiye sürekli olarak Azrail ile kavga etmektedir. Dirmit yazının büyülü dünyasıyla buluşması da romanın aktardığı dünyada önemlidir. Dirmit'in içinde doğduğu ideolojik ve kültürel dünyadan çıkarak başka şekilde kültürlenme sürecini görürüz. Romanın sonu Atiye'nin ölümü ve Dirmit'in farklı bir hayata yönelmesiyle biter.

Bu eserde halk kültürüne birçok gönderme bulunmaktadır. Bilindiği üzere Türk kültüründe ad verme geleneği köklüdür. Özellikle Sevgili Arsız Ölüm eserinde sözünü ettiği kişilerin nasıl ad aldıklarını ayrıntılı bir şekilde aktarmıştır. Adlandırmaları yaparken yaptıkları iş, gerçekleştirdikleri bir eylem etkili olabilmektedir. Bu durum destanlardaki bir kahramanlık sonucu ad verilmesi geleneği ile uyumlu bir yapı taşımaktadır. İğneci Atiye Hanım, Koreli Ali, Komser Huvar, Minare Kırığı, Panter Seyit, Nallı Panter, Kapan Seyit, Kenezet Halit, Bağrıkcı Kız, Mühendis Ağa, Baklavaya Basan romandaki kişilerdir. Adları gerçekleştirdikleri iş veya yaptıkları bir işin sonucunda yaşadıkları duruma göre verilmiştir.

Türk anlatı geleneğinde sayıların önemli bir yeri bulunmaktadır. Romanlarda da üç, yedi ve kırk sıklıkla yer almaktadır. Romanda diğer dikkat çekici unsur, zamanından önce konuşmadır. Türk destan geleneğinde Ak-Köpük destanında Ak-Köpük zamanından önce doğmak istemiştir. Oğuz Kağan doğduktan sonra hemen konuşmaya başlamıştır.

Romanda da bu durum ile Atiye'nin hamile kaldığında bebeğin karnında konuşması şeklinde karşımıza çıkmaktadır.

Dede Korkut Hikayelerinde Deli Dumrul ile Azrail arasındaki konuşma Latife Tekin'in Sevgili Arsız Ölüm eserinde de yer almıştır. Atiye, kanser olduktan sonra birkaç defa Azrail ile konuşur, kavga eder. Zaman Zaman Azrail onun yanına gelmiştir. Aynı şekilde Hızır ile ilgili inanışlar da romanda fazlaca yer almaktadır. Atiye'ye ak sakallı bir ihtiyar olarak sıklık görünüp kaybolmaktadır.

Sevgili Arsız Ölüm romanında efsane ve memoratlar yer almaktadır. Alacaüvek'te anlatılarda geçen cin ve periler anlatılmaktadır. Bunlar özellikleri ve hikayeleriyle verilmiştir. Kepse, Sarıkız, Kişneroğlan ve Küllük Cini olarak adlandırılmışlardır.

Battal Gazi destanını iki yerde kullanmıştır. Halit, Battal Gazi romanları okuduğunu söylemiştir (Tekin, 2005, s.130). Sevgili Arsız Ölüm romanında da "Ergenekon Destanı"na gönderme yapılmıştır.

Berci Kristin Çöp Masalları romanında, gecekondulaşma sorunu ele alınmaktadır. Roman, kentin uzak bir köşesinde yer alan Çiçektepe adlı bir gecekondu mahallesini ve burada yaşayan insanların gündelik yaşamlarını anlatmaktadır. Çiçektepe sakinleri, bir yandan geleneksel kültürün belirgin unsurlarını sürdürmeye çalışırken, diğer yandan modern yaşama uyum sağlama çabası içindedir.

Romanda, *Dede Korkut Hikâyeleri* ve *Kurttan Türeyiş Destanı*'nın izlerine rastlanmaktadır. Özellikle *Dede Korkut Hikâyeleri* içindeki *Bamsı Beyrek* anlatısının bir versiyonu olan *Bey Böyrek* ismen geçmektedir. Latife Tekin, bu eserinde geleneksel anlatılarla çağdaş kentsel dönüşüm sürecini bir araya getirerek, modern kentleşmenin mitolojik ve masalsı boyutlarını gözler önüne sermektedir. Romanda *Ciğerciler Destanı* birkaç yerde geçmektedir. Örneğin; "...Ciğerciler Destanı"nı *Beybörek* in bezirgânlar ve dev kanlarıyla tuttuğu amansız mücadelesi izledi" (Tekin, 1998, 56) ifadesi bunlardan biridir.

Keloğlan masalları, Ciğerciler Destanı ve pehlivan hikayeleri bu gecekodu mahallesinde sıklıkla anlatılmaktadır. Çiçektepe sözlü kültürün baskın olduğu bir yer olma özelliğine sahiptir. Hikayeler ve masallar sıklıkla anlatılmaktadır.

Sevgili Arsız Ölüm isimli romanda, halk edebiyatı motifleri yer almaktadır. Bunlar; “rüya motifi, hıızır motifi ve ışık motifi”dir. Berna Moran (2010, s. 79), “Sevgili Arsız Ölümün olay örgüsü türü, Battal Gazi, Selçukname, Dede Korkut türünden destansı halk hikâyeleri getiriyor akla. Nitekim Battal Gazi, Sevgili Arsız Ölümde adı geçen tek yapıttır” açıklaması yapmıştır.

Türklerin demir işçiliğinde çok mahir olduğu bilinir ve Ergenekon Destan’ında demirden dağı eriterek Ergenekon’dan çıktıkları anlatılır. Bahattin Ögel’in “Türklerin kutsal zanaatı” (2010:66) dediği demirciliğe yazar tarafından Berci Kristin Çöp Masalları’nda yer verilmiştir.

Latife Tekin’in romanlarında mitoloji; estetik, ideolojik ve kültürel vb. birçok işlevlerle birlikte kullanılmaktadır. Tekin’in çok katmanlı bir yapıya sahip anlatısında folklor ve mitoloji karakterlerin sosyal gerçeklikleri ile siyasi ve ideolojik gerçeklikler arasında bir bağlantı sağlamaktadır. Bu unsurlar anlatıyı güçlendirmekle birlikte kültürel belleğin sürekliliğini sağlar, kimlik tartışmalarına olanak tanır ve toplumsal sorunları gelenekten güç alarak eleştirmeye yardımcı olmaktadır.

Mitolojik unsurların kullanımı aracılığıyla toplumun geleneksel kesiminin, kente göç etmiş ama kentin dışına itilmiş marjinal kesimlerinin gündelik yaşam deneyimleri anlatılmaktadır. Tekin’in konu edindiği kişiler çoğunlukla köyden gelmiş ve kentte yoksullukla boğuşan insanlardır. Onların gündelik yaşamı sözlü kültür ortamının kodları ile donatılmıştır. Oluşturduğu anlatıda halk hikayeleri, inanışlar ve mitler iç içe bulunmaktadır. Anlatıdaki sözlü kültür ortamı ürünleri, halkın kolektif hafızasını oluşturmaktadır.

Tekin’in romanlarında mitoloji, toplumsal ve siyasi baskılara karşı bir direniş aracı olarak kullanılmaktadır. Sözlü kültürdeki kodlar, insanların gündelik yaşamlarındaki mücadele alanları için söylem oluşturmaktadır. Mitolojik unsurlar aracılığıyla kurulan sembolik dil,

sınıf mücadelesi ve toplumsal cinsiyet dinamikleri için güçlü bir alan yaratmaktadır. Göç eden insanların uyum süreci gelenekten ve kültürel kodlardan oluşturulan bir anlatı ile yansıtılmaktadır.

Mitoloji kullanımı, karakterlerin içsel dünyaları ve psikolojik durumları hakkında değerlendirme yapabilmek için de önem taşımaktadır. Mit ile kişilerin bilinçaltındakileri ortaya çıkmaktadır. Kişisel deneyimin mitle kaynaşması karakterlerin dünyayı anlamlandırmasında yol gösterici olmaktadır. Mitler zorluklarla başa çıkmada yol gösterici olması ve bir anlam inşa etmesi olaylar ve karakterler aracılığıyla verilmektedir.

Latife Tekin'in romanlarındaki mitik anlatım; kültürü koruma ve yaşatma, toplumsal ve siyasi eleştiri gibi işlevleri önem taşımaktadır. Anlatılar, gelenekle derinden ilişkili olmanın yanında çağdaş konular ile de dinamik bir ilişki içindedir. Karakterler kolektif bellek ile güçlü bir bağ kurmaktadır ve bu bağdan hareketle toplumsal sorunlara yönelik güçlü bir direniş göstermektedir. Burada yine mitin dönüştürücü gücü ile karşılaşılmaktadır. Tekin'in eserlerindeki bu kullanım, toplumda kültürel ve psikolojik anlamın derinlikleri çözümlenmek için bir çerçeve görevindedir.

3.4.4.1. Latife Tekin'in Romanlarında Mitolojinin İşlevleri

3.4.4.1.1. Kültürel Belleğin Temsil Edilmesi

Romanlarda mitoloji, kültürel belleğin sürekliliği sağlar ve kimi zamanda da yeniden inşa edilmesine yol açmaktadır. Kentleşme ile modernleşme pratikleri ile birlikte unutulmuş ve dışlanmış kültürel değerler yeniden hatırlatılmaktadır. Tekin'in romanlarındaki kişiler, sözlü kültür ortamı insanlarıdır. Yaşamlarında geleneksel kültüre ait her türlü bilgi ve mitoloji dünyalarını anlamlandırma yoludur. Bu kültürel öğeler romanda kullanıldığı kolektif bellek canlı kalmaktadır ve geleceğe aktarılmaktadır. Bu öğeler aracılığıyla kuşaklararası aktarım gerçekleşmektedir.

Romanlarda mitoloji aracılığıyla karakterler kültürel geçmişleriyle bağı kurarlar ve devam ettirirler. Köy insanının kültürel mirasını yansıtan bu unsurlar toplumsal ve tarihi olarak kimliklerini tanımlamalarına da yardımcı olmaktadır. Ait oldukları toplumdaki aidiyet bilinçleri pekişmektedir. Geçmiş ile bağlarını korumaktadır.

Örneğin, Tekin'in romanlarında sıklıkla karşımıza çıkan geleneksel yaşamla ilgili unsurlara değinmektedir. Geleneksel kültürde doğaüstü varlıklar, cinler, periler veya mistik olaylar gündelik yaşamın ayrılmaz bir parçasıdır. Bu unsurlar, geleneksel bilgiyi oluşturmaktadır ve kültürel belleğin taşıyıcısıdır. Tekin, bu anlatı öğeleri aracılığıyla, geleneksel değerleri yeniden canlandırır ve böylece bir kültürel koruma işlevi sağlar.

3.4.4.1.2. Eleştiri Mekanizması Olarak Mitolojinin Kullanımı

Toplumsal ve siyasal sorunların aktarılmasında güçlü bir araç olarak kullanılmaktadır. Toplumdaki eşitsizlikler ve ataerkil yapı ile mücadele ile sınıfsal ayrımlar gibi sorunlara farklı taraftan bakmanın yollarını sunmaktadır. Mitler ile eleştirel bir bakış açısı oluşturularak sembolik bir direniş oluşturulmaktadır. Otoriter ve baskıcı her tür yapılanmaya yönelik güç oluşturma ve mücadele oluşturma aşamasında direnç sağlanmaktadır. Mitolojik imgeler ve temalar sayesinde toplumun geriye itilmiş, yoksul kesimi hakkında bir anlatı oluşturulmaktadır. Zorluklar içinde yaşayan insanların kimliklerini yeniden inşa etmeleri için olanak yaratmaktadır.

Latife Tekin'in romanlarında mitoloji, sosyo-politik bir eleştiri aracı olarak da kullanılmaktadır. Toplumsal sınıflar, iktidar ilişkileri ve toplumsal cinsiyet gibi konuları eleştirmek için sembolik bir bağlam sunmaktadır. Doğrudan politik bir dil kullanmak yerine mitolojik semboller ve anlatılar yoluyla toplumsal eleştiriyi dolaylı bir şekilde dile getirmektedir. Bu durumda da hem insanlarla hem de otorite ile çatışmaya girmeden toplumsal gerçeklik sorgulanmaktadır.

Tekin'in anlatılarında sosyal adaletsizlik, eşitsizlik ve yoksulluk gibi konular merkezde yer almaktadır. Geleneksel anlatılardan yararlanılarak bu konularda sembolik bir direniş oluşturulmaktadır. İnsanların hem toplum içinde hem de iktidar yapıları ile karşılaşma alanlarında direnişlerini görünür kılmaktadır.

3.4.4.1.3. Aidiyet Bilinci

Tekin'in romanlarında halk kültürü ve mitoloji, karakterlerin aidiyet duygularının geliştirilmesi bakımından önem taşımaktadır. Mitler ve mitolojik unsurlar, insan davranışı için bir model sunmaları nedeniyle karakterlerin kimlik inşa süreçlerinde yol göstericidir. Romanlarındaki kişiler köy-kent ikilemi içinde kalmışlardır. Bu karmaşaları

da halk kültürü unsurları ve mitolojik öğeler kullanılarak verilmektedir. Yani, bireyin toplum içinde kendi yerini anlamlandırmasında yol gösterici olmaktadır. Bireysel ve toplumsal kimliğini şekillendirmektedir.

3.4.4.1.4. Psikolojik İşlevi

Latife Tekin'in romanlarında mitoloji kullanımı, karakterlerinin psikolojik dünyalarını bilinçaltılarını açığa çıkarmak için yararlanılmaktadır. Mitler, onların psikolojilerini ve yaşadıkları travmaları anlatmaya yardımcı olmaktadır. İşsizlik, yoksulluk vb. gibi toplumsal sorunlarla mücadele eden karakterlerin mitolojik figürler ve anlatılar aracılığıyla yaşadıkları zorlukları ifade etmelerinde mitolojinin sembolik gücü önemli bir rol oynamaktadır. Peri, cin veya büyü gibi unsurlar ve onlarla ilişkili deneyim anlatıları karakterlerin sıkıntılarını ve toplumsal baskılarla başa çıkma stratejilerini simgelemektedir. Tekin, mitoloji ve halk kültürü unsurları ile karakterlerin dış dünyada karşılaştıkları sorunları içsel dünyalarında nasıl yorumladıklarını ve bunlarla nasıl baş ettiklerini anlatmaya çalışmaktadır. Böylece mitoloji, karakterlerin iç dünyasını anlamak için başvuru kaynağı olmaktadır.

Latife Tekin'in romanlarında mitoloji, karakterlerin kimlik inşasından toplumsal eleştiriye, içsel dünyalarının açığa çıkarılmasına kadar çok geniş alanlarda işlev yüklenmektedir. Kültürel belleğin taşıyıcısı olan, toplumsal yapıları eleştiren ve mücadele eden, karakterlerin psikolojik derinliklerine ulaşma gibi işlevlere sahiptir. Tekin'in hikayeleri bireysel olmayıp toplumla ilgili kolektif bir anlatılardır. Bu da gelenekle daha güçlü bir bağ kurmasını sağlamaktadır. Mitolojik unsurları kullanarak bireysel, kültürel ve toplumsal dönüşümü anlatmaktadır.

3.4.5. Ekomitolojik Roman, Geleneksel Bilgi ve Folklor

Ekomitolojik roman ile folklor disiplini, kültürel anlatılar, ekolojik bilgi ve mitolojik çerçeveler üzerine ortak bir odaklanma ile birbirine derinden bağlıdır. Bu ilişki, insanlığın doğa ile olan sembolik ve pratik etkileşimlerine dair ortak ilgilerinden ve kolektif dünya görüşlerini yansıtan ve şekillendiren rolleri üzerinden ortaya çıkar.

Folklor ve ekomitolojik roman, mit, anlatı yapıları ve insan-doğa etkileşimleri konularında çeşitli teorik düzlemlerde bir araya gelmektedir. Folklor disiplini, kolektif hafıza ve çevresel farkındalık kodlayan geleneksel bilgi sistemlerini, sözlü anlatıları ve kültürel pratikleri inceler. Bu unsurlar, çağdaş ekolojik krizlere hitap eden ekomitolojik romanın hedefleriyle yakından uyumludur.

Folklorda mitler, dünyanın, doğal fenomenlerin ve insanlığın kozmostaki yerinin kökenlerini açıklayan temel anlatılar olarak kabul edilir. Ekomitolojik romanlar, ekolojik bağlılığı vurgulamak için bu mitolojik yapıyı ödünç alır. Örneğin, birçok kültürdeki yaratılış mitleri, Dünya'nın yaşayan bir varlık olarak tasvir edildiği anlatıları içerir ve bu kavram ekomitolojik romanların ekolojik ethosuyla örtüşür.

Hem folklor hem de ekomitolojik roman, geleneksel anlatıların uyarlanabilirliğini vurgular. Mitsel figürleri ya da kutsal mekânlar gibi motifler, ekolojik kaygıları yansıtmak için ekomitolojik romanlarda sıklıkla yeniden yorumlanır. Bu anlatsal dönüşüm süreci, kültürel bilginin yeni sosyo-ekolojik zorluklara yanıt vermek üzere nasıl evrildiğini ortaya koyar.

3.4.6. Ekoloji ve Mitolojiyi Birleştiren Bir Tür: Ekomitolojik Roman

İnsanın tarih sahnesine çıktığı andan itibaren ürettiği her şey onun kültürünü oluşturmuştur. İnsanlar zaman ilerledikçe ve koşullar değiştikçe afetler, çevre kirliliği, doğadaki tahribat vb. sorunlar ile karşılaşmaya başlamıştır. İnsanın sözlü kültür ortamında doğayla uyumlu ve etkileşim halinde olan yaşamı zaman ilerledikçe bozulmuştur. İnsanın doğa ile kurduğu bağın kopması dünyada birtakım sorunlara neden olmuştur. Çevre sorunları, hava kirliliği, doğa tahribatı, doğal afetler vb. birçok durum edebiyatın konusu haline gelmiştir.

Çevre kirliliği, doğadaki tahribat vb. sorunlar edebiyatın konusu durumuna gelmiştir. Yazarlar yeni dönemin kültürel pratikleri ve edebiyat yöntemleri ile ekoloji ile ilgili temaları yaratıcı çalışmalarının bir parçası haline getirmişlerdir. Ekomitolojik roman, modern ekolojik sorunları antik mitlerle birlikte düşünülerek oluşturulmaktadır. Ekoloji ve mitolojinin kesişim alanında ortaya çıkan bir türdür. Güncel çevre sorunlarının

konusulduğu bir ortama geleneksel anlatılar taşınmaktadır. Bu romanlarda mitolojik unsurlar ve anlatılar yeniden ele alınmasının yanında güncel ekolojik sorunların yer aldığı bir bağlamda kullanılmaktadır.

Ekomitolojik roman, güncel ekolojik konu ve temalar ile mitolojik unsurları bir araya getirerek insan ve doğa etkileşimine bütünsel bakmayı sağlayan bir tür olarak düşünülebilir. Çevre ile ilgili sorunları gündeme getirirken ve bu sorunlara çözüm yolları ararken mitoloji sembolik bir çerçeve alanı yaratmaktadır. Bu romanlarda mitolojik arketipler, motifler ve kahramanlar kullanılarak evrensel bir anlayışla çevre sorunlarına yaklaşılmaktadır. Sorunlar dile getirilirken ve bu sorunlara çözüm yolları aranırken kültürel bir söylem alanı yaratılmaktadır. Mitolojik anlatılardaki geleneksel bilgi güncel sorunların çözümü konusunda yol gösterici olmaktadır.

Ekomitolojik romanların belli başlı özellikleri şöyle değerlendirilebilir. Öncelikle mit ve ekoloji arasında bir etkileşim sağlanmaktadır. Klasik mitler ile ekoloji konuları etkileşim anlatı sınırları içinde etkileşim halindedir. Mitolojik anlatıların sunduğu çerçeve çevre sorunlarını anlama konusunda yol gösterici olmaktadır.

Geleneksel anlatılar, simgesel birçok unsur barındırmaktadır. Mitolojik varlıklar, mekanlar vb. Çevre sorunlarını romanının merkezine koyan yazar arketipsel sembollerden etkin bir şekilde yararlanmaktadır. İklim krizi ve diğer çevre sorunlarını ele alırken bu semboller metaforik bir anlatım yaratmak için kullanılmaktadır. Bu semboller güncel sorunların sembolik olarak ifade edilmesinde işlevseldir. Yerel geleneksel unsurların ve mitolojiler kullanımı ile çeşitli bölgelere özgü yerel sorunlara vurgu yapılmıştır. Aynı zamanda mitolojilerin içinde yer alan geleneksel ekolojik bilgi de önem taşımaktadır. Aynı zamanda yerel sorunlara vurgu yaparken evrensel ekolojik problemlere de değinilmektedir. Ekomitolojik romanlarda insan-doğa etkileşimi birçok mitolojik ve olağanüstü unsur bir araya getirilerek verilmektedir. Bu çoksesli anlatım sayesinde birçok farklı unsur bir mozaik oluşturmaktadır.

Ekomitolojik roman, geleneksel ile modern birleştiren bir edebi formdur. Roman türünün olanakları güçlendirmesi bakımından önemli bir türdür. Ayrıca evrensel çevre sorunlarını yansıtması ve gelenekten destek alarak açıklaması bakımından önem taşımaktadır. Okurlarına ekolojik bir farkındalık kazandırmanın yanında doğaya karşı sorumluluklarını

da hatırlatmaktadır. Ekomitolojik romanlarda ekolojik bilinç ile mitolojik anlatılar kesişimsel bir alanda buluşmaktadır. İlgili romanlar ekolojik bir söylem alanı yaratmaktadır. Kadim mitleri canlandırıp güncele uyarlayarak insan-doğa etkileşimine bütüncül bir bakış açısı geliştirilmesine yardımcı olmaktadır.

Günümüzde sosyal bilimler ve fen bilimlerinin insanlığın sorunlarına ortak çözüm yolları bulma konusunda daha fazla çabaya ihtiyaç duyulmaktadır. Sosyal bilimler ve fen bilimlerinin ayrı olarak çalışılması gerektiği düşüncesinin hâkim olduğu dönemlerden günümüze insan yaşamı, toplumsal kurumlar, teknoloji vb. bir sürü alanda köklü değişiklikler olmuştur. Bu değişiklikleri anlayabilmek ve yaşanan sorunlara çözüm yolları geliştirebilmek için bilim dalları birbirinden bağımsız çalışmak yerine disiplinlerarası yaklaşımları benimsemeleri önem taşımaktadır. Buradan hareketle ekolojik sorunların arttığı, iklim krizinin gündelik yaşam üzerinde olumsuz etkilerinin belirgin olarak hissedildiği günümüzde edebiyat, belirli bir ekolojik farkındalık oluşturma konusunda önemli bir araçtır. Mitolojik çerçeve ile ekolojik konuların roman türünde buluşması doğanın anlatılarda dinamik bir boyutta var olmasını sağlamaktadır. Bu durumda insanlar, ilk dönemlerdeki insan-doğa etkileşimini ve uyumu hatırlamaktadır.

Mitler, arkaik insanın gündelik yaşamını açıkladığı anlatılardır. İnsanlar ilk dönemlerde mitlerde anlatılanlar doğrultusunda yaşamlarını organize ediyorlardı. Geleneğe ait her türlü bilgiyi içinde barındıran mitler, insanların doğayla uyum içinde yaşamalarını sağlıyordu. Modern anlatılarda mitsel izlerin varlığı, günümüz insanına doğaya uyum sağlamanın yollarını sunmaktadır. Ekomitolojik roman, mitolojik hikayeleri modern ekolojik sorunlara çözüm arayışında kullanmaktadır. Bu tür romanlarda mitoloji hem anlatının olay örgüsünü güçlendirir hem de simgesel bir yapı olarak görünmektedir. Doğa ve doğaya ait her türlü unsur, olay örgüsünün etkin bir parçası haline gelmiştir. Mitolojik arketipler de kültürel bir bakış açısı geliştirilmesini sağlamaktadır. Mitlerin zamansızlığı devreye girerek modern sorunların çözümü için kullanılmaktadır. Ekolojik sorunların bilimsel, politik, sosyal ve ahlaki boyutlarını gelenekten güç alarak kullanmaktadır.

Ekomitolojik romanlar, kadim mitleri yeni bir bağlamda tekrar kullanılmaktadır. Geleneksel bilginin kuşaklar arasında aktarımı sağlanmaktadır. Ekolojik bilgi ile mitolojik anlatılar arasında bağ kurularak ekolojik bilinç aşılacaktır. Bu modern

anlatılar ile insanların çevre sorunları konusunda duyarlı hale gelmeleri sağlanmaktadır. Doğal kaynakların tahribata uğraması, insanın doğaya zarar vermesi gibi sorunlar hakkında okuru düşünmeye yönlendirmektedir. İnsanlar mitolojik çerçeveye sahip anlatılarla doğayla uyum içinde yaşamının yollarını düşünürler. Bundan dolayı edebiyatın insanı dönüştürücü etkisi ile karşılaşırız. Çevre aktivizmi oluşturarak eyleme teşvik etmektedir. Doğayı tahrip eden yıkıcı uygulamalar karşı gelerek sürdürülebilir bir yaşam için çaba sarf etme gücü vermektedir.

İçinde bulunduğumuz çağda sürdürülebilirlik en önemli kavramlardan biri durumundadır. Arkaik mitlerde anlatılanlar sürdürülebilir bir gelecek için veriler sunmaktadır. Geleneksel olan ile modern olanın etkileşimi romanlarda belirgin şekilde görülmektedir. Bu tür romanlarda mit, ahlaki bir boyutuyla da çevre meselelerine yaklaşmaktadır.

Eski mitlerle kurulan bağ, insanlık ve doğa arasındaki eski zamanlardaki uyumlu yaşamı hatırlatmaktadır. Geçmiş zaman mitlerinden hareketle ekolojik krizlere ve çevre sorunlarına çözüm önerileri oluşturulabilmektedir. Edebiyatın toplumu eğitici ve bilinçlendirici özelliği düşünüldüğünde, kültürel bir uyanışı teşvik etmektedir. Kültürel eleştiri, ekolojik farkındalık ve insanın doğadaki yerini yeniden belirleme ve aracı olarak bu romanlar önem taşımaktadır. Ekolojik krizlerin olduğu bir çağda mitolojinin zengin sembolik dünyasından yararlanan yazarlar insanlığın çevre ile kurduğu ilişkiyi ekomitolojik roman aracılığıyla anlatmaktadır. Romanlarda ekolojik sorunları mitolojik anlatılarla köklendirerek, kültürel boyutlarına yönelik farkındalık oluşturmaktadır. İnsanların doğadan kopuşunu ve ona yabancılaşması eleştirme sürdürülebilir bir yaşam için roman aracılığıyla bir hatırlatma yapılmaktadır. Bu yapıtlarda insan –doğa ilişkisi mitolojik arketipler, semboller ve anlatılar aracılığıyla aktarılmaktadır. Güncel ekolojik sorunlar daha geniş ve zamansız anlatılar içine yerleştirilerek bilinç oluşturulmaktadır. Ekomitolojik roman atalara özgü bilgi sistemlerini yani geleneksel bilgiyi yeniden kazanma ve yorumlama aracı olarak işlev görür.

Ekomitolojik romanlarda genelde folklorun özelde ise mitolojinin kullanımı öncelikle kültürel canlanma açısından önem taşımaktadır. Mitolojik unsurlarla güncel olan gelişmelerin anlatı çerçevesi içinde buluşması kültürel mirasın canlanması ve aktarılması konusunda yardımcı olmaktadır. Sürdürülebilir bir yaşam için insanların

bilinçlendirilmesi günümüzde öncelikli bir tutum olmalıdır. Bu konuda ekomitolojik romanın iklim krizi, çevre kirliliği, afetler vb. konularda ekolojik bir farkındalık yaratma gibi önemli bir rolü de yerine getirmektedir.

Ekolojik mitolojik roman okuru kolektif hafızasında bulunan bilgileri hatırlamakta duygusal ve kültürel bir bağ kurarak empati kurmaktadır. Kadim mitlerde anlatılan hikayeler ve mitolojik kahramanların tutumları çağdaş çevre sorunlarına çözüm bulma konusunda yaratıcı öneriler sunmaktadır. Bu durum geleneğin gücünü ve güncel uyarlanma becerisini göstermesi bakımından önem taşımaktadır. Mitolojinin yaşayan mit olma özelliği de bunu göstermektedir. Bir sonraki başlıkta inceleyeceğimiz Buket Uzuner'in Defne Kaman'ın Maceraları isimli Tabiat Dörtlemesi serisi mitolojik unsurları güncel sorunları açıklamak için kullanarak çevresel aktivizmin bir örneğini sunmuştur. Bu seride Türk mitolojisindeki geyik, yunus vb. kutsal hayvanlar ve kutsal semboller ile küresel çevresel sorunlar anlatılırken kullanılmaktadır.

3.4.7. Ekomitolojik Romanlarda Folklorun İşlevleri

Folklor, ekomitolojik romanlarda hem bir anlatı kaynağı hem de tematik bir çerçeve olarak işlev görür. Bazı işlevleri şöyle özetleyebiliriz:

3.4.7.1. Geleneksel Ekolojik Bilginin Aktarılması

Folklor, sürdürülebilir uygulamaları, mevsimsel döngüleri ve ekolojik ilişkileri sembolik biçimlerde kapsayan bir bilgi deposudur. Ekomitolojik romanlar, folklorik unsurları bu bilginin altını çizmek için entegre ederek, yerel ve yerli yaklaşımlara vurgu yapar. Örneğin, kutsal korulara veya nehirlere duyulan saygı, genellikle ekolojik korumanın manevi boyutlarını vurgulayan bir anlatı aracı olarak hizmet eder.

3.4.7.2. Ekolojik Krizlerin Mitolojikleşmesi

Ekomitolojik romanlar, folklorik ve mitolojik unsurları, çağdaş ekolojik krizleri mitolojikleştirmek için kullanır ve bu krizleri okuyucular için daha erişilebilir ve duygusal olarak etkileyici hale getirir. Örneğin, doğal habitatların yok edilmesi, folklorik

tabular ve ilahi cezalandırma kavramlarına dayalı bir anlatımla insan sömürsünü eleştiren bir biçimde çerçevelenebilir.

3.4.7.3. Sembolik Anlatımla Farkındalık Oluşturma

Doğa ruhları, toprak tanrıları ya da bilge yaşlılar gibi folklorik arketipler, ekomitolojik romanlarda sıklıkla insan ve insan dışı dünyalar arasında arabulucu olarak yer alır. Bu karakterler, folklor ve ekomitolojik türde ortak bir tema olan insanlığın çevresel bağlılığını sembolize eder.

Ekomitolojik roman ve folklor, kültür, ekoloji ve kimlik kesişiminde faaliyet göstererek, sosyo-ekolojik bilinç oluşturulmasına katkıda bulunur.

3.4.7.4. Atalarla Bağ Kurma

Folklor, doğa ile uyum içinde yaşama konusunda atasal bilgelik içerir. Bu bilgelikten yararlanan ekomitolojik romanlar, yalnızca modern endüstriyel toplumu eleştirmekle kalmaz, aynı zamanda ekolojik açıdan uyumlu alternatif yaşam biçimleri önerir. Bu süreç, folklorun içinde kodlanmış kültürel mirasa daha derin bir saygı geliştirilmesini sağlar.

3.4.7.5. Antroposentrizmi Sorgulama ve Eleştirme

Ekomitolojik roman, Antroposen çağının varoluşsal sorunlarına bir yanıt olarak konumlanır ve hikâye anlatımı yoluyla ekolojik sorumluluk ve uyumlu bir bakış açısı geliştirilmesini teşvik eder. Hem folklor hem de ekomitolojik anlatılar, doğal dünyanın kutsallığını ve etkisini vurgulayarak insan merkezli dünya görüşlerini sorgular. Hayvanlara, bitkilere ve manzaralara kişilik atfeden folklorik gelenekler, çevresel etik ve biyosantrik perspektifleri savunmak için ekomitolojik romanlarda yeniden bağlama oturtulur.

3.4.7.6. Çevresel Aktivizme Destek Olma

Folklorun sembolik gücü, ekomitolojik romanlarda çağdaş okuyucular için çevresel aktivizmi teşvik etme amacıyla uyarlanabilir. Doğaya bağımlılığımızı öne çıkaran mit ve efsaneleri çağırarak, bu romanlar okuyuculara çevreye karşı rollerini yeniden tahayyül etmeleri ve ekolojik bozulmaya karşı harekete geçmeleri için ilham verir.

Ekomitolojik roman ve folklor disiplini, insanlığın kültürel ve ekolojik bağlantılarını keşfetme konusundaki ortak hedefleriyle birbirine bağlıdır. Folklor, ekomitolojik anlatıların temellerini oluşturan sembolik dili, arketipleri ve geleneksel ekolojik bilgiyi sağlar. Buna karşılık, ekomitolojik roman bu unsurları çağdaş okuyucular için yeniden yorumlayarak acil çevresel krizlere hitap eder. Bu dinamik etkileşim yalnızca edebi manzarayı zenginleştirmekle kalmaz, aynı zamanda ekolojik farkındalık ve sürdürülebilirliğe yönelik daha geniş bir kültürel hareketin parçası olarak hizmet eder. Dolayısıyla, folklor çalışmaları, ekomitolojik romanın estetik, tematik ve etik boyutlarını anlamak için vazgeçilmezdir.

3.4.8. Ekoeleştirir

İnsanın kendisini diğer canlı ve cansız varlıklardan üstün görmesi ve egemen bir varlık olarak tanımlaması, ekosistemden ayrı ve daha üstün bir konumda olduğu algısının yerleşmesine neden olmuştur. Bu anlayış, insanın doğa üzerindeki hakimiyetini artırırken, doğanın bedenine, toprağa, suya, havaya, bitkilere ve hayvanlara verilen ciddi zararların yaşam çeşitliliğini ve türlerin zenginliğini tehlikeye atmasına yol açmıştır. İnsanın doğa üzerindeki bu etkisi, nihayetinde kendi varlığını da tehdit eden bir soruna dönüşmüştür. Günümüzde ne doğanın ne de insanın bedeni artık saf ve bozulmamış durumdadır (Opperman, 2006, s. 3).

Doğa yazını, insan ve doğa arasındaki bağı önemini vurgulayan ve bu bağı ekolojik farkındalık oluşturabilecek şekilde okuyucuya aktarmayı hedefleyen bir edebi yaklaşımı

temsil eder. Bu yazın türü, insanoğlunun sebep olduğu ve gezegenimizin geleceğini tehdit eden ekolojik sorunlara dikkat çekerek, çevreye karşı saygı ve sevgi geliştirme amacı güder. Doğa yazını, çevresel sorunları geniş kitlelere etkili bir şekilde anlatmak için edebiyatı bir araç olarak kullanır. Edebiyatın, çevresel farkındalık yaratmada ve toplumun çevre algısını dönüştürmede güçlü bir etkisi olduğu düşünülmektedir.

19.yüzyıldan itibaren teknolojik gelişmelerin doğa üzerinde yarattığı tahribat, edebiyatın ele aldığı önemli temalar arasında yerini almıştır. Edebiyat, bozulmuş ekosistemin yeniden eski haline getirilmesi konusundaki tartışmalara ve çözüm arayışlarına katkı sağlamıştır. Bu bağlamda, çevreci eleştiri ya da ekoeleştiri (ecocriticism), bu tartışmaların en önemli teorik çerçevelerinden biri olarak ortaya çıkmıştır.

Ekoeleştiri, edebiyat ile fiziksel çevre arasındaki ilişkiyi inceleyen bir kuramdır. Ekoeleştirin öncü isimlerinden Cheryll Glotfelty, bu kuramı “edebiyat ve fiziksel çevre arasındaki ilişkinin incelenmesi” olarak tanımlamıştır (Fromm & Glotfelty, 1996, s. xviii). Ancak, ekoeleştirin bir terim olarak ortaya çıkışı, bu tanımdan çok daha öncesine dayanmaktadır. Kurumsallaşmış bir akademik söylem olarak ekoeleştiri, 1992 yılında Nevada Üniversitesi’nde bir grup akademisyenin iş birliğiyle resmiyet kazanmıştır (Özdağ, 2017, s. 32).

Ekoeleştiri, ekolojinin temel ilkelerine dayanmaktadır. Özellikle “doğanın bütünlüğü” ilkesine vurgu yapan bu kuram, doğadaki her şeyin birbiriyle ilişkili olduğu ve bir varlıktaki değişimin diğerlerini etkilediği fikrini savunur. İnsan merkezci yaklaşımları eleştiren ekoeleştiri, insanın üstünlük algısını sorgular ve diğer canlıların insan kadar önemli olduğunu öne sürer.

İçinde bulunduğumuz zaman diliminde doğa konusunda bilinç yaratmak amacıyla hikayeler kullanılabilir. Çevreci edebiyat metinleri ile ekolojik sorunlara dikkat dikkat çekilebilir.

Sanayi Devrimi sonrası teknolojik gelişmeler, sosyal ve kültürel değişimlerle birlikte çevre üzerinde ciddi etkiler yaratmıştır. Başlangıçta bu değişimlerin yalnızca düşük yaşam kalitesine sahip ülkelerdeki insanları etkilediği düşünülmüşse de zamanla bu sorunların ekonomik durum, cinsiyet, sınıf ya da ülke fark etmeksizin tüm insanlığı

etkilediği kabul edilmiştir. Ekoeleştiri, bu evrensel sorunu edebi bir perspektiften ele alarak insan merkezci yaklaşımın yalnızca doğaya değil, aynı zamanda insanın kendisine de zarar verdiğini çarpıcı örneklerle göstermektedir.

Ekoeleştiri, insan ve doğa arasındaki ilişkinin incelenmesinde hayati bir rol oynamaktadır. Bu kuram, insanın doğaya karşı üstünlük taslayan tutumunu sorgularken, doğanın bir bütün olduğunu ve her varlığın bu bütün içinde eşit derecede önemli olduğunu vurgular. Doğanın zarar görmesi, yalnızca ekosistemi değil, insanın varoluşunu da tehdit etmektedir. Bu bağlamda, edebiyat, çevresel farkındalığın artırılmasında güçlü bir araç olarak öne çıkar. Postmodern dünyada, çevresel sorunlara çözüm bulma ve doğanın korunmasına dair bilinci artırma yolunda ekoeleştiri önemli bir yere sahiptir.

Ekoeleştiri, edebiyat ile çevre arasındaki ilişkiyi inceleyen, doğanın korunması ve ekolojik farkındalık yaratmayı hedefleyen bir eleştiri kuramıdır. Terim, ilk kez 1978 yılında William Rueckert tarafından, “Literature and Ecology” başlıklı makalesinde kullanılmıştır (Fromm & Glotfelty, 1996, s. xix-xx). Ancak ekoeleştirin akademik bir disiplin olarak şekillenmesi, 1992 yılında Nevada Eyaleti’nde ASLE’nin (Association for the Study of Literature and Environment) kurulmasıyla mümkün olmuştur. Bir yıl sonra, ekoeleştirin resmi yayın organı olan ISLE (Interdisciplinary Studies in Literature and Environment), ilk sayısını yayımlamış ve bu alanın uluslararası düzeyde tanınmasına katkı sağlamıştır. 1995’ten itibaren düzenli olarak yapılan ASLE konferansları, ekoeleştirin gelişimine yön veren önemli etkinlikler arasında yer almıştır (ASLE Vision and History, 2019).

3.4.8.1. Ekoeleştirin Tarihsel Dönemleri

3.4.8.1.1. Birinci Dalga: Çevreci Yazının Temelleri

Ekoeleştirin ilk dalgası, Lawrence Buell tarafından “birinci dalga” olarak adlandırılmıştır. Bu dönem, ekoloji bilinciyle şekillenen çevreci edebiyat eserlerinin incelenmesine odaklanmıştır. 1962 yılında Rachel Carson’un yayınladığı *Silent Spring* (Sessiz Bahar), bu dalgaının en etkili eserlerinden biridir. Carson’un kitabı, DDT gibi tarım ilaçlarının doğa ve canlılar üzerindeki zararlarını gündeme getirmiş, bu sorunları

bilimsel bir perspektiften popüler kültüre ve siyasete taşımıştır. Kitabın etkisiyle 1971 yılında DDT'nin kullanımı yasaklanmıştır (Garrard, 2017, s. 19). Bu dönemin diğer önemli isimleri arasında Henry David Thoreau, John Muir, Aldo Leopold ve Annie Dillard yer alır (Opperman, 2012, s. 18-19).

3.4.8.1.2. İkinci Dalga: Kültürel Çevre Anlayışı

Ekoeleştirelinin ikinci dalgası, 2000'li yılların başında ortaya çıkmış ve çevre kavramını daha geniş bir perspektifte ele almıştır. Bu dönemde çevre sorunlarının yalnızca insanları değil, dünyadaki tüm canlıları etkilediği anlayışı vurgulanmış, çevre, sınıf, cinsiyet gibi toplumsal kavramlar ekoeleştirelinin kapsamına dahil edilmiştir. Amerikan edebiyatıyla sınırlı kalmayan ekoeleştireli, dünya edebiyatlarında da kendine yer bulmuş ve uluslararası bir boyut kazanmıştır. Bu dönemde kültürel ekoloji kavramı öne çıkmış, farklı halkların edebi eserlerindeki ekolojik sorunlar incelenmeye başlanmıştır.

3.4.8.1.3. Üçüncü Dalga: Küresel Sorunlar ve Yeni Yaklaşımlar

Ekoeleştirelinin üçüncü dalgası, günümüzde devam eden tartışmalı bir dönemdir. Bu dönemde, küresel ısınma, iklim değişikliği, biyolojik çeşitliliğin azalması ve ekosistemlerin tehdit altına girmesi gibi konular ön plana çıkmıştır. Üçüncü dalga, uluslararası karşılaştırmalı çalışmalar, materyal ekofeminizm, posthümanizm, çevresel adalet ve evrimsel ekoeleştireli gibi geniş bir yelpazeyi kapsamaktadır (Özdağ, 2017, s. 40). Bu dönemin en önemli katkısı, çevreci eleştirelinin farklı disiplinlerle kaynaşarak çok yönlü bir çalışma alanına dönüşmesidir.

Türkiye'de ekoeleştirelinin akademik düzeyde tanınması, Ufuk Özdağ, Serpil Oppermann, Nevin Özkan ve Elis Yıldırım gibi isimlerin öncülüğünde gerçekleşmiştir. Bu isimlerin katkılarıyla 2009 yılında Antalya'da düzenlenen "The Future of Ecocriticism: New

Horizons” başlıklı konferans, Türkiye’deki ilk uluslararası ekoeleştiri konferansı olarak önemli bir yer tutmaktadır. Konferansta sunulan bildirilerden seçilen makaleler, *The Future of Ecocriticism: New Horizons* (2011) başlıklı bir kitapta yayımlanmıştır. Bunun yanı sıra Serpil Oppermann’ın *Ekoeleştiri: Çevre ve Edebiyat*, Ufuk Özdağ’ın *Edebiyat ve Toprak Etiği* başlıklı çalışmaları, Türkiye’de ekolojik eleştirinin yaygınlaşmasına önemli katkılar sağlamıştır.

Ekoeleştiri, çevre sorunlarının yalnızca bilimsel bir tartışma alanı olmadığını, aynı zamanda edebiyatın gücüyle toplumsal farkındalık yaratabileceğini savunan bir yaklaşımdır. Rachel Carson’un *Sessiz Bahar* gibi eserleri, edebiyatın çevre bilincini artırma ve toplumsal değişimi tetikleme gücünü göstermiştir. Ekoeleştiri, yalnızca insan merkezli bir bakış açısını sorgulamakla kalmaz, doğadaki tüm varlıkların eşit öneme sahip olduğunu vurgulayarak, ekolojik sorunların çözümüne yönelik kolektif bir bilinç oluşturmaya hedefler.

Edebiyat, çevre sorunlarına duyarlılık yaratmada benzersiz bir araç olarak kabul edilmektedir. Milyonlarca okuyucuya ulaşan edebi eserler, insanın çevreyle olan ilişkisini yeniden değerlendirmesine olanak tanır. Doğa yazını temsilcileri ve ekoeleştirmenler, edebiyatın bu gücünü kullanarak daha duyarlı ve bilinçli bir toplum oluşturma yolunda çalışmalarına devam etmektedir.

3.4.9. Ekofeminizm

Ekofeminizm, doğanın bilinçsizce sömürülmesine ve kadınların maruz kaldığı ayrımcılıklara karşı çıkan bir hareket olarak 1970’lerde ortaya çıkmıştır. İlk olarak 1974 yılında Fransız feminist Françoise d’Eaubonne tarafından kullanılan bu kavram (Oppermann, 2012, s. 177), doğaya yapılan haksızlıklarla kadınlara yönelik ayrımcılıklar arasında bağ kurar. Ekofeministlerin temel düşüncesi, doğanın sömürülmesi ile kadınların ezilmesi arasındaki ilişkinin küçümsenmeyecek kadar büyük olduğudur. Bu bağlamda, ekofeminizm yalnızca çevreci bir hareket değil, aynı zamanda bir feminist manifesto ve kuram olarak da ele alınabilir (Oppermann, 2012, s. 173).

Ekofeminizm, günümüzde kısa ve öz bir şekilde tanımlanması zor bir kavram olarak görülmektedir. Günseli Tamkoç'a göre bu durum, ekofeminist grupların fikir birliğine varacak tek bir formül oluşturamamış olmalarından kaynaklanmaktadır (Tamkoç, 2012, s. 77). Bununla birlikte, Val Plumwood ekofeminizmi hem eylemci mücadelelere hem de kadınların ezilmesi ile doğanın tahakküm altına alınması arasındaki bağlantıların kuramsallaştırılmasına önemli katkılar sağlayan bir hareket olarak tanımlar (Plumwood, 2004, s. 9). Ekofeminizm, ırk, sınıf, toplumsal cinsiyet ve doğa üzerinden işleyen sömürü biçimlerine karşı çıkararak bu bağlantıları sorgular.

Ekofeministler, ataerkil düşünce, kapitalizm, sömürgecilik ve militarizm gibi sistemlerin doğa ve kadınlar üzerindeki etkilerini inceleyerek bu sistemlerin yarattığı zararların önlenmesine yönelik çözüm yolları üretmeyi hedefler. Hareket, yalnızca kadın ve doğa haklarını savunmakla kalmaz, aynı zamanda türçülük, cinsiyetçilik, çevre sorunları, ırkçılık ve cinsel istismar gibi pek çok toplumsal meseleyi de ele alır. Ekofeminizm, bu yönüyle hem kadın hareketleri hem de çevreci hareketlerle doğrudan ilişkilidir.

Ekofeministler, kültür/doğa, erkek/kadın, akıl/beden, mantık/duygu gibi ikili karşıtlıkların, doğanın ve kadınların tahakküm altına alınmasına zemin hazırladığına inanırlar. Bu ikili karşıtlıklarda birinci sırada yer alan unsurların üstün, ikinci sıradakilerin ise baskı altında olduğu düşüncesi, ekofeminizmin temel eleştiri noktalarından biridir. Ekofeministlere göre, bu güç ilişkileri son bulmadıkça ne kadınların özgürleşmesi ne de doğanın korunması mümkün olacaktır.

Ekofeminizm, güçlü bir söylem oluşturmuş olsa da eleştirilerden muaf değildir. Murray Bookchin, ekofeminizmin başlangıçtaki evrenselci ve eşitlikçi yaklaşımını kaybettiğini ve zamanla kadınları ahlaki ve bilişsel açılardan erkeklerden üstün gören bir söyleme kaydığını ileri sürmüştür (Bookchin, 2017, s. 13). Bu eleştiri, ekofeminizmin toplumsal cinsiyet eksenli yaklaşımlarının bazı çevrelerde tepkiyle karşılandığını göstermektedir.

Ekofeminizm ile derin ekoloji arasında hem benzerlikler hem de farklılıklar bulunmaktadır. Her iki yaklaşım da çevre sorunlarını ele alır, ancak bu sorunların nedenlerini farklı şekillerde tanımlar. Derin ekoloji, insan merkezilik fikrini eleştirerek tüm insanların eşit derecede çevresel tahribattan sorumlu olduğunu savunurken, ekofeminizm, ekolojik sorunların başlıca nedeninin erkek merkezci sistemler olduğunu

öne sürer. Bu farklılıklar, her iki yaklaşımın çevre sorunlarına yönelik çözüm önerilerinde de ayrışmalar yaratmaktadır.

Ekofeminizm, günümüzde kültür, çevre ve toplumsal cinsiyet meselelerini bir araya getiren önemli bir felsefi akım olarak güncelliğini korumaktadır. Kadınların çevre üzerindeki tahakküme karşı verdiği mücadele, çevre sorunlarının çözümüne yönelik farklı perspektifler sunmaktadır. Ekofeminizm, çevre tahribatını yalnızca bir ekolojik kriz olarak değil, aynı zamanda toplumsal ve kültürel bir mesele olarak ele alarak daha geniş bir çerçeveye çizmektedir. Bu bağlamda, ekofeminizmin hem çevresel hem de toplumsal dönüşüm için önemli bir araç olmaya devam edeceği söylenebilir.

Ekofeminizm, çevre tahribatlarından erkekleri sorumlu tutarken, kadınların doğaya verdiği zararları yeterince dikkate almadığı gerekçesiyle eleştirilmektedir. Ekofeminist düşünceye göre, bütün erkekler çevresel yıkımlarda eşit derecede suçlu kabul edilirken, kadınların da çevre kirliliğinde eşit şekilde pay sahibi olmadığı ileri sürülmektedir. Ancak bu bakış açısı, kadınların da çevresel sorunlarda yer aldığı gerçeğini görmezden gelmekle eleştirilir.

Ayaz (2014, s. 282) bu durumu şu şekilde açıklar: “Nitekim endüstrileşme ve kadının iş hayatına girişiyle birlikte kadınların da pek çok çevresel soruna yol açan kararların hatta uygulamaların altına imza attıklarını görmek mümkündür.” Bu yaklaşım, kadınların çevre üzerindeki etkilerini tamamen dışlayan bir perspektifin gerçekliği yansıtmadığına işaret eder. Ekofeminizmin, doğaya verilen zararların sorumluluğunu yalnızca erkeklere yükleyerek kadınları tamamen suçsuz kabul etmesi, bu eleştirilerin merkezinde yer alır.

Bu bağlamda, çevresel sorunların cinsiyetler arasında eşit olmayan bir dağılıma sahip olduğunu kabul etmekle birlikte, kadınların da bu sorunlarda aktif rol oynadığı durumların göz ardı edilmemesi gerektiği vurgulanmaktadır. Daha dengeli bir yaklaşım, çevre tahribatlarının sorumluluğunu tüm insanlığın kolektif davranışlarına bağlamayı ve bireysel eylemleri cinsiyet farkı gözetmeksizin değerlendirmeyi gerektirir.

3.4.10. Buket Uzuner'in Tabiat Dörtlemesi ve Mitoloji

Buket Uzuner'in eserlerinde insan ve doğa arasındaki etkileşim yoğun bir şekilde görülmektedir. Romanlarını meydana getirirken yaratıcılığını Anadolu kültüründeki unsurlarla birleştirerek kullanmaktadır. Şaman gelenekleri, Anadolu'daki farklı kültürler ve gelenekler, Orta Asya kültürü onun romanını kurgularken kullandığı en önemli malzemelerdir. Günümüz insanının sorunlarını ve mücadelelerini ele alırken geçmişin ve geleneksel olandan beslenmektedir. Geleneksel anlatılardaki mitolojik kahramanlar, semboller, inanışlar vb. her türlü unsur modern anlatı içinde yeniden kullanılmaktadır. Bazen bir roman kahramanının adlandırılması, kişiliğin çizilmesi ve olay örgüsünün oluşturulmasında geleneksel anlatı geleneğinin izleri bulunmaktadır. Bu durumda Buket Uzuner'in Su, Toprak, Hava ve Ateş isimli romanlardan oluşan Tabiat dörtlemesi yazılı edebiyattaki folklorik malzemenin kullanımı açısından önemli veriler sunmaktadır.

İnsan-doğa etkileşimi insanlığın tarih sahnesine çıktığı andan itibaren önemini korumaktadır. İnsanın dış dünyayı anlama ve anlamlandırma mücadelesi mitolojik anlatılarda ifade bulmaktadır. Evrenin oluşumu, köken bilgisi, evrenin sonu, evrendeki nesnelerin oluşumu ile en temel bilgiler anlatıların merkezindedir. Bu bilgiler ait olduğu toplumun kültürel kodlarını göstermektedir. İçinde yaşanılan yer, zaman ve ortam değişmesine rağmen insanın arayışları ve zihin yapısı aynı kalmaktadır.

Yazar eserini "bir tabiat dörtlemesi" olarak sunmaktadır ve "bugün Anadolu'da yaşayan bütün kültürlerin günlük yaşamına sinmiş binlerce yıllık kadim Kaman geleneklerine, Orta Asya ve Sibirya mitolojilerine dayandırdığını" (Uzuner, 2012, s.V) söylemektedir.

Tabiat dörtlemesi doğa yazını olarak önemli bir ekomitolojik roman örneğini temsil etmektedir. Türk mitolojisi, Orta Asya mitolojileri, sözlü ve yazılı edebiyat anlatıları ekoeleştirel bir şekilde eserlerde yer bulmuştur. Gelenek ve geleneğin bilgisi her dönemde kültürel sürekliliği sağlamada en önemli araçlardır. Gelenek bilgisi sayesinde güncel sorunlara çözüm bulmak mümkündür. Sürdürülebilir bir yaşam, kültürel kodlar ve geleneksel bilgi ile sağlanmaktadır. Edebiyat yaşama dair her şeyi konu edinmektedir. Çevre ile ilgili sorunlar edebiyatın temaları içinde önemli bir yere sahiptir.

Su Romanının Özeti şu şekildedir: Defne Kaman gazetecidir. Defne Kaman'ın kayboluşunun ardından ailesinin Kadıköy Karakolu'na başvurarak durumu bildirmesiyle başlar. Çevre sorunlarından toplumsal cinsiyet eşitsizliklerine kadar geniş bir yelpazede haberler yapan Defne, sokak hayvanlarının korunmasından Japonya'daki yunus katliamlarına, Sinop'taki nükleer enerji karşıtı protestolardan kadın cinayetlerine kadar pek çok konuda aktif bir duruş sergilemektedir. Ancak bu cesur gazetecilik anlayışı, toplumun bazı kesimlerini rahatsız etmektedir. Defne'nin kayboluşunun ardından annesine Umay Bayülgen, anne Ayten ve abla Aysu, karakola giderek Komiser Ümit Kaman ile görüşürler. Ümit Kaman, yıllık izne çıkmasından bir gün önce kendini, kızlarının kaybolmasının üzerinden 39 saat geçmiş ve farklı tepkiler veren bu sıra dışı aileyle birlikte çözülmesi güç bir olayın içinde bulur. Üstelik soyadı benzerliği de karakoldakilerin ilgisini çeker. Bu süreçte Defne Kaman şehrin farklı noktalarında mavi püsküllü elbisesi ve kızıl saçlarından sular damlayan görüntüsüyle ortaya çıkarak Komiser Ümit'e, üzerinde rakamlar ve harflerden oluşan şifreli notlar verir. Ümit, dedektif romanlarına olan ilgisi sayesinde tanıdığı Sahaf Semahat'tan yardım alarak, bu notların *Kutadgu Bilig*'den dizeler içerdiğini öğrenir. Aynı dönemde Kadıköy iskelesinde bir yunus görülmüştür ve bu yunus İstanbulluların dikkatini çekmiştir ve olaylar daha da karmaşık bir hale gelir. Defne'nin, kadın cinayetlerini ele aldığı son yazı dizisi nedeniyle tehditler almaktadır. Özellikle, kocasından ölüm tehditleri alan Sakine Neşeli'nin yardım çağrısı ve ardından öldürülmesi, Defne'nin saklanmasına neden olur. Katil Savaş Neşeli'nin peşine düşmesinin ardından Defne kaybolmuştur. Anneanne Umay'ın gördüğü rüyalar ve *Kutadgu Bilig* dizelerinin rehberliğinde katil yakalanır, Defne yeniden ortaya çıkar ve olaylar çözüme kavuşur.

Buket Uzuner romanlarında doğanın gücünü ve insanların eski zamanlardan beri doğa ile kurduğu etkileşimi geleneksel anlatılardan yararlanarak sunmuştur. Roman kahramanlarının adlarının konuluşu, karakterleri mitolojik anlatılardan izler taşımaktadır. Gazeteci Defne Kaman, annesine Umay Bayülgen, dedesi Korkut Bayülgen, anne Ayten, abla Aysu, Aysu'nun kızı Ayperi, komiser Ümit Kaman gelenekten hareketle adlandırılmıştır. Gök cisimleri ile ilgili inanışlar, Türk mitolojisindeki Umay Ana, Tanrı Ülgen, Korkut Ata figürler adlandırmalarda kullanılmıştır.

Toprak romanının özeti şu şekildedir: Toprak (2015) romanı, öncelikle Anadolu kadınlarına bir ithaf başlamıştır. Anadolu kadınının yaratıcılığı, koruyuculuğu ve

üretkenliğine vurgu yapılmıştır. Su romanında belirsiz kalan hikayeler bu romanda ele alınmıştır ve çözümlenmiştir. Toprak romanında Defne Kaman ve Attila Gültekin tarihi eser kaçakçılığı ile ilgili bir haberin izini sürmek için Çorum'a gitmişlerdir. Defne Kaman, Perşembe günü kaybolmuştur. Vali Sabahattin Ali Okur ve Emniyet Müdürü Muhtar Körağaçoğlu onu bulmak için çalışırlar. Bu sırada olaylara rehber Kemal, oğlu Karaca, arkeolog Güneş Aytan, anneanne Umay Bayülgen, Sahaf Semahat ve Komiser Ümit Kaman da dahil olmuştur.

Antik kent kalıntılatılarının ortasında Yazılıkaya Tapınağı'nda bir geyikle karşılaşırlar. Geyik Türk mitolojisinde geçmişten itibaren önemli bir role sahiptir. Bu düşünceden harekete anneanne Umay Bayülgen geyiğin don değiştirmiş bir elçi olduğunu düşünerek geyiğin başında beklemiştir. Bu romanda elçi rolü Karaca'dadır. Karaca'nın telefonuna Kutadgu Bilig'den harf ve sayılarla oluşturulmuş şifreler gelmiştir. Bu şifrelerden definecilerin üç Hitit heykelini çalmaya çalıştıklarını anlarlar. Kendileri için tehlike oluşturabilecek Defne ve Karaca'yı kaçırmak için bir küpün içinde saklarlar. Defne'nin kaybolmasından sonra çevreci gruplar da harekete geçmişlerdir. Çorum'a gelerek Defne'nin bulunmasına yardım etmişlerdir.

Hava romanının özeti şu şekildedir: Bu romanda Defne Kaman'a nükleer enerji karşıtı bir yazısı nedeniyle dava açılmıştır. Davanın duruşması için Kayseri'ye açılan davanın duruşmasına katılmak üzere Kayseri'ye gelmiştir. Anneanesi Umay, Karaca, antikacı Ertuğrul Türel, Defne'ye destek olmak amacıyla gelmişlerdir. Hem Defne'nin yanında olacaklardır hem de Kayseri'nin tarihi güzelliklerini göreceklerdir.

Kayserili Avukat Kumru Çalığı, Defne'nin yazılarını takipçisi ve destekçisidir. Defne'nin avukatı olmuştur. Dava Cuma sabahıdır ancak şehre Salı günü gelmişlerdir. Kumru şehrin gezdirerek rehberlik etmektedir. Önceki romanlarda şehirlerle ilgili tarihi ve kültürel dokunun işlenmesi gibi bu romanda da Kayseri özellikleri işlenmiştir. Gılgamış ve Gevher Nesibe gibi kahramanlar sıklıkla anılmaktadır.

Davanın görüşüleceği gün adliyenin önünde birçok çevreci avukat ve dernekler toplanmıştır. Dava yargıcının hasta olması nedeniyle duruşma dört ay sonraya ertelenmiştir. Grup şehirde gezdiği sırada, Defne misafirhaneye dönerek dinlemek istemiştir. Bir süre sonra Defne kaybolmuştur. Misafirhanedeki garson Defne'nin yabancı

dilde telefonla konuştuğunu söylemiştir. Ailesi ve arkadaşları, onun çevre ve iklim toplantısı için Türkiye'ye gelen bilim insanları ile Göreme'ye gittiğini düşünmüşlerdir. Bu nedenle Defne'yi bulmak için Göreme'ye giderler.

Balon yere indikten sonra gökyüzünde bir kartal görünmüştür. Bu kartal üzerlerinde daireler çizmiştir. Umay Bayülgen, kartalın Türk mitolojisindeki anlamını ifade etmiştir. Aynı gece torunu ile aynı rüyayı gördükleri ifade etmiştir. İstanbul'a dönmeleri gerektiğini söylemiştir.

Ateş Romanı'nın özeti şu şekildedir: Mardin'de, nedeni bilinmeyen bir yangın sırasında Gazeteci Defne Kaman, yanında bir çocukla birlikte kaybolur. Onu bulmak için Mardin'e gelen Umay Nine ve arkadaşları, Defne'nin bir süredir öksüz sığınmacı çocuklara öğretmenlik yaptığı için tehditler aldığını öğrenir. Sınır Tanımayan Doktorlar, Sınır Tanımayan Gazeteciler ve Mardin halkının katıldığı bu zorlu arama süreci, her adımda Mezopotamya mitleri ve efsaneleriyle karşılaşmalarına vesile olur. Bu süreç, Türkiye'de binlerce yıldır birlikte yaşamış halkları bir araya getiren ortak hikâyeleri yeniden hatırlamalarını sağlar.

Buket Uzuner'in *Uyumsuz Defne Kaman'ın Maceraları* serisi (*Su, Toprak, Hava, Ateş*), doğa yazını örneği olarak tanımlanmakla birlikte, aynı zamanda ekofeminist bir perspektif sunar. Yazar, bu romanlarda kadim Kaman geleneği ile güncel ekolojik ve toplumsal sorunları ele alarak, mitolojik ve kültürel öğeleri modern bir bağlama oturtmuştur. Seride, kadın ve erkeğin eşit olduğu, doğaya saygı duyulan ve bütün canlıların eşit kabul edildiği bir yaşam anlayışı, Kaman geleneği çerçevesinde okuyucuya aktarılır. Bu yaklaşım, ekofeminizmin temel ilkeleriyle örtüşmektedir.

Uzuner'in metinlerinde Kaman geleneği, toplumsal cinsiyet eşitliği ve doğa ile uyumlu bir yaşam anlayışının sembolü olarak ele alınır. Kahramanlar Umay Bayülgen ve Defne Kaman, hem doğayı hem de toplumsal düzeni iyileştirme çabalarıyla, insanın doğaya ve birbirine verdiği zararın iyileştirilebileceğini göstermeyi amaçlar. Özellikle Umay karakteri, doğanın bilgeliğini temsil eden arketipsel bir figür olarak, geleneksel bilgelik ile modern problemlere çözüm üretir. Romanların her biri, Anadolu'nun tarihî ve kültürel dokusuyla uyumlu bir kentte geçer ve toplumsal ya da çevresel bir sorunu merkezine alır. *Su* romanında İstanbul, kadın cinayetleri ve aile içi şiddet gibi toplumsal bir sorun

üzerinden insanın insana olan zararını ele alır. *Toprak* romanında Çorum, tarihî eser kaçakçılığı ve kültürel değerlerin yok edilmesiyle ilgilidir. *Hava* romanında Kayseri, nükleer enerji ve çevre kirliliği ekseninde ekolojik bir eleştiri sunar. Ateş romanı Mardin’de göçmenlik, mültecilik ve sığınmacılık sorunlarını işlemiştir. Bu temalar, modern insanın hırsı ve doğadan kopuşuyla bağlantılı sorunları işaret ederek, ekofeminist bir eleştiriye destekler.

Uzuner, Türk mitolojisinden ve hayvan mitoslarından yararlanarak, her romanda bir hayvan figürü üzerinden mesajlar iletir. *Su* romanında yunus, doğa ve insan arasında köprü kuran bir simge olarak kullanılır. *Toprak* romanında geyik, doğanın kutsallığını ve insanın doğa ile olan bağı temsil eder. *Hava* romanında kartal, özgürlük, bilgelik ve doğanın gücünü sembolize eder. Bu hayvan figürleri, hem İslamiyet öncesi kadim Türk mitolojisine hem de İslamiyet sonrası kültürel anlatılara gönderme yapar. Bu kullanım, Uzuner’in çağlar ve inançlar değişse de insanın özünün ve doğa ile ilişkilerinin aynı kaldığını vurgulayan psikomitolojik bir yaklaşımla yazdığına işaret eder. Romanlardaki polisiye olayların çözümü, *Kutadgu Bilig* dizeleri ışığında sağlanır. Bu yöntem, Kaman geleneği ile İslamiyet sonrası yazılan ilk eserlerden biri olan *Kutadgu Bilig*’in özde aynı mesajlar taşıdığını göstermeyi amaçlar. Yazar, böylece kültürel sürekliliği ve farklı zaman dilimlerindeki bilgelik öğretilerinin uyumunu vurgular.

Uzuner, ekoeleştirmenlerin sıkça dile getirdiği bir fikri eserlerine taşır: Doğaya zarar veren insan, anlatılan hikâyelerle hem kendini hem de doğayı iyileştirebilir. Bu yaklaşım, insanın doğaya zarar verişini ve iyileştirme sorumluluğunu aynı anda ele alır. Kaman geleneğinin temsili olan Umay ve Defne, hikâye anlatıcılığını iyileştirici bir güç olarak kullanarak doğaya duyulan saygıyı yeniden inşa etmeye çalışır.

Buket Uzuner’in *Uyumsuz Defne Kaman’ın Maceraları* serisi, ekofeminist bir perspektif sunarak toplumsal cinsiyet eşitliği ve çevre bilinci gibi önemli temaları ele alır. Türk mitolojisi ve kültürel mirastan yararlanarak doğa ile insan arasındaki bağı yeniden tanımlayan yazar, mitolojik semboller ve kadim bilgelik aracılığıyla çağdaş sorunlara çözüm önerileri getirir. Bu romanlar, yalnızca ekolojik ve toplumsal eleştiriler değil, aynı zamanda iyileştirici hikâyeler yoluyla bireysel ve toplumsal dönüşüm için bir çağrıdır. Buket Uzuner, çağdaş Türk edebiyatının önemli isimlerinden biri olarak, mitolojiyi

kimlik, kültür ve çevre bilinci gibi konuları irdelemek amacıyla eserlerine entegre etmektedir. Özellikle *Tabiat Dörtlemesi* (Su, Toprak, Hava, Ateş) gibi eserlerinde mitoloji, kadim anlatıları güncel meselelerle birleştiren bir araç olarak öne çıkar.

“Buket Uzuner, romanında metinlerarası ilişki çerçevesinde pek çok mitolojik hikâyeyi kullanır. Bu mitolojik hikâyeleri bireylerin içinde buldukları psişik durumu ifade etmek için bir araç olarak kullanmasının yanında roman kişilerine verilen adlar üzerinden de roman kişinin yaşam tarzı, ruhsal durumu, mizacı vb. ile ilgili bağdaştırmalar yapar. Bu mitolojik hikâyeler, kişi adlandırmaları, semboller yardımıyla roman kişilerinin psişik durumları güçlendirilir.” (Abiç, 2019, s. 752)

Türk mitolojisindeki mitolojik karakterler adlandırmalarda kullanılmıştır. Örnek verecek olursak;

Umay Bayülgen karakteri, Türk mitolojisindeki Umay Ana figürü ile Tanrı Ülgen'in birleşiminden oluşmaktadır. Umay Ana da doğumdan sorumlu bir mitolojik figürdür. Romanda ana karakterlerin kam oluşu da dikkat çekicidir. Türk sözlü anlatı geleneğinde kadın önemli bir role sahiptir. Kadının önemine Dede Korkut Hikayeleri başta olmak üzere birçok anlatımızda yer verilmektedir. Kutsal ve Tanrıça olan Umay Ana, anaerkil kültürün bir uzantısı şeklindedir. Umay Ana koruyuculuğu ile Türk mitolojisinde önemli bir role sahiptir. Hamile kadınları ve çocukları kötü ruhlardan koruması ile önem taşımaktadır. Umay Ana, aynı özellik ile romanda Umay Bayülgen'de sembolize edilmiştir.

Romanda yer, su ve ağaç kültü ile ilgili inanışlar ve imgeler, romanın sembolik dilini kullanırken yararlanılmıştır. Türk mitolojisinin kadim figürlerin mitolojik özellikleri güncel roman kahramanlarına empoze edilmiştir. Güncel dünya ile uyumlu hale getirilmiştir. Ağaç kültü Türk mitolojisinde önemli bir yere sahiptir. Kayın ağacı, Türk mitolojisinde kutsal kabul edilen ağaçlar arasında yer almaktadır. İnsan ile Tanrı arasında bağlantı yolu olarak kabul edilmektedir. Bazı kaynaklarda da kadın olarak tasvir edilmektedir. Burada Umay Bayülgen'in eczanesinin adı da Kayın Eczanesi'dir. Umay Bayülgen burada bir kam gibi sunulmuştur. Bu durumda mitolojik anlatılar ile uyumludur. Umay Bayülgen romanda eczacıdır. İnsanların aklından geçenleri okuyabilmekte, işaret rüyalar görmekte ve hastalara şifa sağlayabilmektedir. Bu şamanik özelliklerle Umay Bayülgen, gelenekteki Umay Ana ile uyumludur.

Defne Kaman; doğumundan itibaren yaşadığı olaylar mitoloji ile uyum göstermektedir. Kamlık geleneğinden gelmektedir. Dedesinin adı Korkut Bayülgen, babası Akın Kamandır. Defne doğduğu gün, kayın ağacına yıldırım düşmüştür. Şamanlık geleneğinde yıldırım düşmesi şaman olacak kişinin seçiminde belirleyicidir. Burada da, Defne'nin doğduğu gün kayın ağacına yıldırım düşmesi olağanüstü bir durumdur. Defne yine aynı şekilde şamanlarda görülen çoğu özelliğe sahiptir. Gelecekte olacak olayları önceden bilmektedir. Don değiştirerek tehlikeli durumlardan kurtulmaktadır. Defne bütün bu özellikleri ile mitolojik bir görünümüdür.

Güneş Aytan; Gökyüzü ve gök cisimleri ile ilgili inanışlar ilkel toplumlardan itibaren yaygındır. Türk mitolojisinde de gök cisimleri ile ilgili inanışlar yaygındır ve kutsallığına inanılmaktadır. Türk halk kültüründe ay ve güneş önemli bir yere sahiptir. Anlatılarda ay dişil, güneş ise eril bir unsur olarak kabul edilmektedir. Güneş Aytan karakteri de bu iki unsurun birleşiminden meydana gelmiştir. Güneş Aytan, Defne'nin yanında ve destekçisidir. Umay Bayülgen rüyasında ateş ve ışığı barındıran biri olarak rüyasında görmüştür.

Ateş romanında Türk mitolojisinin unsurlarını modern bir kurgu içerisinde ele alışı oldukça dikkat çekicidir. Türk mitolojisine ait unsurların edebi metinlerde kullanımı, kültürel aktarımı sağlaması açısından önemli bir işlev görürken, aynı zamanda okuyucuyu farklı mitolojik ve kültürel dünyalar arasında bir yolculuğa çıkarmaktadır.

Uzuner, romanında *Üç Dünya Anlayışı* gibi Türk mitolojisinin temel kavramlarını kullanırken, bu kavramları açıklamalar yoluyla okuyucuya tanıtmaya yolunu seçmiştir. Bu, mitolojik bilginin sadece anlatıya değil, geniş okuyucu kitlesine kültürel bir bilinç kazandırma çabasına da hizmet ettiğini gösterir. Yukarı, Orta ve Aşağı Dünya tasavvuru, Türk mitolojisinde kozmik düzenin bir parçasıdır ve bu düzen, romanda olay örgüsüne metaforik ve somut bir boyut katmıştır.

Türk kültüründe ve mitolojisinde at, yalnızca bir hayvan değil, aynı zamanda kahramanın yoldaşı, koruyucusu ve rehberidir. Bu motif, Uzuner'in *Ateş* romanında da belirgin bir şekilde yer alıyor. At, Defne Kaman'ın koruyucusu ve haberci rolüyle, destanlarda kahramanın yanında yer alan olağanüstü varlıklarla paralellik taşır. Özellikle Ahal Teke cinsi bir atın bu hikâyeye dahil edilmesi, Türk kültüründeki at sembolizminin önemini

modern bir bağlamda yorumlama çabasıdır. Atın, Umay Nine'nin rüyasında Defne'yi temsil eden bir figür olarak sunulması ise kahramanla mitolojik bir varlık arasında kurulan güçlü bağı vurgular.

Uzuner'in, Türk mitolojisini başka mitolojilerle birlikte yorumlama tercihi, karşılaştırmalı mitoloji açısından oldukça verimli bir yaklaşımı temsil eder. Örneğin, rüyada görülen ateşten at figürünü Apollon'un ateşten atlarıyla ve Pegasus'la ilişkilendirmesi hem kültürel hem de mitolojik bağlamda zenginleştirici bir yöntemdir. Bu tür karşılaştırmalar, mitolojilerin evrensel yanlarını ortaya çıkarırken, Türk mitolojisinin özgünlüğünü de öne çıkarır.

Uzuner'in, ilerleyen bölümlerde Şahmeran ile Medusa arasında yaptığı karşılaştırma da oldukça dikkate değerdir. Şahmeran, Türk mitolojisinde bilgeliğin, sırrın ve ölümle yeniden doğum döngüsünün sembolü iken, Medusa ise Yunan mitolojisinde lanetli bir figür olarak görünür. Bu iki figürün roman içinde bir arada ele alınması, mitolojik anlatılar üzerinden derin tematik ve kültürel bağlar kurma imkânı tanır.

Uzuner'in *Ateş* romanında Türk mitolojisi, modern bir hikâye örgüsü içerisinde yeniden canlandırılmış ve diğer mitolojik unsurlarla zenginleştirilmiştir. Bu yaklaşım, hem Türk mitolojisinin güncel bir bağlamda yeniden keşfedilmesini sağlamakta hem de edebiyat ve mitoloji arasındaki ilişkinin sınırlarını genişletmektedir.

3.4.10.1. Buket Uzuner'in Tabiat Dörtlemesinde Mitolojinin İşlevleri

3.4.10.1.1. İnsan-Doğa Etkileşimini Yeniden Kurma

Uzuner'in eserlerinde mitoloji, modern insan ile doğa arasındaki kopukluğu eleştiren bir araç işlevi görür. Anadolu mitlerinden, Türk şamanizminden ve ekolojik motiflerden beslenen yazar, eski anlatıları yeniden yorumlayarak insan ve çevre arasındaki kutsal bağı vurgular. Çevresel bozulma ve sürdürülebilir yaşamı tartışmak için yeniden canlandırılmıştır. Bu ekomitolojik yaklaşım, geleneksel bilgeliği modern çevre etiğine entegre ederek yazarın eserlerini çağdaş ekolojik söylemlerle ilişkilendirir.

Ekoeleştiri, insan-doğa ilişkisini eleştirel bir perspektifle değerlendirirken, Uzuner'in eserlerinde mitolojik unsurlar bu ilişkiyi yeniden kurmanın bir aracı olarak işlev görür. Mitolojik anlatılar yoluyla doğanın insan yaşamındaki merkezi rolünü yeniden vurgulamayı amaçlar.

Uzuner, Anadolu ve Türk mitolojilerinde sıkça rastlanan doğanın kutsallığı temasını modern çevre sorunlarına uyarlayarak mitolojik unsurların dönüştürücü gücünü ortaya koyar. Ekoeleştirel bir duruş sergileyerek doğanın ekonomik bir kaynak olarak tüketilmesine karşı çıkan bir anlatı sunar.

3.4.10.1.2. Kültürel Mirasın Temsili

Uzuner, mitolojiyi bireysel ve kültürel kimliği keşfetmek ve sorgulamak için bir araç olarak kullanır. Karakterleri, çoğunlukla Türk ve Anadolu geleneklerinden beslenen mitolojik unsurların şekillendirdiği anlatılarda, kendilerini ve köklerini bulma yolculuğuna çıkarlar. Şamanistik motifler, eserlerinde geçmiş ve şimdiki zaman arasındaki bağlantıyı vurgular; bu da okurları, kültürel mirasın çağdaş varoluş üzerindeki etkileri üzerine düşünmeye sevk eder.

3.4.10.1.3. Çok Katmanlı Anlatı Kurması

Uzuner'in önemli bir özelliği, farklı mitolojik gelenekleri harmanlayarak Anadolu'nun çok katmanlı ve çokkültürlü tarihini yansıtan bir anlatı dokusu oluşturmasıdır. Yerel mitleri evrensel arketiplerle birleştirerek, mitolojik hikâye anlatıcılığında insan deneyiminin ortak yönlerini sergiler. Bu senkretik yaklaşım, kültürel anlatıları muhafaza etmekle kalmaz, aynı zamanda bunları küresel bir okuyucu kitlesi için yeniden bağlama oturtarak mitolojiyi modern okurlar için anlamlı kılar.

3.4.10.1.4. Mitolojik Unsurlarla Anlatı Stratejisi Oluşturma

Uzuner'in romanlarında mitoloji yalnızca tematik değil, aynı zamanda yapısal bir rol oynar. Döngüsel zaman, sembolik yolculuklar ve arketipik karakterler gibi mitolojik

anlatı tekniklerini kullanarak eserlerine anlatı derinliği katar. Bu teknikler, çevresel yıkım, toplumsal cinsiyet rolleri ve manevi arayış gibi karmaşık konuları ele alırken, okuyucularla arketipsel düzeyde bir bağ kurmayı mümkün kılar.

Buket Uzuner'in eserlerinde mitolojiyi kullanımı, geleneksel ve modern dünya görüşlerini birleştiren bilinçli bir çabayı yansıtır. Mitolojik temaları ve motifleri yeniden canlandırarak, antik bilgelik ile çağdaş meseleler arasında bir köprü kurar; özellikle çevresel farkındalık ve kültürel kimlik konularında önemli mesajlar iletir. Uzuner'in eserleri, mitolojinin geçmişin kültürel belleğini korurken, modern dünyanın en acil sorunlarını ele alabilecek dinamik ve yaşayan bir güç olma potansiyelini göstermektedir.

3.4.10.1.5. Kadın/Doğa İlişkisi ve Kadın Özgürleşmesi

Ekofeminizm, doğa ile kadın arasındaki tarihsel bağlantıyı inceleyen ve bu bağlantının ataerkil baskılarla şekillendirildiğini savunan bir eleştirel yaklaşımdır. Uzuner'in eserlerinde kadın karakterlerin mitolojik unsurlarla ilişkilendirilmesi, bu bağlamda önemli bir yer tutar. Örneğin, *Su* romanındaki ana karakter Defne Kaman, hem mitolojik bir arketip hem de modern bir kadın figürü olarak sunulur. Defne'nin hikâyesi, ekofeminist bir bakış açısıyla, kadının doğayla bütünlük bir varlık olarak tasvir edilmesi ve ataerkil yapıların bu bağı nasıl bozduğunu ele alır.

Uzuner, mitoloji üzerinden hem doğanın hem de kadının özgürleşmesini savunan bir söylem geliştirir. Anadolu mitlerinden gelen dişil figürler, eserlerinde hem doğanın korunmasının hem de toplumsal cinsiyet eşitliğinin savunucusu olarak yer alır. Örneğin, *Toprak* romanındaki kadın karakterler, toprağın üretkenliği ve doğurganlığı ile özdeşleştirilirken, bu üretkenliğin ataerkil sistem tarafından nasıl sömürüldüğü eleştirilir. Uzuner, bu karakterler aracılığıyla, kadın ve doğanın özgürleşmesinin ancak karşılıklı bir dayanışma ile mümkün olabileceğini ifade eder.

3.4.10.1.5. Ekolojik Farkındalık Yaratma

Uzuner'in mitolojik unsurları, yalnızca geçmişin anlatılarını yeniden canlandırmakla kalmaz, aynı zamanda bu anlatıları çağdaş bir bağlama oturtarak ekolojik ve toplumsal

mesajlar verir. Mitolojinin dönüştürücü gücünü kullanan yazar, okuyucularına hem doğanın hem de toplumsal cinsiyet rollerinin yeniden değerlendirilmesi gerektiğini hatırlatır. Bu bağlamda Uzuner'in eserleri, mitoloji ile çevre ve toplumsal eleştiri arasında özgün bir bağ kurar. Buket Uzuner'in eserleri, ekoeleştiri ve ekofeminizm bağlamında değerlendirildiğinde, mitolojinin hem doğaya hem de toplumsal cinsiyet eşitliğine dair eleştirel bir perspektif sunduğu görülür. Doğa ve kadın figürlerini kutsal bir bağlamda ele alan yazar, mitolojik unsurlar yoluyla modern dünyaya yönelik ekolojik ve toplumsal eleştiriler geliştirir. Uzuner, bu yaklaşımıyla, mitolojiyi yaşayan ve dönüşen bir anlatı olarak konumlandırarak hem bireysel hem de kolektif bir bilinç yaratmayı amaçlar. Buket Uzuner'in eserleri, mitolojiyi yalnızca edebi bir zenginlik unsuru olarak değil, aynı zamanda çevresel ve toplumsal eleştiriye dile getiren bir araç olarak kullanır. Özellikle *Tabiat Dörtlemesi* serisindeki (*Su, Toprak, Hava, Ateş*) metinler, ekoeleştiri ve ekofeminizm bağlamında analiz edildiğinde, yazarın mitolojik unsurları çevre bilinci ve toplumsal cinsiyet eşitliği ekseninde yeniden yapılandığı görülür.

3.4.11. İhsan Oktay Anar'ın Romanlarında Mitolojinin İşlevleri

İhsan Oktay Anar, mit, tarih ve felsefeyi çeşitli biçimlerde kullanarak oluşturduğu yapıtlarla çağdaş Türk edebiyatında özgün bir yer edinmiştir. Yapıtlarında mitler, sembolik ve felsefi boyutlarla işlenmiştir. Mitolojik unsurlar aracılığıyla postmodernizmin yaptığı modernite eleştirisini edebiyat bağlamında gerçekleştirmiştir.

Mitler, anlatı birimi ve kültürel ifade biçiminin bir parçası olarak İhsan Oktay Anar'ın romanlarında işlevsel bir şekilde kullanılmaktadır. Gerçek ve mitsellik arasındaki belirsizliğin ortasında yeni bir alan inşa edilmektedir. Anar, mitolojik unsurları kullanarak var olan gerçekliklerin dışında alternatif gerçeklikler oluşturmaktadır. Büyük tarihsel anlatıları eleştirmek amacıyla mitolojik olan unsurlardan beslenmektedir. İnsanın evrensel varoluşsal sorunlarını dile getirirken mitler anlatısının merkezinde önemli bir rol oynamıştır. Mitler, edebi yaratım sürecinde çeşitli şekillerde dönüştürücü bir rol oynamıştır.

Anar, Osmanlı tarihi, İslam tasavvufi ve mitolojisi ve diğer dünya mitolojilerinden yararlanmaktadır. Daha önceki dönemlerde yazılmış metinlerle kurduğu metinlerarası ilişki sayesinde doğrusal anlatıyı sorgulayan ve evrensel meseleleri derinlemesine işleyen anlatılar oluşturmuştur. Tarih, felsefe ve mitolojinin iç içe geçtiği, sembolik ifade biçimlerinin kullanıldığı bu anlatılar aracılığıyla modernitenin eleştirisini yapmıştır.

3.4.11.1. Amat Romanında Mitoloji ve İşlevleri

İhsan Oktay Anar eserlerinde mitolojiyi dönüştürerek kullanmaktadır. İhsan Oktay Anar'ın Amat eserinde de yaratılış mitolojisi kullanmıştır. Romanın konusu şöyledir: Romanda olaylar Konstantiniye şehrinin Galata semtinde bir gece vaktinde başlar. Deli Marangoz lakaplı bir şahsın Kasımpaşa'daki rıhtımda bulunan kalyona ulaşması ile devam eder. Sabahleyin denize açılacak olan kalyona tüm mürettebat biner. Romanın merkezinde kalyonun iki reisi olan Süleyman Reis ile Divayol Paşa arasındaki ilişki vardır. Süleyman Reis'in amacı ölümsüzlüğün sırrına ulaşmaktır. Ölümsüzlüğün sırrı ise Divayol Paşa'nın kamarasındaki kitaplardadır. Günün birinde Divayol Paşa, Süleyman Reis'e kamarasındaki bir kitap dışındaki tüm kitapları okuyabileceğini ifade eder. Bir tatbikat sonrasında ise Ali Reis yerine Süleyman Reis'i koca reis olarak seçer. Bu durum Ali Reis'in Süleyman Reis'e düşman olmasına neden olur. Süleyman Reis, kalyonu fırtınadan kurtarır ve Venedik gemisiyle savaşır. Savaşta Amat ağır hasar alır. Tamirat için Malta'ya uğranır ve gemi yola devam edilecek hale getirilir. Bu sırada oyalanmak için tayfalar zar atmaktaydılar. Geminin marangozu olan Nuh Usta herkese öldürdükleri bir şahsı hatırlatmaktadır. Herkesin günahkâr olduğunu bilen Divayol Paşa, geminin sancağı yerine siyah bir sancak astırır ve siyahın günahkarların rengi olduğunu söyler. Venedik donanmasının iki gemisinden biri yağmalanırken, gemideki veba mürettebata bulaşır. Gemideki herkes sırayla ölmeye başlar. Ali Reis, Süleyman Reis'e yaklaşıp ölümsüzlüğün sırrının Divayol Paşa'nın kamarasındaki yasak kitabı okuması ile mümkün olduğunu söyler. Süleyman Reis'in yasak kitabı okumasından sonra Divayol Paşa, Süleyman Reis'in yetkileri elinden alarak vebalılarının yanına atar. Burada bulunan cesetlerin altında amat yazısı görünmektedir. Burada geminin teyakkuz borusu aylakçı

İsrafil tarafından üflenir. Romanın sonraki kısımlarında Galata ve Arap İhsan'ın kahvehanesine geçilir. Kahveye gelenler Deli Marangozu izleyip, Amat'ın hikâyesini merakla takip eden 10 kişidir. Romanda bu karakterlerin hikayeleri ve Amat'ın hikâyesi anlatılmaktadır.

Romanda Adem ve Havva miti ile karşılaşılmaktadır. Mitolojilerden kutsal metinlere yaratılış anlatılarının ilk insanın yaratılışı, ilk günah kavramı, çekilen acılar, Tanrı ve insan arasındaki ilişkiler işlenir. Bu anlatılar insanlara yol gösterici bir özelliğe sahip olup günahattan kurtulmanın da yollarını göstermektedir. Kitâb-ı Mukaddes ve Kur'an'da Adem'den sonra Havva'nın yaratıldığı bilgisi verilmektedir. Eski Ahit'te Havva'nın Adem'in kaburga kemiğinden yaratıldığı belirtilirken, Yeni Ahit sadece kadının erkekten yaratıldığı söyler. İslami kaynaklarda da; kadının kaburga kemiğinde yaratıldığı veya kadının kaburga kemiğine benzetildiği ile ilgili bilgilerle karşılaşılır. (Şentürk 2011: 33-34). Romanın başlangıcına baktığımızda; Eski Ahit'in ilk bölümü olan Tekvin (Yaratılış) kısmından bir alıntı ile karşılaşırız. Bu alıntı; "Kendine Gofer ağacından bir gemi yap; gemide odalar yapacaksın ve onu içeriden ve dışarıdan ziftle ziftleyeceksin." (Anar 2014: 7). Bu alıntı ile birlikte yaratılış ve Amat romanı arasındaki ilişki kurulmuş olur. Romandaki olaylar sürecinde de kutsal kitap kaynaklı yaratılış mitlerinden yararlanılmış; insanın yaratılışı, Tanrı ile kurduğu ilişkileri ve cennetten kovuluş gibi meseleler olay örgüsü içerisinde sembolize edilerek verilmiştir.

Adem'in yaratılışı ile ilgili kaynaklara baktığımızda Tanrı'nın cennetteki tüm varlıkların Adem'e tapmasını istediği belirtilmektedir. Şeytan ise; "Kendimden aşağı herhangi bir varlığa tapmam" diyerek Tanrı'nın emrine karşı gelmiştir. Bunun üzerine Tanrı'nın huzurundan kovulmuş ve o günden sonra insan soyunu doğru yoldan uzaklaştırmak için uğraşır. Romanda da geminin kaptanı Divayol Paşa, Kırbaç Süleyman yerine Ali Reis'in yerine ikinci kaptan olarak seçer. Bunun üzerine Ali Reis, "Ben, kendimden daha aşağı birinin emirlerini asla dinlemem. Hele Süleyman denilen o cahilin! Asla! (Anar 2014: 74). Bundan dolayı Divayol Paşa, Ali Reis'i huzurundan kovar. Bu davranış, kutsal kitaplardaki Şeytan'ın Tanrı'ya karşı gelişi ve kovulmasını anımsatmaktadır. Romanın başından itibaren kutsal kitaplardaki Adem ve Şeytan arasındaki mücadele semboller aracılığıyla aktarılır. Divayol Paşa Tanrı'yı, Süleyman Reis Âdem'i, Ali Reis ise Şeytanı temsil eder. Havva'nın yaratılışı ise romanda şu şekilde işlenir: Romanın başında geminin

rotasından saparak, kible yönüne doğru seyretme eğiliminde olduğu söylenir. Amat'ın kible yönüne seyrederek ilerlemesinin nedeni aslında, geminin sol tarafındaki postalarından birinin büyük olması ve bu nedenle de geminin dengesinin bozulmasıdır. Süleyman Reis de bu sorunu araştırarak, postalardan birinin büyük olduğunu fark ederek, sorunun çözülmesi için geminin marangozu Nuh Usta'ya "Sen en iyisi kaburgadan bir kadın heykeli yont."(Anar 2014:48) emrini verir. Daha sonra postadan büyük bir kesilip yontularak oluşturulan kadın heykeli geminin baş kısmına yerleştirilir. Postadan kadın heykelinin yapılması, kutsal metinlerdeki Adem'in kaburga kemiğinden Havva'nın yaratılması anlatısına benzemektedir. İnsanın yaratılışı ve ilk günahı işlemeden sonra cennetten düşüşü mitolojiler ve kutsal metinlerde sıkça karşılaşılan temalardandır. İhsan Oktay Anar da çok sesli bir metin oluşturmuştur. Yaratılış miti, kutsal metinler, Nuh anlatısı vb. bilgileri metninde kullanmıştır. Mitolojik kahramanların özelliklerini roman kahramanlarına yüklemiştir. Tarihsel gerçeklik ile mitsel gerçekliği birleştirmiştir. Burada mitlerin kullanımı tarih yazımına katkı sağladığı gibi süregelen toplumsal söylemleri, değerlerin eleştirilmesine katkı sağlamaktadır. Resmi tarih anlatısını sorgularken de gelenekten beslenerek mitleri yeniden işlemiştir.

Amat eseri, mitolojilerdeki yolculuk metaforu ön plandadır. Seyir halindeki gemi ve vebanın bulaşıcılığı nedeniyle ölüme yaklaşma mitolojilerden hareketle anlatılmıştır. Romanda Reis'in ölümsüzlüğü aradığı söylenmektedir. Ancak Süleyman Reis'in Aradığı hakikattir. Hakikat ve onun temsil ettiği değerlerdir. Yolculuk hem onu hem de etrafındakileri etkilemektedir. Romanda mitler, içerdikleri anlamı kaybetmeden dönüştürülmüşlerdir. Mitolojik anlatılardan geçen unsurlar, romandaki karakterlerin rollerini belirlemektedir. Olay örgüsünün akışında etkin rol oynamaktadır.

Üstkurmacanın kullanıldığı romanda parodileşme, parçalı anlatım kullanılmıştır. Aynı zamanda çoğul anlatıcıların kullanımı ile çok sesli çok katmanlı bir anlatı oluşturulmuştur. Roman anlatıcıları aynı zamanda romanın karakterleri olarak karşımıza çıkmaktadır.

Romanda kullanılan yaratılış mitleri, tarihi anlama ve bazı durumlarda eleştirme bağlamında düşünüldüğünde önem taşımaktadır. Roman bir kahvehane ortamında hikâye edilmektedir. Tarihi olaylar ve mekanlar üzerinden anlatılmaktadır. Bu sayede de bir tarih yazımı gerçekleşmektedir. Mitlerden hareketle kurduğu metnin son kısmında

tamamlarken, “Peki bu hikaye gerçek mi?” sorusu “Amat ne kadar gerçekse bu hikaye de o kadar gerçek” (Amat, s.235) şeklinde cevaplandırması mit-tarih-gerçeklik ilişkisi bağlamında önem taşımaktadır.

Romanın konusunu düşündüğümüzde sözlü ve yazılı edebiyat geleneği bakımından da önem taşımaktadır. Bir kahvehane ortamında anlatıcıların birbirlerine Amat’ın hikayesini anlatması mitlerin sözlü anlatı geleneğinin bir parçası olmasını tekrar hatırlatması bağlamında önem taşımaktadır. Diğer taraftan da yazılı edebiyat geleneği içinde yer alan eserlere göndermelerde bulunması sözlü ve yazılı kültür etkileşimi bağlamında önem taşımaktadır. Farklı kültür ortamlarındaki anlatı biçimleri ve gelenekleri üzerinden mit ve tarih ilişkisi üzerine düşünmemiz sağlanmıştır.

Diğer romanlarından da mitoloji aynı şekilde kullanılmaktadır. İhsan Oktay Anar’ın edebi eserlerinde, mitolojik unsurların "yeni ilişkilerle fakat gene aynı motifle kullanıldığı" (Fromm, 2001, s. 9) gözlemlenmektedir. Bu unsurlar, yazarın metinlerine yalnızca estetik bir derinlik katmakla kalmaz, aynı zamanda anlatıların çok katmanlı bir yapıya bürünmesine olanak tanır. Her bir romanında mitin işlevine yönelik bir irdeleme yapmak mümkündür. Bu bağlamda, Anar’ın eserlerinde kutsal metin kaynaklı veya kaynak dışı mitsel unsurların, genellikle dönüştürülerek yeniden üretildiği görülmektedir.

İhsan Oktay Anar’ın eserlerinde, mitolojik unsurlar genellikle parodik bir yaklaşımla ele alınır. Bu parodi, metinlerarası bir yöntemi destekleyerek anlatılara ironik bir hava katar. Karakterler ve olaylar, mitsel anlatılarla uyumlu bir şekilde yeniden kurgulanırken, eğlendirici bir atmosfer de oluşturulmaktadır. Örneğin, "Puslu Kıtalar Atlası", kozmik ağaç, yasak meyve ve cennetten kovulma miti gibi unsurlarla hem dinsel hem de mitolojik bir bağ kurar. Ana karakterlerden Bünyamin, yasak meyveyi yiyerek bilgiye ulaşır ve bu durum, Âdem’in cennetten kovulmasını hatırlatır. Diğer yandan, romandaki Ebrehe karakteri, Şeytan’ın bir parodisi olarak karşımıza çıkar. Puslu Kıtalar Atlası romanında yer alan kozmik ağaç ve yasak meyve motifleri, kutsal metinlerle bağlantılıdır. Bünyamin’in yasak meyveyi yiyerek bilgiye ulaşması ve cennetten kovulması, mitolojik bir alegori olarak yorumlanabilir. Ebrehe ise, ölümsüzlük arayışıyla Şeytan figürünü temsil eder. Ayrıca, Yedi Uyurlar’ın mağarasına yapılan göndermeler hem ironik hem de mizahi bir etki yaratır. Efrâsiyâb’ın Hikâyeleri Eserdeki Bidaz, Yunan mitolojisindeki Midas’a; Efrasiyab, Alp-Er Tunga’ya; Azazil ise Narkissos’a anıştırmalar içerir. Bu tür

anıştırmalar, karakterlerin mitsel özellikler taşımasını sağlarken, aynı zamanda romanın katmanlı yapısını destekler. Amat Gemideki İsrail, kıyamet sûrunu üfleyecek olan meleği temsil ederken, Marangoz Nuh, Hz. Nuh'un bir parodisidir. Gemi ve alt katlarının cehennem katlarına benzetilmesi ise eskatolojik bir göndermedir. Ayrıca, şeytanın Tanrı'dan intikam alışı, romanda Süleyman Reis üzerinden dramatize edilir. Suskunlar romanında yaratılış motifine odaklanır ve dünyanın yedi musiki makamından yaratıldığını ifade eder. Müziğin her bir makamı, Tanrı'nın farklı bir ses tonu ile ilişkilendirilir. Bu, evrenin yaratılışı ile müzik arasındaki tematik bağları güçlendirir. Ayrıca, Bâtin ve Zâhir gibi karakterler, dinsel ve mitolojik anlamlarıyla romanın ana temalarını destekler. Galiz Kahraman romanında, mitolojik unsurlar daha az yer almakla birlikte, olağanüstü olaylar dikkat çeker. Remzi ve Remziye'nin bir köpek tarafından emzirilmesi veya bir maymunun doğumu gibi olaylar, mitolojik doğurganlık ve yaratılış temalarını çağırır. Yarma İskender Arap karakteri, Lât, Uzzâ ve Menât figürlerine yapılan göndermelerle bağdaşır.

Anar'ın romanlarında iyilik ve kötülük çatışması, alegorik bir çerçevede işlenir. Roman karakterleri, bu çatışmalar üzerinden dönüşüm süreçleri yaşar ve kimi zaman tasavvufi anlamda "kâmil insan" mertebesine ulaşırlar. Örneğin: Puslu Kıtalar Atlası; Bünyamin ve Ebrehe, Kitab-ül Hiyel; Davut ve Calud; Efrasiyab'ın Hikâyeleri, Salih ve Azazil Amat; Süleyman ve Diyavol Paşa; Suskunlar: Davut ve Tağut. Bu çatışmalar, genellikle karakterlerin kendilerini gerçekleştirme ve erginleşme süreçleriyle paralel ilerler.

İhsan Oktay Anar'ın romanlarında mitolojik unsurlar, hem parodik bir yaklaşımla yeniden yaratılarak metinlerarası bir ilişki kurar hem de anlatının dramatik yapısını güçlendiren bir işlev üstlenir. Anar'ın eserlerinde mitler, sadece geçmişini hatırlatan birer figür olmaktan öte, modern insanın arayış ve dönüşüm süreçlerine ışık tutan simgeler olarak karşımıza çıkar. Bu yönüyle, Anar'ın mitolojiye yaklaşımı, edebi yaratım sürecinde mitlerin dönüştürülebilir ve güncel anlamlar kazanabilir olduğunu gösterir.

3.4.11.1.1. Anlatının Yapıtışı Olarak Mitler

İhsan Oktay Anar, anlatısının yapısal çerçevesini oluştururken mitlerden yararlanmaktadır. Kahramanın yolculuğu onun yapıtlarında önemlidir. Puslu Kıtalar Atlası romanında Bünyamin'in yolculuğu anlatılırken, onun yola çıkış, dönüşme ve geriye dönüş hikayesi gelenekten güç alarak yorumlanmıştır. İslam tasavvufi ve mitolojisi, Osmanlı kozmolojisi ve mitsel arketipler, Bünyamin'in yolculuğu anlatılırken kullanılmaktadır.

Uzun İhsan Efendi, yaşamı boyunca maceraya atılmaya cesaret edemez, dünyayı hayallerinde ve rüyalarında deneyimlemektedir. Aynı hatayı oğlunun yapmasını istememektedir. Babasının düşleriyle kurgulanmış varlığın anlamını bulmak için bir yolculuğa çıkmıştır. Bünyamin yolculuğunda karşılaştığı zorluklar ve sınavları başarı ile atlatmıştır. Bünyamin sürekli olarak kahramanlığı sorgulamaktadır. Ebrehe ve babası onu kahraman olarak görmez. Ancak Bünyamin'in yolculuğu mitolojik anlatılardaki kahramanın yolculuğu ile aynıdır. Postmodern dönemin kahramanı olarak sadece seyreden bir rolde karşımıza çıkmasına rağmen, kahramanın mitolojideki değişmez bazı özelliklerini taşımaktadır. Postmodern bir anlatının kahramanı olarak klasik kahramanlardaki yolculuk arketipini tüm aşamalarını ile gerçekleştirmiştir.

Aynı şekilde, *Efrâsiyâb'ın Hikâyeleri*'nde de çerçeve bir hikâye anlatımını tercih etmiştir. Bu hikaye kurgusu ile hem Efrasiyab'ın yolculuğu anlatılmıştır. Bu anlatım şekli Binbir Gece Masalları'nda da tercih edilen bir anlatım şeklidir. Döngüsel ve tekrar eden bir bir anlatı yapısıyla karşılaşırız.

3.4.11.1.2. Kültürel Belleğin Temsili

İhsan Oktay Anar'ın romanlarında mitolojik semboller ve arketipler kültürel ve evrensel temaların açıklanmasında derin anlamlar içermektedir. Pers mitolojisinde efsanevi bir kral olan Efrasiyab figürü, zamanı aşan bir hikâye anlatıcısı olarak Efrasiyab'ın Hikayelerinde yeniden ele alınmıştır. Efrasiyab yeni bir bağlamda tekrar işlenerek çağdaş kimlik ve tarih üzerine düşündürülecek şekilde uyarlanmıştır.

Anar'ın eserlerinde mitolojinin ve mitik unsurların kullanımı kolektif hafızayı korumak, sürekliliğini sağlamak için gereklidir. Bir taraftan da bellek yeniden inşa edilmektedir.

Mit, modernitenin yıkıcı ve zarar verici etkilerinden korunmak için kültürel belleği sürdüren bir özellikte işlev görmüştür. İhsan Oktay Anar, Osmanlı kültürü, Fars mitolojisi ve İslam mitolojisi unsurlarını birleştirerek modern bir edebiyat dünyası oluşturmaktadır. Efrasiyab imgesi günümüze getirilerek geleneksel hikayeler günümüze getirilmektedir. Mitler çağdaş bir söylemde canlı tutularak kültürel belleğin devamlılığı sağlanmaktadır.

3.4.11.1.3. Gerçekliği Sorgularken Mitlerden Yararlanmak

Anar'ın romanlarında insanın varoluşsal sorunları ve hakikati sorgulamak önem taşımaktadır. Mitolojinin metinlerde kullanımı hakikatin doğasını anlama ve varoluşu yorumlama konusunun felsefi bir boyut sunmaktadır. Tarihsel olaylar onun eserlerinde mitik bir anlamla yeniden inşa edilmektedir. Bu durumda da tarihsel nesnellik sorgulanmaktadır. Anar, çizdiği dünya ile mitolojik-tarihi kurgusal bir alan yaratmaktadır. Özellikle Puslu Kıtalar Atlası'nda tarihsel ve mitolojik zamanlar iç içe geçmiştir. Okuyucunun tarihsel gerçeklik algısı yerle bir edilerek bir ontolojik belirsizlik oluşturulmaktadır. Mitin tarihselleştirilmesi, tarihin mitleştirilmesi mümkün olmaktadır. Bu belirsizlik, içinde yaşanan postmodern dünya ile uyumludur.

Postmodern edebiyat geleneğinde türler arasındaki sınırlar bulanıklaşmaktadır ve büyük anlatılar sorgulanmaktadır. O, eserlerinde postmodern edebiyat geleneğinin bu özelliği ile uyumlu bir çerçeve sunmaktadır. Mitleri, yapısöküme uğratarak onların dinamik ve her zamana uyarlanabilir olma özelliklerini ve yaratım süreçlerindeki iktidar dinamiklerini ortaya koymaktadır. Bu hususta da çeşitli kültürel bağlamlarda anlam inşası kurma konusunda mitlerden yararlanmaktadır. Eserlerinde tarihi veriler, kurgulanmış karakterler ve mitik imgeler çok katmanlı bir ilişki ağı içinde bir anlatı geleneği oluşturmaktadır. Bu hem kültürel süreklilik için hem de kültürün değişen yönlerini anlamak için kullanılmaktadır. Bu bağlamda geleneksel anlatılar yapısöküme uğratarak yeniden yorumlanmaktadır. Gerçeklik ve kurgu belirsizliği taşıyan bu yeni anlatılar otorite figürlerini, evrensel sorunları eleştirel bir şekilde yaklaşabilmeyi sağlamaktadır.

İhsan Oktay Anar'ın mitlerin kullanımı anlatı yapısını zenginleştirmektedir. Mit kullanımı ile edebiyat ve tarihin epistemolojik temelleri de sorgulanmaktadır. İçinde

barındırdığı sembolik anlamlarla felsefi bir içerik oluşturmaktadır. Bu bağlamda mitler, derin felsefi soruşturmaları yol açan bir işleve sahiptir. Geleneksel ve yeni olan anlatı içinde etkileşime girerek mitin edebiyatta sürekliliği sağlamaktadır. Yazarın edebi üretimi mitler aracılığıyla güçlenmektedir.

3.4.11.1.4. Mit Olarak Tarih-Tarih Olarak Mit: Mitoloji ile Tarihi Yeniden Yazmak

Anar romanlarında Osmanlı tarihi, İslam mistisizmi ve mitoloji metinlerarasılık yöntemi ile yeniden işlemiştir. Bu durum postmodernist bir dünyanın özelliklerini yansıtan bir anlatı kurması bakımından önemlidir. Postmodern dünyada her şeye şüpheyle yaklaşılmaktadır. Kullanılan bu metinlerarasılık yöntemiyle tarihin katmanlı, parçalı ve yeniden oluşturulabilir ve yorumlanabilir bir yapı olarak düşünülmesi sağlanmaktadır. Tarihsel olayları yeniden kurgularken, olayların etrafındaki kültürel ve ideolojik boyutları göz önünde bulundurmaktadır.

İhsan Oktay Anar romanları edebiyatın tarihyazımına katkısı bakımından da önem taşımaktadır. Metinlerarasılık, parodi, ironi v.b teknikler kullanarak oluşturduğu eserleri ile tarihin doğrusal ve nesnel bir disiplin olarak algılanışını sorgulamaktadır. Tarihsel nesnellığı sorgulattırken, tarihle ilgili yorumların çoğulluğunu vurgulamaktadır.

Postmodern tarih yazımında geleneksel anlatılar eleştirilerek tarihin kurgusal yanları eleştirilmektedir. İhsan Oktay Anar; tarih, mit ve kurguyu bir araya getirerek bir tarihyazımı gerçekleştirilmektedir. Örneğin Puslu Kıtalar Atlası romanında Anar, romanın başkahramanı Bünyamin Tarihi olaylardan, mitolojilerden ve bireysel hikayelerden tam olarak ayrı düşünülmemeyen bir yolculuk yapmıştır. Tarih ve mitolojinin iç içe geçerek yapıldığı anlatıda tarihsel kaynakların otoritesi sorgulanmaktadır. *Efrâsiyâb'ın Hikâyeleri* içinde de çerçeve bir anlatı kullanarak hikâye anlatım sürecini tarihsel bir inşa biçimi olarak kullandığı göze çarpmaktadır. Hem tarih hem de mit, insan deneyimi farklı şekillerde ortaya koyan anlatılardır. O, eserlerinde tarihsel olayları mitolojik bir boyutta sunar ve mitleştirir. Paul Ricoeur, olay örgüsünü “olayların anlamlı hikayelere dönüştürülmesi” olarak tanımlamaktadır. Anar’ın anlatım tekniği de bu tanımla uygunluk göstermektedir.

Postmodern tarihyazımı, tarihsel ilerlemeyi ve büyük anlatıları reddeder. Mikrotarih, bireysel deneyimler, parçalı ve çok katmanlı anlatılar postmodern anlatı geleneğinde önem taşımaktadır. Lyotard(1990), “büyük anlatılara olan inançsızlıktan söz etmekteydi. Anar da olayları farklı bakış açıları içinde sunarak öznel bir tarihsel dünya ile baş başa bırakmaktadır. Bu yaptığı da klasik, kronolojik ve resmi bir tarih anlayışına tepki ve eleştiri niteliğindedir. Anar’ın kullandığı yenilikçi anlatı teknikleri, edebiyat ve tarihyazımı arasında da güçlü bir bağ kurmaktadır. Bu postmodern metinler aracılığıyla geçmiş hakkında düşünmek mümkün olmaktadır. Tarihin karmaşık olaylarını yansıtmakla birlikte, tarihsel olaylar üzerine düşünme ve hatırlama ile unutma süreçlerine dayalı eleştirel bir bakış açısı sunmaktadır.

SONUÇ

Kültür yaratabilme becerisine sahip olan insanın en önemli özelliklerinden biri anlatı kurabilme becerisidir. Gündelik yaşamını deneyime dayalı bilgi ile kuran sözlü kültür ortamı insanı nesiller arası aktarımı anlatılar yoluyla oluşturmaktadır. Mitsel anlatılar da kültürel sürekliliği sağlama konusunda en önemli anlatım araçlarındandır.

Sözlü kültür ortamının tarihini oluşturan mitler, insanın başlangıçtan itibaren geçirdiği evreleri ve dış dünyayla kurduğu etkileşimi ortaya koyan anlatılardır. Bireyin varoluşunu açıklayan mitler modern insanın yaşamında da anlam taşımaktadır. Sözlü kültürden yazılı kültüre geçişle birlikte insanın gündelik yaşamı değişmekle birlikte anlatılara duyduğu ihtiyaç devam etmektedir. Mitolojik bilgi insanın kültürel ve psikolojik yönüne dair birçok kod içermektedir. Yaşayan mit kavramı üzerinden düşünüldüğünde değişen şartlar doğrultusunda sürekli olarak yeniden üretilebilmektedir. Çünkü mitolojik anlatılarda insan yaşamına dair birçok bilgi bulunmaktadır. Bu yüzden günümüz modern insanı için de aktardığı anlam işlevseldir.

Sözlü kültür ve yazılı kültür ortamı arasında sıkı bir ilişki bulunmaktadır. Bu ilişki kesişimsel ve etkileşimseldir. İki kültür ortamının birbirinden ayrıldığı noktalar olmakla birlikte sözlü kültür ortamı yaratıcılığının yazılı kültür ortamı yaratıcılığı üzerinde etkileri bulunmaktadır. Sözlü kültür ortamı ürünü mitolojik unsurların yazılı kültür ortamı yaratıcılığında kullanılması kültürel sürekliliğin sağlanması açısından önem taşımaktadır. Bu ürünler, yazılı/basılı kültür ortamı ürünlerinin kuramsal çerçevesini güçlendirmektedir. Ayrıca yazarın anlatım olanakları çeşitlenmektedir.

Sözlü kültürde insanlar her türlü duygu ve düşüncelerini mitik unsurlar ve anlatılar üzerinden aktarmaktadır. Yazılı kültür ortamında da mitik anlatının öyküsel bağı değişmesine rağmen, tematik ve sembolik olarak bağı sürdürdüğünü söylemek mümkündür. Buradan hareketle, yazılı/basılı kültür ortamında konumuzu oluşturan

roman türü için edebi yaratıcılık kapsamında mitoloji önemli bir referans kaynağıdır. Kendine özgü icra ve yaratım koşulları bulunan sözlü ve yazılı kültür ortamı ürünlerinde mitolojik unsurlar tema, motif ve kahraman düzleminde sabit kalarak ya da dönüşüme uğrayarak kullanılmaktadır.

Çalışmamızda Cumhuriyet Dönemi yazılı edebiyat ürünleri kronolojik bir yaklaşım benimsenerek ele alınmıştır. Çözümlemeler yapılırken ilgili dönemin siyasal, toplumsal ve kültürel değişimleri de dikkate alınmıştır. Bütün bunlara ilave olarak dönemin kültür aktörleri ve belirli kültür kurumları da çalışmanın parçası haline getirilmiştir. Çünkü mitolojik yönelimlerin arkasında dönemin kültür politikalarının ve belirli kültür aktörlerinin de rolü bulunmaktadır. Çalışmada, incelenen malzeme edebiyat metinleri olmakla birlikte Türk Halkbilimi çalışması olması nedeniyle kültürel metinler olarak düşünülmüş ve değerlendirilmiştir.

1923-1938 yılları arasındaki Erken Cumhuriyet Dönemi siyasal, ekonomik ve kültürel birçok değişim ve dönüşümün yaşandığı bir dönem olmuştur. Kurulan yeni devletin kurum ve aktörlerinin belirlendiği, yeni rejimin ilke ve inkılaplarının yaygınlaştırıldığı, toplumun yeniden yapılandırıldığı bir tarihsel aralık olarak karşımızda durmaktadır. Sözü edilen tarihsel aralıktaki seçilen ilgili kültürel metinler, dönemin yeni değer ve kavramlarının aktarılmasında, geçerli siyasi gelişmeleri ve kültürel politikaları destekleyici, besleyici ve güçlendirici bir role sahiptir. İlgili tarihsel aralık içindeki metinler, dönemin ideolojik yapılanmasına hizmet eder bir özelliğe sahiptir.

Günümüze gelinceye değin, ilgili eserler bazı çalışmalar dışında sadece bir kurmaca bir metin olarak değerlendirilmiş, ilgili dönemin baskın ve belirleyici özellikleri, dönemin kültürel özellikleri göz ardı edilerek incelemeler yapılmıştır. Oysaki, bu metinler dönemi hakkında bilgi veren kaynak özelliğine sahiptir. Dönem içerisinde üretilen (yazılan) bu metinler dönemin ideolojisini yansıtıcı bir role sahiptir. 1923-1938 yılları arasındaki üretim ve tüketim ilişkilerini hâkim ideolojinin üretim-tüketim ilişkileri üzerindeki rolünü anlamamız ve çözümlememiz noktasında ipucu sunmaktadır. İlgili metinler ile üretildikleri tarihsel bağlam arasında sıkı bir ilişki bulunmaktadır. Bu ilişki seçilen metinlerde yoğun olarak göze çarpmaktadır. Özellikle tarihi roman türü içinde mitolojik figürlerin kullanımı veya mit yaratma şeklinde karşımıza çıkmaktadır.

Romanlar incelenirken bağlam faktörü dikkate alınmıştır. Dönemin siyasi, sosyal, kültürel bağlamı edebi üretimin şekillenmesinde önemli bir rol oynamıştır. 1923-1938 tarihleri arasında ulus inşası sürecinde, mitsel imgeler aracılığıyla dönemin algılayışının nasıl şekillendirildiği, mitolojinin inşa sürecine katkısının nasıl ve ne şekilde olduğu önem taşımaktadır. Mitler aracılığıyla büyük ulusal anlatının kurulması, yaygınlaştırılması ve işlerlik kazandırılması söz konusu olmuştur. Bu sayede, mitsel unsurlar aracılığıyla ortak bir söylemin oluşturulması sağlanmıştır.

Modernleşmenin, millet olma bilincinin oluşturulduğu, yani Cumhuriyet kimliğinin oluşturulduğu bu yıllarda sözlü kültürden dolayısıyla bu kültür ortamı yaratım süreçlerinden yoğun olarak yararlanılmıştır. Türk mitolojisi ve Türk Tarihine ait imgeler, yazılı kültür ortamı ürünlerinde hakim ideolojiyi yansıtmak ve güçlendirmek için kullanılmıştır.

1923-1938 yılları arası yeni kurulan devletin kurumlarının oluşma dönemi olmakla birlikte, yeni devletin anlayışına uygun insan tipinin ve bu insanı şekillendirecek kültürün de şekillendirilmeye başlandığı bir tarih aralığıdır. Oluşturulan yeni kültür politikalarının gereği olarak yazılı kültür ürünleri aracılığıyla bu yeni oluşum süreci desteklenmektedir. Bu dönem de edebiyat politikadan bağımsız olmamakla birlikte, onun temel ilke ve inkılaplarını destekler niteliktedir. Yeni kurulan devletin temel ilkelerinin ve inkılapların aktarılmasında ve işlerlik kazanmasında edebi eserler önemli roller üstlenirler. Resmî ideolojinin yansıtıldığı, yaşatıldığı ve aktarıldığı ilgili metinler aracılığıyla toplumsal yaşamın içerisinde Cumhuriyet'in yeni kavram ve değerleri yaygınlaştırılır.

1923-1938 yılları arasında anlatılarda mitoloji en çok yararlanılan unsurlardan olmuştur. Romanlarda Türkçülük fikrinin devamlılığının sağlanmasında bu unsurlarda etkili olmuştur. Roman ulus inşası sürecini destekleyen önemli bir tür olarak karşımıza çıkmaktadır ve Türk ulus inşası süreci de Türk milliyetçiliği ile ilişkilidir. Roman, yeni bir devletin kurulması ve ulusal aidiyet bilincine sahip insanların yaratılması için gereklidir. 1923-1938 yılları arasında mitolojik unsurların romanda kullanımı dönemin siyasi ve sosyal politikaları ile doğrudan ilişkili bir durumdadır. Eğitici işlevlerinin etkin bir rol oynadığı bu romanlar, ulus inşasının söylemine destek vermişlerdir. Mitolojik unsurların kullanımı veya mitleştirme bu ortak dil, ortak tarih ve ortak coğrafya kavramlarıyla ilişkili olarak yapılmaktadır.

Romanlarda, Osmanlı ve İslam öncesi toplumların ele alınışı, devlet politikalarının bir yansıması durumundadır. Genellikle, Orta Asya kökenine dayalı bir mitleştirilmenin yapıldığı metinlerde, Anadolu'da yeni bağımsız devletin mekânsal zemini olarak kutsallaştırılmıştır.

1923-1938 yılları arasında Türk romanını bize sunduğu, ulusal bir anlatı inşası sürecidir. Bu ulusal anlatı inşa sürecinde Türk mitolojisinden yararlanıldığını söylemek mümkündür. Bu yararlanmada yoğunluk kahramanlar odaklıdır. Tarihten gelen kahramanlar ile destan kahramanları kullanılmaktadır. Orta Asya'ya dayalı köken miti oluşturulurken, geçmişle kurulan bağ ile ilişki kurularak bugünün inşası sağlanmıştır. Bu durumda kültürel süreklilik de sağlanmıştır.

Eserlerde milliyetçi düşüncenin etkisi bulunmaktadır. Olay örgüsünden, kullanılan mekân ve karakterlerde Türklük temelinde özellikler belirgin kılınmıştır. Bunun sağlanmasında mitolojik unsurlar yaygın olarak kullanılmıştır. Roman yazarları, içinde buldukları zamanın kavramları ile kahramanlarını konuşturmuşlardır. Geleneksel anlatılardaki kahramanlar ya da yeni kurgulanan kahramanlar aracılığıyla, dönemin ideolojisi aktarılmıştır. Dönemin hâkim ideolojisi belleklere yazılan/üretilen metinler aracılığıyla işlenmiştir. Bu romanlar toplumu bir arada tutan bir söylemin oluşturulmasını sağlamıştır. Geçmişten alınan destekle Türklük algısı kahramanlar üzerinden verilmiştir. Kahramanlar aracılığıyla ulusçuluk düşüncesi yaygınlaşmıştır.

Mitolojik kahramanlar, yazılı kültür ortamı yaratıcılığında gerçek hayatın sorunları ile baş etmeye çalışırlar. Türk epik destan geleneğindeki alp tipi kahraman çağın gereklilikleri doğrultusunda güncel bir misyon yüklenir. Seçilen romanlarda çoğu zaman devletin devamlılığını sağlayan, zor durumda kalan milleti koruyan kahramanlarla karşılaşırız.

Türk kültüründe devlet fikri ve devletin bekası düşüncesi önem taşımaktadır. Seçilen romanlarda da Türk kahramanların zaferleri aktarılır. Romanlarda güçlü, cesur, milletini düşünen, gerektiği durumda mücadele eden kahramanlarla karşılaşılır. Türklük ve kahramanlık arasındaki ilişkinin yoğun olduğu bu eserlerde bu bağın kurulması mitolojik unsurlarla sağlanır.

İlgili döneme baktığımızda, Türk mitolojisine özgü unsurlara rastlamakla birlikte yoğunluğun kahraman miti oluşturma şeklinde karşımıza çıktığını söylemek mümkündür. Romanlarda karşımıza çıkan kahramanlar, alp tipi bir görünüm taşımaktadırlar. 1923-1938 yılları arasındaki seçilen romanlarda kahraman miti etkin bir şekilde kullanılmıştır.

Mitolojinin en önemli işlevi, ulus devletleşme süreçlerinde kimlik oluşturma sürecinde rol oynamaktadır. İlgili hikâyeye ve anlatılar, tarih yazımıyla bağlantılı olarak işlenmektedir. Kimlik oluşturma sürecinin ve kültür politikalarının bir uzantısı olurlar. Kimlik temsili ve kültürel sürekliliğin sağlanmasına yardımcı olmaktadır. Ulus devletlerde kurucu mitler, milli kimliğin en önemli taşıyıcısıdır. Ulus devletlerde, kadim anlatılardan yararlanılarak oluşturulan anlatılar ile milli kimlik güçlenmektedir. Mitolojik semboller bu bağlamda birçok şekilde ifade edilmektedir. Armalar, logolar, heykeller vs. olabilmektedir.

Bu anlatıların en önemli özelliklerinden biri de propaganda işlevidir. Mitolojik unsurlar kullanılarak milli kimlikler güçlendirilmektedir. Bu anlatılar aracılığıyla ulusal birlik sağlanmaktadır. Bu sayede de toplumsal bütünleşmeye destek olmaktadır. Ulus devletlerde mitlerle kurulan bu anlatılar, hâkim ideolojinin meşruiyetine destek sağlamaktadır.

Ulus devletlerde kültürel kimlik inşa edilirken folklor önemli bir rol oynamaktadır. Ulus devletlerin oluşum sürecinde genelde folklorik unsurların kullanımı özelde ise mitolojinin kullanımı ulus devlet, milliyetçilik ve kimlik ilişkileri bağlamında önem taşımaktadır. Bu unsurlar, ulusun geçmişini hatırlatarak aynı topluluğun parçası olma duygusunu vermektedir. Bir aidiyet bilinci sağlamaktadır. Kültürel ve tarihi sürekliliği sağlama konusunda birçok alanda mitler yaygın bir şekilde kullanılmaktadır. Edebiyat, resim, medya içerikleri vs. Bunlar, devletin devamlılığının sağlanmasında kurucu rol oynamaktadır. Bu bağlamda da ideolojik bir işlev yüklenmektedirler. Özellikle köken mitleri sayesinde, ulusun tarih ve kültürü hatırlatılmaktadır. Aynı ortak geçmişten gelmiş olma özelliği sürekli olarak yinelenmektedir. Böylece ulus devletin meşruiyeti kanıtlanmaktadır. Devletin köklü tarihsel bir geçmişe sahip olduğu devamlı olarak oluşturulan içeriklerle dolaşımda kalmaktadır. Ulusal kahramanlar, imgeler ve sembollerle süreklilik sağlanmaktadır. Köken mitleri aracılığıyla ulusal kimliğin

belirginleşmesini sağlamaktadır. Ders kitaplarında, edebiyat yapıtlarında, sanat eserlerinde bu unsurlara yer verilerek kuşaklararası aktarım sağlanmaktadır.

Ulus devletlerde propaganda yapmak önem taşımaktadır. Propaganda ve kimlik arasında da sıkı bir ilişki bulunmaktadır. Ulus devletleşme sürecinde devlet; dil, tarih ve kültür birliğini sağlamaktadır. Bu durumda da ulusal kimlik oluşmaktadır. Bu süreçte edebiyat ana bir role sahiptir. Edebi metinlerle ortak kimliği oluşturan unsurlara vurgu yapılmaktadır. İdeolojik mesajların geniş kitlelere ulaşması sağlanmaktadır.

1939-1950 ve 1960-1980 yılları arasında da roman türünde mitoloji farklı amaçlarla kullanılmıştır. Mavi Anadoluçuluk akımının temsilcileri yazdıkları eserlerde mitolojiyi kendi kültüre bakışlarının bir uzantısı olarak kullanmışlardır. Batı kültürünün köklerinin Anadolu'dan çıktığı görüşünden hareketle mitoloji de bu bağlamda Anadolu mitoloji kavramı ile ele alınmış ve Anadolu'da daha önce yaşayan uygarlıkların mitolojik anlatıları ve mitik unsurları romanlarda yer almıştır. Mavi Anadoluçuluk düşüncesine bağlı olarak bir tarih tasarımının uzantısı olarak kullanılmıştır. Köy edebiyatında yine mitolojik anlatılar gündelik sıkıntıların çözülmesinde model olarak kullanılmıştır. Roman örnekleme içinde yeni mitolojik anlatıların üretildiği durumlar da bulunmaktadır.

Mitolojinin roman türünde ve diğer türlerde kullanımı dönemin siyasi, sosyal ve kültürel oluşumlarına dair fikir vermektedir. Yazıldıkları dönemde kitleleri şekillendiren bir özellikleri olduğunu söyleyebilmek mümkündür. Edebi eserlerdeki mitolojik alt yapı ile dönemin hâkim görüşleri kitlelere ulaştırılmaktadır. Yazılı metinler, ait olduğu dönemin politik ortamını yansıtmaktadır.

1980 sonrası dönemde anlatı büyük bir dönüşüme girmiştir. Özellikle modern anlatı geleneksel anlatı ile sürekli etkileşime girmektedir. Mitolojik anlatılar, deneyimi anlatan metinlerdir. Evrensel temaları içermektedir. Postmodern edebiyatta bu temalar çağdaş anlatının olanakları doğrultusunda yeniden üretilmektedir. Ayrıca klasik mitolojik anlatılardaki karakterler de yeniden yorumlanmaktadır. Mitolojik kahramanların güç ve iktidar ilişkileri modern zamana taşınmaktadır. Güç ve iktidar mücadeleleri güncel toplumsal ve politik olaylarla ilişkili olarak sunulmaktadır.

Modern anlatılardaki mitolojik unsurlar, figürler ve anlatı parçaları belirli sosyolojik, felsefi ve kültürel mesajlar vermektedir. Ayrıca politik eleştiri yapmak için araç olarak

kullanılmaktadırlar. Mitolojik figürler ve anlatılar, modern anlatılarda siyasi iktidar yapıları ve otoritelerle bağlantılı olabilmektedir. Bazen mitolojik kahramanlar çağdaş siyasi liderlerle ilişkilendirilebilmektedir. Yazarlar, bu unsurlarla belirli siyasi yapıları eleştirebilmektedirler. Bu bağlamda güç ve iktidar ilişkileri hakkında görüşlerini sunabilmektedir. Diğer taraftan yeni bakış açılarını ortaya koyabilmektedir.

Günümüzde türler arasında geçişin fazla olması, başka metinlerle ilişki kurulması ve yerellik önem taşımaktadır. Bu noktadan hareketle de sözlü kültür edebiyatı bu yeni üretilen metinler için önemli bir kaynak durumundadır. Mitolojik anlatılar, halk hikâyeleri, sözlü kültür ortamındaki anlatı kalıpları modern anlatının şekillenmesinde belirgin rol oynamıştır. Aynı zamanda metinlerde epik anlatım da belirgin bir şekilde yer almaktadır. Sözlü kültür ortamında yaratılan/aktarılan metinlerle daha fazla metinlerarası ilişki kurulmaktadır.

Sonuç olarak, folklor her dönemde farklı işlevlerle dolaşımında kalmaktadır. Çalışmada sunduğumuz örnekler folklor ve mitolojiden değişik tarihsel dönemlerde farklı amaçlarla yararlanıldığını göstermektedir. Modern anlatıda mitolojik anlatılar veya unsurlar çok çeşitli işlevleri yerine getirmektedir. Bu işlevler; sembolik, politik, kültürel, kimlik yansıtıcı olabilmektedir. Kullanımların her biri dönemin ruhu ile uygunluk taşımaktadır. Bu durum, her dönemde folklorun kurucu bir rol üstlendiğini göstermektedir.

KAYNAKÇA

- Abiç, T. (2019). Buket Uzuner'in Uyumsuz Defne Kaman'ın Maceraları Toprak Adlı Romanında Psikomitojik Unsurlar. *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi*, 27, 749-757.
- Abraham, R. (1972). Folklore and Literature as Performance. *Journal of the Folklore Institute*, 9(2/3), 75-94.
- Açıkel, F. (1996). Kutsal Mazlumluğun Psikopatolojisi. *Toplum ve Bilim*, 70, 153-198.
- Açıkel, F. (2002). Devletin Manevi Şahsiyeti ve Ulusun Pedagojisi. *Modern Türkiye'de Siyasî Düşünce-Milliyetçilik*. (edt. T. Bora), 117-139. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Açıkgöz, S. (2023). *Ayla Kutlu'nun Eserlerinde Mitolojik Unsurlar*. Kastamonu: Sosyal Bilimler Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi.
- Adak, H. (2003). National Myths and Self-Narration: Mustafa Kemal's *Nutuk* and Halide Edib's *Memoirs and The Turkish Ordeal*. *102(2/3)*, 509-527. The South Atlantic Quarterly.
- Adorno, T. W. (2004). *Edebiyat Yazıları*. (çev. S. Yücesoy, O. Koçak), İstanbul: Metis Yayınları.
- Afacan, A. (2003). *Şiir ve Mitolojya Cumhuriyet Dönemi Şiirinde Yunan ve Latin Mitolojyası*. Ankara: Doruk Yayınları.
- Ahmad, A. (1987). Jameson's Rhetoric of Otherness and The 'National Allegory'. *Social Text*, 17, 3-25.
- Akçuraoglu Y. (Akçura). (1933). Birinci Türk Tarih Kongresi. *Ülkü Halkevleri Dergisi*, (1/1), 23-29.
- Akay, A. (2010). *Postmodernizmin ABC'si*. İstanbul: Say Yayıncılık.
- Akman, Ş. T. (2011). Türk Tarih Tezi Bağlamında Erken Cumhuriyet Dönemi Resmî Tarih Yazımının İdeolojik ve Politik Karakteri. *Hacettepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 1 (1), 80-109.
- Aksakal, H. (2015). *Türk Politik Kültüründe Romantizm*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Aktaş, Ş. (1996). Milli Romantik Duyuş Tarzı ve Türk Edebiyatı. *Türkiye Günlüğü*, 38: 170-176.
- Aktaş, Ş. (2011). *Edebiyat ve Edebi Metinler Üzerine Yazılar*. Ankara: Berikan Yayınevi.

- Aktoprak, E. (2010). *Devletler ve Ulusları. Batı Avrupa'da Milliyetçilik ve Azınlık Sorunları*. Ankara: Tan Yayınları.
- Aktulum, K. (2013). *Folklor ve Metinlerarasılık*. Konya: Çizgi Kitapevi.
- Aktulum, K. (2014). Folklorik İmgelem. *Milli Folklor*, 101, 277-290.
- Akyıldız, K. (2002). *Mavi Anadoluculuk. Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce. Modernleşme ve Batıcılık*. (ed.Uygur Kocabaşoğlu), İstanbul: İletişim Yayınları.
- Alkan, E. (1992). Şiir ve Mitoloji. *Varlık*, 1015, 17-20.
- Allen, J. P. (2014). *The Ancient Egyptian Language: An Historical Study*. Cambridge University Press.
- Althusser L. (2003). *İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları*. (çev. Alp Tümertekin), İstanbul: İthaki Yayınları.
- Altuncu, A. (2014). Sümerlerde Tanrı Anlayışı ve Tanrılar Panteonu. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(7),118-142.
- Akyıldız, H.B. (2016). Postmodernizm. *Batı Edebiyatında Akımlar II*. Eskişehir: AOF Yayınları.
- Anar, İ. O. (2014). *Amat*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Anderson, B. (2009). *Hayali Cemaatler-Milliyetçiliğin Kökenleri ve Yayılması*. (çev. İ. Savaşır), İstanbul: Metis Yayınları.
- Arat, R. R. (1987). Oğuz Kağan Destanı. *Makaleler I*, (Ed. O. F. Sertkaya) 1, 605-672. Ankara: Türk Kültürü Araştırmaları Yayınları.
- Argunşah, H. (2007). Tarihi Roman. *Türk Edebiyatı Tarihi* (edt. T. S. Halman), 4, 410-424. İstanbul: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Armstrong, K. (2006). *Mitlerin Kısa Tarihi*. İstanbul: Merkez Kitaplar.
- Atabay, M. (2008). Anadoluculuk. *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce-Milliyetçilik*, 4, 515-532. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Atsız, H.N. (1998). *Bozkurtlar Diriliyor*. İstanbul: İrfan Yayıncılık.
- Atsız, H. N. (2010). *Bozkurtların Ölümü*. İstanbul: İrfan Yayıncılık.
- Atsız, H.N. (2005). *Deli Kurt*. İstanbul. İrfan Yayıncılık.
- Ayaz, H. (2014). Çevreci Eleştiri Üzerine Güzel Bir Değerlendirme. *Uluslararası Türkçe Edebiyat ve Kültür Dergisi*. 3/1, 278-292.

- Aydos, S. (2011). *Anadolu'dan Geldik-Devletin Tanıtım Filmlerinde Ulusal Kimlik Anlatısı*. İstanbul: Kilit Yayınevi.
- Baines, J. (2007). *Visual and Written Culture in Ancient Egypt*. Oxford University Press.
- Bakhtin, M.M. (1981). *The Dialogic Imagination*. Texas: The University of Texas Austin.
- Bali, R. (2002). 80'li ve 90'lı Yılların Mirası. Alacakaranlık Yılları 80'ler 90'lar. Birikim, 152-153, 206-210.
- Bali, R. (2015). *Tarz-ı Hayattan Life Style'a*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Balibar, E. (2000). Ulus Biçimi: Tarih ve İdeoloji. *İrk Ulus Sınıf – Belirsiz Kimlikler*. E. Balibar, I. Wallerstein (der.), (çev. N. Ökten), 109-133. İstanbul: Metis Yayınları.
- Barthes, R. (1998). *Çağdaş Söylenler*. (çev: Tahsin Yücel), İstanbul: Metis Yayınları.
- Bascom, W. (1965). The Forms of Folklore: Prose Narratives. *Journal of American Folklore*, 78, 3-20.
- Başaran, G. (2007). Bellek Yönetimi ve Edebiyat: Türk Ulusal Kimliğinin İnşası ve Tarihi Romanlar. *Kültür ve İletişim*, 10(2), 63-90.
- Bayar, R. (2022). *Hasan İzzettin Dinamo'nun Eserlerinde Mitolojik Unsurlar*. Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yüksek Lisans Tezi.
- Batuk, C. (2009). Mit, Tarih ve Gerçeklik Sorunu Üzerine Notlar. *Milel ve Nihal*, 6(1), 27-53.
- Baudrillard, J.(2003). *Simülakrlar ve Simülasyon* (çev. Oğuz Adanır). Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Baudrillard, J. (2017). *Tüketim Toplumu*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Baykurt, F. (1961). *Onuncu Köy*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Billig, M. (2003). *Banal Milliyetçilik*. çev: Cem Şişkolar İstanbul: Gelenek Yayıncılık.
- Bell, M. (1997). *Literature modernism and myth*. Cambridge.
- Belge, M. (2002). Mustafa Kemal ve Kemalizm. içinde *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce Kemalizm*. (edt. A. İnsel). 2, 29-43. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Belge, M. (2008). *Genesis: "Büyük Ulusal Anlatı" ve Türklerin Kökeni*. İstanbul: İletişim Yayınları.

- Bestt, S. & Kellner. D. (2016). *Postmodern Teori*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Billig, M. (2002). *Banal Milliyetçilik*. (çev. Cem Şişkolar). Gaye Kitabevi.
- Bora, T. (1995). *Milliyetçiliğin Kara Baharı*. İstanbul: Birikim Yayınları.
- Bora, T. (1996). İnşa Döneminde Türk Millî Kimliği. *Toplum ve Bilim*, 71, 168-194.
- Bora, T. (1998). Milli Kimliğin Kuruluş Döneminde Resmi Metinlerde Yunan Düşmanlığı Neden Eksikti, Nereye Gitmişti?. *DeFTER*, 32, 35-42.
- Bora, T. (2002). Sunuş. *Modern Türkiye’de Siyasî Düşünce-Milliyetçilik*. (edt. T. Bora), 4, 15-22. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Bourdieu, P. (1993). *The Field of Cultural Production: Essays on Art and Literature*. New York: Columbia University Press.
- Bookchin, M. (2017). *Ekolojik Bir Topluma Doğru*. İstanbul: Sümer Yayıncılık.
- Boltz, W. (1994). *The Origin and Early Development of the Chinese Writing System*. American Oriental Society.
- Burke, P. (2000). *Rönesans*. (çev. Ö. Akpınar), İstanbul: Babil Yayınları.
- Bratton, F. G. (1995). *Yakın Doğu Mitolojisi*. (çev. Nejat Muallimoğlu), İstanbul: M.Ü.İ.F. Yayınları.
- Brennan, T. (2000). The National Longing For Form. in *Nation and Narration*. (edt. H. Bhabha), 44-70. London and New York: Routledge.
- Breuilly, J. (1995). *Nationalism and The State*. Chicago: The Univerity of Chicago Press.
- Braudel, F. (2001). *Uygurlıkların Grameri*. (çev. Mehmet Ali Kılıçbay), Ankara: İmge Kitabevi.
- Bulduklu, Y.& S. Karaçor. (2019). *Kitle İletişim Kuramları*. Ankara: Çizgi Kitabevi Yayınları.
- Calhoun, C. (2007). *Milliyetçilik*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Canovan, M. (1996). *Nationhood and Political Theory*. United States: University of Keele.
- Cantek, L. (2003). *Karaoğlan: Erotik ve Milliyetçi Bir İkon*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Cassirer, E. (2005). *İnsan Üstüne Bir Deneme -Devlet Efsanesi*, İstanbul: Say Yayınları.

- Coşkun, B. (2012). Hayali Bir Coğrafya Tasavvuru: Orta Asya (1908-1923)-II. Meşrutiyet Dönemi Hikaye ve Romanı-.*Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 2, 23-44.
- Cohen, A. P. (1999). *Topluluğun Simgel Kuruluşu*. Ankara: Dost Yayınları.
- Collins, J. & Richard, K. Blot. (2003). *Literacy and Literacies-Text, Power and Identity*. New York: Cambridge University Press.
- Connerton, P. (1999). *Toplumlar Nasıl Anımsar*. (çev. Alaeddin Şenel), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Cooper, J. S. (2004). *Babylonian Beginnings: The Origin of the Cuneiform Writing System*. Eisenbrauns.
- Corse, S.M. (1997). *Nationalism and Literature-The Politics of Culture in Canada and The United States*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Çankaya, E. (2013). Köy Edebiyatı ve Türk Edebiyatında Köye İçerden Bakış, Doğuşu, Etkileri, Sonuçları, *Turkish Studies*, 8(4), 473-488.
- ÇETİN, H. (2005). Ezelden Ebede; Kadim Bilgeliğin Kutsal Yolculuğu: Gelenek. *Muhafazakâr Düşünce*, 3, 153-171.
- Çilsalar, E. N. (2021). *Leyla Erbil'in Eserlerinde Mitolojik Unsurlar*. Kastamonu: Kastamonu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi.
- Çobanoğlu, Ö. (1999). Sözlü Kültürden Yazılı Kültür Ortamına Geçiş Bağlamında Erken Dönem Osmanlı Tarihlerinden Aşıkpaşazade'nin Epik Karakteri Üzerine Tespitler. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 16, 65-82.
- Çobanoğlu, Ö. (2001a). Türk Mitolojisi, *Türk Dünyası Ortak Edebiyatı Tarihi*, 1, 1-120.
- Çobanoğlu, Ö. (2001b). Mitlerin Sözlü Kültür Ortamında Teşekkül Sürecinde Tematik Yapılanışları ve Uygarlık Bakımından İşlevleri Üzerine Tespitler. *Folklor ve Edebiyat*, 25, 33-45.
- Çobanoğlu, Ö. (2011). Türk Mitolojisinin Kültürleri ve Türk Dünyasındaki Çeşitlemeleri. *Türk Edebiyatının Mitolojik Kaynakları*, Eskişehir: Anadolu üniversitesi Yayınları.
- Çobanoğlu, Ö. (2007). *Türk Dünyası Epik Destan Geleneği*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Çobanoğlu, Ö. (2003). Kağanlık ve Kamlık Kurumları Arasındaki Çekişmenin Türk Mitolojisine Yansıması Problematiklerinde Yöntem Sorunları. *Bilig*, 27, 19-49.
- Dan-Ben, A. (1976). *Follere Genre*. USA: University of Texas Press.

- Dede, K. (2015). Türk Ulusunun İnşa Sürecinde Romanın Rolü (1923-1938). Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı Doktora Tezi.
- Dede, K. (2021). Türkiye’de Köy Romanını Yeniden Yorumlamak: Modernleşme ve Alegori. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 38(2), 357-369.
- Delannoi, G. (1998). Milliyetçilik ve İdeolojik Kataliz. *Uluslar ve Milliyetçilikler*, (çev. S. İdemen), 31-38. İstanbul: Metis Yayınları.
- Demir, G. Y. (2013). Önsöz. *Mit ve Anlam*. 1-31. İstanbul: İthaki Yayınları.
- Demirci, N. (2011). Mitoloji ve Şiirin İzinde Ahmet Mithat Efendi’nin Mitolojiye Dair Görüşleri. *TÜBAR-XXIX-2011*, 103-120.
- Deringil, S. (2009). *Simgeden Millete – II. Abdülhamid’den Mustafa Kemal’e Devlet ve Millet*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Dino, G. (1978). *Türk Romanının Doğuşu*. İstanbul: Cem Yayınevi.
- Doğan, M. C. (2009). Modern Türk Şiirinde Mitolojiye Bağlı Kaynaklanma Sorunu. *Gazi Türkiyat Dergisi*, 4, 121-138.
- Doltaş, D. (2003): *Postmodernizm ve Eleştirisi. Tartışmalar/Uygulamalar*. İstanbul: İnkılap Kitabevi.
- Doty, W.G. (2000). *Mythography The Study of Myths and Rituals*. USA: Alabama Press.
- Dundes, A. (1965). The Study of Folklore in Literature and Culture: Identification and Interpretion. *The Journal Of American Folklore*. 78(308), 136-142.
- Dundes, A. (1984). *Sacred Narratives: Readings in the Theory of Myth*. Los Angeles: University of California Press.
- Eaglaton, T. (1996). *İdeoloji*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Eagleton, T.(2011). *Postmodernizmin Yanılsamaları*. (çeviren: Mehmet Küçük). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Eisenstein, E. L. (1979). *The Printing Press as an Agent of Change: Communications and Cultural Transformations in Early-Modern Europe*. Cambridge University Press.
- Ecevit. Y. (2001). *Türk Romanında Postmodernist Açılımlar*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Edom, M. (1329). *Târih-i Esâtir*, (çev. Mustafa Nuri), İstanbul: Arakis Matbaası.

- Eker, G.Ö. (2017). Milli Kimliğin İnşasında Sözü'nün Gücü: 1. Dünya Savaşı'nda Propaganda Aracı Olarak Kültür ve Propagandistleri. *Uluslararası Birinci Dünya Savaşı'nın 100. Yıl Sempozyumu Bildiriler Kitabı*. 2, 309-321.
- Eliade, M. (2001). *Mitlerin Özellikleri*. (çev. Sema Rifat), İstanbul: Om Kuram Yayınevi,
- Enginün, İ. (2010). Ahmet Mithat Efendi ve Mitoloji *Türk Edebiyatı*, 440, 10-14.
- Erhat, A. (1980). Halikarnas Balıkcısı'nda Sözlü Gelenek, Yazılı Gelenek, *Türk Dili*, 344, 276-282.
- Ersanlı, B. (2003). *İktidar ve Tarih*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Eyüboğlu, S. (1994). *Mavi ve Kara*. İstanbul: İş Bankası Yayınları.
- Foucault, M. (1992). *Hapishanenin Doğuşu*. Ankara: İmge Yayınları.
- Fox, A. (2000). *Oral and Literate Culture in England 1500-1700*. Oxford University Press.
- Frazer, J. (2017). *Altın Dal*. İstanbul: YKY Yayınları.
- Frazer, J. (1918). *Folklore in the Old Testament- Studies in Comparative Religion, Legend and Law*. California University.
- Frye, N. (2006). *Büyük Şifre Kitab-ı Mukaddes ve Batı Edebiyatı*. İstanbul: İz Yayıncılık.
- Fyre, N. (2015.) *Eleştirinin Anatomisi*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Gelb, I.J. (1952). *A Study of Writing: The Foundations of Grammatology*. Chicago: Chicago Press.
- Gellner, E. (2008). Uluslar ve Ulusçuluk. (çev. B. Ersanlı, G. G. Özdoğan), İstanbul: Hil Yayınları .
- Gellner, E. (2009). Milliyetçiliğe Bakmak. (çev. S. Coşar, S. Özertürk, N. Soyarı), İstanbul: İletişim Yayınları.
- Georgeon, F. (2009). *Osmanlı-Türk Modernleşmesi 1900-1930*. (çev. A. Berktaş), İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Glotfelty, C& From, H. (Eds.). *The Ecocriticism Reader: Landmarks in Literary Ecology*. University of Georgia Press.
- Goody, J. (1986). *The Logic of Writing and Organization of Society*. Cambridge University Press.
- Gökçe, M.S. (2010). Yunan Mitolojisi ve Türk İslam Kültürü. *Türk Edebiyatı*, 440, 15-20.

- Gümüş, İ. (2019). *Mitoloji Araştırmaları I*. İstanbul: Hiper Yayın.
- Gümüş, İ. (2020). *Mitoloji Araştırmaları II*. İstanbul: Paradigma Akademi.
- Gümüş, İ. (2021). *Mitoloji Araştırmaları III*. İstanbul: Paradigma Akademi.
- Gümüş, İ. (2019). *Mitoloji Araştırmaları IV*. İstanbul: Hiper Yayın.
- Gümüş, S. (1991). *Roman Kitabı*. İstanbul: Adam Yayınları.
- Greenfeld, L. (2003). *Nationalism: Five Roads to Modernity*. Cambridge: Harvard University Press.
- Grimal, P.(2012). *Mitoloji Sözlüğü*. İstanbul: Kabalcı Yayıncılık.
- Gryaznov, L.M. (1969). *The Ancient Civilization of South Siberia*. (ter. J. Hogarth), London: Barrie/Rockliff.
- Gökalp, Z. (1976a). *Türkçülüğün Esasları*. (haz. M. Kaplan), İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Gökalp, Z. (1976b). *Türkleşmek, İslâmlaşmak, Muasırlaşmak*. (haz. İ. Kutluk). Ankara: Devlet Kitapları.
- Gökalp, Z. (1977). *Makaleler IV*. (haz. F.G. Tuncor), Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Gökalp, Z. (1980). *Makaleler IX*. (haz. Ş. Beysanoğlu), İstanbul: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Gül, S. S.& Alican, A. (2014). Cumhuriyet Modernleşmesinin Anadolu Ateőı: Köy Enstitüleri. *MSGSÜ Sosyal Bilimler*, 10, 12-27.
- Gürçağlar, Ş.T. (2018). *Türkiye'de Çevirinin Politikası ve Poetikası 1923-1960*. İstanbul: İş Bankası Yayınları.
- Hamilton, E. (1974). *Mitologya*. (Çev. Ülkü Tamer), İstanbul: Varlık Yayınları.
- Harris, J. (2004). Myth and Literary History: Two Germanic Examples. *Oral Traditon*, 19(1), 3-19.
- Harris, W. (1989). *Ancient Literary*. Harvard University Press.
- Hassan, Ü. (1986). *Eski Türk Toplumunu Üzerine İncelemeler*. Ankara: V. Yayınları.
- Havelock, E. A. (1986). *The Muse Learns to Write: Reflections on Orality and Literacy from Anriquity the Present*. Yale University Press.

- Hendy, A. V. (2001). *The Modern Construction of Myth*. Bloomington: Indiana University Press.
- Hezser, C. (2010). Oral and Written Communication and Transmission of Knowledge in the Ancient Judaism and Christianity. *Oral Tradition*, 25(1), 75-92.
- Hobsbawm, E. J. (2006). *Milletler ve Milliyetçilik: Program, Mit ve Gerçeklik*. (çev. O. Akınhay), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Hobsbawm, E. & Terence R. (2006). *Geleneğin İcadı*. (çev. M. M. Şahin), İstanbul: Agora Kitaplığı.
- Honko, L. (1984). The Problem of Defining Myth. *Sacred Narratives: Readings in the Theory of Myth*, 41-52. Los Angeles: University of California Press.
- Hook, S. H. (1993). *Ortadoğu Mitolojisi*. (çev. Alâeddin Şener), İstanbul: İmge Yayınevi.
- Horsley, R. A. (2010). Oral ve Written Aspect of The Emergence of the Gospel of Mark as Scripture. *Oral Tradition*, 25(1), 93-114.
- Hrock, M. (2011). *Avrupa'da Milli Uyanış, Toplumsal Koşulların ve Toplulukların Karşılaştırmalı Analizi*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- İlhan, E. (2016). *Yazılı Kültür Bağlamında Hatırlama ve Kültürel Bellek: Örnek Bir Okuma Olarak Ahmet Hamdi Tanpınar*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi.
- İnan, A. (1976). *Eski Türk Dini Tarihi*. Ankara: K.B. Yayınları.
- İnan, A. (1987). *Makaleler ve İncelemeler I-II*. Ankara: TTK Yayınları.
- Jaffrelot, C. (1998). Bir Milliyetçilik Kuramı İçin. içinde Milliyetçiliği Yeniden Düşünmek – Kuramlar ve Uygulamalar. (der. A. Dieckhoff, C. Jaffrelot). (çev. D. Çetinkasap). 23-82. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Jameson, F.(1998). *The Cultural Turn: Selected Writings on the Postmodern, 1983-1998*. Verso.
- Jameson, F. (1986). Third-World Literature in The Era of Multinational Capitalism. *Social Text*. 15, 65-88.
- Jusdanis, G. (2001). *Gecikmiş Modernlik ve Estetik Kültür - Milli Edebiyatın İcat Edilişi*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Kaplan, R. (1998). *Klasikler Tartışması Başlangıç Dönemi*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.

- Karacasu, B. (2007). Cevat Şakir Kabaağaçlı. *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce: Modernleşme ve Batıcılık*, ed. Tanıl Bora, Murat Gültekingil, 3, 472-482. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Karahan, T. (2022). *Modern Türk Şiirinde Prometheus*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). İstanbul: Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı.
- Karataş, G. (2008). *Klasik Türk Şiirinde Tarihi, Efsanevi ve Mitolojik Unsurlar*. Muğla: Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Karpat, K.H. (2009). *Osmanlı’dan Günümüze Kimlik ve İdeoloji*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Kaya, M. (2007). *Mitolojiden Efsaneye: Türk Mitolojisinin Türkiye’deki Efsanelerdeki İzleri*. İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- Kaya, M. (2015). *Türk Romanında Destan Etkisi*. İstanbul: Kesit Yayınları.
- Kaya, N. (2013). *Abdülhak Hamid Tarhan’ın Eserlerinde Mitolojik Unsurlar*. Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi.
- Kaynar, M. K. (ed), (2023). *Türkiye’nin 1980’li Yılları*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Kaynar, M. K. (2021). Türkiye’nin Altmışlı Yılları Üzerine Bazı Notlar. *Türkiye’nin 1960’lı Yılları*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Kaynar, M. K. (ed), (2020). *Türkiye’nin 1950’li Yılları*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Kaynar, M. K. (ed), (2020). *Türkiye’nin 1970’li Yılları*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Kedouire, E. (1993). *Nationalism*. Oxford & Cambridge: Blackwell.
- Keightley, D. (2000). *The Ancestral Landscape: Time, Space, and Community in Late Shang China*. University of California Press.
- Kemal.Y. (1960). *Ortadirek*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Kemal, Y. (1963). *Yer Demir Gök Bakır*. İstanbul: Güven Yayınevi.
- Kemal, Y. (1968). *Ölmez Otu*. İstanbul: Ant Yayınları.
- Kemal, Y. (2007). *Sarı Defterdekiler-Folklor Derlemeleri*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Kemalettin Ş. (1932). *Bozkurt*. İstanbul: Kanaat Kütüphanesi.
- Kemalettin Ş. (1932). *Oğuz Han*. İstanbul: Kanaat Kütüphanesi.

- Kieser, H. L. (2008). *Türklüğe İhtida. 1870 - 1939 İsviçre'sinde Yeni Türkiye'nin Öncüleri* (Çev. A. Dirim), İstanbul: İletişim Yayınları.
- Köroğlu, E. (2010). *Türk Edebiyatı ve I. Dünya Savaşı 1914-1918 Propagandadan Milli Kimlik İnşasına*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Kramer, S. N. (1956). *History Begins at Sumer: Thirty-Nine Firsts in Recorded History*. University of Pennsylvania Press.
- Küçük, S. (2016). *Modern Türk Tiyatrosunda Mitoloji*. Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Doktora Tezi.
- Kushner, D. (1998). *Türk Milliyetçiliğinin Doğuşu*. İstanbul: Fener Yay
- Kuşça, S. (2013). Halikarnas Balıkçısı'nın Eserlerinde Mitlerin İzleri ve Karşılaştırmalı Mitolojiye Katkısı. *Milli Folklor*, 97, 39-52.
- Leca, J. (1998). *Uluslar ve Milliyetçilik*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Lilliger, D. G. (2013). *Siyasal İletişim Temel Kavramlar*. İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Lucy, N. (2003). *Postmodern Edebiyat Kuramı*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Lukacs, G. (2003). *Roman Kuramı*. (çev. C. Soydemir), İstanbul: Metis Yayınları.
- Lyotard, J. F. (1990). *Postmodern Durum*. İstanbul: Ara Yayınları.
- Malinowski, B. (1984). The Role of Myth in Life, *Sacred Narratives: Readings in the Theory of Myth*, 193-205. Los Angeles: University of California Press.
- Malinowski, B. (1990). *Büyü, Bilim ve Din*. İstanbul: Kabalcı Yayıncılık.
- Malinowski, B. (1998). *İlkel Toplum*. İstanbul: Öteki Yayınları.
- Miles, G. (1999). *Classical Mythology in English Literature*. London: Routledge Press.
- Moretti, F. (2004). "Conjectures on World Literature". *Debating World Literature*. (ed. C. Prendergast). London, New York: Verso. ss. 148-162.
- Mutluay, R. (1979). *Edebiyat Bilgileri*. Gerçek Yayınevi.
- Olivelle, P. (1998). *The Early Upanishads: Annotated Text and Translation*. Oxford University Press.
- Olson, D. (1994). *The World on Paper: The Conceptual and Cognitive Implications of Writing and Reading*. Cambridge University Press.
- Ong, W. (1999). *Sözlü ve Yazılı Kültür*. İstanbul: Metis Yayıncılık.

- Oppermann, S. (2006). *Postmodern Tarih Kuramı, Tarih yazımı, Yeni Tarihselcilik ve Roman*. İstanbul: Phoenix Yayınevi.
- Oppermann, S. (2012). *Ekoeleştiri Çevre ve Edebiyat*. İstanbul: Phoenix Yayınevi.
- Orbay, K.Ş. (1932). *Oğuz Kağan*. İstanbul: Kanaat Kütüphanesi.
- Orbay, K.Ş. (1932). *Bozkurt*. İstanbul: Kanaat Kütüphanesi.
- Ögel, B. (1989). *Türk Mitolojisi I*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Ögel, B. (1995). *Türk Mitolojisi II*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Örnek, S. V. (1988). *İlkelerde Din, Büyü, Sanat, Efsane*. İstanbul: Gerçek Yayıncılık.
- Özarslan, M. (1998). Oğuz Kağan Destanı'nda Tarihî, Dinî, Beşerî ve Tabiatüstü Unsurlar, *Folkloristik: Prof. Dr. Dursun Yıldırım Armağanı*, Ankara: Diyanet Vakfı Yayınları.
- Özcan, A. (2015). Yazarının Unuttuğu Roman: Attilâ. *Peyami Safa*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Özcan, F. C. (2020). Ellili Yıllarda Türkiye Ekonomisi. *Türkiye'nin 1950'li Yılları*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Özçetin, B. (2018). *Kitle İletişim Kuramları*. İstanbul: İletişim Yayıncılık.
- Özdağ, U. (2017). *Çevreci Eleştiriye Giriş-Doğa Kültür Edebiyat*. Ankara: Ürün Yayınları.
- Özdemir, H. (1986). Etiyolojik Türk Halk Efsaneleri. *III. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri*, II, 308-309. Ankara: K.B. Yayınları.
- Özdemir, N. (2001). Türkiye'de Halkbilimi/Kültürbilimi Medya İlişkisi. *Milli Folklor*, 2, 110-117.
- Özdemir, N. (2008). *Medya Kültür Edebiyat*. Ankara: Geleneksel Yayıncılık.
- Özdemir, N. (2017). *Kültür Bilimi ve Yönetimi*. Ankara: Grafiker Yayıncılık.
- Özdemir, N. (2018). Geleneksel Bilgi ve Kültür Ekonomisi. *Türk Dünyası İncelemesi Dergisi*, 18(1),1-28.
- Özdemir, N. (2006). Türk Edebiyatı ve Medya. *Milli Folklor*, 70, 7-21.
- Özdemir, N. (2024). The Transitions of Traditional Ecological Knowledge From Turkish Oral Culture to Written Literature: Yaşar Kemal and His Works. *Culture&Academy*, 3(2), 1-36.

- Özkırımlı, U. (2009). *Milliyetçilik Kuramları: Eleştirel Bir Bakış*. İstanbul: Doğu-Batı Yayınları.
- Pettazzonni, R. (1984). The Truth of Myth. *Sacred Narratives: Readings in the Theory of Myth*. 98-108. Los Angeles: University of California Press.
- Poe, M. T. (2015). *İletişim Tarihi*. Ankara: Isık Yayınları.
- Plumwood, V.(2004). *Feminizm ve Doğaya Hükmetmek*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Reşit G. (1933). Türk İnkılabı - Türk Tarih İnkılabı ve Yabancı Tezler. *Ülkü Halkevleri Dergisi*, 2 (9), 164-177.
- Ritter, H. (2011). *Doğu Mitolojisinin Edebiyata Etkisi*. (Haz. Mehmet Kanar), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Roger, A. (2008). *Milliyetçilik Kuramları*. İstanbul: Versus Kitap.
- Sadoğlu, H. (2010). *Türkiye 'de Ulusçuluk ve Dil Politikaları*. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Salomon, R. (1998). *Indian Epigraphy: A Guide to the Study of Inscriptions in Sanskrit, Prakrit, and the Other Indo-Aryan Languages*. Oxford University Press.
- Safa, P. (1931). *Attilâ*. İstanbul: Resimli Ay Matbaası.
- Sanders, B. (2010). *Öküzün A'sı*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Sarı Burnazoğlu, C. (2019). *Buket Uzuner'in Uyumsuz Defne Kaman'ın Maceraları (Su-Toprak-Hava) serisinde Türk Mitolojisi Unsurları*. Sakarya: Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi.
- Sarup, M (1995). *Postyapısalcılık ve Postmodernizm*. (çev. A. Baki Güçlü). Ankara: Ark Yayınları.
- Sazyek, H. (2002). Türk Romanında Postmodernist Yöntem ve Yönelimler. *Hece Dergisi Türk Romanı Özel Sayısı*. 65: 66-67.
- Schmandt-Besserat, D.i (1992). *Before Writing: From Counting to Cuneiform*. University Of Texas Press.
- Segal, R. A. (2004). *Mit*. Ankara: Dost Yayınları.
- Segal, R. A. (2006). Joseph Campbell'in Mit Teorisi. (çev: Kürşat Öncül), *Millî Folklor*, 70, 121.
- Sertelli, İ. F. (1933). *Sümer Kızı*. İstanbul: Akşam Kitaphanesi.

- Sezen, M. (2023). *Melih Cevdet Anday'ın Şiirlerinde Mitolojik Unsurlar*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi.
- Sivri, M. & Köylü, I. (2013). Karşılaştırmalı Edebiyat ve Mitoloji İlişkisi. *Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(2), 185-208.
- Sivri, M. (2022). Karşılaştırmalı Edebiyat Açısından Mit, Mitokritik ve Sembolik İmgelem. *Ardahan Üniversitesi İnsani Bilimler ve Edebiyat Fakültesi Dergisi*. 7, 48-58.
- Slochower, H. (1970). *Myhopoesis/Mythic Patterns in the Literary Classics*. Wayne State University Press.
- Smith, A. D. (2002). *Küreselleşme Çağında Milliyetçilik*. (çev. D. Kömürcü), İstanbul: Everest Yayınları.
- Smith, A.D. (2002). *Ulusların Etnik Kökeni*. Ankara: Dost Yayınları.
- Stein, P. (1999). *Roman Law in European History*. Cambridge University Press.
- Strauss, L. (2013). *Mit ve Anlam*. İstanbul: İthaki Yayınları.
- Stevens, A. (1999). *Jung*. (çev: Ayda Çayır), İstanbul: Kaknüs.
- Şemsettin S. (2004). *Esâtir: Dünya Mitolojisinden Örnekler*. (Haz.Cengiz Batuk), İstanbul: İnsan Yayınları.
- Şişman, B. & K. Muhammed. (2007). *Mitik, Destani, Masalsı, Efsanevi ve Tarihi Unsurlar Açısından Şehnâme'nin Türk Kültürü ve Edebiyatına Etkileri*. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Talay, B. (2021). *Hilmi Yavuz'un Şiirlerinde Mazmun ve Mitoloji*. Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi.
- Tamkoç, G. (2012). Ekofeminizm Amaçları. *Kadın Araştırmaları Dergisi*. 4, 77-84.
- Tanpınar, A. H. (2000). *19. Asır Türk Edebiyatı Tarihi*. İstanbul: Çağlayan Yayınları.
- Tansel, F. A. (1977). Ziya Gökalp'in Şiirleri ve Halk Masalları-Giriş. *Şiirler ve Halk Masalları*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Taşdelen, İ. (2008). *Peygamber Kıssalarının Klasik Türk Şiirine Yansımaları*. (Danışman: Yrd. Doç. Dr. Mustafa Güneş), Kütahya: Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi.
- Tekeli, İ. (2007). Türkiye'de Siyasal Düşüncenin Gelişimi Konusunda Bir Üst Anlatı. *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce*. 3, Modernleşme ve Batıcılık, 19-42.

- Tekin, G. A. (2004). Yakındoğu Mitolojisinde Kartal ve Güneş. *Journal of Turkish Studies: Günay Kut Armağanı IV*, Harvard.
- Tekin, L. (1998). *Berci Kristin Çöp Masalları*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Tekin, L. (2005). *Sevgili Arsız Ölüm*. İstanbul: YKY Yayınları.
- Tetik, H. (2019). *Ahmet Ümit'in Patasana Romanında Mitolojik Olgular*. Çağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı.
- Tevfik, M. (1329). *Esâtir-i Yunâniyân*. İstanbul: Mektebi Harbiye Matbaası.
- Tökel, D. A. (2000). *Divan Şiirinde Mitolojik Unsurlar: Şahıslar Mitolojisi*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Tökel, D. A. (2001). Sanat ve Edebiyatın Kaynağı Olarak Mitler. *Bilig*, 16, 59-81.
- Tökel, D. A. (2006). Şehnâme'den Turan'a, Divan Şiirinden Şehnâme'ye Bakmak. *Türk Edebiyatı Dergisi*, 392, 55-59.
- Tökel, D. A. (2009). Kutsal Metinleri Anlamada Mitolojinin Rolü. *Milel ve Nihal İnanç Kültür ve Mitoloji Araştırmaları Dergisi*, 165-193.
- Tökel, D. A. (2009). Edebi Metin ve Mitoloji: Samanlıkta İğne Aramaya Dair. *Şiir ve Mit, Hece*, 76-85.
- Töre, E. (2009). Dede Korkut Kaynaklı Piyesler. *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, 20, 187-230.
- Tylor, E. B. (2010). *Primitive Culture*. Cambridge University Express.
- Türkeş, A. Ö. (2011). Romana yazılan tarih. *Edebiyatın Omzundaki Melek*, 81-148. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Uçar, A. (2020). Ellili Yıllarda Edebiyat Ortamı: Toplumculuğun Modernizmle Dansı. *Türkiye'nin 1950'li Yılları*. (ed. Mete Kaan Kaynar), İstanbul: İletişim Yayınları.
- Uğurlu, F. (2009). *İhsan Oktay Anar'ın Amat Romanında Mitlerin İşlevi*. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi.
- Uraz, M. (1994). *Türk Mitolojisi*. İstanbul: Düşünen Adam Yayınları.
- Uteley, F. L. (1976). Oral Genres as a Bridge to Written Literature. *Folklore Genres*. (ed. Alan Dundes), 3-17.
- Uzuner, B. (2012). *Uyumsuz Defne Kaman'ın Maceraları-Su*. İstanbul: Everest Yayınları.

- Uzuner, B. (2015). *Uyumsuz Defne Kaman'ın Maceraları-Toprak*. İstanbul: Everest Yayınları.
- Uzuner, B. (2018). *Uyumsuz Defne Kaman'ın Maceraları-Hava*. İstanbul: Everest Yayınları.
- Uzuner, B. (2018). *Uyumsuz Defne Kaman'ın Maceraları-Ateş*. İstanbul: Everest Yayınları.
- Vernant, J. P. (1996). *Eski Yunan'da Söylen ve Toplum*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Vernant, J. P. (2001). *Evren, Tanrılar, İnsanlar, Vernant Yunan Mitlerini Anlatıyor*. (çev: Mehmet Emin Özcan), Ankara: Dost Kitabevi.
- VICO, G. (2007). *Yeni Bilim*. çev. Sema Öna, Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- White, J. J. (1971). *Mythology in the Modern Novel*. New Jersey: Princeton University Press.
- Vickery, J. B. (1969). *Myth and Literature Contemporary Theory and Practice*. University of Nebraska Press
- Vickery, J. B. (1983). *Myths and Texts Strategies of Incorporation and Displacement*. Louisiana State University Press
- Vickery, J. B. (1985). *Myths and Texts*. Louisiana State University.
- Yates, F. A. (2020). *Hafıza Sanatı*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Yazıcı, N. (2008). Halikarnas Balıkçısı'nın Yazınsal Eserlerinde Türk Kimliğine İlişkin Söylemler, 38. *ICANAS Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Araştırmaları Kongresi-Edebiyat Bilimi Sorunları ve Çözümleri Basılmış Bildirileri*. 4, 1805-1812.
- Yıldırım, N. (2008). *Fars Mitolojisi Sözlüğü*. İstanbul: Kabalcı Yayıncılık.
- Yıldız, G. (2015). Ziya Gökalp'in eserlerinde mitolojik Unsurlar. İstanbul: Yıldız Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi.
- Yılmaz, L. (2000). *Mitolojiler Sözlüğü I-II*. Ankara: Dost Yayınevi.
- Yılmaz Cebin, B. (2012). *İkinci Yeni Şiirinde Mitik Unsurlar*. Eskişehir: Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi.
- Yöntem, A. C. (1918). Epope Nedir?. *Yeni Mecmua*, 2(62), 193-195.
- Yöntem, A. C. (1919). Epope Asri Bir Nevi midir?. *Büyük Mecmua*, 4, 58-59.

Yöntem, A. C. (1919). Yine Epopeye Dâir. *Büyük Mecmua*, 6, 84-85.

EK1 ORJİNALLİK FORMU

EK 2 ETİK KURUL MUAFİYET FORMU